

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Machvmetis Saracenorum principis, eiusque Svccessorvm
Vitae, Doctrina, Ac Ipse Alcoran**

Bibliander, Theodor

[Basileae], März 1550

VD16 VD16 K 2586

Accessit nunc postremò, Ioannis Cantacuzeni Constantinopolitani regis,
contra Mahometicam fidem Christiana & orthodoxa assertio, libris
quatuor, Græcè ante annos plus minus ducentos scripta, & per ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-97854](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-97854)

IOANNIS CANTACVZENI CON-

STANTINOPOLITANI REGIS, CONTRA SECTAM

Mahometicam, Christiana et orthodoxa assertio, Græcè ante annos ferme ducentos
conscripta, ac nuper Latinitate donata, per Rodolphū Gualtherū Tigurinū.

ARGVMENTVM.

ACHAE MEMIDES quidam uirilem ætatem iam ingressus, homo non ignobilis, & fortunæ splen didæ, docendi munus administrabat. Nam & ipse quum patriæ legis, & omnium quæ ad hanc pertinent, æmulus esset, Mahometem & legem illius magnæ omnino æstimationis esse persuadere uidebatur. Hic ueræ pietatis iubare ex- cepto, quum patriam superstitionem condemnauisset, Deum uerum agnoscit. Ob hoc ue- ro omnibus bonis suis spoliatus, ad pijsimum Romanorū regem, qui tunc Ioannes Can- tacuzenus erat, confugit: quo etiam amice usus est. Cum uero Deus regem ad uitam philo- sophiæ Christianæ studiosiorem uocaret, ipse etiam inter regis comites assumptus, unā cum eo uitæ Monasticæ inauguratus, mutato nomine Meletius dicitur. Familiari regis colloquio tum non parum adiutus est, cum hic nimirum illius informaret animū, & in religione Chri- stiana institueret. Cæterum hæc humani generis hostem æquo animo ferre, non erat facile. Perfam itaq; quendam armat contra Meletium, cui persuadet ut literis dolosis & uersutis il- lum aggrediatur, & impellat ut ueritatem mendacio permutans, ad pristinam religionem re- deat. Meletius autem quamuis cupidissimus esset huiusmodi semetipsum scriptis oppone- re, dicendi tamen facultate destitutus, ad regem confugit, cui literas offert, & auxilium in im- minenti concertatione ab illo postulat. Rex itaq; cum uiri institutū approbauisset, certamen suscipiens, Meletio simul & ueritati linguam ceu mutuo dat. Oratio autem, cuius argumen- tum erat, epistolam cuius supra meminimus reuincere, cōtra Saracenorum hæresim progred- ditur, defendens quidem Christianorū dogmata, obiter uero singulas Saracenæ hæresis par- tes percurrens: tum quatuor sermonibus ostendit, hanc nec ueritati nec sibi ipsi cōsentaneā, utpote quæ ipsa sibi multis in locis non satis conueniat. Quod autem Mosis simul, prophe- tarum & euangelij testimonijs Christianæ religionis mysterium demōstrat, nemini mirum uideatur, quum & ipsi Saracenis pro sacrosanctis habeantur, quæ à Mose, Prophetis, & Eu- angelij scriptoribus dicta sunt. Verumtamen eadem hæc contra Iudæos induci possunt, idq; non sine ratione. Saracenis enim non pauca sunt cum Iudæis communia. Eadem enim apud utrosq; monarchiæ politia, idem polygamix studium, eadem suillæ carnis abstinentia, idemq; circumcissionis signum. Eodem etiam iure apud utrosq; repudij libellum proprijs li- cet dare uxoribus: & aliquo uel horum uel illorum defuncto, coniugem illius frater ducere solet. Sed ut summatim dicam, non errauisse mihi quispiam uidebitur, si Mahometis legem confusam corruptumq; Iudaismum dixerit. Quapropter & D. Ioannes in Apocalypsi de le- ge & gente hac differens, ubi quasi per ænigmata perstringit quæ utrisq; communia sunt, in- quit: Dicunt se Iudæos esse, & non sunt. Adeo ut absurdi nihil fuerit, si communis & eadem cum illis concertatio sit, qui quàm plurima inter se communia obseruant.

Apoc. 2.

MVSULMANVS SAMPSTATES ISPHACHANES

Perfa, Monacho Meletio.

IN nomine Dei misericordis & cōmiserātis. Frater dilecte, salutem & laudem & intercessionem à nobis fratribus tuis humillimis suscipito: at animi nostri beneuolentiam, qua in te affecti sumus, etiam sine scriptis deprehendes. Scire tamen te uelim, quod ego frater tuus humilis et exilis, opportuno in tempore regionem magni Amura (cuius iustitiam ut Deus augeat imprecor) delatus sum, quem & ipse nosti nimirum nihil perinde atq; laudes tuas respicere. Vi- ta uero tuæ rationem & sententiam ab amicis & fratribus, quos hic habes, cognoui, qui tan- to tui amore tenentur, ut nunquam nos uiderint, quin hoc à me contendant tuo nomine, ut Amuram, quo te restituit, precari uelim. Illos igitur sic affectos uidens, etiam ipse, licet mihi ignotus sis, cōdoleo, Deumq; ceu peccator oro, ut te à tenebris & perditione, in quam incidi sti, conuertat. Quin etiam te obsecro, respice, plora, gema: Deus enim misericors est. Intelliges etiam te non solum hoc malo laborauisse, uerum & sancti & propheta alijsq; uiri magni & insignes Deum fefellerunt, quibus tamen peccata ab illo remissa sunt, quemadmodum ipse ore suo sancto testatur, dicens, Paratus & promptus sum ut resipiscentem suscipiam. Quin & propheta cum Deo in hæc uerba consentit: Si quis resipuerit ab ijs quibus Deum fefellerit, pro insonite & immuni à peccato habebitur. Quod si igitur & tu ceu homo lapsus es, noui nihil accidit, resipisce tantum, & laua cor tuū, ut Deus ille misericors te recipiat. Si enim non peccaret homo, quo nam argumento Deum misericordem esse & nobis cōdolere deprehen- deres? Literæ certe, quas scripsisti, huc transmissæ, nequaquam eruditioni & honori tuo pristi- no respondebant. uerumtamen affectu impulsus hoc fecisti, & prophetam accusando illum,

I

in ueteri Mosis lege & in Euangelio descriptum Christiani cum multis alijs eiecerint. Sed hoc hi idem addiderunt, quod cupias Apologia nostram copiosorem & puriorem haberi. His itaq; cognitis, institutum tuum comprobauit. Qui cumq; enim ueritatem inquisuerit, eandem inuenit. Musulmani enim interdicerent, ne quidam illorum cum Christianis disputent: nimirum in hoc quantum uidere est, ne mutuis disceptationibus exercitati, puram ueritatem agnoscant. Christiani contra cum animi fiducia innitentes puram suam fidei, & rectis, probatis uerisq; quae obseruant, dogmatis, nullos omnino suorum impediunt, sed singuli illorum confidenter & libere cum omnibus quibuscumq; libuerit, disputare solent. En igitur iuxta animi tui sententiam, defensionem meam quoad potero institui, ea scilicet edisserens, de quibus ad nos scribens dubitauisti & interrogasti. At qui haec tua sunt, o bone Sampates, uerba. Ego uero quid dicere aut loqui uelim, & unde orationis sumere initium, non uideo: ueritus, ne tibi simile quiddam, quod his qui oculis laborant, contingerit. Hi enim cum uisus sint imbecillioris, solis radios lumenq; auersantur, & in tenebris potius desiderare gaudent. Ita etiam tibi ueritatis et iustitiae uerba audienti contingit. Veritatem enim auersaberis, odioq; habebis, multo potius cupiens in uanis, his quibus nunc immersus es, tenebris desiderare, sicut & illi de quibus modo diximus. Quod tamen ne fiat, deprecor. Verum tamen innata illa tibi, quam Deus concessit, iudicandi cognitione, disciplinis quoq; & institutione honesta, qua institutus es, insuper honesta & integra, quam tibi multi tribuunt, conscientia quae omnia te in ueritatis uia inducere possunt freti, nunc labore suscipimus. Nec enim multorum & uariorum haec est cognitio. Nunc autem, ut ipse uides, ad te scribo. & quasi oblitus ingenij mei, tenuitatis & infertilitatis, rusticitatisq;, qua premor, rationem Apologiae nostrae reddere institui, & ostendere ea tibi, de quibus dubitando interrogasti, quorum cognitionem ipse auribus percepi, & animo edoctus sum, dei auxilio nimirum oculis meis apertis, meque a uana, peruersa, a patribus tradita superstitione ad sinceram & inculpata Christi fidem & ueritatis uiam conuerso. Hortor itaq; ut attentus audias. Nihil enim ex me dicturus sum, neque ex his quae a uobis non recipiuntur: sed eorum utar librorum testimonij, quos omnes Musulmani pro ueris & sacrosanctis scripturis a Deo datis agnoscunt & fatentur. Fac igitur, ne tibi idem contingat, quod ijs qui thesauris in terram defossis insistentes, cui nam rei insistant, & quid nam ipsis proximum sit, non intelligunt. Hi enim ingenies diuitias tantum non manibus habentes, pro-

pter ignorantiam harum uacuis discedunt manibus. Vel ne his similis fias, qui dulcissima potatu & limpidissima assistentes scaturigini, sitibus di tamen discedunt. Quin potius laboriosos illos & sudantes imitare, qui in hoc sunt, ut defossum illum & absconditum thesaurum effodiant, & lucro ditentur. Tunc etenim, quae impijs et indoctis ignota sunt, Dei oracula in praesentiarum tibi reuelata, ceu in manus tradentur. Attende igitur, ut scopo & proposito diligenter considerato, & diligenti simul inuestigatione haec nostra legas, ut diuina scientia simul & ueritate implearis. Magna est enim Christianorum fides, & magnum mysterium est Christi filij Dei incarnationis negotium.

Quomodo, inquis, possibile est Deo esse filium sine muliere? Quomodo item Deus homo fieri potest? Quis deniq; sanctorum hanc docuit tantam impietatem, aut quis nam prophetarum hoc per uisionem conspexit? Et haec quidem tu dicis: quibus nos sic respondemus. Quod deus creator sit omnium uisibilium, & inuisibilium, didicimus etiam nos, cognoscimus, credimus et fatemur quid uero deus sit, neque edocti sumus, neque intelligimus, imdone in animu quidam incidit huius impietatis inquisitione. Similiter Christum & filium & uerbum dei esse, Deumq; ipsum, didicimus, cognoscimus, credimus et confitemur: qualis uero illius sit generatio, nos scimus, nec edocti sumus, neque etiam in aeternum hoc inquirere uolumus, ceu impium, & a Christiana fide & religione quam maxime alienum. Quin aequanimiter sentimus & ab angelis & ab hominibus illud omnem naturam excedens mysterium ignorari. Atque eadem nobis de incarnatione illius est sententia. Quod enim homo factus sit, & edocti sumus, & cognoscimus et credimus. Quo modo autem homo factus sit, ignoramus. Sed quemadmodum ignoramus illius ex Deo & patre generationem, sic etiam eam qua ex matre sua sancta Maria uirgine natus est, nobis incompartam esse fatemur. Vos uero, qui quid Deo impossibile sit, intelligitis (dicitis enim, quomodo possibile est ut Deus habeat filium?) eadem certe ratione qua hoc dicitis, quid etiam Deo possibile sit, intelligetis. Vos igitur multarum rerum scientia praediti, docete nos indoctos & rudes, quae nam Dei natura sit, & quae nam sit illa possibilitas simul & impossibilitas, ut nos iuxta uestram sententiam in perditione uiuentes ab interitu eripiat. Edisserere igitur nobis, quid Deus sit & Dei natura: tunc & ego, quae nam filij & uerbi Dei sit generatio, exponam. Et licet fortasse audaculi quidam & perfrictae frontis homines de hac re dixerint, quicquid ipsis in mentem uenerit, fatebor tamen ipse nostram in hoc nego-

to ignorantiam. Veruntamen hac me, qua ipse teneor, dubitatione libera. Vos enim, qui dicere soletis, qua ratione possibile est ut Deus filius habeat absq; muliere? intelligere uideamini aut tales esse, qui intellecturi sint exactissime, quo modo Christus ex muliere natus sit sine uirili opera: et quod illo est manifestius, quomodo Adam homo factus sit sine uiro & foemina: uerum ut & Eua ex uiro quidem, sed absq; muliere creata sit, idq; non iuxta naturae legem constitutam, quam post transgressionem à Domino acceperunt, uerum diuersa quadam ab hac ratione, nobis qui Christum fatemur prorsus incognita, sed soli Deo nota. Quod si autem hoc deprehendere nulla humana ratio potest, quid quæso incassum laborantes Musulmani nos de iisdem accusant, quæ nec ipsi intelligunt nec nouerunt, sed tantum à ueritate aberrare uidentur, quantum cælum à terra distat? Verum scripturarum ignorantia in huiusmodi errores incidit. Mosi enim libros & Dauidis Psalterium, in super & Prophetarum scripta, sed & ipsum Christi Euangelium, omnia inquam hæc sancta, iusta, uera & bona esse dicunt & consentunt (ut & reuera sunt) fatentur autem solis uerbis: quæ autem in his dicuntur, non intelligunt. Et quemadmodum fieri solet, cum auditis angelos egregie et suauissimis sonis deum celebrare, ea quidem quæ dicuntur ab his amore & laudibus prosequi mini, quis uero dictorum sensus sit, non intelligitis. Sic in omnibus hisce libris facere soletis, ut ea quidem quæ in his scriptis continentur: laudibus uehatis, quid uero dicatur, ignoretis. Quamobrem quia nunquam de his solide edocili estis, Christiani uero partim in ecclesijs congregati, partim singuli domi suæ quotidie sacros libros perlegunt: et sic tandem temporis diuturnitas, assidua lectio, et diligens inuestigatio exposuit, docuitq; illos omnem ueritatem. Quum igitur ignores ea quæ Christi sunt, putas etiam, quod nemo sanctorum de illo locutus sit, & nullus prophetarum de hoc uaticinatus: eaq; à nobis, quos omni patrocinio destitutos arbitraris, audire desideras. Audi igitur quod quaeris, & attente quæ dicuntur considera.

Magnus ille Moses in libro Geneseos uerbo tenus sic dixit: Dixit Dominus, Clamor Sodomarum & Gomorrhæ multiplicatus est coram me. Descendens igitur uidebo. Abraham uero stabat coram Domino. Et appropinquans Abraham dixit, Num simul iustum perdes cum impio? Et erit iustus sicut impius? Si fuerint quinquaginta iusti in urbe, nonne remittes illi propter quinquaginta iustos? Nequaquam hoc facies, qui iudicas omnem terram. Dixit uero Dominus: Si inuenero quinquaginta iustos in

Sodomis, remittam omni loco istius propter hos. Et respondens Abraham dixit: Nunc incepti loqui ad Dominum meum, ego uero terra sum & cinis. Quid si inueniantur quadraginta quinque? Et dixit Dominus: Si inuenero quadraginta quinque, remittam ciuitati. Et hoc modo colloquens cum Domino Abraham, descendit usq; ad decem. Et tunc Moses subiungit: Et abiit Dominus postquam cessauit loqui cum Abraham. Vidēs ne unde ceperint paulatim manifestari, quæ ad Christum pertinent? Oculi enim hominis iusti poterat agnoscere deum, licet in seruli forma existeret. Attende igitur, quod Deus pater nunquam apparuit in prophetarum uisionibus humana specie, eo quod ipse non est homo factus: sed nunc quidē alia, nunc rursus alia specie apparuit. Angeli uero nonnunc quæ humana specie apparent. Inquirendum igitur in hac uisione fuerit, quis nam is sit qui tunc uisus est. Ecce uero, Deus pater non erat: quia humana forma uisus est. Sed angelum ne fuisse dices? Sed quæ quæso decorum hoc erit, si Moses aut alius quispiam sanctorum angeli mentione facta ipsum appellauerit dominum uel iudicem? Quis est alius qui iudicat omnem terram, quæ Deus? Cum igitur cõset, quod is qui humana specie apparuit, nec Deus pater fuerit, nec angelus, propter eas causas quas modo recensuimus, elucet omnino, idq; necessario, quod ille ipse uerbum & filius Dei fuerit, qui & deus & homo est. Eo enim facto, quo ipsi Abraham humana specie apparuit, ostendit futuram suam incarnationem. Quod uero dominus nominatur ab ipso Abraham & Moese, et uniuersæ terre iudex, qui miseratur cuius uoluerit, et corrigat quæ corrigere fuerit uisum, suam in hoc diuinitatem demonstrauit. Iudicare enim, misereri, & irasci, Dei solius est: angeli uero uel hominis nequaquam, neq; enim hoc illorum uirtutis est, & potentie. Cum enim dicit, Si inuenero quinquaginta uel pauciores his urbi remittam, potentie suæ magnificentiam indicauit. Tu uero caueas interim, ne cum audieris dicentem dominum, Descendens uidebo: de deo humile quidpiam, & illius diuinitate indignum imagineris. nam propter humanæ naturæ imbecillitatem sæpenumero talia de Deo dicuntur. Præterea hoc dictum est, propter futuram illius cum hominibus transmutationem.

Præterea cum Dominus Abraham quatuor totius orbis cardines ostendisset, inquit: Tibi dabo terram, & semini tuo, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut astræ cœli, & sicut arenæ iacentem in littore maris: quoniam patrem multarum gentium constitui te, & benedicentur in te omnes gentes. Hæc sunt Dei ad ipsum Abraham uerba. Nunc quis horum sensus sit, inquirendum

eu. l. 12. c. 13
80010

Gen. 13. & 21

nam est. Considera igitur ut Moses dicat, quod Deus ipsi Abraham & semini ipsius promiserit & pollicitus sit omnem terram, & quod semen ipsius sit multiplicaturus sicut astra cæli, & arenam in littore maris: & in semine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Et quandoquidem Dei uerba uera sunt, nec unquam fallunt, inspiciamus agendum, quando & quo nam modo impleta sint hæc Dei oracula. Abraham enim binos habuit filios, alterum quidem ex ancilla Agar, Izmaelem scilicet: alterum ex libera uxore Sara, nempe Isaac. Nū itaq; propter Izmaelem ex ancilla genitū, ceu Abraham semen, dixit Dominus, quod in illo benedicende sint omnes gentes: Sed cum Dominus diceret ipsi Abraham, Eijce ancillam cum filio ipsius, nequaquam enim heres erit ex ancilla genitus cum filio libera: secundū Dei præceptū Abraham Izmaelem cum Agar matre sua eiecit, domoq; sua expulit. Insuper Abraham iustus, cum ex deo audiret, Patrem multarum gentium te constituam, & tibi dabo terram, & semini tuo, & in semine tuo benedicentur omnes gentes: respondit sic dicens, Quid mihi dabis Domine, cum ipse sine liberis moriar? Vnde uidēs, quod priusquam admoneretur Abraham ut Izmaelem domo eijceret, hunc nequaquam filij loco duxit. Si enim hunc filium dærum esse æstimauisset, nunquam certe postulauisset filium alterum. Eo enim quod dicit, Ego uero orbis morior: filium postulat quæ & filium et semen suū esse æstimet. Isaac enim tū demū cū hæc antè peracta esset, natus est. Post hæc autē omnia uerbu domini dicēs, Eijce ancillā cū filio suo, manifeste ostendit, quod nec deus Izmaelem filium & semen ipsius Abraham esse reputauerit. Et ecce, quantum apparet, Izmael iuxta Dei præceptū hereditate paternā Abraham excidit. Num igitur hunc Isaacū esse dicemus? Quod quidem hic filius sit uxoris libera, manifestum est: & Hebræorum gentem ab hoc descendisse constat: gentium autē benedictio ad hunc minime referri potest. Soli enim Hebræi sunt ex illius semine, ceu posterī Iacobi, & duodecim filiorū eius. Quin in felicitate adhuc: & flore regni sui constituti, pauci admodum & numeratu faciles reperiuntur, si cum totius orbis habitatoribus conferantur. Vix enim uel unius tantū gentis quantitate sibi cōseruauerunt: diuino autē auxilio adiuti, insignes et terribiles habebantur. Populū enim sibi hunc peculiare uocabat Dominus, & illos hereditate et peculiū suū nominabat: & illius uirtute deuicerūt simul, & aduersariorū oppidis potiti sunt, perq; dei potentiam in Aegypto Moses miracula edere cœpit, et post hūc filius Nū 10 sue alijsq; plures usq; ad Christi generationē. Sed post generationem illius in perniciē ruere Iudæi

cœperunt, et Iacobi propheta impleta est dicēs Non deficiet princeps ex Iuda, neq; dux de femore illius, donec ueniant quæ reposita ei sunt, & ipse expectatio gentium. Verū & Isaac oraculū dicens: Exusget radix Iesse, & qui exurget ad imperandum gentib. in illum gentes sperabunt. Nam usq; ad Christi natiuitatem Iudæi & reges & pontifices de sua gente habuerunt: hoc autē nato, et reges & pontifices defecerunt. Interea uero tēporis nunc quidē deus illis irascebatur propter peccata ipsorum, idololatriam in primis, cuius studiosissimi erant: nūc uero eorundē miserabatur denuo: postquā uerō facinus illud magnum et horrendū patrare sunt ausi, tūc a deo deserti in irā irreconciliabilē inciderunt, et in gētes dispersi sunt. Et sanē sustinuit illos Deus ad tempus, huius manum quasi mitemq; se illis exhibens, cum nimium resipiscētiā illorum & pœnitentiā expectaret: sed incurabili morbo laborantes abscedit, quemadmodum propheta de ipsis uaticinatus fuerant. Cū enim idolis seruirent, & Deū irritarent, ipsos quidē in captiuitatem & pœnas propter scelera illorum tradidit, nō tamē omnino dereliquit: sed in tēpus aliquod nō adeo immensum, nec infinitū, diuina in illos ira extendebatur. quo transacto, ut dictū est, & illius misericordiam & pristinam felicitatē recuperabāt. Veruntamen nec in tēpore captiuitatis illorū unquam desuerunt illis propheta, ad cōsolationē illorū & animæ salutē a deo dati. Prædicebant enim & uenturā dei in illos iram, et tēpus iræ definitū, tum etiā dei post hoc secuturā cōmiserationem, et futurum in Hierosolymam reditum. In Aegypto enim transegerunt annos quadringētos, uerum ibidem et multiplicati & enutriti sunt. Postquā uero ascenderunt Hierosolymam, & tēplum extruxerunt, in captiuitatē redegit eos Babiloniorum rex Nabuchodonozor annis 70. Post hæc annis duob. & semis Antiochus ille cognomento illustris, nec ultra longius diuina in illos ira porrecta est. Imō cū tēpore Moysi in deserto existentes uitulo sacrificaret, et post hæc idolis offerret uictimas, nec tantummodo animalium sacrificia, sed proprios liberos quoq; dæmonib. immolarēt, & prophetarū cœdib. cōtaminarentur, nequaquam tamē adhuc dei iram irrecōciliabilē experti sunt. A Domini uerō passione anni iam mille trecenti & sexaginta elapsi sunt, & tamen (ut nimirū ipsi affirmant) legē custodiunt, & ab omni idololatria abstinent: sed propter unū hoc, quod in Christū exercuerūt impiissimū facinus, deserti & totius mundi exemplū facti sunt. Quod enim hac de causa dispersi sint, ut totius mūdi ludibrio & risui exponerentur, clarissime uel ex hoc patet, quod a nullo prophetarum interea temporis

Gen. 49
Esa. 11.

Tempus, quod
liber hic con-
scriptus est.

consolationem acceperunt, nec aliquis propheta-
rum inter illos locutus est post Ioannē Zachariæ
filii. Cum enim iam aduenisset is qui per prophe-
tas prædictus erat (Christus nimirū) necesse erat
prophetiā aboleri, partim quidem quod Christus,
ut modo dictum est, uenisset, partim quod Iudæi
hac indigni essent, & omnino deferendi, eo quod
Christum contempserunt, & in eum omnia quæ
facta sunt ab ipsis patrauerunt: propterea in quâ
malis obiecti sunt incurabilibus. Non enim nudū
hominem crucifixerunt, sed deum & hominem:
nec tamen diuinitas passa est, sed homo. En igitur
& illa, quæ ex Saræ liberæ filio, Isaac nempe,
progenita est, posteritas derelicta est, & Isaac
semen, quantum Iudæos attinet, in perditione de-
sertum. Quæ igitur ratione Deus Hebræorū gen-
tem pro Isaac semine erat habiturus, cum iam de
illis cōstitutum esset, ut Dei iram implacabilē in-
ciderent? Quomodo item pro Abrahamæ filijs erāt
reputandi, quos Dauid ante præuidens, de israhel
uaticinatus Dominū alloquitur: Obscurentur o-
culi ipsorum, & dorsum illorum semper incur-
uata est non recedat ab illis seruitutis iugum per-
petuæ. Hoc enim sibi uult, quod eos incuruandos
esse à Deo præcipit. Neque enim hæc est execran-
di formula, sed prophetiæ enunciatio. Quæ deni-
que generatione eos Isaac semine & Abrahamæ filios
deus iudicaturus erat, quorum subuersionem &
excidium prædixit propheta Daniel? nusquam
uero reditus illorum & reuocationis (ut in A-
lijs solet) meminit, sed diuersum longè indicat.
Postquam enim tragico & magifico dicendi ge-
nere euentura ipsis mala exposuisset, tandē sub-
iungit, Vtque in cōsumatione seculorum hæc eos
detinebit seruitus. Verum in Euangelijs quoque sic
scriptū est, quod Iudæis magnifice sese erga Chri-
stum extollentibus, dicendo, Patrē habemus Abra-
ham, dixit Ioannes: Ne dicatis intra uos ipsos pa-
trē habemus Abraham. Dico enim uobis, possibi-
le est deo, etiā ex lapidibus hisce Abrahamo filios
suscitare. Quid autem hæc sibi aliud uoluerunt
quàm si dixisset, Quoniā in uobis ipsis boni ni-
hil est, uerū in hoc solo cōfisi splendētis uerbis ex-
tollimini, quod uos Abrahamæ filios dicere potestis
dico uobis, quod possit Deus etiā ex lapidibus istis
ipsi Abrahamo filios excitare. Quod autē ex la-
pidibus inanimatis possit deus homines formare,
manifestum est: qui enim de nihilo creauit homi-
nem, eundē ex inanimata materia creare potest.
Verum tamen hæc nō de lapidibus, sed gentibus, dixit
quæ corda habebant ipsis lapidibus magis excæ-
cata: quæ postea Christū adorauerunt, in eundē
crediderunt, & iuxta promissionē pro Abrahamæ
filijs reputati sūt. Iudæos enim nō modo hæc glo-
ria priuauit Christus, & à genere Abrahamæ ex-

Psal. 68.

Dan. 9.

Matth. 3.

Ioan. 8.

clusit, uerum etiā diaboli filios nōminauit, dicēs:
Vos facitis opera patris uestri, diaboli. Ille homi-
cida est ab initio, & in ueritate non stetit, quoniā
mendax est. Quos autē Christus diaboli filios nō
minauit, num deus Abrahamæ filios & Isaac semine
iudicare potest? Quæ enim est communio diabo-
li cum dei seruis Abrahamæ, Isaac & Iacobo? Imò
quod est Dei cum diabolo cōmercium?

En igitur, iuxta Iudæorum et Musulmanorū
sententiā & fidē, Dei uerbum irritum falsumque
esse deprehenderetur (ab Izmaele enim gentes ne
quaquam deo acceperunt, similiter nec ab Isaac)
sed nequaquam hoc est, minime inquam. Nul-
lo modo enim dei uerbum intercedit: uerū in Chri-
sto, qui ex Abrahamæ semine natus est secundū car-
nē, manifestatæ, reuelatæ & impletæ sunt omnes
uisiones, omnes prophetiæ omnesque reuelationes, quæ
ipsum et deū esse et hominē ostendūt, quæ admodū
nosser hic sermo iam demonstrauit et exposuit, et
manifestus adhuc multo exponet. Insuper et om-
nes gentes in Christo acceperunt benedictionē per
fidē, qua in illum crediderunt. Gentes enim uni-
uersæ prius idolorum cultui deditæ, nunc fideles
& orthodoxæ sunt, exceptis paucissimis, Musul-
manis scilicet, Hebræis, et alijs: qui simul omnes,
nulli uidentur, cū Christianorū multitudine colla-
ti: non magis quàm si tantillam aquam, quantū uo-
la manus capit, cum pelago cōparetur. Verum tamen
quid hoc ad ueritatē, si nonnulli hanc contē-
nentes, in corrigibiles et infideles permanserunt?
Sol enim totum illuminat aerem, & orbem uni-
uersum, cæcis interim in cæcitate & tenebris per-
manentibus, nec tamē propterea sol reprehendendus
est, sed ipsi cæci. Talis mea quoque de Christo ser-
uitur sententiā. Christi nempe Euangelium & do-
ctrina, imò Christus ipse, infinitos soles splendore
& lumine excellit. In omnē enim terrā Euan-
gelij prædicatio diuulgata est, & credentes salu-
tem consequuntur: qui uero nō credunt, pereunt.
Non tamen hæc culpa in Christum, sed in infide-
les incidit, qui suam ipsorum salutem produnt.
Nec tamē omnibus simpliciter & nude credenti-
bus salus contingit, sed ijs qui per fidem opera fa-
ciunt salute digna. Reuertatur autem ad Christi
testimonia & demonstrationes nostra oratio, nō
tamen ut omnes recenscat. Si enim omnes, quæ
de Christo sunt, reuelationes, uisiones & uatici-
nia discutere aggredieremur, etiam multi scribæ
multum laborando, uix paruum aliquam ex his
partem absoluerent: nihilominus tamen pauca
ex multis proferamus ad ueritatis illustrationē.
Dixit Moses ad populum Hebræorū: Prophe-
tam ex fratribus uestris suscitabit Dominus deus
sicut me: & omnis anima quæ non audierit prophe-
tam illum, eradicabitur. Atqui considera hic pro-

Deut. 18.

pro-

propheta diligentia. Dicendo enim, propheta suscitabit Dominus deus, ostendit, quod homo futurus sit de quo uaticinatur, & quod a deo sit, nec de pseudo prophetarum numero. Dicendo autem, Ex fratribus tuis, ostendit quod ex Hebraeis, & non aliunde oriundus sit: ne si forte quis alienigena se prophetam hunc esse diceret, & Dei spiritu uaticinari, ab ipsis reciperetur, sed ut hunc eum erroneum & impostorem negligenter. Porro & magnus ille Moses prius a Deo accepit testimonia, partim quidem ex miraculis in Aegypto editis, et maris rubri transitu: partim uero ex dei in monte Synai congressu, & uisione per ignem exhibita coram uniuersis populi Iudaici castris. Et tunc demum legem a deo acceptam promulgauit: quapropter superius diximus Mossem illum magni hoc de Christo dixisse, suscitabit Dominus deus prophetam ex fratribus uestris. Illud uero, Si cut me: hac de causa adiecit, quod sicut ego uos in libertate afferui ex acerba Pharaonis seruitute, luto & laterum coctione, & lege uobis salutiferam tuli: sic etiam is a me modo praedictus propheta, ex tyrannide & potestate diaboli & idololatria uniuersum mundum liberaturus est, et libertatis leges laturus. His auditis Iudaei hunc olim praenunciatum expectabant, & uidentes Ioannem Zachariae filium ex deserto uenientem & baptizantem populum, cum hunc eundem esse quem Moses praedixerat, existimarent, interrogauerunt eum, Tu ne es propheta ille? Quid uero idem respondit? Non sum ego, sed ipse ante illum missus sum. Venit autem post me, cuius ego calciamenta portare indignus sum. Propheta certe erat Ioannes, & praclarus quidem: sed quia Iudaei de illo propheta interrogabant, quem Moses praedixerat uenturum, Ioannes se illum non esse respondit. Sed ecce Iudeorum ingratitude & stultitia, qui priusquam Christus uel Messias adueniret: illum expectauerunt, illumque inquisuerunt, uenientem uero contempserunt.

Psal. 97

Post haec uero rursus dicit Moses ille magnus: Latentur una cum illo coeli, et adorent illum omnes angeli dei. Age igitur & mihi dicito, quem nam alium angeli dei adorant praeterquam deum ipsum? Hic igitur, quem Moses hominem, prophetam & legislatorem esse demonstrauit, quem item ab angelis adorandum esse dixit, & deus et homo est, filius scilicet et uerbum dei, a nobis simul et angelis adorandus et honorandus. Et haec quidem ex Mose.

Psal. 71

Dauid uero propheta sic dixit: deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio regis. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios inopum, & calumniatorem humiliabit. Commorabitur cum sole, & ante lunam, in generatione generationum. Descendet ueluti pluuia super uellus, & ueluti stilla stillans super terram. Oriri faciet

in diebus suis iustitiam, & multitudinem pacis, donec auferatur luna. Et adorabunt eum omnes reges terrae. Omnes gentes seruient ei, & erit nomen eius benedictum in secula. Ante solem permanet nomen eius, & benedicentur in eo omnes tribus terrae: omnes gentes beatificabunt illum. Beatus Dominus deus Israelis, solus faciens mirabilia, & benedictum nomen eius in seculum & in aeternum. Duas hic in uniuersum personas propheta inducens, deum scilicet, & filium regis, nihil aliud innuit quam deum uel regem, et illum filium Christum, qui iudicat pauperes populi, et saluos facit inopes, et humiliat calumniatorem. Neque hic hominem quendam sortem, et iustum principem uel regem intelligas, de eodem enim dicit, quod commoraturus sit cum sole: item de eodem, quod sit ante lunam et generationes generationum. In quem uero hominum hoc competere potest, ut ante lunam in generationes generationum esse dici possit? Et ut cum sole commoretur? In nullum certe alium, sed reuera in solum ipsumque Christum propheta quadrat. Cum enim dicit, quod iudicet pauperes populi, & saluet filios inopum, et calumniatores humiliet, illius ostendit iustitiam, fortitudinem, et curam qua erga homines utitur. Cum uero dicit, quod ante solem permaneat nomen eius, et ante lunam in generationes generationum, illius eternitatem principio carentem indicat. Et eo quod dixit, Commorabitur cum sole, illius eternitatem sine carentem de notauit. Item, Descendet ueluti pluuia super lannam, & sicut gutta stillans super terram. Exoriri faciet in diebus suis iustitiam, & multitudinem pacis, donec auferatur luna. Denuo (respondet) quis descendit ut pluuia super lannam, id est quiete, et sine strepitu, et citra propriam maiestatem magnificentiamque suam, praeter Christum? qui descendit caelitus in sanctam uirginem, qua conceptum eum peperit in uili praesepio, & humili casa. Non enim uenerat iudicaturus mundum, sed ut mundum saluaret. Cum uero ueniet iudicaturus orbem, apparebit in gloria patris sui cum omnibus angelis: quemadmodum ipse Christus in Euangelio testatur, Non ueni iudicaturus mundum, sed ut mundum saluem. Item, Exoriri faciet in diebus suis iustitiam & multitudinem pacis, donec auferatur luna. Quis nam horum sensus, Producet in diebus suis iustitiam & multitudinem pacis? Non alius, quam quod impietatis summam notat perniciem: quod scilicet homines derelicturi sint Deum, procreatorem & factorem suum, qui eos nusquam existentes in hanc substantiam redegit: et adoraturi sint diabolum, creaturas, & opera manuum suarum. Et quemadmodum aliquis ebrietate uictus: aut in densis profundisque tenebris oberrans, neglecto proprio parente, qui

cōmodum & utilitatem salutemq; suā in primis
& unice desiderat, promotamq; cupit, hostem
sequitur, cædis & perniciei suæ cupidū, ligatus
scilicet et uinctus ab eo manusq; pedesq; dedu-
ctus tandē in carcerē munitissimū, et obscurū, nō
agnoscit nec discernere potest patrē & amicū ab
inimico & hoste propter ebrietatē et crapulam,
nec etiā uult: & postea licet tandē ad sensus uesti-
gia reuertatur, illud nō potest, in uinculis nimi-
rum detentus. Sic homo etiā in initio errabundus, &
à recta plana q; seductus uia, incidit in manus dia-
boli. Et quisnam locus est hoc obscurior, et defor-
mior? Hic uerò hominē uoluptatū copia inebria-
tum, omnis sensus experē fecit: tūc ueluti inebria-
ti, aut inordinato & superfluo humore & insa-
nia, aut à dæmone agitati, audientes nō audiūt, et
uidentes nō sentiūt, propter mentē scilicet & ra-
tionē, quæ ducis officio fungitur, seductam: uerū
ea quæ solida stant, tanquā mobilia imaginātur:
& quæ mouētur, immota cōsistere putāt: et quæ
illis utilia sunt auersantur, noxia uerò amplectū-
tur, nec honestū bonūm uē à malo diiudicare pos-
sunt, nec ab inimico amicū. Hoc ipsum, ut dixi-
mus, homini cōtingit. Respuit enim deū, et ligatus
à dæmone in dēsissimis ignoratiē tenebris tyran-
nidē illius sustinuit. Dauid uerò diuina gratia re-
pletus intellexit, in quantū perniciei barathrū,
procellā & tempestatē homo incidit, & quan-
ta Deū affecerit iniuria, ipsum repudiando (du-
plex enim hic iniuria deprehenditur. hominē e-
nim iniuria affecit diabolus, quod hūc tā procul-
à deo seduxerit: & si dicere fas est, in ipsum quo
que Deū facit iniurias, illius nimirū creaturā se-
duendo. Similiter & homo Deū affecit iniuria,
quod hoc repudiato, diaboli imperiū secutus sit)
quis deniq; ipsum à densissimis tenebris & ini-
quitate esset redempturus. Cum itaq; propheta di-
cat, Orii faciet iustitiā, hoc innuit, quod quem-
admodū aegroti in tenebris decubentes, ipsi qui-
dem nō in lucē prodeūt, sed lux ad illos penetrat:
sic etiā homini in diabolicis tenebris decumbenti
exoritur is, qui misericordie uiscera erat assump-
pturus: quo exorto & totū orbem illuminatē, om-
nes tenebræ discedentes disparuerūt. Homo uerò
illuminatus, ubi cognouit iam quali uinculo con-
strictus decubabat, et seipsum nullo modo adiuuare
ualens, ad eum qui hoc potest, respicit. Hic uerò,
cum nollet hominē ulterius diaboli tyrānide pre-
mi, liberauit eū, sanauit q;. Liberatus uerò, sana-
tusq;, nō amplius diabolo adhæsit, uerū hac redē-
ptione facta, per fidem hominis ea qua deus affe-
ctus fuerat iniuria euauit, & huius apparuit ius-
titia, exorto iam rationali sole iustitiæ, Christo
nimirū. Homo itaq; fide percepta, tempestate et
fluctibus carentē fidei portū ingressus, multitudi-

nem pacis nunquā iactandæ procellis aut contur-
bandæ accepit. Tunc impletū est Dauidis oracu-
lum, dicentis, Beati quorū remissa sunt iniquita-
tes, et quorū peccata oblecta sunt: Beatus uir, cui
Dominus peccatū nō imputat. Sed quod in loco
suprà citato dicit, In diebus illius: innuit hominē
fore, qui hæc miracula editurus sit. In deo enim
dies curiosius inquirere, uel mensurare, nefas est.
Christus autē, quatenus homo est, initiū habuit,
et huius dies mensuratur. Illud uerò, Donec auge-
ratur luna, nullo alio sensu propheta dixit, quā
hoc, quod ueluti luna seruanda est, nec peritura,
ita nec ille homo. Quoniā uerò absolutē sine ca-
rere, soli Deo propriū est, indicauit hisce, quod
hic et deus et homo sit. Illis uerò uerbis, Adora-
bunt eū omnes reges terræ, et omnes gētes seruiūt
illi: indicauit gentiū conuersionē ad Christū, &
regum adorationē. Ne uerò hi qui ueritatem de-
struere & inuertere cupiunt, hæc de rege aliquo
potenti & inuictō intelligerent, ut pote iulio, Au-
gusto, Tiberio, uel alijs, qui & ipsi à regib. terræ
et gentib. adorati sunt, & ab his celebrati, quāuis
homines essent, ut & nos omnes, Dauid cū dicit,
Nomen eius esse benedictū, etiā hoc addit, In se-
cula. Vniuscuiusq; enim hominis laus in uita hac
unā cum illa deponitur: sed post mundi huius con-
summationē nec laus ipsius permanet, nec insa-
mia. Sola enim opera illius unā cū ipso discedūt,
quorum etiā retaliationē ab eo expectat qui mun-
dum iudicaturus est, siue bona fuerint, siue minus.
Illud uerò, In secula benedictū erit nomē ipsius,
nequaquā hominis est, sed Dei. Item solē
permanet nomen illius. Quis rogo hominum an-
te solem conditum inuenitur? Nullus omnino,
& nec ipse Christus, quatenus homo est, sed quate-
nus deus est, secundū humanitatē uerò & esse cœ-
pit, & dies habet mensuratos, et adorauerūt eum
omnes gentes, & omnes reges terræ, ut Deum et
hominem, & in eo omnes gentes sunt benedictæ.

Porrò hæc Dauidis propheta, cū Esaia et Ia-
cobo cōuenit, qui de Christo dicit, quod sit expa-
tatio gentiū: quæ admodū in superiorib. demon-
stratū est. Tandē uerò omnia cōprehēdēs prophe-
ta, et respiciēs uerbi dei cōuersionē pro hominū
salute factā, et quod deus existens hominū assump-
pturus esset: uidēs deniq; illū modo serocē et immi-
tē tyrānū diaboli ab homine, quē modo antē ty-
rannide presserat, iam tantū nō illū esse et cō-
cidari, uoluptate quasi abreptus, beatā illā uocē
exclamās profert, Benedictus dominus deus Izra-
elis, qui solus facit mirabilia, et benedictū nomē e-
ius in eternū & in seculū seculi. Indiget sanē &
præsens locus expositiōe aliqua, licet reuera quo-
libet sole et omni humana ueritate purior sit et di-
lucidior, quē enim Dauid paulō autē hominē no-
mina-

minauerat, quemq; ante solem & lunam conditam extitisse dixerat, hunc ipsum nunc pure & simpliciter Deum appellauit. Quis uero tam infelix, ut de illo dubitet & inquirat curiosus, quem Dauid deum nominauit: nec eum adoret, quem Dauid Deum esse predicat?

Psalm. 110. Veruntamen & alibi, magnus ille Dauid sic dicit: Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam potètiæ tuæ emittet tibi Dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorum tuorum. Penes te est principatus in die potètiæ tuæ, et in splendore sanctorum tuorum: ex utero auroræ genuite. En nunc aliā illius prophetiā cōsidera. Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis. Quis nam est ille propheta et regis dominus? Num rex aliquis ex præclaris istis, & in hac terra multa potètiā præditus? Minime. Quam ob rem? Propter libertatem, quam à Deo tunc temporis Iudæi habebant, à quo solo regerentur. Principem uero & ductorem habuerunt olim quidē Moysen, post hunc uero filium Iosue, deinde Iudices. Ipsi uero propria animi sui uoluntate & affectu regem à Deo petentibus, dedit ipse regem e gente propria filium Cis, nempe Saul, deinde Dauidem filium Iesse, de quo & deus testatus Samueli dixerat, Inueni Dauidem filium Iesse, uirum secundum cor meum, qui faciet iuxta omnes uoluntates meas. Et Iudæi quidem urgebantur à suæ gentis regibus, illorum uero reges usq; ad Christi nati tempora liberi, nulliq; hominum aut regum terrorum subditi fuisse inueniuntur. Et reuera sic est, quoniā nullus alius propheta, ut pote nec Isaias, nec Ieremias, nec Daniel, calumniari conatus hoc propheta oraculum dicere potuit, quod ab aliquo rege mortali & perituro ad alium propheta similem dicta sint hæc uerba, Dixit dominus domino meo. Cui uero dixit deus, sede à dextris meis? Ad hominē nimirum, quem Verbum & filius illius assumpsit. Filius enim ante omnia secula principatus fuerat particeps cum deo: dixit autem hoc deus pater ad hominem, quem Verbum & filius suus assumpsit, sanctificauit, glorificauit, & temporalem cepit principatum, ex quo hunc assumpsit. Volens itaq; propheticus sermo ostendere, Deum patrem quidem, qui ab æterno existit, principio carere: hominem uero, quem Verbum & filius illius assumpsit, initium cepisse, dixit Sede, &c. Tum etiam stabilitatem & perpetuitatem, honorisq; magnificentiam ipsa sedes denotat. Et quemadmodum ignis in ferro, ferri quidem frigiditatem non recipit, ferrum autem in ignis naturam transit: rursum uero nec ferri nigredine ignis inficitur, sed ferrum huius splendore & claritate assumpta om-

nino pellucidum fit: talis etiam mea de unigenito dei filio & homine, quem assumpsit, fertur sententia. Filius siquidem Dei, quoniam Deus erat, mutationem, pollutionem, aut alternationem nequaquam passus est, sed Deus, ut & antea, impermutabilis permansit: hominem uero quem assumpsit, eum inquam sanctificauit, glorificauit, clarificauit, & ut à dextris Dei Patris sederet dignatus est, non quod Deus, uel dextram habeat, uel sinistram sui partem (hæc enim corporalia sunt) sed quemadmodum per sedem honoris magnificentiam designauit, eodem sensu etiam de dextris dixit. Deus enim neq; stat, neq; sedet, neque dexteram habet, neq; sinistram, sed maiestate sua implet omnia. Item, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Qui nam huius inimici sunt? Idololatræ, qui Christum non adorant, & ipse diabolus. Hæc uero, Donec posuero, pater non ita dixit, quasi filius ad hoc efficiendum sit impotentior, uerum ut his uerbis ostenderet unam & eandem esse patris & filij potètiā. Quemadmodum enim in euangelij dicit filius: Nemo uenit ad patrem nisi per me: ita pater dicit, mea potètiā cadent inimici tui sub pedes tuos. Præterea, Virgam fortitudinis emittet tibi dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorum tuorum. Quæ nam illa est à deo ex Sion emissa uirga, & ad quem missa est? Ad hominem nimirum, quem assumpsit filius & uerbum dei, missa est. Virga autē est ipsa crux, quæ in Sion est fixa. Ut enim uirga propter pastoralem potètiā habet pastoralem, & eam qua fera depelluntur uirtutem, talis & mea de cruce & euangelij prædicatione fertur sententia. Ex Sion enim egredietur lex, secundum Esaiam, & uerbum domini de Hierusalem. Omnes itaq; qui audito euangelij uerbo baptizati sunt, pastorali illa uirga pascuntur, cruce nimirum. qui uero ceruicibus induratis euangelij prædicationi non crediderunt, nec præceptis apostolicis, crucis potètiæ etiam inuiti succubuerunt. Per crucem enim & uictus & conculcatus est diabolus: per crucem & nomen Christi, miranda & stupenda miracula sunt edita. Et quid multis opus? per crucem & euangelium totus terrarum orbis credit, & facti sunt serui quidem Christi, filij uero Abraham iuxta promissionē per Christum, Christo nimirum ex ipso Abraham semine nato. Et tunc dominus natus est in medio inimicorum suorum Christus. Adtende quæso, quæ fuerit prophetae diligentia. Nō dixit, uince hostes tuos. Sapienter enim hostis ab alio quo uincitur, in quo tamē aliqua adhuc hostilis potètiā portio remanet. Dixit autē, dominare: uel hinc docēs inestimabile illā crucis potètiā & summam hostium ipsius impotentiā. Tum & illud

illud, in medio inimicorum tuorum, infinita crucis potentiam innuit. In medio enim totius mundi, & in medio idololatrarum Apostoli & horum successores predicauerunt, & in medio ipsorum edificabant altaria. Et quod imprimis admiratione dignum est, quamuis summa cura & studio impij ecclesias destruerent, flagellis, denique diris Christi nomē inuocantes punirent, crucis tamen potentia & predicatio instar solis, imò clarius ipso sole eluxit. Ne uero quis hominum aut ignorantia aut malitia existimaret, diceret ue, filio & uerbo Dei propterea missam esse à Deo uirtutis & potentie uirgam, quod illi per se impossibile fuerit facere quodcumq; uoluerit liberitq; subiungit Dauides, Penes te est principatus in die potentie tue, in splendore sanctorum tuorum. Quapropter non est humanarum uirium, ut penes aliquem sit principatus illius, sed Dei est. Omnes enim homines tantummodo extrinsecus ad ipsos delatū imperium possident: nam tam princeps quam rex aliquis sepe priuatus sine imperio nascitur: & licet paternū admistret imperium, nihilominus tamē in hoc, quod ante non habebat, ceu paternus hæres succedit, uel propria uirtute & egregijs factis regnum acquirit, uel inuisus in alios alterius regnum uolenter arripit, & hoc modo etiam ille alterius regnum quo antē carebat, occupat. Sed alius ab his modis regnum acquirendi nō est. Ingenitam uero sibi & inseparabilem à se potestatem homo non habet, præter hanc solā, qua in affectus proprios & liberos ex se genitos utitur, quam solā in homine uidere licet. In Deum autem hoc quod modo dictum est, non competit. Quapropter & Esaias de Christo uaticinatus, inquit, Cuius principatus super humerū illius: id est, naturalis erit, & ab illo inseparabilis. Dauid etiā in alio Psalmo sic dicit, regnū tuū regnū seculorū omniū et dominium tuū in omnes generationes generatio nū. Quod idē in presenti loco dicit, Penes te est principatus in die potentie tue. Sed qualis nam illa potentie dies? Ea nimirum, qua crux libere euulgata est, per quam omnes gentes cognoscunt inenarrabilem illam tuā cōuersationem & inedicibilem potentiam. In splendore sanctorū tuorū. Quorum? Apostolorum, doctorum, martyrum & sanctorum, qui quidem ab insipientib. pro mortuis & perditis habiti, in manu Dei uero sunt, & in pace quiescunt, iuxta Solomonis oraculū: qui que secundum Euangelij promissionem splendēt magis quam sol. Deinde, quemadmodum in paulo antē præmissa prophetia, sic etiam in hac presenti dicitur, de homine enim, quē filius Dei assumpsit, hæc omnia locutus, et demonstrare uoles quod idē & Deus et homo sit, hoc inducit, Pe-

nes te principatus: quod uel solum ad præsentem statum et demonstrationē sufficeret, nihilominus tamen planius apertiusq; dicit in hunc modum, Ex utero auroræ generatio tua. Quis unquā hominum ante solem natus est? Nullus omnino. Ne quis tamen hoc calumniari uolens, de angelis sermonem esse diceret, quasi illi ante solem creatum cōditi sint, inquit, Ex utero auroræ. Quod enim ueteri meminit, non eo sensu accipiendum est, quod Deus uterum habeat: sed eo quo & Dauid alibi dicit, Manus tuæ fecerunt me & formauerunt me: operatricem uidelicet Dei potentiam ostendens. & Oculi Dei super iustos: quo omnia prouidentem Dei uirtutem innuit, & quod iusti opera faciant digna ut coram Deo ingrediatur. Sic etiam præsens locus intelligendus est. Dicendo enim, Ex utero, ostendit unam & eandem filij cū patre substantiā & naturā. Quemadmodum enim inanimatæ arbores eadem & similes sibi ipsis generantur, ficus enim ficum & olea oleam gignit: similiter & bruta animalia singula iuxta genus suum naturæ suæ similia generant: et homo rationalis cum sit, rationale gignit hominē, & mortalis mortalem, & filius eiusdem cū patre est naturæ & substantiæ. Multo magis igitur hæc & sine omni dubitatione de Deo sentiemus, quod filius & uerbum ipsius eiusdē cū patre sit naturæ & substantiæ, quemadmodū reuera est. Sed respice prophetiarū diligentia. Propheta enim inquit, Dixit dominus, ostendit se de Deo dicere, ut iam antē demonstratū est. Addens autē, Domino meo, et Sede à dextris meis donec ponā inimicos tuos scabellum pedū tuorū: et, Virgam potentie emittet tibi ex Sion Dominus: et, Dominare in medio inimicorū tuorū: hæc omnia, inquam, hominē omni natura præstantiorem & inenarrabilem designant. Vt uero ostendat eundē et deū esse et hominē, dicit, Penes te est principatus in die potentie tue, in splendore sanctorū tuorū. Præterea ut rursum euincat, quod deus cum sit, naturalis etiam, & uerus sit Dei filius & eiusdem cum Deo patre naturæ & substantiæ, hoc subiungit, Ex utero auroræ genui te. Verum hic idē in alio loco dicit, Et tu Domine spes mea, altissimum posuisti suffugium tuum. Attende quæso, quid dicatur. Eo enim quod propheta dicit, Et tu Domine spes mea, filium Dei innuit. Per altissimum uero, eiusdem patrem Deum indicat. Rursum uero his uerbis, Posuisti suffugium tuum, denotat hominē, quem filius dei assumpsit, cui opus erat suffugio. Purus enim ille Dei filius, suffugio uel asylo non indigebat.

Quin & huius filius omni admiratione dignus Solomō: sic dicit, Et nunc o Domine Deus Israel ratum fiat uerbuū tuū, quod locutus es ser-

i. Reg. 1.

no tuo Dauid patri meo. Quonia num uere habitabit deus cu hominib. super terra: Et ut Ieremias dicit, Quonia hic est deus noster, no reputabitur alius cora eo. Quonia super terra uisus est, et cu hominib. conuersatus est. Sic et sapiens ille Salomon dicit, Domine DEVS Izrael, ratum fiat uerbum tuum, quod locutus es seruo tuo Dauid. Quid enim aliud significat, Confirmetur, quam fiat, reueletur et exhibeatur, ut tu qui deus es, manifeste cu hominib. conuerseris: quod et factu est. Filius enim Dei super terra uisus est, et cu hominib. habitauit. Quid igitur tibi uidetur? Sufficiunt ne ha sanctoru de Christo reuelationes, et prophetaru oracula, ipsiusq; Dei testimonia ad demonstratione haec, quod Christus filius dei sit et deus uerus: scilicet quod et ide hic et deus et homo sit: uel nu alijs adhuc demonstrationib. et testimonijs opus est? Quanti profecto mihi uidetur, haec etiã plane in peritis sufficerent. Veruntamen amplius tentabo tibi amico nostro, huius ueritatem declarare et suscipere, sicuti hactenus quoque factum est.

Magnus ille Moses, et celsus, cu esset iuxta montẽ Sinai, conspicatus est rubum ardentẽ, quem cu multis dieb. ardere conspexisset, no tamẽ igne consumi, animo suo meditari cepit quid nam hoc sibi uellet, quod rubus tot dieb. arderet, nec tamẽ ab igne consumeretur. et profectus, inquit, uidebo quod nam illud stupendu sit prodigium. Rubo autem propior factus, uocẽ coelitus allatam, sibi que dicentẽ audiuit: Moses Moses, solue calceamenta pedu tuorum, locus enim in quo stas, terra sancta est. Quid sanẽ aliud significat rubus ardẽs et no consumptus, tum etiã uox clamitans, Solue calceamenta pedu tuoru, nisi quod rubus ardens adumbravit typos, praelitit diuã Mariã uirginem, quã filiu et uerbu dei secundũ carnem peperit? Quẽ admodu enim rub. quidẽ ardebat et no consumebatur: talis etiã diuã uirgo, ubi cocepit Dei filiu et uerbu, igne diuinitatis no consumpta est, sed a deo custo dita: quia humanariũ uirũ illud profusum non erat. Verba autẽ haec, Solue calceamenta pedu tuoru, hoc innuit, quod quicunq; de diuã uirginis mysterio et Christi incarnatione erudiri uolunt, eos nequaquam habere oportet partem aliquã in se mortuã, quã illos a Deo separaret, nec mentem corruptã et a cognitione ueritatis mortuam, sed uiuentem et sanam, qualis ipsius Moysi erat. Huius autẽ calceamenta ex mortui animalis tergo erant consuta: et propterea dictum est, Solue illud.

Porrõ et Persarum rex Nabuchodonosor somnio admonitus uisionis, quã uiderat, oblitus est: et congregatis omnib. Chaldeoru Magis incantatoribus, et Gazarenis, interrogabat eos quale

nam fuisset quod uiderat somniu, et quã nam illius interpretatio. Hi uerõ et somnium et interpretationẽ illius ignorantes haesitabãt. Rex autẽ ira in illos uehementi incendebatur. concessit tamen aliquot dierum terminũ, quib. inquirerent si mul, et explicarent uisum a se somnium, et eiusdem interpretationem: quod si iuxta mandatum eius exequerentur, multis et splendidis muneribus honorati ditarentur a rege: sin minus, mortis supplicium subirent, quin ut et liberi, amici et cognati illorum eiusdẽ poenã essent consortes. Cu uero illi hoc no possent, quin potius uitã suam plangerent et deplorarẽt (quomodo enim possibile erat regi et somniu et interpretationẽ eius exponere, somnio no antẽ audito?) Daniel propheta in Babylonẽ captiuus deductus ex Hierusalem unã cu alijs, qui tunc tẽporis secti erant Iudæis, cum regis mandata cognouisset, conuenit Arioch Persaru principem, quem rex ad perdendum sapientes constituerat, quod somnium ipsius deprehendere non potuissent, dixitq; ad illũ: Sapientes Babylonis ne perdas, quin potius me ad regem introducito, et uisionẽ unã cu interpretatione eius regi edisseram. Tunc Arioch festinanter prophetam ad regẽ induxit, cui ille ait, Poteris ne mihi Daniel explicare somniu quod dormiens uidi, et interpretationem eius? Respondit Daniel: Mysterium o rex, de quo interrogas, homines sapientes, Magi et incantatores annuciare non possunt, sed hoc solius Dei caelestis opus est, qui mysteria reuelat. Deus notum fecit regi Nabuchodonozori, quã nam fieri oporteat in extremis diebus. Cogitationes tuã super lectu tuum ascenderũt, quid futurũ esset post haec. Tu rex uidebas, et ecce imago quẽdã magna, et aspectus eius excellens stabat coram facie tua, et uultus eius terribilis. Imago in quã, cuius caput erat ex auro puro: manus uero et pectus unã cu brachijs ipsius argentea: ueter uero et femora ex ære: tibiae autem ferreae: et pedes partim quidem ferrei, partim uero testacei. Videbas, o rex, donec abscissus est a mote lapis absq; manu opera, et percussit imaginem super pedes eius ferreos et testaceos, et omnino comminuit eos. Tunc quoque comminuta sunt pariter, ferrum, testas, argentum et aurum, et facta sunt tanquam puluis horrei aestiui, et abstulit ea uentus uehemens, nec locus aliquis in his inuentus est. Lapis autem qui imaginem comminuit, excreuit in montem magnum, et impleuit omnem terram. Hoc est somnium, et interpretationem illius coram rege dicemus. Et postquam propheta regnã futura enumerauisset, quã per aurum, argentum, æs, ferrum et testam adumbrabantur, sic dicit ad regem: Suscitabit Dominus caeli regnum, quod

quod in secula non corrumpetur, & regnum ipsius alteri populo non relinquatur, quod comminuet et uentilabit omnia regna, ipsum uero stabit in secula. Quemadmodum uidisti quod abscissus est à monte lapis absq; manib. et comminuit testam et ferru, es, argentu et auru. Deus magnus reuelauit regi, quenam oporteat fieri post hæc: & uerū est somnium, fidelis etiam interpretatio eius. Tunc rex prostratus in facie, adorauit Damiel. et dixit: Reuera deus uester deus deorum est, & Dominus regū, & reuelans arcana, quoniam potuisti reuelare mihi arcanum hoc.

Qualenā est regnū hominis, quod in secula nō corrūpetur? Nullū profusus: neq; enim hoc humanæ naturæ conceditur. Quod igitur est? En dicā tibi. Mons hic diua uirgo est, quæ filium & uerbum Dei secundū carnem peperit. Lapis autem absque manuum opera abscissus, Christus est: qui quidem natus est ex ipsa, sed nō ex uiro, quod per illud intelligitur, cū sine manib. dicitur abscissus. Lapis denique qui imaginem percussit, aurum & reliqua comminuit, & mons ingens factus impleuit terrā: ille idē Christus est, et illius regnū permanens in secula, quod diaboli uires contriuit, & idolorum cultum destruxit.

Esa. 7
& 9.

Propheta autem Esaias sic dixit: Ecce uirgo erit pregnans, & pariet filium, & uocabunt nomen eius, Nobiscum deus. Rursus idē dicit: Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, & factus est principatus ipsius super humerū eius, et uocatur nomen eius Magni consilij nunciū, admirabilis, cōsiliarius, deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri seculi. Inducam enim pacem super principes, pacem & sanitatem ipsorum. Magnus est principatus ipsius, & pacis ipsius nō est terminus. Viden' ut puerum nominauerit, & magni consilij nunciū, unā cū alijs modō enumeratis, quæ omnia ad hominē pertinent, quæ assumpsit filius Dei ex uirgine. Deinde eundem uocat deū fortem, potentem, patrem futuri seculi (creatorem nimirum intelligens) & quod pacis ipsius non sit terminus, id est finis. De pace ergo & alijs, quæ per partes in præsentī Esaias enumerat satis exacte diximus in Dauidis propheta paulo antē exposita, quæ dixit, Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis, &c. Veruntamen non pigeat nihilominus huius prophetiæ coherentiam inspicere. Cū enim propheta dicit, Ecce uirgo pariet filium, &c. denotat illum supernaturali modo natum ex diua uirgine hominem. Sed cum admirabilem uocat cōsiliarium, duas personas denotat, patrem scilicet, & huius filium, seu uerbum: et quod patris simul & filij unum sit cōsiliū, una uoluntas, una potentia, una & eadē cognitio. Deus enim consilio nō indiget, illum ue

ro eundem uirginis filium Deū fortem uocat, potentem, patrem futuri seculi, cuius pax finem nō habeat. Et quid nam aliud hæc ipsa propheta significauit, quā quod ille idem deus & homo eiusdem sit consilij & cognitionis cum Deo patre particeps?

Quin & propheta Zacharias nato sibi filio Ioanne sic dixit: Et tu puer propheta altissimi uocaberis, præbis enim ante faciem Domini, ad parandum uias eius, ad dandum scientiam salutis populo ipsius per remissionem peccatorū eius, per uiscera misericordiæ Dei nostri. Ioannem certe Zachariæ filium magnum prophetam fuisse constat, omnium quoq; Musulmanorum testimonio. Quid uero hic prophetauit? Nihil aliud quā Christum denotauit, quemadmodum supra expoſuimus. Zachariæ uero, quemnam altissimum uocinat? Christum scilicet. De illo enim hoc dixerat, Propheta altissimi uocaberis.

Luc. 1

Porrò Ieremiam prophetam sic dicentem legimus: Hic est deus noster, & alius iuxta hunc nō reputabitur. Inuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacob seruo suo, & Israeli dilecto suo. Post hæc autem super terram uisus est, et cum hominib. conuersatus est. Hic est liber mandatorum Dei. En tibi oracula sole splendidiōra. Cum enim singuli prophetarum diuersis utantur dicendi formulis, omnes tamen in unum consentiunt, quandoquidem Deus est, qui hæc & similia per os ipsorum locutus est. Veruntamen ceu ex communi quædam contemplatione uaticinati sunt, & Esaias & Ieremias. Esaias quidem in hunc modum. Puer natus est nobis, et filius datus est nobis: quibus addit, deus fortis, etc. Ieremias uero sic dices Hic est deus noster, non reputabitur alius iuxta hunc. Super terram uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Non enim de solo Christo uaticinati sunt prophetae, uerumetiam de sacro sancta illius matre, uirgine Maria, quæ quidem nūc propter nimiam prolixitatem omittemus. Et hæc quidem de sanctorū reuelationib. & prophetarū oraculis sufficienter diximus: nunc uero quis horum omnium finis sit, consideremus.

Bar. 3.

Quod sanē archangelus Gabriel cœlitus missus sit diuæ uirgini Mariæ conceptionem nūciaturus, et quod hæc ipsa Dei uerbum conceperit, uos ipsi affirmantes confitemini: quamuis de his minus recte sentiatis, cum dicitis nimirum, quod uirgo hominem nudum pepererit, & nō deum (secuti haud dubie Nestorij dogma) & quod Christus homo tantum fuerit, homo autem magnus, sanctus et augustus, quo sanctior ante hunc natus non sit, neque nasciturus, sed hunc omnium hominum esse sanctissimum. Nos uero credimus, sentimus et fatemur, quod ipse Christus ille idem

inquam filius sit dei uiuentis, deus uerus, qui natus est ex Maria uirgine sine uiri cōgressu, filius inquam dei sit et deus ab eterno, qui carnem ex ipsa assumpserit, et homo factus sit, quem simul et deum et hominem esse credimus. Hęc uero de sumpsimus et didicimus à propheta Mose, Dauide, et omnibus alijs, qui post Moſen usque ad Christū, qui ab illis prædictus fuit, aduentum storrerunt: imò ab ipsis etiam sanctis, qui ante Moſis tempora uisiones uiderunt: præterea ab ipso etiam Christo, et illius discipulis et doctoribus, miraculis et operibus ipso sole (ut supra diximus) clarioribus. Quin et hæc dicemus: Postquam uirgo (ut modò dictum est) concepiſſet, appropinquauit tēpus partus ipsius, cumq; in Bethlehem deueniſſet, Christum peperit, et reclinauit eum in præsepe brutorum. Tunc impletum est quod prædictum erat ab Esaiā propheta dicente, Hęc dicit dominus, Bos agnouit possessorem suum, et asinus præsepe domini sui, Israel autē me non cognouit. Tempore igitur natiuitatis Christi, angelorum multitudo cœlitus delapsa est: laudantium deum et dicentium, Gloria Deo in excelsis, ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Pastores autem, qui tunc gregem suum pascentes in agris erant, angelorum apparitionē conspicati, et auditi illorū hymnis, timore magno timuerunt: et dixit illis angelus, Ne timeatis. Ecce annuncio uobis gaudium magnū, quod futurum est toti populo, quia natus est nobis Saluator, qui est Christus dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc uobis in signum. Inuenietis infantem inuolutum fascijs, positum in præsepe. Et profecti in in regionem suam, diuulgauerunt omnia quęcunque audierant et uiderant de angelis. Considerato nunc quid sibi uelit ab angelis decantatus hymnus et oratio, dicens, Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Non aliud certe, quam quod Adam postquam Dei mandatum transgressus esset, defecit ab illius tutela dominus, et ob hanc causam ab illius amicitia omnis creatura excidit: si quidem et Adam posteritas, quę diuinis legibus contraria erant facere et designare cœpit. Nam huius filius Cain fratrem germanum Abel trucidauit. Procedente uero tempore non homicidæ solummodo facti, et omni malitia petulantiaq; homines repleti sunt, quemadmodum Noe temporibus immisſum diluuiū, et uiuente Abraham Sodomarum subuersio, et cœlitus immisſa conflagratio testantur, uerum etiam deo creatore et formatore suo penitus neglecto diabolus et idola adorauerunt: quamobrem omnes creaturę defecerunt ab homine, ut quę hunc dei hostem esse iudicarent. Et primo quidem ipsi angeli, deinde

et ipsa bruta animalia, imò et ipsa inanimata rerū materia, quod manifesto colligi potest. Ante transgressionem enim omnia animalia tam uoluntaria quam quadrupeda, et pisces ipsius Adami arbitrio et uoluntati parebant: post transgressionem uero non modo cœlos inhabitantes angeli ipsum ceu hostem auersati sunt, sed et ipsa animalia, quę prius Adami arbitrio subiecta erant: postea autem non modo ab illo et hominibus ex illo natis aufugerunt, sed ferę ipsum hominem hostis et inimici loco duxerunt: et quem antea adorauerant, illius uitę cœperunt insidiari. Sed quid opus est multis de angelis, cœlo et terra, animalibus et feris differere, cum et ipsum hominis corpus aduersus animam illius insurrexerit? Et quemadmodū duo infensissimi hostes una domo coniuncti pugnas mouent mutuas, et quibus qui uiribus præstantior est, uictoria potitur: sic etiam anima cum corporibus affectibus et appetitu pugnant congruitur: cum autem ipſus dei auxilio destituta sit, corpori succumbit, rerumq; ordo inuertitur, ut quę prius domina erat corporis, et imperium exercebat, in posterum serua et uoluptatum mancipium facta sit. Christi autem generatio et filij dei incarnatio uniuert ea quę in cœlo et in terra sunt. Angeli itaq; uidentes inenarrabilem illum dei descensum, quod scilicet is qui deus erat, propter innotam sibi bonitatem, carnem assumeret, et inimicam aduersamq; sibi in homine habitantem naturam assumptam, sibi cum diuinitate uniret, sanctificaret et exaltaret: hoc inquam uidentes angeli, stupendo hoc miraculo et omnem naturam exuperante, in admirationem et stuporem rapti, exclamauerunt ad dei laudes celebrandas, et dixerunt, Gloria in excelsis deo. Uidentes etiam hominum cum angelis cōcordiam iam confirmatam, et sublatam esse diuinam illam inimicitiam, dixerunt, In terra pax, et hominibus bona uoluntas. Vnde impletum est illud Dauidis oraculum, dicens: Latentur cœli, et exultet terra: annunciauert cœli iustitiam eius, et uiderunt omnes populi gloriam ipsius: adorate eum omnes angeli eius. Montes tripudient à conspectu Domini: quoniam uenit ad iudicandum terram. Iudicabit terram in iustitia, et populos in æquitate. Respice quęso prophetarum et angelorum consonantiam, carmini musico bene concordanti similit. Propheta enim dicit, Latentur cœli: et angeli canunt, Gloria deo in excelsis. Propheta dicit, Exultet terra: canunt angeli, Ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Quibus etiam hoc non dissimile est, Annunciauert cœli iustitiam ipsius, et uiderunt omnes populi gloriam eius. Quin et Moſes dixit

Psal. 95. 6.
& 97

Exultate cum eo cæli, adorate eum omnes angeli eius. Dauid uero sic, Adorate eum omnes angeli eius: qui equidem adorantes dixerunt, Gloria deo in excelsis. Quæ de causa autem hanc repetitionem adiectam putas, Quoniam uenit: quoniam uenit ad iudicandum terram? Non quidem alia de causa, quam quod primum illud membrum, in quo simpliciter dicitur, Quoniam uenit, primum Saluatoris aduentum in mundum denotat, quo non in propria sua maiestate uenit, sed humili quadam specie, et contempta. Consentit enim cum uerbis domini dicentis: Non ueni ut iudicem mundum, sed ut mundum saluem. Quod uero idem repetens dicit, Quoniam uenit ad iudicandum terram, denotauit secundam Christi in mundo presentiam. tunc enim uenit iudicaturus terram. quod idem cum domini uerbis consentit: Cum uenerit filius hominis in gloria sua, et omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, et congregabuntur coram eo omnes gentes, et separabit eos sicut segregat pastor oves ab hædis: et statuet oves quidem à dextris suis, hædos uero à sinistris. et dabit singulis iuxta opera sua: his quidem qui Euangelij legibus immeriti scelerata commiserunt, poenam nunquam finiendam: illis uero qui uitæ munus iuxta Euangelij regulam iuste administrauerunt, uitam eternam, paradysum, et bona indefinita. En quanta sententiarum copia in paucis uerbis lateat? quæ instar aureæ catenæ inter se connexæ sunt, cuius connexio ad cælum usque pertingit, et anuli ex sese mutuo dependent. Talis enim mihi omnis sacra scriptura uideatur. Omnes nempe prophetæ, qui ab Abraham et Moysi temporibus usque ad Christum floruerunt, eadem spectant, eadem dicunt, eadem scribunt, omnesque eum uno ore de Christo eadem uaticinantur. Et hæc quidem hætenus.

Matth. 2 In ipsa uero Christi generatione, Persicæ regionis Magi diuinarum rerum peritia et reuelatione, deum et hominem præter naturæ leges natum esse cognouerunt. Magi uero non uulgares erant homines, sed dominatores et regionum præsides. hi itaque cum huius rei notitiam percepissent, deliberare inter se ceperunt, qua nam uia ad regem modo natum peruenire, illique dona possent offerre. Hæc uero illis meditantibus et dubitantibus simul, quo modo uoti sui compotes redderentur (alienigenæ enim et peregrinæ regionis incolæ cum essent, non habebant etiam uiam ad eum) coram ipsis stella apparuit, quæ præeundo uiam desideratam cepit indicare noctes simul et dies. Stellam itaque à Persia in Palestinam usque secuti, cum Hierosolymam peruenissent, stella sese occultuit. non aliud nimirum inueniente domino, quam ut itineris duce destituti, de Christo

loquerentur, et sic omnibus illius natiuitas innotesceret. Cum enim stella à magis (ut dictum est) disparuisset, interrogauerunt, Vbi est qui est natus rex Iudæorum? uidimus enim stellam ipsius in oriente, et uenimus ut adoremus illum. His auditis, qui tunc regnabat, Herodes perturbatus est, et tota Hierosolyma cum eo. Et congregatis pontificibus et scribis populi, percontatus est eos, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Iudææ: sic enim scriptum est per prophetam Micheam, Et tu Bethlehem terra Iudæa, nequaquam minima es inter principes Iudæa: ex te enim prodibit dux, qui pascet populum meum Israel, et exitus ipsius à diebus antiquis. Vides ne nunc quomodo in prophetis descripta inueniantur, quæ ad Christum pertinent? Non enim ea tantum prædixerunt, quæ in ipsum Christum competeant, uerum etiam loci, in quo erat nasciturus, meminerunt. Illud enim significat quod dicitur, Et tu Bethlehem terra Iudæa, nequaquam es minima. Tu enim, inquit, quæ modo minima eras, tenuis et contempta (talis enim erat locus iste) quoniam Christus in te nasciturus est, non amplius, ut modo tenuis es et paruula, sed celebris, illustis et à multis honorata. Quod uero sequitur, Ex te enim prodibit dux, qui pascet populum meum Israel: non propter Hebræorum populum à propheta recensetur (iam ante enim demonstratum est, quod Hebræi, eo quod indigni fuerunt, à deo reiecti et exclusi sint, et filij diaboli nominati) uerum gentes hoc loco populum dei et Israelitæ nominauit, de quibus omnino propheta hoc dixit, Quoniam prodibit ex Bethlehe dux, qui scilicet Christus est, qui pascet populum meum Israel, gentes nimirum. Quis enim dux alius de Bethlehem egressus est præter Christum? et quos nam pauit præter gentes omnesque alios in se credentes? Hæc autem uerba, Et exitus eius à diebus antiquis: ipsius diuinitatem significant. In quem enim hominum tempus illud cõpetere inuenietur, quod est à diebus antiquis? In nullum certe alium præter quam in unum deum. Quapropter Dauid etiam uaticinatus dixit, Non dabo somnum oculis meis, donec inuenero locum domino, tabernaculum deo Iacob. Ecce audiuius eum in Ephrata, inuenimus eam in campis sylvæ. Intremus in tabernacula ipsius, adoremus in loco ubi steterunt pedes eius. Obserua nunc prophetam. Reuelatum illi erat diuinitus, filium Dei nasciturum esse è uirgine, qui cum uerus deus sit, hominem esset assumpturus, quemadmodum ex multis oraculis illius per partes hætenus comprobauimus. Et quidnam alius opus est? De ipsa autem uirgine sic cecinit, Audi filia et uide, et inclina aurem tuam, et obliuiscere

Psal. 131

Psal. 47

obliuiscere populi tui & domus patris tui. Dauidis enim filia erat diua Maria: & quia hæc au ditura erat archangeli Gabrielis uocem, dicit, Inclina aurem tuam: nimirum ad inenarrabile illud gaudium, cuius particeps erat futura. Et quia ab eo tempore omnia antiquitus instituta pro uilibus & contemptis abroganda erant & cassanda, noua q̄; Christi lex una cum Testamento per totum mundum affulsura, inquit, Obluiscere populi tui & domus patris tui, et nouis illis iam futuris esto intenta. Et hæc quidem ad uirginem referenda sunt. Postquam uero, ut dictum est, iam agnouisset quod Dei filius hominem esset assumpturus, & ex filia ipsius nasciturus, rogauit ut et locum in quo nasciturus erat Christus, sibi Deus ostenderet. Hoc autem tanto animi seruore & studio inuestigauit, ut nec cibum sumeret, nec somno nec quieti indulgeret, donec ipse quoque natalis locus sibi à Deo reuelaretur. et tunc prophético spiritu agitatus dixit, Ecce in Ephrata audiuius eam, id est in Bethlehem: inuenimus eam in campis syluæ, unum eundem locum bis denotans. Tunc subiungit, Intremus in tabernacula ipsius, adoremus in loco ubi steterunt pedes eius. Hæc uerba, Intremus in tabernacula ipsius, tanquam de contemptis & nullo precio habitis dixit. Scena enim uel tabernaculi dicitur, recenter extructum, & quod statim refrangitur domicilium. Adoremus locum ubi steterunt pedes ipsius. Quid opus est me multa de his dicere? Quin potius te ipsum de his appello. Magnum enim illum prophetam & regem, qui Dei quoque testimonio commendari dignus fuit (sic enim de illo Deus loquitur, Inueni Dauid, &c.) quem nam adorauisse dicemus? An illum tantummodo qui nasciturus erat? sed et locum in quo steterant pedes illius, tanquam hominem nobis omnibus tantummodo similem? Quis uero tam stupidus, imò tam desertus à Deo, ut hoc uel in animi admittat? Sed quemadmodum in superioribus hunc eundem & Deum & hominem esse comprobauit, ita nunc quoq; in loci contemplatione illum facere uidemus, in quo cum Ioanne propheta omnino consentit. cum quidem Dauid dicit, Adoremus locum ubi steterunt pedes eius: ille uero, Non sum dignus ut portem calceamenta illius, qui post me uenturus est. Iam nec intelligit ut tam in magnis quam in paruis omnes prophetae consentiant, ipsum adorem & celebrent: nec quisquam prophetarum est, qui ubi de Christo uaticinari et uerba facere ceperitis, seipsum non paruum, contemptum et nullius precij dignum esse confiteatur: quod etiam de Abraham legimus, qui se ipsum terram appellauit et cinerem. Veruntamen non Micheas modo & Dauid de Bethlehem lo-

cuti sunt, sed etiam plures alij, quos uolentes, ut in alijs multis, omittimus propter nimiam scripturæ copiam. Sed redeundum ad Magorum, unde supra digressi sumus, historiam. Tunc Herodes postquam cognouit, quod in Bethlehem nasceretur Christus (hoc enim ex prophetis pontifices et scribae cognouerant) clam accersitis Magis præcepit, Profecti illuc accuratè inquirete de puero: ubi uero illum inueneritis, renunciate & mihi, ut ego uentam et adorem illum. Hæc autem animo dixit mendaci & subdolo. Cum enim regem nasciturum audiret, qui gubernaturus esset israel, Christum talem regem fore putauit, quales multi sunt, cuius regnum temporale esset & terrenum. Et cum in Bethlehem quidem Christi natales fore intelligeret, locum uero illius certum & determinatum ignoraret, inuidia motus, & infantis cædem iam ante præmeditatus, hæc simulatè & fictè Magis dicit, Renunciate mihi, ut & ego uentam & adorem illum. Hi uero audito rege profecti sunt. Et ecce stella, quam uiderant in oriente, præcedebat illos, donec progressa staret supra locum in quo erat puer. Tu uero, cum Magos dixisse audis, Vidimus stellam ipsius in oriente: nequaquam putes Christum propter hoc reliquis omnibus similem et nudum hominem esse. Qui enim circa stellarum motus uersantur Astrologi, talia docent, quod singuli homines stellas habeant singulas, & peculiare, futuræ uitæ omnes successus & euentus sibi denunciantes: & quod imprimis quisque regum stellam sibi propriam uendicet. Hæc enim falsa esse, manifestissime constat. Sed quia nostri instituti non est, Astrologorum uanitatem conuincere, omittimus hoc: nunc uero de stella, que tunc apparuit, qualis & que nam illa fuerit, uideamus. Quod autem una stellarum fuerit cœlestium, non probabile uidetur. Primò quidem, quod omnes stellæ unà cum sole et luna ex oriente mouentur in occasum: hæc uero ex septentrione in meridiem motum suum inclinauit. Persarum enim regio ad orientem sita est, Palestina autem ad meridiem, in qua & Bethlehem est. Præterea si stella erat, non certe unà cum Magis proficiscentibus moueri, et ipsæ dormitantibus consistere uisa fuisset. Tum si stellam dixerimus fuisse, fulgorem illius proter radios solares disparere & obscurari oportebat. Cum uero in meridie etiam unà cum sole splendorem suum retinuerit (nò enim ab hoc potuit obscurari) manifestum est stellam non fuisse. Postremò, si stella fuit cœlestis, qua nam ratione illius indicio Magi paruulum illud & uile tugurium, in quo Christus erat, per immensam illam cœlestium orbium ab hoc altitudine cognoscere potuerunt? Ex prædictis igitur

tur patet, stellam non fuisse. Virtus autem quædam diuina fuit, quam itineris ducem habuerunt, quæ etiam terræ propinquior apparebat. Et quemadmodum Hebræos per desertum columna ducebat ignea: ita etiam Persarum Magos hoc, quod ipsis sidus esse uidebatur, uiam præmōstrauit. Sed et ipsa, quæ tunc Deus Hebræorum genti exhibuit miracula et prodigia, plura multo gentibus contigerunt. Primi enim ex gentibus Christi adoratores, Magi fuerunt. Stella enim (ut modo dictum est) immota consistente supra locum in quo erat puer, Magi ingressi sunt, et inuentum Christum cum diua matre eius adorauerunt, offerentes munera, aurum, thus et myrrham. Considera nunc, quæ sit munerum inter se communitio: quæ quidem, quod speciem externam atinet, nulla prorsus est: sed quod ad sensum, magna et arcta. Aurum enim tanquam regi obtulerunt ceu mortali, quia homo erat, myrrham: hanc in sepultura mortuorum adhibere Hebræis in more erat: thus autem ceu Deo offerunt: Deo enim thure sacrificare statutum et solenne erat. Unde uides quomodo Magi quoque Christum, et Deum et hominem esse confessi sint. Ceterum post Magorum adorationem missus ad eos Dei angelus præcepit, ne rursus ad Herodem redirent, quare per aliam uiam abierunt in regionem suam. Angelus autem ueniens, dixit ipsi Ioseph: Assume puerum et matrem eius, et abi in Ægyptum. Herodes enim quæsiturus est animam pueri, et secessit illuc. Tunc impletum est illud prophetæ uaticinium, Ex Ægypto uocauit filium meum. Herodes autem uidens sibi illusum esse à Magis, indignatus est ualde, et missis satellitibus interfecit omnes pueros in Bethlehem, quotquot erant bimuli et minores natu, et horum aliquot millia. Sed quis horum sensus? Primo quidem ut apparet illum qui natus erat Deum esse, quemadmodum prophetæ annunciauerunt, præterea autem et homo est uerus, non secundum imaginationem, ut nonnulli docuerunt. Secundo uero ut appareret hinc Ieremiæ prophetia, quæ dicit, Vox in Rama audita est, lamentatio, ploratus et fletus multus. Rachel plorans liberos suos, et noluit consolari, propterea quod non super sint. Tertio, quod non de Christi tantum generatione prophetæ prædixerint, uerum etiam de multis locis et demonstrationibus, partim quidem propter multorum infirmitatem, ut his ducibus in ueritatem perduerentur: partim uero, ut impiorum obturarent ora, ne illis ueritatem impugnandi esset occasio. Quæcunque enim de Christo aut dicta aut facta sunt, in aliquâ hominum utilitatem cedunt. Obserua itaque, et comperies, quod omnia quæ uel dicta uel facta sunt

Olee 11.

Ier. 31.

ab Adam usque ad hodiernum tempus, in Christo demum declarata sunt et completa, quod in alio quoquâ fieri non poterat. quare et hoc completur, Ex Ægypto uocauit filium meum. Puer autem Christus iam ad uirilem et iustam ætatem progressus, Ioannem Zachariæ filium acceffit, qui Christum ad se ueniens conspicatus dicit Iudæis, Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Cur autem Ioannes hunc agnum Dei esse dixerit, postea explicabimus. Quis uero alius mundi peccatum tollere poterit, quam ipse Deus? Quare hunc, de quo prius dixerat, Non sum dignus ut portem calceamenta eius: nunc Deum esse confessus est. At Christus dicit illi, Propheta, ades, baptiza me. Ioannes autem, Ego opus habeo abs te baptizari, et tu uenis ad me? En etiam hoc considera. Propheta ille magnus, qui, ut et nos ipsi fatemini, ex promissione natus est, qui ad baptizandum missus erat, num à nudo homine tam seruliter baptismum posceret? Hoc certe nemo uere sapiens affirmauerit. Sed ab eo, quem Deum esse confessus erat, baptismum petit. Sed dicit fortasse aliquis, quod et ipse Christus à Ioanne baptismum petierit. Verum nõ simili ratione hoc facit: quare medium, quod inter utrosque est, considerandum erit. Ioannes quidem ipsum antea et Deum et hominem esse confessus erat. Cum enim dixisset se indignum, qui calceamenta illius portaret: et, Ecce qui tollit peccatum mundi: ipsumque, his uerbis Deum esse ostendisset, addit et hoc, Ego opus habeo abs te baptizari, et tu uenis ad me? Christus autem non sic, sed impetiosius et cum auctoritate illum cõpellat, dicens: Propheta, ades, baptiza me. Ille autem humilitatem suam, qua indignus erat, simul ostendit, et domini mandato paruit. Iordanem itaque ingreditur. Sed Christo baptizato scissi sunt cæli, et uox cæli audita est, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te mihi bene complacitum est. Animaduertis ne rem terribilem, et stupore plenam? Hactenus quidem sancti loquebantur, prædixerunt prophetæ, ministrauerunt angeli: nunc uero nec angeli, nec homines, sed ipse Deus est, qui dicit, Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Ex his sanè quæ scripsimus iudicare poteris et tu, et si quis alius Musulmanorum prudens fuerit, quod inueniantur sancti homines, qui uisiones de Christo uiderint: et quod prophetæ sint, qui de illo sint uaticinati: quamuis adhuc tot ac tantis argumentis citatis et demonstratis, arbitrentur et indicent nos quæ Christum profitemur errabundos esse, se uero orthodoxos. his uero auditis, discant nos recte sentire: quamuis nos Musulmanorum intercessionem opus habere iudicent, quemadmodum tu dicis,

Ioan. 1

eo quod confitemur & credimus Christum dei filium esse, & deum, quem admodum tu in epistola ad me missa scribis. Defecerunt autem ab hoc Græci, defecerunt ab hoc Hebræi, ab eodem etiam Musulmani, propterea quod hæc non ut fide digna per fidem receperunt, sed demonstratio nibus cupierunt inquirere. Minus tamen Græci, qui libris simul & prophetis carent, incusandi sunt, quam Iudei et Musulmani. Nonne enim ridiculum est, quod ipsos libros uenerantur: ea uero quæ in ipsis continentur, contemnunt & cum prophetas beatos esse prædicent, cum qui ab ipsis prædictus est, auersantur? Maxime tamè omnium Musulmani uituperandi, qui cum unâ cum alijs libris Christi Euangeliū ceu sacrosanctum, absolutū & diuinū recipiant, uerbis nudis illud uenerantur, factis uero tantum ab illo disident, quantum cælum à terra distat: et relicta ueritatis uia, uanas & errabundas Græcorum opinionones sequuntur: & quæ intellectus ipsorum capere nequit, omnino non recipiunt. sed dum supra naturam singula inuestigantes ea apprehendere non possunt, à ueritate aberrant, & cogitationum suarum figmenta proferunt, nempe, Quomodo possibile est ut deus habeat filium sine muliere? Et hi sunt qui perscrutantur penitus Dei generationem, & ignorant interim quot in cælo stellæ luceant, quot aquæ mensuras contineat pelagus, quantus sit arena in litore maris numerus, & alia huiusmodi infinita. Et licet horum certam rationem ignorent, credunt tamen quod hæc Dei opera sint, neque de his tumultuantur. filij uero Dei generatione argutius scrutari tentant, hi ipsi inquam, qui nec propriam sui ipsius generationem nouerunt. Agendum dicant illi nobis, quomodo patris ipsorum semen in matris utero corpus factum sit, & quando anima ipsorum in corpus deuenit, uel num adueniens cum ipso semine cõiuncta uel unita fuerit, seu minus. Vel, si unita fuit, quod nam illud sit unionis uinculū. Vel, quod si unita etiam semine nō est, quando tandem cum corpore uniat, unde etiam ueniat, et ubi ante aduentum, suum in corpus existat, & in quo loco commoretur. Quod si hæc cognitio impossibilia sunt, qui fit ut Dei generatione perscrutentur, qui propriam uitam, qua uiuunt, nō cognoscunt, neque sciunt an in crastinum uicturi sint, inquirunt qua ratione Christus sit dei filius. Quiq; ignorat cuius nā patris ipsi filij sint, uerum singuli matrum suarum uerbis credunt, quibus fieri potest ut decepti alio nomine appellentur pro uero & paterno: credunt tamen, & falsa pro ueris recipiunt: prophetarum autem oracula damnant, & Christi sermones contemnunt, illisq; fidem negant. Quapropter nequa-

quam illorum capaces sunt, quæ naturā omnem excedunt, quæ nec ipsi angeli possunt intelligere, nedum ut hi suo intellectu percipiā: qui ignorant, quod Christus, quem ipsi uerbum Dei, animam Dei, & spiritum dei appellant, nullies sese filium Dei dixerit: & quod a uerbo Dei mendacium dici & annunciari sit impossibile, impræmeditate & sine dubitatione credunt (quis enim tam stultus & stupidus, tantæ imò impudentiæ esset, qui uerbum Dei mendacij coarguere aude-ret?) Musulmani tamen, cum manifeste obloqui non possint, ipsam ueritatem calumnijs inficiūt, dicendo, quod Christus hoc non dixerit, sed Christiani, nec quicquam boni illud argumentū apud illos efficere potest. Nos uero Christiani dicimus, quod Christi uerba, quibus Euangeliū continetur, agnoscamus. Musulmani autem dupliciter peccāt: partim quidem quod nō credunt Christum esse Dei filium, partim uero quod Christianos de rebus sibi quoq; ignotis accusant. Dicunt autem, quomodo est possibile Deum habere filiū sine muliere? & quis tam stultus & stupidus, ut tantum crimen & impietatem admitteret? Dece-ret uero, ut sine omni dubitatione hæc pro ipsius Christi uerbis reciperent. Cum autem inquirūt, et diligentius curiosiusq; rimantur, manifeste apparet, quod nec illum ueracē esse credunt, quem Dei uerbum esse confitentur: imò nec Abraham, nec Dauidi, nec prophetis fidem habent. Incredulitatem enim sequitur ignorantia. Esaias enim dicit, Nisi credideritis, non intelligetis. Intelligis ne quomodo fides cognitionem, incredulitas uero ignorantiam pariat? Fides autem non est rerum uisibilium. Quæ enim uidentur, fide nulla indigent: clara enim per se sunt. Fides autem earum rerum est quæ nec uidentur, nec intellectu percipiuntur. Nequaquam igitur uos hæc curiosius inuestigare oportebat, nec aduersus ueritatē contendere, sed sequi & parere Abraham et prophetis, & imprimis Christo: nec priuatæ uoluntati & arbitrio consentientes dicere, Impossibile est Deo esse filium, ut non forte (ut tu inquis) disfidia inter utroque existant. Errantes enim à uero & recto tramite, uana & inania loqui nunquam desinitis. Fides certe ex auditu est, et quid quæso tam fide dignum est quam uerbum Dei, quod uos animam Dei, & spiritum Dei appellatis? Quæ autem scriptura Euangelio est sanctior, & fide dignior: illud enim & ipse Mahomet sacrosanctum & absolutum esse confitetur. Opus igitur fuerit (ut & antè dictum est) curiositate omni omissa, Dei & prophetarum credere miraculis. Quoniam uero in tantam absurditatem deuenistis, en necessitate compulsi aliquid aperi-tius ceu exemplo oculis subiecto adūbrabimus.

licet ueritas exemplis perfecte demonstrari non possit, eaq; imprimis quae deum spectant. Impossibile enim est humanam rationem rem aliquam inuenire, quae exacte & absolute Dei generationem referre possit. Veruntamen necessitate coacti (ut modo diximus) fatemur filium Dei sic à Deo generari, ut ratio ex mente uel intellectu, et radij ex sole generari consueuerunt. Quid igitur uobis uidetur? Num ex muliere intellectus rationem, aut sol radios gignit; uel num propterea aliquod inter haec distatū deprehenditur? Quod si igitur haec generatio ab his (quod & uos fatemini) libera est, quomodo Dei simplicem & omni passione carentem generationē tot & tantis absurditatibus subiectam esse putabimus? Ceterum omnia haec dicere postulauit necessitas, propter incredulitatē & infirmitatem uestram. Diuina enim omnem humanum et angelicum intellectum exuperant. Facilius enim est cælum et terram cum omnibus creaturis deuorare, quam dei naturam comprehendere. Si autem illud impossibile est, nec generationem ipsius cognoscere necesse fuerit. Nihilominus tamen et ipse Mahomet & omnes Musulmani confitentur, quod Christus ex diua uirgine Maria citra uirile operam natus sit, & quod uirgo ipsum pepererit, et uirgo post partum permanserit, semperq; uirgo esse deprehendatur. Cum igitur haec uere confiteantur, exponat nobis aegedum huius generationis rationem. Si autem hoc impossibile est, quid quæso aerem flagellando frustra laborant, dicendo quod impossibile sit Deum habere filium sine muliere? Et haec quidem dicunt, qui nec uilissima contemptissimaq; cognouerunt. Edisserant enim hi nobis, ubi nā culex uiscera sua habeat, uel quis uocis illius meatus sit: quale sit formicæ cerebrum, quale cor, qualis sit apum consideratio, & quæ his similia sunt. Quod si autem uilia haec & contempta ignorant, infirmitatem suam agnoscetes conticeant, nec curiositate sua illis fidem derogent, quæ angelorū hominumq; intellectum excedunt: quin credant potius Abrahæ & prophetarum oraculis, qui haec per uisiones, reuelationes & oracula cognouerunt, quod Christus scilicet reuera filius Dei sit, & idem uerus Deus, & homo perfectus.

FILIVS ET VERBVM DEI
cum Deus esset, extremis temporibus propter
hominum salutem homo factus est, crucifixus
mortem subiit, sepultus resurrexit, & in caelos est assumptus.
Non tamen diuinitas, sed homo passus est, qui idem uerus
dicaturus est orbem
uniuersum.

APOLOGIA SECVNDA.

Vandoquidem tibi sufficenter per
Abrahæ, Isaac & Iacobi, Mo-
sis, Dauidis & prophetarum, in-
primis autem, si uerum fateri uo-
lumus, per ipsum Dei patris testimonia demon-
strauimus de Christo, quod Deus sit uerè, & dei
filius, aegedum nunc etiam reliqua, de quibus du-
bitas, in medium proferentes, discutiamus & in-
spiciamus. Vehementer autem nos, qui Christi no-
men agnoscimus, incusas. Tua uerò haec sunt.
Quò nā modo fieri potest, ut Deus homo fiat?
item, quo modo homo factus est? Item, si Christus
Deus erat, & Dei filius, cur non uel nudo uer-
bo seruauit hominē, sed tanquam impotentia la-
borans hominem assumpsit et mortuus est, ut ho-
minem saluaret, iuxta Christianorū sententiam.
Præterea si deus erat, quomodo passus est? Deus
enim nō patitur quicquam. Et tu quidem nos in-
cusans, haec loqueris: quibus nos sic respōdemus.

De dei quidem possibilitate & impossibilitate, in superioribus diximus, quæ et sufficiunt. No-
stram enim infirmitatem sumus cōfessi, quod dei
possibilitatem & impossibilitatē discernere non
possimus. Sentimus autem & credimus omnia a-
pud Deum possibilia esse. & impossibile apud
hunc esse proorsus nihil. Tum quod homo factus
sit, cum Deus uerus esset, didicimus, credimus, et
haec est horum ueritas. Quo autem modo hoc e-
uenerit, non noui. Quomodo enim humanae ra-
tioni ea cognita essent, quæ angelis incognita
sunt? Qui uero Dominicæ incarnationis scopus
sit, et quæ causa humana in Christo natura, nos
quantum fieri potest modò explicabimus: tu ue-
ro attente haec nostra audias.

Deus cum nulla re in uniuersum indigeret, so-
la bonitate sua permotus mundum uniuersum ex-
truxit & cōdidit, uisibilem simul et inuisibilem:
creauit angelos: creauit cælum & terrā, & om-
nia quæ in his continentur. Sed & hominē fecit,
& formauit e puluere de terra sumpto: & cum
illi animam rationalē inspirasset, secundū imagi-
nem Dei creauit eum, & ex costa ipsius forma-
uit facinā: illisq; in paradysum collocatis, pre-
cepit ut de omni ligno paradysi uescerētur, ex ar-
bore

fore aut scientia boni & mali non comederent quia quacunq; die de hac comederent, morte essent morituri, quemadmodum magnus ille Moses in ueteri Testamento descripsit. Quidam uero angelicorum ordinum princeps, cum seipsum splendidum & mire formosum cõspexisset, nõ intellexit se seruum et creaturam esse, & quod dominus ipsum cum nullus esset, condidisset, unde serui in etar dominum adorare deberet: sed stultus et temerarius dixit, Ponã sedem meã supra nubes, et ero si milis altissimo. Hæc autem cū is in animo uolueret, huic commissa cohors illius impietatem imitata est. hic autem cælo depulsus cū omni sua militia exiit, & hi omnes in demones mutati sunt. Cum itaq; diabolus hominẽ in paradiso uidisset, inuidia in illum motus, accedens primo mulierem ceu faciliore deceptu, aggressus est et dixit: Cur deus præcepit uobis, ut ex omni arbore quæ in paradiso est, comedatis, abstinentis autem ab arbore, quæ in medio paradisi est, & quod quacunq; die comederitis ex illa, morte sitis morituri? Nequam enim morte moriemini, sed ne ex illa comedentes oculis uestris similes ipsi dijs redderemini, cognoscendo nimirum bonum et malum, hæc prohibuit dominus. His auditis, mulier decepta comedit ex arbore, et dedit marito suo Adam, qui et ipse comedit: diuinitatis maiestatem affectas. Et comedentes ex arbore Adam simul et Eua, a gratia exciderunt. Deus autem circa meridiem in horto obambulans dicit illi, Adam ubi es? Hic autem respondit, Audiui uocem tuam ambulantis in Paradiso, & abscedi me, quia nudus sum. Dicit illi deus, Et quis nã tibi ostendit, quod nudus sis? nõ ex arbore, de qua præcepit tibi ne comederes, comediisti? Et iratus illi dominus, eiecit eum paradiso cum maledictione. Nunc autem hæc quæ facta sunt, cõsidera. Diabolus animo elatus, & quasi ratione destitutus, cum deus fieri, et altissimo similis esse concupiscit, cælo cum tota sua cohorte excidit, & ex luce in tenebras est permutatus, et diabolus: propter superbiam enim suam et animi fastum a deo reiectus est: nec ut uos dicere soletis, in hoc creatum fuisse ut Adamum adoraret, aliorum angelorum more, qui illum adorantes seruati sunt, & in dignitate sua persistentes adhuc angeli dicuntur: hunc autem quia adorandi officium Adamo negauerit, dei iram in sese concitauisse, & ex angelo factum esse diabolum. Quam enim authoritatem hæc uerba habere uidentur: præsertim cum nulla scriptura horum meminerit, nec Moses, nec propheta, nec Christus: Cum igitur omni horum testimonio careat, falsa sunt, et reijcienda: cum etiam hæc de causa, quod angelorum natura simplex, pura & incorporea est, & supra cælos constituta: Adami uero ex terra commixta. Quis igitur uel

tantillum rationis habens, rem absurdam crederet? Sed dicat aliquis, quod & Christus cum homo sit, iuxta Christianorum sententiam, ab angelis adoratur. Sed ad hoc sic respondendum. Filius & uerbum Dei cum ante secula Deus esset, ab angelis unam cum deo patre suo adorabatur: & nunc homo factus rursum adoratur ab ipsa unam cum corpore, ita ut unam iam homo adoretur, quem filius et uerbum dei assumpsit cum substantia sua, quem admodum primitus ab angelis adorabatur: quod in Adamo fieri non poterat. Respice enim quæ sit domini et serui differentia. In homine uero, quem filius et uerbum dei assumpsit, illud conueniens est, decorum, iussum ac sanctum, ut etiam nunc ceu exemplo declarabimus. Regis corpus a seruis illius unam cum anima adoratur, quamuis reuera rex tantummodo quod animam attinet, et non corpus, adoratur. Et quis tam stultus ut de hoc dubitaret? Sed quid hæc de regis anima et corpore opus est dicere? Si enim in nudinis uestimentum aliquod ematur, et illo rex indutus sit, ab ea ipsa hora illud uel manu contingere nemo audebit, sed omnes illud cum timore et reuerentia inspicunt, quamuis, quod substantiam attinet, reliquis uestibus simile sit, propter regem tamen tantum honorem sortitum est: idem mihi de Christo uidetur. Reuera enim hominem assumpsit, nec alterius naturam hominẽ, sed ipsissimam hominum naturam, quæ ex Adam est, licet ex uirgine præter nature leges natus sit: per diuinitatem uero eundem hominem sanctificauit, exaltauit, honorauit, & ad dextram dei patris sui constituit, quemadmodum supra demonstrauimus. Et sic omnino factum est, ut etiam antequam diximus, nimirum quod sicut ferrum licet natura sua frigidum nigrumque sit, igni tamen unitur, ut hic quidem ferri frigiditatem et nigredinem non assumat, ferrum autem propter ignis coniunctionem naturam propriam non abiicit, quin potius ipsum totum ignis sit, illius nimirum calorem & splendorem recipiens. Sic etiam de Christo sentimus. Cū deus esset ante secula, post hæc homo factus est, et non imminutus, quin potius diuinitate sua hominem quoque glorificauit, & in eum locum subuexit, quem filius & uerbum dei obtinebat: & propterea iam simul adoratur ab angelis pariter & hominibus, hic scilicet qui præter naturam homo & deus est. Adam uero in dei ordinatione et mandato non persistens, sed ex arbore cum Eua uxore sua comedens, dum hoc modo uterque diuinitatem affectat, paradysum quoque, quem habebant amiserunt, & maledictione loco benedictionis acquisuerunt, proque uita æterna mortem. Deus autem diabolus incorrigibilem, & nulla poenitentia ductum conspicatus, tanquam uas inutile abiicit, nec ulla illius habitata est memoria uel

ratio. Adamum uero cum Eua longe alia ratione cecidisse uident, non scilicet tam uana ambitione et superbia, quam diaboli inuidia et fraude: et quod homo tandem emendationem esset recepturus, quam ante illis maledixisset deus, idque causa correctionis: ueruntamen ambulans in paradiso circa meridiem (ut Moses testatur) interrogauit cum dicens, Adā ubi es? Num quod ignoraret ubi nam is esset, interrogauit? Absit tanta blasphemia (quid enim apud deum latere possit, cum omnia cognoscat, priusquam generetur?) Verum hoc sibi uoluit ista uerba, O Adam in qualē nam dignitatē subiectus es? ubi nunc agis? quale nam est, in quod incidisti barathrū? Quid uero Adam ad hæc? Vocem tuam audiui ambulantis in horto, et abscondi me. Pomeridianū autem tempus hic non aliud innuit, quam quod sicut hora pomeridiana dicitur, quæ post maximā diei partem iam exactam sequitur, sic etiam post plura tempora elapsa deus super terram esset ambulaturus. Paradisus enim, iuxta Moysi doctrinam, locus terræ est. Perinde igitur idemque est, siue in paradiso siue super terram aliquem esse dixeris. Quæ uero plura illa sint, de quibus hic dicitur, tempora, iam tibi exponam.

A constitutione mundi usque ad consummationem presentis seculi, septem millia annorum fore dicunt, uel etiam plus, quibus annis elapsis mortuorum resurrectio futura est. Ab Adam uero usque ad Christi generationē anni exierunt ter mille, noningenti, septuaginta quatuor. Reliqui igitur in absolute non septem millia restant. Et hac de causa sancti simul et prophete dixerunt, quod in extremis temporibus Christus esset carnē assumpturus. Vidēs ne igitur ut ab ipsius Adami temporibus filij dei mysterium manifestari cœperit, imò ante huius tempora. Ad quæ enim dixit deus, Faciamus hominē. Deus enim solus et unius personæ tantū existēs, cui nam hoc dicere potuit, Faciamus hominē iuxta imaginē et similitudinē nostram? Manifesto constat, quod ad filiū suū uerba fecerit. Pater enim et filius unum sunt, Christo hoc ipsum in Euāgelio dicente, Pater et ego unū sumus: et, Qui me uidet, patrē uidet. Quin et nos Christiani fatemur, anathema hunc esse, qui duos deos fuerit cōfessus, unū enim deum esse credimus, creatorē cœli et terræ. Et deus, ut antequam est, creauit eum paradiso, et ad terrā colendū cōstituit, quo tempore et seminauit, et alios fructus cœpit producere. Iam ne intelligis, hunc qui docuit fructū arborē esse hanc de qua Adam comederit, quid nā docuerit, ignorauisse sed iuxta animi sui arbitriū dixisse quæcumque libuerit, qualia multa adhuc illius esse deprehenduntur, quæ conuincunt hunc secundū priuatas

suas cogitationes et propria figmenta docuisse. Frumenti enim spica post exiliū paradisi et maledictionem demū excreuit. Deus enim Adamo dixerat, In sudore uultus tui comedes panē tuū: unde cum labore et sudore multo frumentū et seminātū et excultū est. Adam uero arborem de qua comedit, bonam et malā esse nouerat. Quid uero paradisi fuerit, et quæ nā arbor, nec Moses, nec alius quiscūque prophetarū, imò nec Christus docuit, sed adhuc arcānū et incognitū est, ut et antea. Quare unde nā Mahomet hæc, quæ de frumenti spica dicit, desumpsit, non uideo: sed cogitationis suæ figmenta sunt. Homines enim nati indociles rudesque, nihil ferē à brutis animalibus differētes (Arabes enim pastores sunt) ea quæ propria ratio pepererat figmenta docuit, de quibus silebimus. Non enim primarius nostri instituti scopus est, Musulmanorū iniquas et erraticas confutare opiniones, sed tantummodo augustinam illam, sanctam, iustam et honestam Christianorum religionem exponere. Quare redeundum ad id, unde digressi sumus.

Cum Adam filios genuisset et filias, et ipsedem similiter filios et filias progenientibus, humanum genus super terram multiplicatum est. Sed Adam cum Eua sua, quamuis se dicit à diabolo, dum diuinitatē affectat, paradysum quoque quem habebant, amississent, nihilominus tamen Deum adorauerunt, creatorem et factorem suum. Horum autem posterū cū à ueritate deflexissent, inciderunt in nefanda scelera, peccata horrenda dictu, et peccata ipsas naturæ leges excedentia, quæ tantum bonū nec nominare quidem decet. Nec tantum in hisce prauis multisque, ut diximus, peccatis peccauerunt: sed relicto etiam Deo cœli et terræ creatore, adorauerunt creaturas, et creaturā plus quam creatorem coluerunt. Hi enim solem adorauerunt, illi lunā, alij stellas, et hæc omnia ipsius dei nomine dignati sunt. Et quemadmodū in tenebris profundis ambulantes, ea quæ ipsis propinqua sunt non uident, alia uero quæ nusquam sunt, esse imaginantur, ita et illis cōtingit. Longius enim à uera luce digressi, et in tenebris ignorantia ambulantes, deū quidē uerū auersati sunt: et idola coluerunt, et in ipsidē letati sunt. Et Aegyptij quidē bouē adorabāt, et aquā: Africani ouē, Indi diuinū, alij fluuios et fontes, alij status exereuerunt, et stulti manuū suarū opera pro dijs coluerunt. Desino enumerare singularū regionum errores, propter infinitam copiam. Ex his enim cœli particularibus, unusquisque reliqua quoque cognoscere poterit. Veruntamen non eō usque tantum illorum uerborum processit, sed et Scythias mos erat deo suo, eos qui ex naufragijs saluati erant, immolare, quotquot saltem deprehēdi possent

sent: sicq; quos propria seruauerat solertia, illo-
rum trucidabat crudelitas. Alij rursus homines
bello captos numerates, e centenis singulis unū
immolabant. En tibi cades, & crudelitate omni-
bus brutis & feris ferociorē. Nullū animal cum
generis sui consorte pugnat, nec illud perdit: hi
uero ipsis feris longe immaniores esse cōiuncun-
tur. Non enim peregrinos modo & alienigenas
occiderūt, uerum etiam fratres & sanguine iun-
ctos. Cretenfes enim et Phœnices, cum corda ha-
berent are duriora, dæmonibus proprios filios
et filias sacrificabāt. Caterum priusquā hæc fie-
rent, diluuiū Noe temporibus inuaduit, et aquis
submersa est omnis anima uiuens, tam hominis
quā omnium aliorum animalium, uolatiliū, et qua-
drupediū, propter peccata, quæ tunc temporis
inter homines esse deprehendebatur: seruata autē
sunt in arca non plures quā octo animæ, Noe
scilicet & uxor illius, tres filij ipsius, & uxores
eorū. Noe uero singulorū animalium genus in ar-
cam induxerat. Deus autē optimus & benignus,
denuo præcepit humano generi, Crescite, multi-
plicamini & implete terram: similiter et anima-
libus. Sed rursus ad impietatem delapsi sunt ho-
mines, quam modo per partes exposuimus. Mel-
chisedek uero, Abraham, & Loth illius ex fratre
nepos, dei altissimi cultores se esse declarauerūt:
totus autē mūdus diabolo seruiuit, et idolis. Deus
itaq; benignissimus cū uidisset nobilē illam crea-
turam suam, genus humanum scilicet diaboli ty-
rannide pressum, qui uiuentes quidē fascinaret
et deciperet ut ipsum ceu deum colerent, mortuo-
rum uero animos in tristi & obscuro inferno de-
tineret, misericordia ductus, salutem dare uo-
luit. Modum itaque quo humanum genus ad sa-
lutem peruenit, diligenter percipe.

Ipse quidē homo seipsum iuuare nō poterat,
partim quidē quod nō uellet, eo quod uoluptates
summi boni loco duceret (in tantū enim erroris
inciderat a malo excæcati) partim uero, quod
uerū deum ignoraret, seruiret autē idolis & dæ-
monibus, et in tenebris ignorantie desidens, deū
nō agnoscebat, sed in hostis permanebat captiui-
tate. Quin et hoc concedimus statuimusq; quod
animaduernerūt quidem in quantū malorū bara-
thrum incidissent: sed quomodo seipsos iuarēt,
qui maiorū suorū Adami nempe maledictione te-
nebantur? et quo modo immortales redderētur,
qui mortē ceu hereditario iure acceperant? Om-
nes enim ex Adā geniti, mortales facti sunt, pro-
pter Adami patris ipsorū transgressionē. Quo-
niam igitur homo aut ignorauit de quanta subli-
mitate et magnificentia excidisset, & in quantū
delapsus esset ignominie barathrum: aut hoc for-
te cognito, sibijpsit amē subuenire non poterat,

periculū iam erat, ne peccato semper nobis præ-
senti, mors etiam omni homini dominaretur. Il-
lud igitur Dauid perspicies dixit, Homo cum in
honore esset nō intellexit. cōparatus est iumentis
in insipientibus, & illis similis est factus. Deus uero
humani sautor generis misericordia motus, ima-
ginem suam ulterius diaboli imperio premi non
permisit. Incepit igitur ab Abrahami tempori-
bus reuocare & restituere hominem. Cum enim
Abrahā genuisset Isaac, et hic Iacobū, Iacob autē
duodecim filios eius, undecim ex illis aduersus
fratrē suum Ioseph inuidia moti, eum ligauerunt
& dimiserunt in cisternā, & tandem Ægyptios
quosdam nacti, uendiderūt. Hi uero Iosephū in
Ægyptum abductū dederunt Pharaoni, qui eum
totius Ægypti dominū constituit. Exorta autē sa-
me descenderūt Iosephi fratres in Ægyptū, ut in-
uenirent alimēta. Ioseph uero cognitis fratribus
suis, eos aluit, oblitus commissi ab illis aduersum
se facinoris, aduocato simul ad se patre suo Ia-
cob. Sed hic typus erat Christi. Quem admo-
dum enim Ioseph a Germanis suis fratribus dam-
num malumq; accepit, sed huius immemor bo-
num pro malo repēdit fratribus in se iniurijs: sic
& Christus inuidia uexatus a popularibus suis
Iudæis, ligandus erat, & in sepulchrū ceu cister-
nam deponendus, & tradendus morti. Sed quemad-
modū Ioseph Ægypti dominium consecutus, pa-
trem et fratres suos a morte, per famē illis immi-
nente, liberauit: sic & Christus cū portas mortis
cōtriuisset, & dissoluisset diaboli imperiū, serua-
uit credentes in ipsum ex Iudæis & gentibus,
quin et ipsum primū parentē Adam. Et Iacob,
ut dictū est, Ægyptū ingressus cum animabus se-
ptuaginta quinq; māsit illic usq; ad tempus mor-
tis sue. Relenti uero sunt illic posteri eius annis
circiter quadringētis et triginta, seruiētes Pha-
raoni & Ægyptijs seruitute tristi & lucifica.
Post hæc autē deus misso Mose eduxit et liberauit
eos ex seruitute Pharaonis & Ægyptiorū, cum
ederetis miracula et prodigia magna in Ægypto,
et educeret ipsos per mare rubrū diuisis et scissis
fluctibus, Pharaonem autē cum omni suo exerci-
tu demergeret. Iudæis autē longo tempore in de-
serto commorantibus, deus manna dedit. hi uero
murmurabant, & uerbis suam prodebant ingra-
titudinem. Moses autē illos admonere non desit.
Cum uero hic in montem Sinai ascēdisset, legem
a deo accepturus, Hebræi, qui prius ingrati &
murmuratores fuerāt, etiam impij facti sunt. Di-
cunt enim Aaroni fratri Moysi, Fac nobis deos,
qui præcedant nos. quid enim Mosi illi, qui nos
eduxit Ægypto contigerit, nescimus. Et aurum
quantum sufficiebat corrogantes, fecerūt imagi-
nem uituli, et huic tanquā deo ab illis recepto sa-
crificia.

Gen. 37

erificauerunt, & in tam absurdo latati sunt facinore. Moses uero reuersus, tanto scelere uiso confregit acceptas à deo legis tabulas. Et dixit deus, Delebo genus ipsorum, et constituum te regem super gentem magnam et populosam. Ille uero noluit, sed deum multa obsecrans hortansque, intercessit pro illis: et non deleti sunt. Obserua igitur nunc, deum non de his locutum esse ad Abrahamam, cum dicit, In femine tuo benedicentur omnes gentes: sed de Christo. Mose autem pro Hebræorum populo intercedente, lex illis demum data est. Et tunc deus ad Hebræos per Moysen locutus est: Ego sum deus primus, & deus in futurum, et post me deus alius non est. Hæc igitur ita se habet quemadmodum deus locutus est, et præcepit. In literis uero tuis hoc cum magna accusatione dignum contra nos, qui Christiani dicimur, continetur, quod Deo dicente, Ego sum deus solus, et diuinitatis consortem non habeo, nos tamen dicamus Christum deum esse, et dei filium: unde etiam multos deos adoremus. Ceterum anathema sit, quisquis uel duos uel tres plures uel deos adorauerit: nos uero unum deum uerum adoramus, creatorem cæli & terræ. Deus enim Hebræis præcipiens ne posthac idolorum cultui insisterent, dixit: Qui idolis credunt, multis dijs credunt. Christiani uero, quæ recta sunt sentientes, uni deo credunt, & non multis. iuxta Christi doctrinam quam in Euangelio tradidit, dicens: Ego et pater unum sumus; et qui me uidet, uidet patrem meum. Vos autem cum scripturas ignoretis, à ueritate excidistis: et cum hoc factum fuerit, alijs auditis, alia et diuersa intelligitis. Hebræi uero deum misericordem experti, nequaquam perierunt: terram tamen promissionis non uiderunt, sed à deo damnati, multis erroribus hinc inde per desertum circumducti sunt annis circiter quadraginta, donec omnes illi mortui sunt, ne scilicet terram uiderent, quam deus se filijs Abrahamam daturum promiserat. Post obitum uero illorum, liberi horum terram promissam ingressi sunt, in qua simul bona quam plurima sunt adepti. Et hanc incolentibus deus prophetas misit, & doctores: sed alios quidem illorum occiderunt, alios uero lapidauerunt, & seipsos ingratos exhibuerunt, & beneficiorum dei immemores. Verum non ingrati modo fuerunt, sed etiam perpetuo ferè idolorum cultibus dediti, & propter hoc tradidit eos deus in captiuitatem. Denuo autem illorum miseratus, eos reuocauit: eademque de causa ultimis iam temporibus appropinquatibus coplacitum illi est, & decreuit ut filius et uerbum suum in mundum ueniens saluaret hominem, quem diabolus deceptum à deo abduxerat, ut creaturæ seruiret et diabolo. Filius itaque et uerbum dei cælitus descendens, carne ex diua uirgine Maria assumpta homo factus est, quemadmodum supra sanctorum et

Ioan. 10, et 14

prophetarum testimonijs demonstrauimus. Et homo factus cum annis uixisset triginta, cepit docere populum, illisque ueritatis & iustitiæ uiam ostendere, docensque, operatus est, et inter operanda docuit, ediditque, miracula magna et stupenda, non quemadmodum olim nonnunquam aliquot sanctorum in nomine dei fecerunt ceu seruis, sed cum imperio & auctoritate fecit et operatus est quæcumque fecit. Dicebat enim illi leprosus: Domine si uolueris, potes me mundare: et dixit illi Christus, Volo mundare. Sic dixit paralyticus, Domine annis iam triginta & octo decubui, nec habeo quenquam, qui cum aqua turbata fuerit, me in illam immittat. Angelus enim Domini descendebat certo tempore, et turbabat aquam, in quam qui primus descenderat, sanus redibat, à quocumque morbo, quo laborauerat. Cum itaque paralyticus infirmus hominumque destitutus auxilio, illic iuxta piscinam per annos triginta et octo decubisset, illum uidens Christus, miseratus illius dixit ad eum, Vis ne sanus fieris? Hoc uero Christum adorante, & credente, dicit ad eum Christus, Tolle lectum tuum, & abi in domum tuam. Similiter faciebat ubique, quocumque locorum incederet. Cæcos sanauit, uisumque, restituit, surdis auditum reddidit, claudos incedere fecit, paralyticos neruis firmis et uiuacibus confirmauit, mortuos resuscitauit, demoniacos auctoritate summa liberauit, et ut summam comprehendam, omnia fecit instar dei, iuxta ipsius uoluntatem et arbitrium. Venit ad illum qui cæcus fuerat à natiuitate sua, et orauit illum: cumque alios cæcos nudo et solo uerbo sanauisset, hunc non item: sed in terram expuens, lutum ex sputo fecit, oculosque illius intinxit, dicens ad illum, Abi, ablue in piscina Siloe: & cum lauisset, uisum recepit. Quid nam hoc factum denotauisse putabimus, quod alios cæcos solo uerbo sanauit, ad hunc uero sanandum, lutum fecit? Non aliud certe, quam cum alij cæci, à natiuitate sua oculos habuerint sanos, postea oculis capti sunt: hoc uero oculis omnino carere ab ipso matris utero, lutum fecit dominus, innuens se hunc eundem esse, qui è luto hominem formauerit, & huius nunc in corpore defectum luto sumpto compleat. Deinde dixit cæco, Credis in filium dei? Respondit ille, Et quis est domine ut credam in illum? (cum enim cæcus fuisset, Christum non nouerat) et dixit illi Christus, Ego sum, qui loquor tibi. Tunc dixit cæcus, Credo domine, et adorauit illum. Similiter et melia aliquot hominum quodam die Christum erant secuti, uerbum ipsius et doctrinam audientes: et cum esurirent, non inuenerunt in loco illo plures panibus quinq; et duos pisces. Et benedixit illis Christus, præcepitque discipulis, qui omnibus istis panes apposuerunt, de quibus comederunt omnes, & satis

Math. 8

Ioan. 5

Ioan. 9

ratè

rati sunt, & reliqui fuerunt copiosi duodecim
 pleni panum fragmentis & piscibus. Sed quis
 horum sensus? Partim quidem ut edant fameli-
 ci, partim uero ut intelligant & animo suo me-
 ditentur, hunc illum esse qui in deserto patres
 ipsorum manna cibauerit. Porro, homo quidam
 mortuus est & sepultus, cumq; in sepulchro dies
 egisset quatuor, defuncti sorores accersuerunt
 Christum. hic autem dicit illi, Lazare exi so-
 ras. Et illico qui mortuus fuerat, sepulchrum e-
 gressus est, & ambulauit, ligatus manusq; pe-
 desq; (sic enim moris erat Iudeorum mortuos
 sepelire) & sic resurrectionis miraculo aliud
 illud incesus sui miraculum successit. Sed cur
 hæc facta? Ut quum homines uiderent hunc
 non tantummodo mortuos excitare, sed etiam
 hunc quatruiduanum, intelligerent hunc esse ui-
 ta & mortis dominum: & ut si Christum po-
 stea sepultum uiderent, crederent hunc qui pro-
 pria uirtute mortuos excitauisset, multo magis
 potestate sua suum ipsius corpus esse excitatu-
 rum. Dicebat enim discipulis suis apostolis, Ne
 mo tollit animam meam à me. Potestatem habeo
 ponendi eam, & potestatem habeo recipiendi
 eam. Quod tamen singulis diebus credentibus
 in Christum turbis hominum innumerabilibus,
 ipsiq; Deum et Dei filium confitentibus, pon-
 tifices, scribae, & horum principes contra Dei
 doctrinam instructi, huic essent contradicendi,
 ex Esate prophetia prædictum erat, qui dicit:
 Oculos habentes non uidebunt, & aures haben-
 tes non audient. in crassatum est enim cor eorum,
 & oculos ipsorum occluserunt, & auribus dif-
 ficulter audiuerunt. Quæ prophetia omnis im-
 pleta est. Miracula enim edente Christo, tan-
 quam caeci apparuerunt: & hoc docente, surdis
 fuerunt similes, instar aspidis surda & obturan-
 tis aures suas. Et tunc quidem dicebat ad illos
 Christus: Quod si caeci essetis, non haberetis pec-
 catum: nunc uero dicitis, uidemus. peccatum igitur
 uestrum in uobis manet. Tum etiam alibi dicit de
 illis Christus: Si ex Deo essetis, utiq; diligeretis
 me. Nihilominus tamen hæc Christo faciente,
 haud quaquam ad cognitionem peruenerunt: quin
 potius occasione quærebant, qua eum interfici-
 erent. Sed quid attinet de miraculis ipsius, quæ
 in Hebræorum gente fecit, dicere, cum infinita
 sint & innumerabilia? Sed nec illis editis ad co-
 gnitionem peruenerunt, uani & errabundi homi-
 nes: uerum inuidia & improbitate uicti quære-
 bant omni modo & conatu, quomodo in Chri-
 stum accusationem aliquam mouere, ipsumq; be-
 nefactorem suum interficere possent. nec aliam
 inueniunt, quam quod blasphemum dicerent,
 qui se dixisset Dei filium: & qui cum homo es-

set, se eum esse iactaret. Et cum audirent Chri-
 stum dicentem credentibus in se, Remittuntur tibi
 peccata tua: dicebant, quem nam te ipsum fa-
 cis? & quis nam potest remittere peccata præ-
 ter solum Deum? Et sanè uere dixerunt Iudæi,
 quod solius Dei sit peccata remittere: nam igno-
 rantes hi miseri, quod Christus Dei esset filius,
 ea quæ modo diximus, dixerunt: & obtenebra-
 tum est imprudens cor ipsorum, & obocati
 sunt oculi ipsorum, nec uiderunt quod cum au-
 thoritate hæc faceret, quæcunq; faciebat. Unus
 enim discipulorum Christi Petrus, quum in nauis
 esset, Christo uiso dixit, Iube me ad te uenire su-
 per aquas. Et dixit illi Christus, Veni. Hic autem
 nauim egressus, aquis inambulans ad ipsum ue-
 nit. Hoc cum contigisset, quid nam aliud illos co-
 gitare oportebat, quam quod idem ille esset, qui
 mare rubrum dissecuerat, & patres illorum sic-
 co traduxerat pede, qui etiam nunc humidam na-
 tura materiam aquarum instar arida solidam so-
 lo uerbo & mandato suo fecerat? Sed quo plura
 his similia miracula coram uident, eo magis ira
 & furore tumultuantur. Deinde tempestate or-
 ta uehementi simul & magna in mari, adeo ut
 nauis, in qua erant Christi discipuli, obterege-
 tur fluctibus, magna uoce ipsi exclamauerunt,
 dicentes, Iesu serua nos, perimus. Christus autem
 ipsi mari imperiose simul & cum autoritate
 præcipit, Tace, obmutescite: & statim facta est
 tranquillitas magna. Iudæi itaque uiso hoc ino-
 pinato miraculo attoniti, magna uoce clamaue-
 runt: Quis est hic, quod & uenti et mare illi obe-
 diunt? Verum tamen miracula uiderunt infinita,
 & naturam rerum exuperantia: ipsi uero pror-
 sus in corrigibiles permanserunt: unde & Chri-
 stus ad ipsos dicit, Ego sum ostium. Et alibi, Ego
 sum uia. Rursus alibi, Ego sum ueritas. Quod si
 mihi non creditis, uel operibus credite. Hæc uero
 Christus dixit, ut qui obocati erant Iudæi, cogno-
 scerent quod nullus prophetarum & sanctorum tan-
 ta cum autoritate sermones suos ut dominus, pro-
 tulerit, sed seipso seruos et ministros esse ostēde-
 runt. Christus uero non sic: sed ceu dominus &
 princeps creaturæ cum autoritate dixit & fecit
 omnia instar dei. Et sanè ex populo et turbis ma-
 gna hominum multitudo in illum credidit: ex scribis
 uero, Phariseis & principibus pauci, & faciles
 numerati. His igitur sic absolutis, et tantis infi-
 nitisq; editis miraculis, atque doctrina uera per
 tres annos cōtinuos singulis diebus per Christum
 annūciata, proferente etiam illo nonnunquam pro-
 phetarum testimonia (nō quod testimonijs aliorum
 de se indigeret, sed propter incredulitatē, et Iu-
 deorum animi durtiā, tū deniq; propter hominum
 infirmitatē) nonnunquam etiā hoc citate Abrahæ

aut Mosen, imprimis uero deum ipsum patrem suum, iudeis autem nihilominus incurabili morbo circa hæc laborantibus, nec propriam illorum salutem uolentibus admittere, relictis his Christus ea quæ ad uniuersalem totius mundi salutem faciunt, agere cepit, et dicere discipulis suis, quæ nam illi essent euentura. Ecce, enim inquit, ascendimus Hierosolymam, et filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis, tradenturque cum gentibus, et flagellabunt eum, et illudent illi, et despuent in illum, occident illum, et tertia die resurget: et auditis his discipuli eius moerore affecti sunt ualde. Tunc subduxit discipulos suos Christus, et ascendit in montem Thabor, et resulsit facies illius, Christi scilicet, plusquam sol, et uestimenta illius facta fuerunt uelut nix. Videntes uero discipuli splendorem faciei illius, ceciderunt in terram: non enim poterant hunc ferre. Viderunt autem et Mosen et Heliam cum Christo colloquentes, forma seruili. Nunc itaque hoc factum considera. Primo quidem ut apostoli uiso splendore diuinitatis suæ certo intelligerent, quod sua sponte et propria uoluntate sua in mortem traderetur, non aliorum potentia coactus. Secundo, ut hinc consolationem et animi tranquillitatem acciperent, et à moerore, quem ex narratione passionis Christi ante conceperant, sese reuocarent. Tertio, ut uiso Mose et Helia prophetis cum reuerentia Christo astantibus, certi redderentur, hunc omnium prophetarum simul et omnis creaturæ esse dominum. Verum et hoc miraculum ingens, quod quemadmodum Christo in Iordane baptizato, sic etiam hic uox de caelo discisso facta est, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, ipsum audite. Hoc nimirum oratione hac inuenite, ut partim quidem plenissime certi et securi redderentur, hunc filium et uerbum dei esse: partim uero, ut quia iam tempus sepulture Christi instabat, et post sepulturam et resurrectionem apostoli ad prædicationem emittendi erant: hi uero licet pauci essent, indocti et infirmi, non tamen ad suam infirmitatem, sed ad dei potentiam respicerent, et ut Christi gloria et splendore uiso, deique patris uoce et testimonio audito intelligerent unum Deum esse et patrem et filium, quodque una sit diuinitas natura et potentia patris et filij, utque in dei potentiam confisi cum alacritate prædicationis notium aggredierentur. Et impletur hic Dauidis propheta dicens, Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt. Ceterum Mose ille propheta dixit, ut et ante annotatum est, Prophetam excitabit dominus deus ex fratribus uestris, sicut me. Omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, extirpabitur.

Quod uero hic dixerit, Omnem animam quæ non audierit prophetam illum, esse extirpandam, et quod omnia quæ à Mose et prophetis dicuntur, uerba dei sint, manifestum est, et uerum esse constat. Nihilominus tamen et in baptismo et in transformatione uox cœlestis demissa est, et non per hominē, sed immediate per ipsum deum patrem. Viden igitur, quomodo primitus et ab initio paulatim ea quæ Christi sunt, apparuerint? Et quemadmodum post noctis tenebras non repente sol uidetur, sed primo splendor, deinde lumen, tandem uero ipse sol: ita etiam de Christo factum esse uidemus: paulatim enim cepit: deinde ipse Christus sol uerus et rationalis lucem in mundum intulit, et in animas illorum qui in eum credunt. Deinde Hierosolymam Christus ipse ascendit, ut ipsius impleretur passio, quemadmodum apostolis prædixerat. Et ingrediente ipso in urbem, cepit populus exclamare et dicere (imprimis autem Hebræorum ueri) Benedictus, qui uenit in nomine Domini, Hosanna in altissimis, Rex Israelis, Pax in caelo et gloria in altissimis. Furor autem repleti scribæ et pharisæi dixerunt Iesu, Increpa illos ut taceant. At Christus respondit illis, An nunquam legis prophetam dicentem: Ex ore infantium et lactentium concinnabo laudem. Quod si hi tacuerint, lapides clamabunt. En etiam nunc attende. Angeli in ipso Christi generationis celebratione cecinerunt, Gloria in excelsis deo, et in terra pax, in hominibus bona uoluntas: nunc uero dixerunt uerè, Hosanna in altissimis, benedictus qui uenit in nomine domini rex Israelis, Pax in caelo, et gloria in altissimis. Quis uero dominus super terram uocatur? Nullus alius certe præter Deum. Dicuntur equidē etiam multi hominum domini, sed cum apostolice nominationis sui: ut legimus de Iosue filio Nun dicente, Dominus meus Moses: et de alijs multis dicentibus, Dominus meus Dauid. Quam dicendi consuetudinem etiam hodie inter homines seruatam uidemus. Domini uero nomen sic indefinite nemini alij quam soli Deo tribuitur. Quapropter Christus cum deus esset, non modo non increpauit dicentes, Hosanna in altissimis, et c. sed etiam Dauidis citauit testimonium, dicens, An non legis prophetam dicentem? Ex ore infantium et lactentium concinnauit laudem. Qui uero lapides sunt, quos Christus uociferatus dixit? Gentes nimirum, qui tunc quidem cor habebant durum ad fidem suscipiendam, paulo post uero clamauerunt ipsis tonitribus clarius et sublimius: quin et sepulchrorum lapides plane et aperte, qualiter uix unquam, domini resurrectionem cum diuina uirtute et potestate factam exclamauerunt. Post hæc uero dicit discipulis suis

Luc. 19
Matth. 23

Christus

Christus: Ecce ascendimus Hierosolymam, et perficientur omnia que scripta sunt a prophetis de filio hominis. Tradetur enim gentibus. Et illudetur illi, calumias patietur, et despuetur, et flagellatum occidet, tertioque die resurget. Et cum coena iam esset finita, dicit discipulis suis: Unus uestrum prodeat me. Et interrogauerunt eum singuli, Num ego sum? Et nulli horum respondit: Tunc et Iudas qui erat ex discipulorum numero, dicit, Num ego sum? Dicit illi Iesus, Tu dixisti. Et paulo post dicit illi, Quod facis, fac cito. Non enim poterat quicquam nec Iudas nec alius contra Christum facere, nisi hoc cum illo consentiente. Mox autem postea rursum dicit discipulis suis Christus: Ex nunc appropinquauit tempus, quod predixi uobis. Caterum non turbetur cor uestrum, neque formidet. Et postquam docuisset et animauisset eos sufficienter, dixit eis: Nunc quidem dolebitis, mox autem letabimini, et gaudium uestrum nemo auferet a uobis. Surgite, eamus hinc. Et abiit in locum consuetum. Pontifices autem congregati cum scribis et pharisaeis et omni concilio eorum, dixerunt: Quid faciemus? quoniam homo hic multa signa edit. Si sic permiserimus eum, uenient certe Romani, et tollent nos et locum hunc et gentem. Conducit ut moriatur. Iudas autem Iscariotes profectus ad pontifices et scribas, dixit illis: Quid dabitis mihi ut ego prodam illum? Et dederunt illi triginta argenteos. Et paulo post Iudas turba multa assumpta, eo deuenit ubi Christus inueniebatur. Quibus uenientibus, dicit discipulis suis Christus, Surgite eamus. ecce qui me prodeat, appropinquat. Et accedente Iuda cum Iudeorum turba, dicit illis Christus, Quem queritis? Dicunt illi, Iesum Nazarenum. Dicit illis Christus, Ego sum. Et hoc audito, omnes prostrati sunt in terram. Num igitur qui tot ac tanta fecerat miracula, qui una uoce prostrauit querentes se, non potuit nunc efficere ne illum comprehendere? Haud dubie igitur sua sponte illis traditus est. Tunc dicit illis Iesus: Si igitur me queritis, sinite hos abire. Et dimissis discipulis ipsis, comprehenderit Christum. Vides ne quomodo ante quem unico uerbo prostrati ceciderint: deinde uero cum diceret illis, Sinite hos abire si me queritis, solus propria sua uoluntate consentiente his traditus sit? Demonstrat itaque in se et potentiam suam, et uoluntatem. Quapropter et Dauid dixit, Traditus sum. et non declinaui. Si enim Christus cum euadere posset, traditus est, uolens seipsum tradidit. Abduxerunt itaque Christum ad pontifices. Discipuli autem timore correpti fugerunt. Sacerdotum autem principes propter Iesum comprehensum gauisi sunt, et aduocatis duobus falsis testibus contra illum, quaecumque libebat dice-

bant mendacia. Iesus uero tacebat. Dicit igitur illi summus sacerdos: Adiuuro te per Deum ut dicas nobis, num tu sis filius benedicti, uel, num tu sis Christus filius Dei uiuentis. Dicit illi Iesus, Ego sum. Veruntamen dico uobis, a nunc uidebitis filium hominis sedentem a dextris potentiae, et uenientem in nubibus caeli. Tunc princeps sacerdotum scidit uestimenta sua, dicens: Blasphemauit, quid ultra indigemus testibus? Ecce uos ipsi audistis blasphemiam ipsius. Quid uobis uidetur? At illi dixerunt, Reus mortis est. Quidam igitur astantium dedit illi alapam. Et cum illussissent illi, abduxerunt illum, et tradiderunt Pilato. Iudas uero abiens dicit principibus sacerdotum: Peccauit, prodens sanguinem innoxium. et argenteis in templum proiectis, abiit, et suspendit se. Pontifices uero pecunijs acceptis, dixerunt, Non licet eam ponere in corbonam, quoniam pretium sanguinis est. emerunt igitur hac agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Milites autem praesidis acceptum Iesum exuerunt uestibus suis, et induerunt illum chlamyde probrosa, et abduxerunt eum ad regem Herodem. Et cum uidisset illum Herodes, remisit illum Pilato. Hic uero interrogauit eos, dicens: Quid dicitis de homine isto? At illi dixerunt, Crucifige illum. Pilatus uero inquit, Et quidnam mali fecit? At illi dicunt, Oblongitur Caesari, et seipsum dicit Dei filium. Et sic conturbabant Pilatum. Hic uero uoluntati illorum satisfactorius, accepta aqua coram omnibus, manus abluuit dicens, Innoxius ego sum a sanguine iusti huius. uos uideritis. Illi uero dixerunt, Sanguis eius super nos, et super filios nostros. Et tunc tradidit Iesum militibus, ut crucifigeretur. Illi uero cum accepissent, illi illuserunt, et expuerunt in faciem eius, et flagellauerunt eum: quin et uestimenta illius diuiserunt. Gestabat uero tunicam inconfutilem, super quam iecerunt sortem, quisnam illam acciperet. Et cum haec fecissent, abduxerunt Iesum ad crucifigendum illum. Dederunt etiam illi potum, felle mixtum acetum, et crucifixerunt eum. Et obtenebratus est sol ab hora tertia usque ad horam nonam: et hora nona emisit spiritum, astantibus simul cruci sancta matre ipsius, et uno discipulorum Ioanne. Reliqui uero discipuli omnes aufugerunt, et latuerunt absconsi praeter timorem suum. Et accedens quidam militum, lancea perforat latus ipsius. Postea ueniens quidam optimatum Ioseph nomine, a Pilato corpus Christi petijt, et deponens illud, adiuuante simul alio quodam, Nicodemo scilicet, inuoluit sindone et myrrhae fere libris centum, prout mos est Iudeis sepelire. Naclus uero sepulchrum excisum in petra, sepeliuit corpus Iesu, et imposuit illi lapidem ualde magnum. Crastina autem

die scribæ & pharisei uenientes ad Pilatum dixerunt illi, Domine, recordati sumus, quod impostor hic uiuens adhuc dixerit, se post dies tres resurrecturum. Iube igitur muniri sepulchrum usque ad diem tertium: ne forte discipuli illius uenientes furentur illum, et dicant populo quod surrexit à mortuis: & sic error postremus deterior sit priori. Dixit Pilatus: Habetis custodiam, abite & custodite quantum potestis. Hi autem profecti munierunt sepulchrū, obfignantes lapidē unā cum custodia, (custodiā autem hoc loco turmam militū intelligas.) Et tertio die factus est terremotus magnus, & deuolutus est lapis de sepulchro, & milites præ timore mortuis sunt similes facti. Christus autem surrexit è sepulchro. Milites uerò profecti annunciauerunt principib. sacerdotum & scribis, omnia quæ facta fuerant et dederunt illis pontifices pecuniam copiosam, dicentes illis, Dicite quod uobis dormientib. uenerint discipuli illius, & furati sint illum. Quod si hoc coram præside auditum fuerit, nos persuadebimus eum, uosq; omni cura exoluemus. Hi uero pecunia accepta, fecerunt ut docti fuerant. Iesus autem abiēs inuenit discipulos suos, et dixit illis, Pax uobis. Hi uerò uidentes illum gauisi sunt. Et cum mansisset apud illos dies quadraginta, docens & confirmās illos, die quadagesima illis dixit: Abeuntes ite in mundum uniuersum, prædicare in omnes gentes. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic saluabitur. Qui uerò non crediderit, cōdemnabitur. Credentes autem signa hæc consequentur: In nomine meo demonia eiicient, linguis nouis loquentur, serpens tollent, et si quid leiferi biberint, non nocebit illis: super infirmos manus ponent, & sanabuntur. Vos autem sedete hierosolymis donec uirtute ex alto induamini. Et benedixit illis, interq; benedicendum secessit ab illis, & sublatus est in cælos, & sedet ad dextrā DEI. Apostoli autem reuersi sunt Hierosolymam cum gaudio magno, expectantes uirtutem ex alto promissam. Quis autem horum omnium sensus? Quod si singula secundum omnem diligentiam discutere uellemus, omniaq; quæ facta sunt describere, multo sanè opus haberemus ocio. Quoniam autem uaria est horum ratio, & explicatu difficilis propter uestram ignorantiam, agedum quod reliquum est breuissimis uerbis, quantum fieri potest, absoluemus. Inspiciamus itaque prophetas, quæ de Christi passione copiosissimæ, ceu torrens aquis auctus niualibus, habentur.

Plat. 2. Congregati sunt pontifices, scribæ, pharisei, tum etiam rex Herodes et Pilatus aduersus Christum. Dauid autem dicit, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt

reges terræ, & principes conuenerunt in unum, contra Dominum, & contra Christum eius.

Prodidit Christum Iudæis in mortem Iudas discipulus eius. Et rursum de eodem idem Dauid loquitur: Inimici mei dixerunt mihi mala, quando moritur, & perit nomen eius? Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur cor illius, congregauit iniquitatem. Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Etenim homo pacis mee qui comedit panes meos, magnificauit aduersus me supplantationem. Constitue super eum peccatorem, & calumniator sicut à dextris eius. Et cum iudicatur exeat condemnatus, & preces eius fiant in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. In generatione una deleatur nomen eius. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini: & peccatum matris eius non deleatur. Disperat de terra memoria eius. Dilexit maledictionem & ueniet ei: & non uoluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Apprehenderunt Iudæi Christum, & abduxerunt eum ad principes sacerdotum. Et de hoc Ieremias dicit, Ego uerò tanquam agnus innocens ducebar, ut mactetur.

Accipit Iudas triginta argenteos, & abiecit eos, emeruntq; pro illis agrum figuli. Et Ieremias dicit: Stauerunt triginta argenteos, precium appreciati, quem æstimatum emerunt à filiis Israel, & dederunt ea in agrum figuli, quem admodum constituit mihi Dominus.

Venerūt falsi testes, & mendacia aduersus Christum locuti sunt. & rursum dicit Dauid, Surgentes in me testes iniqui, quæ ignorabam interrogauerunt me, & reddiderunt mihi mala pro bonis.

Congregati sunt apud principes sacerdotum, Annam & Caiapham, illudentes Christo, de hoc Dauid: Circumderūt me canes multi, tauri pingues circumsteterūt me. Opprobria opprobantiū tibi ceciderunt super me. Multiplicati sunt suprapilos capitis mei, qui me odio habent sine causa. Corroborati sunt inimici mei, & qui me persequuntur iniuste. Quæ nō rapui de illis, mulctatus sum. Hoc est, Adam quidem ex arbore prohibita comedēs, iuste mortuus est: Christus uerò peccati ignarus, iniuste mortem subijt.

Tradiderunt Christum Pilato, Pilatus rursum militibus: hi uerò exuerunt eum, & diuiserunt uestimenta illius, super tunicam uerò inconfutilem miserunt sortem, ne eam discinderent. & de hoc Dauid loquitur: Diuiserunt uestimenta mea sibi ipsi, & super uestitum meum miserunt sortem.

Induerunt eum tunica probrosa, de quo etiam Dauid

Pfal. 35. Dauid: Ego uero cum tumultuantur in me, facium induebam.

Flagellauerunt Christum, & alapas illi inflixerunt, inspuerunt in faciem illius. Et de hoc **Esa. 50** Esaias: Ego uero non inobediens sum, nec obloquor, tergum meum dedi ad plagas, & maxillas meas ad alapas. Faciem autem meam non auerti à pudore insipientium. Et Dominus mihi auxiliator factus est, eò quod non auersus sim, sed posui faciem meam ceu patrem stabilem, & cognoui quod non confundar.

Pfal. 68. Dederunt illi fel aceto mixtum, & Dauid dixit: Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

Abduserunt Christum ut illum crucifigerent. **Esa. 53** & Esaias dicit: Tanquam ouis ductus est ad matationem, et tanquam agnus coram tondente ipsum mutus, sic non aperit os suum in humilitate sua. Iudicium illius sublatum est: generationem uero eius quis explicabit? quoniam auferitur de terra uita ipsius.

Interrogauit eum Pilatus, Tu ne es filius dei? & dixit illi Christus, Tu dixisti. Pilatus uero tradidit eum ut crucifigeretur. **Pfal. 21** & Dauid dicit: Clauis perforauerunt manus meas & pedes meos.

Zach. 12 Confoderunt latus ipsius lancea, & de hoc Zacharias: Respicient in me, quem pupugerunt.

Zach. 14. Obtenebratus est sol Christo in cruce suspendo, ab hora sexta usque ad horam nonam, & sic dicit Zacharias: Et dies hæc cognoscibilis Domino, & non dies, et non nox, & sub uespera erit lux, et Dominus erit in regem super uniuersam terram. In die illa erit Dominus unus, et nomen eius unum. Attende igitur, A creatione ipsa mundi nox diem excipit, & similiter dies noctem: in passione uero Domini non sic, sed sol obtenebratus est. Quod si uero iuxta communem, quæ sepius contingere solet, obtenebratione solis eclipsis contigisset, nequaquam de hac, ut nec alibi, propheta dixisset: cum naturaliter solis eclipsis eo tempore contingere soleat, quo luna cum sole coniuncta est, quod in decima quarta illius die nunquam fit, nec unquam erit. Propterea ceu stupendam, admirandam, & naturæ leges excedentem rem propheticus sermo denotat, ut & imprudentes intelligant, & qui sensu carent sensum recipiant, quod in CHRISTI passione sol obtenebratus est, et uanissimi homines non crediderunt. Petrus distulit, templi uelut in duas partes scissum est à summo usque ad imum, monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui obdormierant, surrexerunt (quemadmodum sanctum E-

uangelium testatur) & ingressi sunt Hierosolymam, & apparuerunt multis: sed uanissimi homines, non crediderunt, uerum obtenebratum est insciens cor illorum, & in tenebris conuersantur.

Christus expirauit. **Esa. 53** & Esaias dicit: Non est illi species, neque decor: & uidimus eum, nec habebat speciem, neque decorem. Sed forma eius inhonorata, & deficiens præ filiis hominum. De cruce uero sermo noster iam sileat. de hac enim suo loco & tempore dicemus.

Asiterunt autem cruci mater Iesu, & unus discipulorum illius Ioannes. Quid autem de hoc dicatur, audi. Erat homo Hierosolymis, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & pius: & responsum acceperat à deo, non uisurum se mortem nisi prius Christum uideret. Et cum ipsum puerum adhuc in templum attulissent, ad implendum ea quæ in lege descripta sunt, idem ille Christum in ulnas suas suscepit (sacerdos enim erat) & dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum uerbum tuum in pace, quonia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod paruulsi ante faciem omnium populorum. Lumen in reuelationem gentium, & gloriam populi tui Israel. Et conuersus ad uirginem Mariam dixit: Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicatur. Et tuam ipsius animam penetrabit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Nunc autem quid hæc sibi uelint, perpendito. A Deo definitum erat, ne mortem uideret Simeon, nisi prius uideret CHRISTVM. & iam ad senium extremum deuenerat. CHRISTVM uero uidens, dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum uerbum tuum. Hoc uerbo plane denotans, hunc ipsum DEVM esse, qui illi responsum dederat de non uidentia morte, & quasi à domino uitæ & mortis postulat ut ab uita terrestri liberetur. Quod autem dicit, Hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israel: manifestum est, quod scilicet animabus suis ceciderunt, quotquot in illum non crediderunt. Qui uero crediderunt, à peccati lapsu surrexerunt. Item hoc, in signum cui contradicatur, propterea dicit, quod omnes de CHRISTO disceptauerunt, hi quidem dicendo hunc bonum esse, alij uero, malum. **Ioan. 7.**

Quin & in ipsa cruce duo latrones inter se contendebant (unus enim cum illo duos latrones crucifixerant, unum à dextris ipsius, alterum à sinistris) & alter quidem, Christum in cruce suspensum conspicatus, conuicia in illum iecit, alter uero, hunc increpauit dicens: Non times tu deum,

cum in eodem sis iudicio? & nos quidem iuste, operibus enim nostris digna patimur: hic uero iniqui nihil designauit. Et dicit ipsi Iesu, Domine memento mei, cum ueneris in regnum tuum: et saluatus est, alter uero periit. Item, Tuam uero ipsius animam pertransibit gladius, ut retegatur ex multis cordibus cogitationes. Hæc ita intelligenda sunt. Quidam hæreticorum putauerunt Christum esse quidem dei filium, deumq; uerum, hominem autem uerum esse negauerunt, sed hominem factum esse modo quodam imaginatio. Et hoc quidem multis uidetur, quod homo quidem sit extra controuersiam, non tamen homo uerus. Hoc igitur instar prophetæ præuidens Simeon matri dixit deiparæ, Et tuam ipsius animam transibit gladius, ut retegatur ex multis cordibus cogitationes: hoc innuens his uerbis, Cum homines te matrem illius dolentem uiderint, flentem & plorantem, cum hunc in cruce pendere conspexeris, certi reddentur & confirmabuntur, qui cogitationes de illo habent dubias, quod extra omnem controuersiam & homo sit, & tuus filius. Sancta enim mater illius, doluit quidem hunc in cruce conspicata, expectauit autem simul resurrectionem illius tertio die secuturam, & letata est, quod & contigit. Nunc igitur intelligis, quomodo omnia quæ de Christo facta sunt, prophetæ & sancti prædixerint, quemadmodum etiam in hoc nostro argumento factum est. Et uos quidem, sicut illi, imaginatio modo hominem factum esse non dicitis, sed Christum uerum hominem esse fatemini: nihilominus tamen aliquid hæreticis simile dicitis. Nō enim arbitramini, quod ipse Christus crucifixus sit. Sed Musulmani ceu honoraturi illum, dicunt Iudeos alium quendam Christi loco crucifixisse, cum imaginatione falsa decepti, hunc Christum esse putauerint. Licet enim in Christo uniuersalem illam imaginationem siue phantasiam non probetis, quum tamen illum aliquo modo uel tempore à uera substantia degenerauisse dicatis, sine omni controuersia in eundem errorem inciditis. Si enim aliquando uobis cum ipsis disputatio incidere, & illi quidem dixerint Christum per omnia hominem fuisse imaginatorium, nos uero his è contra responderitis, hunc reuera hominem uerum fuisse, in sola autem passione fuisse imaginatorium, aliumq; loco illius crucifixum esse. Hi autem denuo obiecerint. Quod si uos particularem phantasiam uel imaginationem in Christo factam fuisse dicitis, cur nos qui uniuersalem asserimus, propter hoc à uobis damnamur? Particulare enim cum uniuersali non pugnat. Te itaque interrogo, quam responsum illis offeretis dignam et probabilem? Quam certe huc offeratis, nullam habetis omni-

no. Vides igitur quam peruerse Musulmanos instituerit, qui huiusmodi dogma dedit, siue inficius rerum, quæ non intellexit, docuerit: siue re omni cognita, ueritatem tamen occultauerit. Aliter uero nos Christiani ueritatem edocui ab ipsis prophetis, ex Euangelio quoq; & discipulis à Christo institutis sic sentimus, & sic credimus. Quod filius Dei carne assumpta ex sancta & deipara uirgine homo uerus natus sit, & idem ipse uere sit mortuus, & non alius: & in cruce, & in passione, & in morte eius gloriamur. Quod si uoueris Esaiam dicentem audi, Non est species ei, neque gloria. Et uidimus eum, nec habebat speciem, neque decorem. Sed species eius in honerata, ac deficiens decor ipsius præ filijs hominum. Homo in plaga existens, & sciens ferre infirmitatem, quia uersa est facies eius, despecta est, & non est reputata. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos putauimus eum esse in dolore & plaga à deo, & in afflictione: ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Disciplina pacis nobis super eum, liuore eius nos sanati sumus. Omnes tanquam oues errauimus. Homo in uia sua errauit, & Dominus tradidit eum iniquitatibus nostris, & ipse propter afflictionem non aperuit os suum. Animaduertis ne qua ratione fiat, ut Christianos passionis Christi non pudeat, quin potius in hac glorientur, & illam prædicent? Qua enim interpretatione uaticinium hoc præfens ipso sole splendidius indiget? Quis enim hominum pro alterius peccatis patitur, præterquam Deus? Nullus sanè. Cuius etiam hominis mors alterius sit resurrectio? Cuius ægritudo alterius est sanitas? Fateri omnino oportet, quod hoc non sit alterius quam solius Christi. Ipse enim solus pro nobis passus est, & ipse contemptus est: sed cōtemptum hunc nihili duxit. Ipse peccatum è medio sustulit, & ipse pro nobis afflicus est, & ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, ut illas deleteret, & liuore illius nos omnes sanati sumus. Moses uero sic dixit, Videbitis uitam uestram suspensam ante oculos uestris. Cuius enim uita suspendi potest ante oculos alicuius? Nullius omnino. Sed solus Christus in cruce suspensus est, qui est uita mundi. Ipse enim de se dixit, Ego sum uita, ego sum uia, ego sum ueritas. Nunc nimirum intelligis, prophetas etiam de morte Christi, quemadmodum de reliquis omnibus, esse uaticinatos. Agnosce igitur, quod indubie Christus ipse mortuus sit. Ille ipse enim crucifixus est, & mortuus, & non alius, ut uos dicere soletis. Et liuore illius omnes sanati sumus, & morte eius omnes sumus uiuificati, & resurrectione illius omnes uicimus, & cruce illius abolita est diaboli tyrannis.

Eg. 11

Deut. 13

Ioan. 14

nīs, mortisque potentia. Si uero quis nunc obijciat. Qui igitur contingit, ut homines etiam nunc moriantur, & diabolus adhuc liber sit? Tentare enim homines nequaquam desinit, sed summo studio omnes ad peccandum incitat. Huic nos sic respondemus. Hęc, quam nos mortem esse putamus, mors non est, sed somnus. Olim enim mors talis erat, quę resurrectione carebat, sed detinebantur in inferno animę: nunc uero resurrectio ne nobis a deo donata, tanquam ex somno resurrecturi sumus omnes homines, tam pijs quam impijs. Et considera quęso rem tremendam & horribilem. In hominem enim ratione & sensu præditum, ab Adamo mors regnauit, in omnem hominem: nec erat resurrectio in hominibus sine Christo, quem admodum prophete testati sunt. Per Christi uero mortem mors illa detecta est, & superata, uenitque resurrectio: & morte confrica liberatus est totus mundus a potestate Satanae, & credentes in Christum & non credentes. omnes inquam, a tyrannide diaboli sunt liberati. Et sane nisi Musulmani crederent resurrectionem esse, rationes certas afferremus, quibus eam possemus comprobare: cum uero & ipsi eandem amplectantur & expectent. Superuacaneum mihi uideatur de illa multis differere. Ceterum hoc solum dicimus, quemadmodum accepimus & sumus edocti ex sacra scriptura, quam & Musulmani sacram esse fatentur, Christi resurrectionem toti mundo utilitati fuit. De diabolo autem sic dicimus. Quamuis adhuc nondum condemnatus sit in locum proprium poenę, propterea quod iudicium, quod Christus iudicaturus est, nondum transactum sit, hoc tamen ueniens diabolus ignem hereditabit inextinguibilem, qui illum manet. Et quamuis uideatur ille uiuere, pro mortuo tamen est habendus, perinde ac si homicida aliquis, aut fur, alius uel quispiam, qui capitale aliquod commisit facinus, a rege capitis supplicio adiudicatus fuerit, licet post hanc a rege latam sententiam uiuat adhuc diebus aliquot in carcere, mortuus tamen adnumeratur, licet inter uiuos adhuc sit. Idem igitur hoc de diabolo fieri intelligas. Postquam enim Christus resurrexit, ille perditus est. Cum autem in homines ea quę facere solet, machinatur, non ceu potestatem aliquam habens, aut uirtutem, facit: sed tanquam malus aut fraudulentus, amicitiam simulat, eaque consulit quę hominibus interdita sunt & noxia. Et quidem si aliquem sibi morigerum nactus fuerit, uidetur multum potuisse, & dedisse damnum. Si uero ab aliquo non fuerit receptus, sed dimissus inanis & uacuus, omni desitutus robore discedit, nec uires habet aliquas. Homo enim multoties ab homine cogitur ut inuitus faciat, quod nec uult, nec

ante constituit: a diabolo autem non sic. uolens enim paret uano & noxio illius consilio. Qui uero parere noluerit, diabolum ceu rem nibili contemnit. Idem uero singuli homines a propria sua ratione patiuntur, quod a diabolo. Incidit enim homo in alicuius meditationem facinoris, uel honesti, uel turpis: & si quidem principem uel ducem, mentem uidelicet sanam habuerit & prudentem, illa meditationes simul & harum causas diiudicat, bonumque a malo discernit. Si uero dux hominis mens infirma fuerit & impotens, noxia pro utilibus amplectitur. Vides igitur diabolum uiribus carere, quamuis easdem habere uideatur: sed comminuta est & euauit uniuersa tyrannide illius, CHRISTO ex sepulchro resuscitato. Post secundum enim CHRISTI aduentum relegabitur in tenebras exteriores, & in ignem inextinguibilem, prout commertus est. Et itaque, ut ante dictum est sic factum esse apparet: quod scilicet ea quę Christum attinent, ab initio paulatim apparuerunt: quanto autem propius appropinquauit tempus generationis huius, tanto clarius planiusque prophete de illo uaticinati sunt. Postquam autem Christus uenit, dedit eis clauem scientię hominibus, ut pure & sine omni furo ueritatem intelligerent: quin (si ueritas dicenda est) ipse CHRISTVS aperuit thesauros absconditos, & in medium deposuit ceu infinitum pelagus, ut quilibet ex hoc nemine prohibente hauriat, quę illum oblectant, & iuuant. & hęc quidem talia sunt. Redeamus uero ad id unde sumus digressi.

Christo in cruce pendente, quidam militum aperuit latus illius lancea. De hoc igitur, ut supra monuimus, Zacharias dicit: Videbunt, in quem pupugerunt.

Zach. 12

Mortuus est: de quo & Esaias dicit ea, quę supra recensuimus. Dicit uero & admirandus ille Solomon, de iusto & celeberrimo Iob, tanquam sub persona DEI: Accinge tanquam uir lumbum tuum, & interrogabo te, tu autem mihi responde. Vbi eras cum fundarem ego terram? annuncia mihi, si scis, intellectum quando facta sunt astris? Laudauerunt me uoce magna omnes angeli mei, & celebrauerunt hymnis. Conclusi autem mare portis, et posui illi terminos, dixique illi, Hucusque uenies, & non transgredieris, sed in teipso collidentur tibi fluctus tui. Annuncia mihi: Num tu accepto luto formasti animal, & sermone præditum posuisti illud super terram? Num in uestigijs abyssi deambulauisti? Aperiuntur ne tibi præ timore ianue mortis, & ianitores inferni te uiso stupuerunt? Respondens uero Iob, dixit Domino: Noui quod omnia possis, & impossibile tibi est nihil. Auditum enim auris au-

Iob. 38

diu te prius, nunc uero oculus meus uidit te. Audiisti ne de morte Domini prophetiam hanc clarissimam & splendidissimam: ipse enim Deus de se dicens, quod fundauerit terram, quod posuerit mari terminos, quod celebrauerint cum angeli sui: idem ille dicit ipsi Iob: Num accepto luto formauisti animal, & sermone praeditum posuisti illud super terram: num in uestigijs abyssi deambulauisti? Aperientur ne tibi praetimore ianuae mortis, & num ianitores inferni te uiso stupuerunt? Quid, quaeso, his innuit aliud, quam Ego Deus sum, qui feci haec, ego aperui portas mortis: timore enim mei aperta sunt, & me uiso in inferno stupuerunt ianitores illius. Verumtamen quidnam opus est hanc Prophetiam interpretari? Talem enim esse uidemus, ut uel plane stupidus & rudis eam intelligat. Illud enim, Viso me ianitores inferni stupuerunt, Christi resurrectionem cum autoritate diuina potentique uirtute factam significat, praeterea uniuersam illam inferni mortisque destructionem. Quin & Dauid luculenter sic dicit, Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis ut sanctus tuus uideat corruptionem. Tertia enim die resurrexit Dominus, nec corruptionem sensit corpus illius sacrosanctum. Mortuo enim illo, sanctissimum illius corpus Ioseph simul & Nicodemus, ut supra diximus, inuoluerunt sindone, myrrha & aromatibus. Et de sepultura illius, Magi quoque in Bethlehem uenientes prophetauerunt ipso nato, offerentes illi aurum, thus & myrrham.

Psal. 16

Dixerunt Iudaei Pilato, lube muniri sepulchrum: & nisi munitum fuisset illud, occasionem habuissent resurrectionem cauillandi, dicentes: quod non adfuisset digna & sufficiens custodia. Verum cum omnis custodia & diligentia his commissa fuerit, nullam omnino occasionem reliquam habent resurrectioni illius contradicendi. Ita enim ut cupiebant, uolebantque, sepulchrum custo diri curauerunt. Lapis enim huic impositus est ingens, quem etiam sigillo obsignauerunt: quin & militum turmam ad custodiam huius constituerunt. Ceterum, ut ingratorum Iudaeorum effrena obturentur labia, quid fit? & qualem nam tempore resurrectionis Christi editur miraculum? Terrae motus sit ingens, & milites sepulchro custodiendo deputati mortuis redduntur similes. Christus uero relicta sindone cum aromatibus, quibus inuolutus fuerat, surrexit e sepulchro. Et de hoc Dauid, Vespere occinetur luctus, & mane exultatio. Ploratus quidem propter sepulturam, exultatio autem propter resurrectionem. Vidisti? imo audiisti magis augustam illam, diuinam & potentem uirtutem & potentiam? An non obstupescis & attonitus ad haec

Psal. 130

redderis? Fatendum omnino est rem sic se habere, & non aliter. Quomodo enim alias possibile fuerat, myrrha conditum corpus a sindone posse reuelli & euolui, eamque; euolutam inueniri integram puramque; cum tot uiscosis aromatibus? Hoc certe unum etiam est ex magnis illis, ut suspensis Christi miraculis. Sed & lapis deuolutus est, ne Iudaei putarent Christum, qui resurrexerat, adhuc in sepulchro iacere, uerum ut per terrae motum & lapidem, tum etiam sudarij & sindonis indicio cum aromatibus illic, ut diximus, iacentis in cognitionem peruenirent, & recordarentur uerborum Christi, Nemo tollit animam meam a me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursum sumendi eam. Verum, neque sic intellexerunt miseri, sed pecunias dederunt militibus, qui Christi resurrectionem obscurarent.

Ioan. 10

Christus porro cum resurrexisset, ueniens ad Apostolos dixit, Pax uobis. Illi autem hoc uiso gauisi sunt. Vnus uero horum Thomas forte illa hora non aderat illis. Cum autem de Christi resurrectione audiisset, dixit: Nisi ipse uidero in manibus illius signa clauorum, & immisero manum meam in latus eius, non credam. Hisque contractatis Thomas, quod quaerebat, inuenit, & altius exclamauit, Dominus meus & Deus meus. Neque enim simplici quodam & fortuito modo, tanquam gratificaturi Christum apostoli Deum dicebant, & confitebantur. sed cum magna reuerentia & studio. Christus autem dicit illi, Quia uidisti me, credidisti. Beati, qui non uidentes credunt. Post resurrectionem igitur Christus eum apostolis commemoratus est dies quadraginta, & cum docuisset eos, dedit illis potestatem contra demones, & uirtutem edendi miracula, quae Christus faciebat: & ut quaecunque peccata in terra remitterent, ea in caelo quoque essent remissa: & ut quaecunque in terra ligarent, in caelo etiam essent ligata. Non tamen apostoli modo, uerum omnes Christo credentes, qui iuxta uerbum & Euangelij doctrinam uiuunt, eandem potestatem & uirtutem a Christo acceperunt, quam & apostoli, eademque; cum apostolis miracula sancti fecerunt.

Die autem quadragesima abiit Christus cum apostolis in montem Oliuarum Hierosolymae uicinum, & dicit illis, Profecti docete omnes gentes, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Signa uero credentes haec consequentur, In nomine meo demonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si letale quippiam biberint, non nocebit eis: infirmis manus imponent, & sanabuntur. Vos autem sedete Hierosolymis, donec

donec induamini uirtute ex alto. Et benedixit illis: & factum est inter benedicendum, secessit ab illis, & sublatus est in caelum, cumq; ascendisset, confedit ad dextram dei. Quamuis uero & Musulmani dicant, Christum in caelis esse, non tamen ueritatem ipsam attingunt. Christum enim in caelo dicunt esse hominem sanctumq; magnumq; et sanctiorem omni homine: talem inquam ipsi Christum in caelo esse fatentur, amplius uero nihil. Sed quemadmodum in omnibus ad Christum pertinentibus, ita etiam in hoc errant. Si uero ueritatem discere uoles, Dauidem audi dicentem: Cantabo tibi in gentibus Domine, quoniam alte supra caelos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. Exaltare Deum supra caelos, & super omnem terram gloria tua. Attende diligenter. De quo nam Dauid dicit, quod alte supra caelos sit misericordia eius, & usque ad nubes ueritas illius? quod exaltatus sit Deus supra caelos, & super omnem terram gloria eius? Deus ubique est, & non est locus ubi Deus non sit. Hoc igitur haud dubie citra omnem controuersiam dicit de homine, quem filius & uerbum dei assumpsit: qui antea quidem non erat in caelo, sed in terra: nunc uero subuectus est & exaltatus, & confedit ad dextris Dei patris, qui quidem in caelo est, super terram uero gloria eius. Sed planius adhuc, & dilucidius idem Dauid dicit, Tollite portas principes uestras, & eleuamini portae sempiternae, & ingredietur rex gloriae. Quis est ille rex gloriae? Dominus fortis & potens, dominus potens in praelio. Tollite principes portas uestras, & eleuamini portae sempiternae, & introibit rex gloriae. Quis est ille rex gloriae? Dominus uirtutum: hic est ille rex gloriae. Quid tibi de hac Prophetia uidetur? Dico sane, quod si alius propheta nullus de Christo locutus esset, haec sola prophetia multarum & magnarum loco esset. Demonstrauit enim Propheta dicens, Tollite principes portas uestras, & eleuamini portae sempiternae, & introibit rex gloriae: quod de illo loquatur, qui ante nunquam in caelis fuerat, sed eo demum temporis articulo quo portae caelestes, id est angelicae uirtutes aperiri iubentur. Eo enim tempore ascendit rex gloriae, quem uidentes obstupuerunt & interrogauerunt? Quis est ille Rex gloriae? Quibus hi, qui subuexerunt dominum gloriae, responderunt (quos Propheta Ezechiel uidit, ut post declarabitur) Dominus fortis & potens, dominus potens in bello. Quis autem in bello potens apparuit? Homo ille supernaturalis, quem assumpsit filius & uerbum Dei ex diua uirgine: hic etenim diabolum debellauit, & illius destruxit regnum, quo ab Adami temporibus usque ad Christum regnauerat: quin

Psal. 56

Psal. 24

& tyrannidem illius, qua genus humanum presserat, est amolitus.

Quid enim noui est, si Deus diabolum uincat? Nihil omnino. Verum hoc magnum & admiratione dignum est apud angelos & homines, atque humane naturae potentiam excedit, ut homo uincat diabolum. Nam secundum humanitatem Christus diabolum deuicit, non secundum Diuinitatem. Quod enim bellum erat contra Deum? Propterea & Christus dixit, Venit mundi princeps (id est diabolus) & in me non habet quicquam. Licet enim omnes homines peccatores sint, in Christo tamen peccati signum inueniri non poterat, nec peccati indicium. & quamuis omnes deprehendamus a peccato uicti & ligati quodammodo, per illud roborabatur & tyrannidem exercebat: homo autem ille supernaturalis & stupendus, quem filius Dei assumpsit, peccato non fuit obnoxius, sed illud uicit, inferniq; regna destruxit. Quapropter propheticus iste sermo, qui dicit, Dominus fortis & potens, Dominus potens in bello: ostendit ipsum hominem. Cum uero dicit, Dominus uirtutum, hic est ille rex gloriae: ostendit ipsum deum. Virtutes enim angelorum cohortes sunt. Quis autem angelorum Dominus est? Deus nimirum. Vides quomodo unum eundemq; angelis & omnes prophetis ante generationem illius & post illam, in morte illius & post resurrectionem, & deum & hominem predicarint? Ezechiel porro sic dicit, Ego eram in medio captiuitatis iuxta fluuium Chobar: & aperti sunt caeli, & uidi uisionem Dei, & facta est super me manus domini. Et uidi nubem magnam, & splendor in circuitu ipsius & ignis fulgurans. Et in medio erat quasi similitudo quatuor animalium, & unicuique ala quatuor, & scintille quasi aes fulgurans, atq; illorum celeres. Et similitudo super caput animalium quasi firmamentum, quasi uisio crystalli horrendi. Et super firmamentum, quod erat super caput illorum, tanquam similitudo throni in eo: & supra throni similitudinem, tanquam similitudo hominis insidens. Et uidi ceu uisionem ignis intrinsecus in eo. Et licet praesens haec prophetia, copiosa, magna & admiranda sit, quam propter Scripturae, & interpretationis copiam omisimus, tamen ut ut haec sint, hoc solum considera, quod quatuor animalia (quae uates alata dicit alis quatuor, & subiungit postea, Et reliquae duae coniunctae ad inuicem) magna illa angelorum cohors est, quae per totam Scripturam sacram Seraphim dicitur. Super caput autem horum uidit Propheta similitudinem throni, & super thronum similitudinem hominis. Atqui hoc sane interpretatione indiget.

Ioan. 14.

Zach. 4

Quis enim ille homo est, quem maximi angelorum super caput suum gestant in throno sedentem? Non alius certe quam filius Dei, quem omnes prophetae deum & hominem praedicauerunt. Et haec quidem haecenus. Tu uero cum alijs obijcis: Cum Christiani affirmant CHRISTVM Deum esse, quomodo passus est? Deus enim pati nequit. Item, Si deus est, cur non uel nudo uerbo saluauit hominem, sed quasi impotentia impeditus, homo factus est, & mortuus, ut hominem saluaret? Et quod Deus non patiat, te ipsum testem habeo, si quidem illud fateris. Verumtamen homine aliquo moriente, qui uel naturali morte per morbum deficit, uel uiolentia, gladio nimirum, aut alio casu fortuito incidente, corpus quidem patitur & moritur, anima uero passionis expers & immortalis manet. Quis igitur tam stultus est, ut diuinitatem passibilem esse arbitretur? Sed ne sic quidem diabolus hominem intentatum reliquit. Armenij enim Christum filium Dei esse consentunt, & Deum. Addunt autem, quod sicut corpus illius passum sit, ita etiam eiusdem passa sit diuinitas. Quapropter illos & haereticos esse iudicamus, & sub anathemate detinentur. Hoc uero quod queris, Cur Christus hominem non nudo uerbo seruaui? ego explicare non possum, sed nostram infirmitatem confiteor. Verum & tibi hoc idem consulo, ut ea quae fidem merentur, credas: neque ea inquiras, quae uiribus maiora sunt. Quis enim nouit mentem Domini? Si enim homines conspectis regis alicuius terreni operibus, opera quidem amant & amplectuntur, ulterius uero non inquirunt, neque laboriosius curiosiusque ea inuestigant: quanto magis de rege regum, & domino dominantium? imò aeterno caelorum rege inquirere, & curiosius inuestigare singula absurdum est? Et cum quaestio sit una, qua appareat CHRISTVM filium Dei esse: haec autem sine omni controuersia comprobata sit, & sacris scripturis demonstrata, amplectere haec & animo reconde, quod cum Deus sit omnipotens, & cum mundum saluet, siue per angelum, siue per uerbum, uel alio modo quocumque quem scit & agnouit, potuit hoc facere, & potest. Deus uero non facit quae illi impossibilia sunt, sed quaecumque uult. quaecumque enim uult, eadem potest: non autem quaecumque potest, eadem uult. Possibile enim illi erat mundos creare infinitos: sed cum hoc nolit, unum creauit solum. Possibile item illi erat alias creare angelorum myriades, sed noluit. Quapropter ne inquiras longius progrediundo. Cum enim latissime haec rerum absurditas pateat, multa alia hinc absurda nascuntur. Et quomodo id fiat, considera. Qui enim haec inquirere ausus fuerit, sic interrogare potest, Quae

doquidem Deus omnia etiam ante generationem ipsorum nouit, & praedidit diabolum casurum esse, cur queso illum creauit? Et quomodo aduersus Deum elatus ex angelo & luce caligo & diabolus factus sit, cur deus non totum perdidit, sed permisit potius, ut etiam hominem deceptum longissimi me a Deo abduceret? quin etiam adhuc omnes homines incitat ad peccatum, qui peccantes priuatur gloria Dei & paradiso? Sed alia plurima absurda malaque, emerfura sunt, si unum aliquod absurdum concedatur. Decet igitur, ut per fidem suscipiamus ea quae a deo facta sunt, nec ea inquisitioni & curiositati nostrae permittamus. Propter nimirum tamen curiositatem tuam, rationem aliquam huius asseremus: quae si ueritati fuerit consentanea, gloria sit & laus Deo sanctissimo: in hunc quippe solum referenda, qui ueritatem omnem cognouit. Moses scribit, quin potius deus per Moysen loquitur: Diliges dominum DEVM tuum ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Sed & Christus in Euangelio dicit: Qui diligit me, diligitur a patre meo. Item Esaias: Haec dicit Dominus, Num obliuiscetur mulier liberorum suorum? Verumtamen & si obliuiscatur mulier, ego tamen non obliuiscar, dicit Dominus. Et reuera quidem euenire uidemus, ut Dei amor quo homines profectur, multis modis parentum in liberos amorem exuperet. Debet igitur omnis homo plus quam matrem, patrem, uxorem, liberos, fratres, imò plus quam suam ipsius animam, Deum diligere. Omnis enim hominis uirtus, omnis quae actio huc tendit, huncque finem sibi habet propositum, ut Deum diligat.

Et quantocumque illum amore profectus fuerit, tanto & infinitis modis maiore diligitur a Domino. Quae igitur ratione quo denique factio commotus homo, eò intellectus peruenire poterit ut DEVM diligat? Si nimirum haec meditetur, et animo suo reputet: En propter me peccatorem, transgressorem diuinae legis & praecipiti, quem deceperat diabolus, longè que a DEO abductum occiderat, nostram carnem gestauit DEVS, homo factus est, & propter me mortem subiit, eiusque mors uita nostra facta est, eiusque resurrectio mihi paradysum regnumque, quod amiseram reddidit. Quod si hoc modo considerare cœperit homo immensum DEI in humanum genus amorem & charitatem, huius consideratio ne in amorem DEI deuenit, impletque DEI praecepta, & uerba Euangelij: quibus ab ipso completis etiam ipse a deo redamatur, ceu obseruator mandatorum Domini. tuncque impletur sermo Domini per Moysen dictus, Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex tota cogita-

Deut. 5.

Ioh. 14.
Ela. 49.

rogatione tua, & ex totis uiribus tuis. Impletur
& Christi uerbum, quod dicit, Qui diligit me,
diligentur a patre meo: & qui diligitur a pa-
tre, diligitur etiam a filio. Unus enim DEVS
est, & pater, & filius. Et hac de causa Deus ho-
mo factus est. Præterea olim prophetis locutus est
Deus, & apparuerunt illis uisiones: & nunc qui
dem in nube, ut ipsi Iob: nunc uero in igne & ca-
ligine, ut Mosi: aliàs uero in aura tenui, ut He-
lie. quemadmodum & Oseas Propheeta dicit, E-
go uisiones multiplicauit, & in manibus prophe-
tarum assimilatus sum. Assimilatus sum, inquit,
non usus sum, ut pote uisiones adumbraturus.
Nunc igitur cum humani generis amator sit, &
misericors. hominẽq; in tantum diligit quan-
tum nulla lingua potest eloqui, nec ulla mens in-
telligere, quemadmodum ante per multas uisio-
nes seruis suis sanctis conuersabatur, sic tunc
per carnem ceu uelo intermediente nobis conuer-
satus est, & adhuc seruis suis & amicis est con-
uersaturus, quemadmodum illud ante resurre-
ctionem suam ex mortuis, & post illam demon-
strauit. Quin & adhuc speramus, quotquot
Christum profitemur, quod cum DEI filius &
uerbum Deus fuerit, homo factus sit, & in mun-
dum ueniens non uerget ut mundum iudicaret,
sed ut doceret mundum, quod ipse sit filius Dei,
Deus nempe is qui a prophetis prædictus erat,
et ut in illum crederent, omnesq; in illum creden-
tes & baptizati saluarentur: qui uero non cre-
derent, condemnarentur. Rursus autem certo fu-
turum est, ut denuò redeat, non uelut antè, in ui-
li figura, & statu humili, homoque quod exter-
nam specie attinet, sub qua deus sit intelligendus:
sed instar Dei manifesti, & ceu unigenitus Dei
patris filius, in gloria sua cum omnibus Angelis,
cunctisq; ordinibus cœlestium. quemadmodum
Dauid dixit superius, quod ueniat ad iudican-
dum terram, & ad iudicandum orbem. Quin &
ipsum CHRISTVM in Euangelij dixisse
scriptum est, Quod uenturus sit filius hominis
in nubibus cœli in gloria sua, & omnes sancti
Angeli cum eo. Tunc sedebit super thronum glo-
riae suae, & congregabuntur coram eo omnes gen-
tes, & separabit eos ueluti pastor segregat oves
ab hœdis: & statu et oves quidem a dextris suis,
iuustos nimirum: hœdos uero, id est peccatores, a
sinistris. Et dabit peccatoribus quidem poenam
eternam, iustis uero uitam sempiternam, paradisi
sum & bona omnia. Verumtamen & Daniel sic
dicit: Videbam donec throni ponerentur, & an-
tiquus dierum confedit. Thronus eius quasi flama
ignis, & rotæ eius ignis ardens: fluius ignis
traherat præcedens illum. Mille millia ministr-

bant illi, & decies centena millia stabant ante il-
lum. Iudicium confedit, & libri aperti sunt. Vide-
bam in uisione, & ecce cum nubibus cœli uenie-
bat, quasi filius hominis, & usque ad antiquum
dierum peruenit, & ante faciem illius allati sunt
illi. Et ipsi data est potestas et gloria, & regnum:
& omnes populi, tribus & linguæ illi seruiant,
& potestas illius potestas sempiterna, quæ non
transibit, & regnum illius non corrumpetur.
Horruit spiritus meus. Ego Daniel in uisione
mea. Visiones capitis mei perturbauerunt me.
Sed ecce diligenter obserua, quæ hic a prophe-
ta dicta sunt: Videbam, inquit, donec throni sunt
appositi, & antiquus dierum confedit. Quis est
antiquus dierum? Deus. Qui nam ministrauerunt
uel seruiuerunt illi, & qui nam sunt astantes illi
mille millia, & decies centena millia? Aliud nul-
lum præterquam quod Dauid prædixit de Chri-
sto, quod ueniat ad iudicandum terram, ad iudi-
candum orbem: & ipse Christus de se dicit, quod
in illo iudicio iudicanda sit omnis terra. Unum e-
nim idemq; est patris et filij iudicium. Quis uero
est fluius ille igneus, quæ ante antiquum dierum
egredientem uidit propheeta? Hic nimirum, qui dia-
bolus & omnes peccatores excepturus est. Quis
nam libri sunt quos apertos esse legimus? Ipsa ni-
mirum hominum facinora, quæ omnia in die illo
retegentur. Quis uero est filius hominis, quem
uidit in uisione sua Daniel uenientem in nubi-
bus cœli, & pertingentem usq; ad antiquum die-
rum: cui etiam datus est principatus, honor & re-
gnum, & omnes populi tribus et linguæ adorant
illum, et seruiunt illi: et cuius potestas, potestas est
sempiterna, quæ nõ transibit, et cuius regnum nõ
corrumpetur? Sufficiens certe hæc propheta est,
ut etiam planè stupidum ad sensum meliorem per-
ducere possit, ut intelligeret Christum & uer-
bum Dei esse, qui subuehens in altum hominem,
quem assumpsit, subduxit illum in nubes cœli ad
Deum & patrem suum: & huic datus est honor,
potestas & regnum: & hunc adorant omnes An-
geli DEI: hunc etiam adorant omnes tribus
& linguæ, quemadmodum in superioribus pro-
phetauerunt. Et ille quidem est, qui confedit ad
dexteram dei, iuxta Dauidis uaticinium, & hu-
ius regnum est sempiternum, quod non transi-
bit: & huius est potestas, quæ non corrumpetur.
In alium uero hominem hæc minime compe-
tunt. Non enim homo ullus ante solem natus est:
uerum solus filius & uerbum DEI, secundum
quod DEVS est, non secundum humanam illius
naturam. Nullus enim alius hominum potestas
semper sempiternam & regnum in concussum habe-
re potest, præter solum hominem, quem assum-

psit filius & uerbum Dei, qui ab illo etiam se-
parari nequit. Hæc omnia uidens Daniel, & ad-
miratus hæc, ut par erat, cum autem non posset
magnum & inestimabile miraculum & myste-
rium percipere, dixit: Horruit spiritus meus. Ego
Daniel in uisione mea. Visiones capitis mei con-
turbauerunt me. Hunc uero, quo uiso Daniel ille
magnus spiritu suo horruit, & uisiones capitis
sui conturbauerunt eum, Musulmani Deum esse
pernegant. Et quis tam stupidus, ut non uel maxi-
me illos condemnauerit?

QUOD POST DOMINI
assumptionem duodecim Discipuli illius
totum orbem docuerint, miraculis simul
fidem suam confirmantes: tum de
deipara uirgine, de questione
Christi, cruce & ima-
ginibus.

APOLOGIA TERTIA.

QUOD itaque Christus filius dei,
& Deus & homo à sanctis simul
& prophetis, adeoq; ab ipso Deo
patre prædicatus sit, sufficenter in
precedentibus demonstrauius. Nunc uero age-
dum reliquis etiam discubis, inspicimus ea quæ
hæc insecuta sunt, negocia. Christus enim quum
prælixisset se ascensurum ad patrem suum, in ip-
sa assumptionis hora dicit sanctis suis discipulis,
& apostolis: Profecti in mundum uniuersum an-
nunciate Euangelium omni creaturæ. Qui credi-
derit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero
non crediderit, condemnabitur. Vos uero deside-
te Hierosolymis, donec induamini uirtute ex al-
to. Et cum adorauissent, abierunt. Post dies uero
aliquot, cum apostoli unanimiter in eadem domo
considerent, factus est sonus ceu status alicuius ue-
hementis: & repleti sunt omnes diuina gratia.
Non quod Christo adhuc in terris agenti impos-
sibile fuerit gratiam illis dare, sed ut omnes intel-
ligerent, unum deum esse & patrem & filium, et
unam eandemq; patris & filij naturam & poten-
tiam. Dedit enim Christus apostolis cum in terris
ageret, uirtutem & potestatem calcædi super ser-
pentes & scorpiones, & aduersus omnem potestatem
inimici, idest diaboli: misit uero nunc etiam
deus pater illis gratiam suam. Et impleti diuina
gratia, ut dictum est, apostoli, singuli illorum ea
cognouerunt, quæ naturam excedunt, omnes sci-
licet omnium gentium, quæ sub cælo sunt lin-
guas, quàm exactissime. Causam uero huius inspi-
se. Vt nimirum aggredierentur totius mundi do-

trinam & funktionem, data est ipsi omnium lin-
guarum cognitio, ne interprete indigerent, sed
ut ipsi & interpretes essent, & doctores. Et do-
cere cœperunt initio factio à Hierusalem. Sic
enim scriptum erat ab Esaia: E Sion egredietur
lex, & uerbum Domini de Hierusalem. Iudei
uero adhuc corde obtæcato præditi, non intelle-
xerunt, & impletum est in ipsis, quod in lege scri-
bitur: Linguis nouis, & alijs labijs loquar popu-
lo isti, & neque sic audient me, dicit Dominus.
Et apostoli quidem populum docentes, iusserunt
in Christum credere, illumq; confiteri, quod sit
filius Dei uiuentis. Et facta sunt per illos miracu-
la & prodigia multa, non tamen ea quæ Christus
faciebat, autoritate & potestate, sed tanquam à
seruis & ministris, in nomine enim Christi mi-
racula edebat, sic dicendo. In nomine Iesu Christi
uisum recipe, & uisum recepit cæcus. In nomine
Iesu Christi filij Dei resurgat mortuus, & surre-
xit. Et hoc idem dixerunt cum sanaretur paralyti-
cus. Quin in nomine Christi sanabatur omnem mor-
bum: & quotidie multa hominum turba in Chri-
stum crediderunt. Tandem diuisi duodecim apo-
stoli peragraverunt totum orbem. Impij uero eos
dem multis malis & damnis afflixerunt, aliosq;
in Christum credentes, ut quotidie diuersis in lo-
cis magnam occiderent Christianorum multitu-
dinem. Vniuersus enim mundus idololatriæ de-
ditus erat. Sed uno Christiano occiso, decem co-
ram tyrannis emerferunt: & si decem occide-
rentur, exurgebant centum: si mille, apparebant
decem millia: si decem millia, uiginti millia suc-
cedebant in martyrium. Ne uero uerba mea à
multis ceu ficta esse iudicentur, minus dico quàm
ueritas rei postulet. Sæpius enim uno die credi-
derunt hominum quinquaginta millia, & am-
plius. Et quemadmodum à creaturis ad ueram co-
gnitionem peruenit Abraham iustus, & serui-
uit coluitq; solum Deum uerum: sic etiam per
Christi & Apostolorum miracula gentes simi-
liter in ueritatis cognitionem peruenierunt, ean-
demq; coluerunt, & perfecte confessi sunt Chri-
stum uerum esse mundi saluatorem, filiumq; Dei
uiuentis, & uerum Deum. Vnde igitur hoc fa-
ctum est: qua uirtute & potentia? quibus opibus
& magnificentias per quosnam philosophos &
oratores? Per nullum profusus: sed sola Dei uirtu-
te, quam induerant duodecim apostoli, rudes an-
tea, & agrestes & infirmi. Sic enim dixerat illis
CHRISTVS: Ecce mitto uos tanquam o-
ues in medio luporum: ne solliciti sitis, quid di-
catis, aut quid loquamini coram ipsis. Ego enim
dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt
resistere, nec contradicere omnes, qui sese op-
ponunt

ponunt uobis. Et sic euenisse legimus. Omnes enim philosophi, omnes rhetores, omnes magi, coram apostolis ceu pisces muti apparuerunt. Tunc impletum est illud Dauidis uaticinium: Et loquebar in testimonijs tuis corā regib. & nō cōfunderar. Quin et illud Esaiæ, quā speciosi sūt pedes euāgelizatiū pacem, qui annūciant bona. Diuisi itaq; sūt apostoli, et dispersi in uniuersā terrā: singuliq; in illis locis, ad quos peruenerāt, docuerūt Euangelium. Et impleta est Dauidis propheta dicens: In omnem terram exiit sonus eorum, & in terminos orbis uerba ipsorum. Considera igitur, uide & attende diligenter horum omnium quæ hic scripta sunt, ne unicam quidem dictionē aliunde quā ē Mose, Dauide, prophetis & Euangelio transcriptam esse, quæ omnia pro sanctis, iustis & bonis, ipsiq; Musulmani uenerari solent. Ipse enim Mahomet, quē omnes Musulmani præceptorem suum agnoscunt, non potuit in uniuersum ueritatē oculere, uerum libros hos sanctos esse testatur. Quod si igitur libros dicunt sanctos & bonos, ea uerō quæ in his continentur, Musulmani contemunt, necesse omnino fuerit ut cuncti homines illos condemnent, quin potius (si uerum dicere oportet) ut illorum eum mente captorum misereantur, quod uos nimirum tot tantisq; donati occasionibus, quibus ueritatem & inuenire & cognoscere licet, quod Christus filius & uerbum Dei sit, relicta tamen ueritatis uia, ad scopo uero aberraueritis. Sed redeundum eō unde digressi sumus.

Qui itaq; apostolos persequebantur, & sua premebant tyrannide, hi ipsi tandem in Christum credebant, & confitebantur hunc esse filium dei uiuentis, inō apostolorum loco illi ipsi præcones nominis Christi reddebant. Et omnes quidem apostolos morte, qua Christum confessi sunt, sublato esse, uerum est: non tamen in hos tantū seuerunt impij, quantum in illos qui ab idololatria ad Christum conuersi fuerant. Atroces enim de illis pœnas sumebant. Membratim dissecabant eos: & quasi uno momento salui & integri apparuerunt. In caminos deiecerunt: sed tanquā aquas ingressi seruabantur. Plumbum liquefactum coactū bibebant: sed non ladebantur. In maris profundum demergebant: & in litus euaserunt. Et quis nam (ut dici solet) martyrum tormenta & tentationes posset exponere? Tādem autem mortui sunt, & tormento uoluptatum loco, & mortem pro uita æstimauerunt, ostenditq; per martyres Christus suam ipsius diuinitatem & potentiam, quin fidem quoque & desiderium, quo erga illum tenebantur. Eo enim quod salui & illæsi seruarentur martyres Christi, apparebat potentia & diuinitas: per mortem uero quam sustine-

bant, illorum in Christum fides elucebat & claritas, quemadmodum postea planius demonstrabitur. Insignis enim certantium fortitudo, & horum fides instar facis fulgebat. Qui enim illos seruabat illæsos ex talibus tantisq; tormentis, poterat omnino, ne morentur, efficere. Sed quemadmodum in proprio corpore Christus fecit, ut ad solam qua Hebræos compellauit interrogatio nem, Quem queritis? omnes conciderent: cumq; ad eosdem diceret, Sinite hos abire, discipulis dimissis, se Christum scilicet apprehenderent: sicut inquam, in hoc potentia simul & uoluntas apparuit, ita etiam euenit in martyribus. seruabantur enim illæsi, diuina uirtute & potentia, in magnis pœnis & tormentis: nihilominus tamen mortui sunt, ut illorum in CHRISTVM fides appareret, & uiuerent in æternum uitam uere beatam & immortalē. His igitur uisus, qui idolis seruebant & intelligentes simul opera esse plus quam naturalia, quæ Deus nimirū operaretur, conuersi sunt omnes reges, omnes præsides, omnes tyranni, uniuersa denique multitudo terram mareq; inhabitans, CHRISTVM coluerunt, confessi sunt, & crediderunt, hunc filium DEI, & DEVM uerum esse: & impletū est Dauidis aliorumq; prophetarum oraculum, dicens: Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi, omnes gentes illum beatum dicent. Etiam si uerō quidam inueniantur, qui CHRISTVM non credant filium DEI esse, non tamen propter hos prophetas mendacij arguere licebit: sed quemadmodum sol quidem totum orbem illuminare dicitur (quod & reuera fit) cæci tamen solem nec uident, nec ab hoc illuminantur: ita etiam in CHRISTO solet euenire. Omnes reges terræ & uniuersus orbis adorauerunt illum, & DEVM esse confessi sunt: qui uero illum non adorauerunt, uel qui prius quidem hoc adorato postea pœnitentia ducti, dogmata eius impia esse æstimauerunt, tunc sane ueritatis cognitione non multum iuuantur. Quam ob rem? Omnis enim homo dum uiuit, opera facit quæcunque uult, & animo concipit tam ad salutem suam tendentia, quā ad damnationem & pœnam. Pœnitentiæ uero post mortem locus non est reliquus. Si igitur Christi fideles in boni cognitionem peruenerint, & crediderint in ipsum, en inuenerunt ueritatis uiam, & salutem suam acquisuerunt: si uero in impietate sua perseuerauerint, quid de illis postea fiat? Qui intelligit, intelligat. Porrō Dauid, rursus sic dicit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilare deo in uoce exultationis. Quoniam Dominus altissimus, terribilis, rex magnus super uniuersam terram. Psallite Deo nostro, psallite.

psallite. Psallite regi nostro, psallite. Quoniam rex uniuersae terrae, Deus. Psallite prudenter. Regnauit Deus super gentes. Deus sedet super thronum sanctum suum, principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terrae uehementer eleuati sunt. Nunc uero diligenter quae dicuntur perpendito. Omnes gentes, inquit, plaudite manibus, iubilate in uoce exultationis Deo. Non Iudeos solos aduocat, nec Ismaelitas, nec alios alicuius partis terrae incolae, sed omnem quae soli subiacet terrae conuocat ad hanc spirituales exultationem. Cum enim dicit, Omnes gentes, nullum hominem ex omnibus istis exclusit. Causa: Quia Dominus altissimus, terribilis, rex magnus super uniuersam terram. Sed dicit aliquis, Quando nam, o bone Dauid, deus non erat altissimus? quando non erat terribilis et magnus? Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. En uides hic aliud explicatu difficile, qui rem in explicabile interrogauisti, quando nempe, Deus non fuerit altissimus, magnus et terribilis? Respondet enim: Psallite deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Et rursum Dauid inquit: Quonia rex uniuersae terrae deus. Psallite prudenter. Regnauit deus super gentes. Deus sedet super thronum sancti sui. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terrae uehementer exaltati sunt. Sed nuncagedum inspiciamus, quid nam sibi uelit propheticum oraculum.

Psalmus quidem carmen est concinnum, Deo consecratum. Et quemadmodum aliquis a trophaeo aut uictoria reuersus, praegregenti gaudio nihil aliud dicit, quam Vicimus hostes: rursum uero interrogatus, Quomodo et quae ratione illi uictoria obuenerit, eadem illa respondet, Vicimus hostes, uicimus inquam. Eodem modo propheta prudentibus oculis gentium conuersionem perspicens, exclamauit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in uoce exultationis. Id est, et qui antea fideles fuistis, et qui postea demum credidistis, omnes simul plaudite manibus: neque simpliciter sine ratione et ordine manibus uestris plaudatis, sed cum uoce exultationis, et laetitiae. Quapropter propheta quoque uoluptate ceu abreptus, dixit: Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Quoniam Dominus altissimus, terribilis, rex magnus super uniuersam terram. Et quasi ipse exponens sua uerba, addit, Regnauit Deus supra gentes: id est, gentes prius diabolici tyrannide presso, relictiis nunc patris suis dijs, idolis scilicet inanimatis et mutis, declinauerunt, conuerterunt et crediderunt soli uero et uiuenti deo, illiusque regno subiectae sunt, antea enim regno dei indigni iudicabantur. Deus sedet super thronum

sanctum suum. Omnis thronus gloriam significat et requirit. Et quonia deus antea non celebrabatur a gentibus, sed a solis angelis et sanctis, gentes gloria Dei destituebantur: nunc uero accedentes fruuntur omnes gloria dei, et requirit deus in gentibus. Quoniam uero etiam hominum thronus gloriam habet, et honorem, quin et requiem, innocentiam autem a peccatis habere non potest, adiunxit, Super thronum sanctum suum. Humana enim omnia una cum labili, et ad peccandam prompta natura etiam illud extraneum, incertum uel separabile habent, ut in prima Apologia diximus. Dei uero thronus altus, et sublimis sanctusque est, et magnificentiam gloriamque suam habet naturalem et inseparabilem. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Qui nam sunt congregati illi principes? Reges terrae, et praesides tam parui quam magni. Et quis nam est DEVS Abraham? Num alius est praeter DEVM illum uniuersorum, qui creauit coelum, et terram? et propterea Deum Abraham dixit? Absit blasphemiam. Minime. Sed partim quidem Dominum et iudicem uniuersae terrae, qui miseretur et irascitur, uocauit Deum Abraham. qui illi in deuastatione Sodomarum apparuit, coram quo se terram et cinerem esse iudicauit, qui scilicet erat filius et uerbum DEI, quemadmodum in praecedentibus demonstratum est, et adhuc patebit: partim uero, ut quemadmodum Abraham DEO credidit, et reputata est illis fides ad iusticiam: sic etiam omnibus gentibus, si deserto cultu patrio, in deo (ut uera dicam) uano et falso, conuersae fuerint ad deum uerum, et Christum confesse fuerint filium dei esse, Deumque uerum, etiam illis fides ad iusticiam reputabitur, ut et Abraham. et remisse sunt illis omnes iniquitates, impietas et peccata ipsorum.

Præterea dicente tunc deo ad Abraham, Patrem multarum gentium constitui te, et in semine tuo benedicentur omnes gentes: prauidens id quidem Dauid, quod Dei sermo ad Abraham factus, nondum impletus esset (nam omnes gentes ad fidem conuersae, filij Abraham facti sunt) et quod gentes per fidem in CHRISTVM, qui est semen Abraham secundum carnem, qui et ipsius Dauidis regis est filius, saluandae essent, dixit, Principes populorum congregati sunt cum DEO Abraham: in memoriam reuocans omnibus hominibus olim factam ipsius Abraham coram DEO adorationem, et DEI ad illum promissionem: et impletus uoluptate inenarrabili propheta dixit: psallite deo nostro psallite. Psallite regi nostro psallite. Omnes gentes plaudite manibus. Deinde uero docēs dixi, Psallite prudenter. Quid nam hoc est, psallite prudenter: id est, cor da
te, 140

te, sapienter, cum uera scientia cognoscite quæ dicuntur, cognoscite inquam, ea quæ sunt, nec cōplodite manus uestras illicito & turbato modo, ut in commessationibus manibus plaudere solent insipientes: sed cum didiceritis antè undè nam hæc uictoria, unde libertas, unde hæc salus, exhibete magnificentiam, exhibete gratiarum actionem deo autori uictoriae. Plaudite manibus, edite uocè laudis et exultationis ipsi deo Abraham: id est, illi qui enatus est ex semine Abraham secundum carnem, quæ annūciauerunt omnes prophetæ, quæ demonstrauerunt, quem confestim sunt Deum & hominem, qui sedit super thronum suum sanctum, hominem scilicet, quem ex diua assumpsit Virgine modo supernaturali. Psallite prudenter, in profundum animi nimirum uestri recondite, respicite repositam in prophetis oraculis cœlestem margaritam, quæ à multis tanquam in ostreis honorata est. Psallite prudenter: thesaurus enim inexhaustus intra manus uestras est, quem euolutis patrum uaticinijs inuenietis, qui est Christus, filius & uerbum Dei, creator omnis creaturæ. Verbo enim domini cœli confirmati sunt, et spiritu oris sui omnis uirtus illorum. Vidēs ne quomodo nunc quidem Deum appellat Dauid, nunc uerò Deum & hominem: nunc etiam uerbum Dei, nunc etiam creator omnem creaturæ? Cum enim cœli creator dicit, omnis creaturæ creator esse declarauit. Qui enim cœlos fecit, id est qui creauit angelos et homines

Phil. 12.

Et Moses quidem inquit, in principio creauit Deus cœlum & terram: Dauid autem, Verbo, inquit, Domini cœli firmati sunt. Certè quæ Mahomet uerbum Dei uocat, & Musulmani omnes, quem omnes Christiani ceu uerbum Dei & Deum adorant, de hoc eodem Dauid dicit, quod cœlos firmauerit: id est, creauerit. de hoc eodem Moses dicit, quod in principio condiderit cœlum & terram. Et quis tam stultus est ut dubitet, nec eum adoret, quem Dauid deum esse prædicat: quæ Moses Deum esse fatetur? Tu uerò cum de cœlis audis, nō est quod plures cœlos esse existimes, sed unum, & non plures. Interpret enim Hebraicam phrasim secutus, iuxta illius leges & consuetudinem pluraliter transtulit. Videamus uerò de quibus nam Dauid hæc dicat: Cuius fortes terræ ualde eleuati sunt. Qui nam? Discipuli illius pauci, qui modò erant humiles, indocti & rudes, nunc uerò doctores totius orbis: qui persecutionem sustinuerunt ab omnibus, qui iniurijs affecti, qui colaphis cæsi, qui nō habebant quod caput reclinarent, nunc sublimes & magni uidentur, & fortes Dei, & ad honoris fastigium eleuati. Omnes enim principes, omnes satrapæ, omnes reges terræ post Deum apostolos habent aduocatos, ipsosq; doctores et duces salutis suæ constituentur.

Apostoli enim docuerūt euangelium omnem creaturam, miraculis simul illud comprobantes, ut diximus: & qui prius persecutores erant nominis Christi, nunc pro illo uitam deponunt: & qui prius in illum calumnias & tyrannidem exercebant, nunc per Christum & apostolos facti sunt pastores, doctores, & orbis luminaria ipso sole splendidiora: & qui modo idolorum erant cultores, nunc Christi sunt martyres, & accepta à deo gratia (ut dictum est) miracula edere conspiciuntur. Martyres enim non uiui modò miracula & prodigia edebant, quibus uisus idololatricæ obstupuerunt, sed etiam post mortem magna & stupenda miracula ediderunt. Viui enim adhuc in tyrannorum conspectu interrogabant idola, dicentes: In nomine Christi dicite ueritatem. Et responderunt idola, Christus est Deus uerus. Infideles autè his auditis magna uoce exclamabant, Magnus est deus Christianorum, magna etiam fides ipsorum: & in Christum crediderunt. Et quidem quod omnes martyres Christi miracula ediderint, quæ propter nimiam copiam nunc omittuntur, constat. ueruntamen è multis non pauca ab illius seculi scriptoribus collecta sunt, è quibus & hoc unum fuerit. Christi martyr Georgius, qui à nobis Christianis colitur (quem etiam ipsi Musulmani in honore habent, & ab illis Cheter Eliaz dicitur) tormentis & quæstionibus excruciatu est ab impijs & idololatricis, ut Christum abnegaret, & illorum deos coleret adoraretq;. Hic uerò maluit infinitas mortes & infinita tormenta pro nomine Christi sustinere, quam fidem suam in Christum reijcere. Multis igitur tormentis & supplicijs excruciatu martyr, dicit tyranno: Euntes uideamus deos uestros. Hic uerò hoc audito, ualde gauisus est, existimans hunc dijs suis esse sacrificaturum. Omnibus uerò simul profectis, & tyranno quoq; cum turba sua hunc comitante, martyr Georgius ad aram accessit, & dicit uocè magna, In nomine Christi, ò idola muta, ueritatè dicite. Quis nā Deus uerus est? Et repente idola loquenti facultate donata, dixerunt, Christus filius Dei, & huius pater Deus. Et rursum adiecit martyr: In nomine Christi terræ illis cōteramini. Et ipso effectu uerbum hoc comitante, omnia idola in terram conciderunt, & confracta sunt. Hominum uerò turbæ hoc miraculo uiso, magna & clara uoce exclamauerunt, Magna est fides Christianorum, & magnus est Deus Georgij.

Audiant qui in Christum non credunt, & confundantur, quod pater mendacij diabolus uerum oculere non potuit, sed à sancto increpatus, & à ueritate ceu flagellatus, Christum Deum esse uerum confessus est. Qui uerò non credunt, tanquæ in densissimis tenebris errantes obambulant.

M

Porro Christo adhuc in terris agente, attulerunt illi parentes quidam filium qui demonio agitur, et orabant eum ut illum sanaret. Daemon uero, qui hominem occupauerat, uiso Christo exclamauit, dicens: Quid mihi tecum rei est, fili Dei? Venisti ante tempus ad affligendum nos? Non enim uiuus tantum in homine erat diabolus, sed multi. Cum autem Iesus hunc increparet, ex homine digressi sunt, et sanitati restitutus est. Quem igitur Deus ipse testatus est, quem predicauerunt Prophetae, in quem uniuersus orbis credidit, quem et ipsi demones licet inuili deum esse confessi sunt, cuius nomen horrent et tremunt, hunc inquam, qui non consentitur, non ne stulti sunt et seducti? Omnino certe. Tunc itaq; implebitur in illis propheticum illud Dauidis oraculum, Homo in honore existens, non intellexit, comparatus est iumentis brutis, et similis his factus est. Et sane foelices essent, si pro brutis haberentur animalibus. Haec enim cum non peccent, nec poenam etiam datura sunt. Vae autem in Christum non credentibus: ut in am non nati essent homines isti.

Pfal. 48.

Post mortem uero martyrum concurrerunt ad sepulchra, et monumenta horum homines, et sanati sunt a morbis suis. Ceterum usq; ad hodiernum diem infinita eduntur miracula circa sepulchra martyrum, et aliorum sanctorum, qui iuxta Euangelij praecipua uitam suam inlittuerunt. Quin et nunc modum non habent Dei homines, qui salutis studiosi sunt, et quidam agunt in montibus, illi uero in speluncis, alij cum hominibus conuersantur, et uirtutem habent potentiamq; edendi miracula, et edunt. Quid uero tibi uidetur? Num propter falsum, fictum, et fucati Dei nomen cooperatus est duodecim apostolis Deus, indoctis illis, et rudibus, per infinita miracula, et conuertit uniuersum orbem ad fidem Christi, et Dei cognitionem, frenumq; iniecit rhetoribus, et philosophis? Et quis tam miser qui hoc dixerit? nobilissima enim omnium creaturae sunt, angelus et homo. Ceterum et angelus, cum animo suo diuinitatem affectaret, a propria gloria excidit, et ex angelo diabolus factus est, et ex luce in tenebras mutatus. Similiter et homo, cum sanctus esset, et paradysum incoletet, postquam diuinitatem affectare cepit, in statim a sancto peccator comparuit, et paradiso expulsus, ad terrae culturam condemnatus est. Et, quod calamitosissimum est, qui immortalis erat creatus, morti subiectus est, et audiuit: In sudore uultus tui comedes panem tuum: et quia terra es in terram reuertetur. Sed quid de angelo et Adamo dicimus, quod propter diuinitatis affectationem haec modo dicta passi sunt, cum uel hi qui uos se opponere

audebant, et incensum Deo offerre religionis gratia, quod non illis, sed solis licebat sacerdotibus, terra hiatus aperto absorpti sunt: Dathan nimirum, Abiron, et Core? Emicuit etiam ignis a terra, et combusit Ophnem et Phinees. Sacrificauit Ozias Iudaeorum rex, et repentina lepra mulatus est. Vides igitur, ut cum omne peccatum Deus ad tempus ferre solet, et peccatoris poenitentiam expectare, hanc sola audaciam non fert, sed eo ipso momento dei indignatio et ira in huiusmodi audentem oboritur.

Quandoquidem igitur, ut demonstratum est, Deus Apostolis cooperatus est, et martyribus, in fidei Christianae comprobationem, qui in Christum non credit, non credit Deo. Sic enim ipse Christus in Euangelij dixit: Qui non credit filio, nec patri credit: et qui non habet filium, nec patrem habet. Quod si igitur Christus non erat deus, nec dei filius, sed temeritate quadam haec dicere ausus fuit, an non eadem pati debebat, quae diabolus et Adam passi sunt? Sed cum Deus esset uerus, aperte omnes docuit, ut puram ueritatem agnoscerent, quin potius illius diuinitatem. Quandoquidem igitur plane et confidenter se Deum esse dixit, et filium Dei altissimi: nec in abscondito et angulo abscondit, sed in medio omnium hoc dixit: cum deniq; et ipse Mahomet omnesq; Musulmani confiteantur Christum uerbum Dei esse, et spiritum Dei, et animam Dei, omnes etiam Musulmani hac religione tenentur, ut sine omni dubitatione et curiosa inquisitione credant, sicut de se ipso Christus testatus est. Porro miraculo, quod annuatim Hierosolymis iuxta Christi sepulchrum tempore resurrectionis illius contingit, ut ipse nouisti, nunquid contradicere potes? Non ignoras enim, quod Dei sic permitte iudicio, loco illi sancto Musulmani dominantur, et circa tempus resurrectionis Christi multam magnamq; curam adhibent, et diligentiam, ne ullum aliquod lumen ardens conspiciatur. Fit igitur hoc sine omni controuersia diligentissime. Eo autem temporis articulo, quo Christiani, qui illic agunt, hymnum de Christi resurrectione compositum decantant, lumen caelo delabitur, uidente hoc Musulmanorum principe qui interea temporis ibi commoratur, incendens tres illas, quae Christi sepulchro astant, lampades. Quid igitur tibi uidetur? Num falso dixit Christus se Deum esse, et Dei filium? Falso ne hoc Christiani credunt? Quomodo igitur eadem hora, qua illi Christum, ut diximus, Deum, et Dei filium decantant, et creatorem omnium creaturam, in copiosorem nimirum miraculi assertionem expositionemq; testante simul deo hoc uerum esse, lumem caelitus delapsum, lampades (ut dictum est) circa Christi sepulchrum astantes.

astantes, incendit? Quæadmodum enim in Iordane cum Christus baptizaretur, uox cælitus descendit, dicens, Hic est filius meus dilectus, Christum denotans: sic tempore supra memorato lumen cælitus delabatur, asserens et testificans omnibus tam fidelibus quam infidelibus, quod ipse sit Christus, filius et uerbum Dei, uerus deus et homo. Quis igitur tam miser, ut illum non adoret, et Deum esse confiteatur, et filium uerbumque Dei? Si autem fortasse multum indagando his (ut nimirum fieri solet) contradixerint, Christum hæc falso locutum esse, quid nam alia accusatione opus est? Ipsi enim seipso incusant, si eum, quem uerbum dei, spiritum et animam ad esse cõsentitur, mentiri dixerint. Quomodo autem possibile est, ut uerbum dei mentiatur? Agnoscentes igitur infirmitatem suam, huc confluunt, dicentes, quod Christiani Christum nimirum honoraturi dicant, hæc de seipso dixisse, quod filius dei sit. Cum tamen hoc non ueritati consentaneum, sed calumnia sit. CHRISTVS enim non modo dixit hoc, neque docuit, sed etiam à Iudeis interrogatus, negauit, dicens: Non sum, uerum uos hoc dicitis. Et hic quidem uester pretextus est, et suffugium. Quidam enim Christum iniuria affecturi, manifestè hoc facere non potuerunt, timentes nimirum publicam subire hominum condemnationem: quapropter alia finxerunt ex alijs. Cæterum quotquot ueritatis studiosi sunt, sciunt ipsum Christum proprijs labijs non semel dixisse, bis uel aut ter, sed sæpius, totumque ferè Euangelium hoc unum dicit et docet, ut nimirum intelligant homines, solum et uerum deum et filium, quem ante omnia secula uerum deum genuit. Totius enim Euangelij finis et scopus hic est, ut scilicet omnis homo sese ab impietate ad dei religionem conuertat, ut dictum est, et ut homines opera faciât salute digna. Quapropter Christus quotidie hoc dixit, et docuit, quod ab illo excipientes Apostoli Euangelium conscripserunt, et docuerunt in orbe uniuerso: et propter hanc doctrinam, Euangelium et dogmata, occubuerunt ipsi simul et martyres. Porro et alij quidam hæreticorum de Christo dixerunt, quod Christus reuera quidem ante omnem fuerit creaturam, quodque angelorum et Adami creator sit, cæll etiam, et terræ, omnisque creaturæ: quod reuera sic, et non aliter est: eundem uerò filium Dei esse negauerunt. Qui sanè hæreticorum multum damni ueræ fidei confessoribus intulerunt. Qui enim illo tempore imperio præerat, illorum astipulabatur sententiæ, illorumque partes fovebat, et adiuuabat in tali dogmate. Quod si hi Euangelium summa ueneratione prosequentes, demonstrare poterant, nusquam de sese Christum dixisse

quod Deus sit, et dei filius, qua nam alia probatione opus erat quam hæc? Hæc enim uel seruauisset eos præ cæteris argumentis omnibus. Cæterum Euangelium in precio habebant, et amplectebantur, sanctumque nominabant, et legentes hoc perpetuò cū prophetarum scriptis miserimi homines, nihilominus hæc ridicula et stulta protulerunt. Et alij quidem in hac hæresi diem obierunt, et anathemate tenentur, alij uerò uiuunt et Aegyptum incolunt, Arrianique, Iacobite, et Nestoriani dicuntur. Interrogentur itaque hi, et fatebuntur ueritatem omnem, quod Euangelium tale ab initio scriptum sit quale hodierno die extat.

Dicitis præterea, Christianos in tres credere personas, Patrem, matrem, et filium. Et quoniam in omnibus quæ Christianorum dogmata spectant, prophanus es, ut in alijs, sit etiam hic error. Sed audi. Nos equidem, qui Christum profitemur, unum deum adoramus, creatorem omnium uisibilem et inuisibilem: huiusque uerbum et filium, CHRISTVM scilicet. Hæc uera sunt, nec sentimus aliter. Talem enim hunc credimus, et fatemur. Diuam uerò uirginem Mariam, creaturam Dei iudicamus, et dei ancillam. Credimus autem, et confitemur, quod huic similis homo nec natus sit, nec posthac ex uiro et muliere nasciturus usque ad consummationem sæculi. Et secundum humanam quidem naturam eam angelis inferiorem esse iudicamus, tanquam hominem: honore autem et sanctimonia ipsam omnibus angelis indubie præferimus, eo quod uerbum et filium dei secundum carnem pepererit: omnesque nos illam aduocatam et auxiliatricem agnoscimus. Orat et intercedit indefinenter pro peccatoribus. Miracula edit, et operatur admiratione et stupore digna. Hanc autem colimus non ut deum, sed ut matrem filij dei secundum carnem. Cæterum anathema sit, quisquis uel duos uel tres plures uel Deos adorauerit. Sed adoramus unum Deum, creatorem cæli et terræ, omnium uisibilem et inuisibilem.

Afferitis in accusationem nostri, quod Christus à Iudeis interrogatus, Num filius Dei es? negauerit, dicens: Vos hoc dicitis. Et hoc testimonij loco contra nos adducitis, ut ijs quæ à uobis dicta sunt, fidem facere possitis. Hæc autem propter scripturarum ignorantiam facitis. Si enim scripturas, ut fieri omnino oportet, excuteretis, inuestigaretisque, nequaquam seduceremini. Nunc autem nos accusatis de his, quæ uos ipsi non intelligitis. Veruntamen omittam dicere in præserti, quæ ab initio mundi de Christo testimonia dicta sunt, ipsum et deum et dei filium hominemque esse comprobantia: quia multa sunt. Quare his præteritis dicemus singularia quædam. Simul

Joan. 14. hoc dico, Iudæos non alia de causa Christum crucifixisse, quam quod se Deum diceret, et hominem Deiq; filiū. Et alicubi quidē dicebat: Qui me uidet, uidet patrem meum. Alibi uerò, Ego et pater unum sumus. Rursus alio in loco, Si me non uissetis, et patrem meum utiq; cognouissetis. Itē: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in eternū. Et alibi, Remittentur tibi peccata tua. Quæ omnia perpendentes Iudæi dicebant, Quem nā teipsum facis? cū homo sis, facis te deū. Quid uerò Christus? Qui credit in me, et tiansi moriatur, uiuet. Et quæadmodū pater suscitauit mortuos, et uiuificat: sic et filius, quos uoluerit, uiuificat. Et nemo uidit filiū nisi pater: nec pater aliquis uidit, nisi filius, et cui filius uoluerit reuelare. Christus igitur hæc dicens, docensq; homines interrogatus ueritatē celaret: Et quis uel insanus uel stultus hoc crederet? Si enim non erat deus, nec dei filius, nō utiq; discipuli eius ab illo interrogati, quem me dicūt homines esse filiū hominis? dixissent illi, Alij quidē te dicūt esse Heliā, alij Ieremiam, uel unū prophetarū. Et dixit illis Christus, Vos uerò quem me dicitis esse? Et respōdens Petrus, dixit illi: Tu es Christus, filius dei uiuentis. Dixisset tūc Christus Petro: Errauisti, impiē locutus es, et peruersē. Non enim filius Dei sum. Cū enim præceptor illorū Christus esset, ecquid aliud quā ueritatē erat illos docturus? Quid autē Christus Simoni Petro respōdet: Beatus es Si mon fili Iona. Quoniā caro et sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. Christus uerò nō quasi ignorās interrogauit Petrū, quem nam illū esse dicerēt homines, sed quemadmodum de Lazaro priusquā moreretur dicebat, Lazarus amicus noster mortuus est, sed ab eo. et suscitabo illum. Profectus uero illuc interrogabat, Vbi posuisti eū? Deinde cū autoritate dixit: Lazare, exi foras. Et obediuit exanimis uerbo Domini, ut inquam Christus hæc fecit, ostēdens suam diuinitatem, et humanitatē: sic etiā nūc interrogauit discipulos, ut ostenderet se deū esse et hominē, et ut à paruis initijs ad fastigiū ueritatis perducerentur. Cæterū post ipsam quoq; resurrectionem quid nā Thomas dixit, qui et ipse unus erat è duodecim discipulis? Qui contrectato Christi latere planissime idē dixit: Dominus meus et deus meus. Quid autē illi Christus: Nō dicit, Desine blasphemare. Sed quid? Quia uidisti me, credidisti. Beati qui nō uident, et credunt. Quin in prædicationis initio, quid nā Nathanael ad Christum dicit? Ipse enim Nathanael legis doctor erat apud Iudæos, ueniensq; ad Christū, interrogauit eū quæcunq; uoluit et cupiebat: cū uerò ex Christo etiā ea cognouisset, quæ animo suo occultata tegebat, dicit ad Iesum. Tu es ille filius dei, Tu es ille rex

Joan. 14.
Joan. 10.
Joan. 8.
Math. 9.
Joan. 10.
Joan. 11.
Joan. 5.
Matth. 12.

Matth. 6.

Joan. 20.

Joan. 2.

Israelis. Nū autē hūc Christus ceu male dicentē increpuit? Nequaquā. Quid uerò? Dicit illi Christus, quia dixi tibi quæ corde occultata tegebas, credis. Maiora his uidebis: Et cū Christus à Pilato interrogatus dixit, Tu dixisti: non negationis formula est, sed affirmationis, et cōfessionis, quæ etiā ad Iudam usus est. Cū enim cū discipulis suis discubisset, dixit ad eos, Vnus uesterū p̄det me. Et dixerunt singuli de sese, Nū ego sum Domine? et alius, Nū ego sum? Dixit tandē et Iudas, Nū ego sum? Dicit Christus, Tu dixisti. Hæc sanē nō negandi figura, sed affirmandi erat, quæ eadē Pilato respondit. Formula enim erat illi genti peculiaris, quæ etiā ceu uulgari et usitata Christus usus est. Quæadmodū etiā apud Musulmanos frequenter in usu est. Si enim quis dicat alterū consulendo, Facimus ne hoc aut illud? Tunc pro eo quod alter dicere debet, Fiat: dicit, Tu nouisti. Neg. hoc negandi, sed assentiendi formula est. Ita et Christus hac illis usitata formula, Tu dixisti, usus est. Nihilominus tamen Pilatus interrogauit CHRISTVM, dicens, Tū ne es rex Iudæorum? Respondit illi Iesus, Regnum uecum nō est ex hoc mundo. Si ex hoc mūdo esset regnū meū, ministri utiq; mei pugnaret pro me, ne Iudæis traderer. Nūc autē regnū meū nō est hinc. Dixit illi Pilatus, Nū igitur rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis me regē esse. Ego in hoc natus sum, et propterea in mundū ueni, ut testimonium ferā ueritati. Omnis qui ex ueritate est, audit uocē meā. Dicit illi Pilatus, Quid est ueritas? Vidēs ne quomodo idē hic planius demonstratū est? Christus omnino se regē esse cōprobauit, et à Pilato interrogatus idē hoc respōdit. Nā pro eo q. dixisset, Certe rex sum: dixit, Tu dicis me regē esse. Quid ergo Pilatus respōdet Christo dicēti, Ego in hoc natus sum. et propterea in mundū ueni ut testimonium feram ueritati? Dicit illi, Quid est ueritas? Quasi dicat, Si in mūdo esset ueritas nequaquam es traditus in mortē: et quasi deplorans ueritatis interitū dixit, Quid est ueritas? Cæterū à principe sacerdotū quoq; interrogatus Christus, Adiuuro te per deū uiuentē ut nobis dicas, nū tu sis filius dei: nihil aliud respōdit, quā Ego sum. Vidēs ne quō de rebus sibi incognitis Musulmani homines laude dignos accusent. En nūc igitur, si quidē ueritatē inquis, ipsam agnosco: nūc et enim nouisti. Ignorātia enim nō propter ueritatē oboritur, sed propter illos qui eā auersantur. Quoniā uerò de cruce etiā nos in superioribus dicturos esse promissimus, nūc quoq; de hac audias. Quæadmodū enim ea quæ Christū spectāt, ab initio prædicta sunt à Mose, Dauide et prophetis, dicta sunt autē obscure quodāmodo et te et: ueruntamē sicut de passione et morte illius per

Joan. 18.

Matth. 14.

per

per tot prophetias exposuerunt, sic etiā de cruce. Et nūc qua ratione hoc factū sit, perpendito. Cū Moses Iudeos Aegypto educeret, exiuerūt Aegyptij, & insecuti sunt eos, quos & affecuti sunt apud mare rubrum. Hebræi autē timore correpti, de uita desperauerunt. Moses itaq; orauit ad Dominū: et dixit illi Deus, Quid clamas ad me? Loquere filiis Israel, ut accingantur. Et tu tolle uirgā tuā, et percute mare, & transibunt filij Israel, per siccum. Moses igitur accepta uirga, percussit mare ictu recto, & diuisa est aqua maris, et stetit murus à dextris et murus à sinistris, et transiit omnis populus per siccum. Aegyptijs uerò hos persequentibus. & super siccum ingressis, dixit ad Mosē Dominus. & rursus percussit mare uirga sua, nō quidē ictu recto, ut prius, sed trāuerso: & aqua in locum suum reuersa, submersit Aegyptiorū regē Pharaonē cū omnibus curribus suis, & uniuerso exercitū. Tūc sanē typus crucis per uirgam Mosē lignēā hoc edidit miraculū, & sectio maris typum crucis designauit, uirga uerò ipsius ligni naturā. Insuper sicut Moses per typum crucis et ligni per mare liberauit Hebræos ex tristi Pharaonis seruitute & tyrannide: sic Christus per crucem & potentiā illius liberauit hominē ex tristi seruitute, & potestate diaboli. Præterea discendū Mosē cū populo, in quodā loco Mara nuncupato, cū nō inuenirent aquā ad bibendū (amaræ enim crant aquae loci illius) ostendit deus Mosi lignū, quo in aquas iniecto dulcescere ceperit, & sic omnis Iudeorū populus saturatus est. Hoc nimirū inuētē miraculo quod diaboli, quæ in mūdo fuit, amarulētia esset dispositura et immutanda per crucē in magnā dulcedinem, & lætitiā. Porro progrediente Mosē per desertū cū populo, serpentum multitudo in locū quendā incidit, quibus periclitabatur populus. Moses uerò dei iussu fecit serpentē æneum lignūq; rectū terræ infixit, cui serpentē trāuersum affixit, omnesq; qui à serpentibus icti fuerāt, uiso æneo illo sanabatur: nec ullus erat qui à serpentibus ictus æneo uiso nō sanaretur. Nimirum, et illo miraculo hoc inuente, quod erectum lignum affixusq; illi trāuersus serpens crucis typum denotabat, æneusq; serpens haud dubie Christi typus erat. Quē admodū enim serpens hic formā quidem serpentis habuit, uenenū uerò nequaquam: sic etiā Christus homo quidē erat futurus, sed peccati expers: & quilibet diaboli morsu impetitus, si Christo respecito in illū crediderit, saluabitur: qui uerò in illū nō respexerit, nec crediderit propter peccatum morietur. Insuper bello inter Iudeos cū Amalekitis exorto, extendente Mosē ad Deū manus suas, Hebræorum milites Amalekitis superiores erāt: hoc autē manus demittēte, Amalekitæ Israelē

Exo. 15.

repellebāt. Præcepit igitur Moses, ut se manus extendentē iuarent, donec in uniuersum deuictus esset Amalek. Ecce etiam hac re manifeste crucis typum præferebat, & eiusdē potentiā. Sed et beatus ille Iacob nepotibus suis benedicturus, manus suas in modū crucis trāuersas ipsidem imposuit: crucis typum hac forma ostēdens. Porro manifestius clariusq; his deus per prophetā Esaiam dicit: Gentes & reges, qui tibi nō seruiert, peribunt, et gentes solitudine desolabuntur, in cupressos pinu et cedro simul, ut glorificent locū sanctū meum, et locum pedum meorum glorificabo. Attende igitur, et uiderē nouā, et admirabile. Quē admodum enim Christi passionē prædixerunt prophetae, et nō solum hæc, uerum etiā eiusdem species, ut Dederunt mihi in cibū sel, & in siti meā potauerunt me aceto, et Perfoderūt manus meas et pedes meos, & diuiserunt uestimēta mea, et super uestem meā miserūt sortē, et alia his similia: sic etiā crucis illius typum demonstrauerunt, & quod per hæc abolenda esset diaboli tyrannis. Sed et genus ligni Esaias notauit, dicens: In cupresso, pinu et cedro simul glorifices locū sanctū meum & locū pedum meorum glorificabo. Ex his enim tribus ligni generibus crux cōpacta est, unum quidē erectum, secundum trāuersum, tertium uerò inferius, cui affixi sunt pedes Christi. Dauid uerò sic exclamat: Exaltate Dominum deum uestrum, & adorete scabellum pedum suorum quoniā sanctus est. Nunc uerò de cruce, ea quæ dicta sunt sufficiat. Verum et Iacob benedicēs, ut dictum est, filiis Ioseph, manus trāuersas illis imposuit, & in modum crucis ipsidem benedixit. Præuidētes enim prophetae, quod per crucem mors esset abolēda, et deiciendus diabolus, prophetauerunt de hac, hanc adorauerunt, & ceu à longinquo illam uenerati sunt, ueluti & nos in presenti facimus.

Post alia uerò crimina, quibus à Musulmanis nos qui Christū profitemur, accusamur, etiā in hoc ab ipsdē cōdenamur, quod sanctorū adoremus imagines. Et quid adoramus? prorsus nō aliud quā ligna, colores et lapides. Quoniā uero omnia de quibus accusauerūt nos, nō intellexerūt, sed iuxta cogitationes cordis sui dixerunt hæc omnia: idē nunc etiā sit, quod imagines attinet. Quod si uerò ueritatis studio teneris, audi quæso. Deus cum humani ingenij lubricitatē cognitā haberet, præcepit in ueteri Testamēto ut sacerdotes miracula ab illo edita describerent, eaq; descripta semper à sacerdotum penderent manibus. ut quotidie tam sacerdotes quā populus uisis miraculis dei descriptis, quæ per illos cōtingerant, in memoriam Dei reuocarentur. Deoq; gratiarum actionē & gloriā redderent, qui illos ex seruitute Pharaonis liberauerat, et deuicerat reges magnos et fortes,

gentesq; robustas, quicq; urbes illorū populo Iudaeorum tradiderat, quin et miracula per illos in deserto edidisset. Et factum est sicut præcepit illis Dominus, uidentes enim, quæ in sacerdotum manibus suspensa erāt, dei recordati sunt et illi gratias egerunt. Eadē autē imaginū est ratio. Depingūt Christi natiuitatē, baptismum, crucē, resurrectionē: et uisis his turbæ hominum in dei recordationē perueniunt, et meditari incipiunt, quomodo Christus, cum deus esset, propter humani generis amorem carnē assumpserit, et in carne passus sit, quæcunq; item alia deus propter hominē fecerit, hinc illi gratias agunt, eum extollunt et glorificant. Quod idē in imagine Diuæ uirginis cōtingit, quæ filium et uerbū dei secundum carnē peperit: tum quoq; martyrum et sanctorū omnium. Et honorē imaginibus tribuimus, propter charitatem et honorē illorū, quibus imagines sunt positæ. Et quemadmodum olim Romæ, et alibi, statuas ponebāt uetustorū regum memoriæ, et imperatorum, statuisq; uisis recordabatur egregiorū facinororum, quæ per has suggerebatur, et per imaginum magnificentiam et honorē in recordationem fortium gestorum ducebatur, illaq; uenerabatur sicut in Regum statuis, ita in imaginibus cōtingit. Hæ enim perducunt animum nostrum ad ipsa illarum exemplaria, illorum ueneramur imagines. Et quemadmodū fieri solet, si regis mādātum perferatur ad aliquem (si modo moribus institutus fuerit, qui hoc suscipit) statim a surgit, et non modo amplexatur, sed et capiti illud imponit: nec tamē atramentū et chartā sic uenerari sibi uidetur, sed regi istum honorē tribuit. Eadem nobis est imaginum ratio. Quæ enim in columnis et tabulis profiant, à nobis coluntur: uetustate uero corruptas et abolitas, nō amplius honoramus, sed iudicamus inutiles. Idem quoq; de cruce uidere licet. Quā diu enim lignum aliquod crucis figurā protulerit, adoratur, et honeste à nobis colitur: crucis autē figura constricta, ulterius lignum à nobis nō adoratur. Verum tamē hoc exēplo tu et quilibet alius, qui inquirere uolet, deprehendere potest, quod quæ in urbibus usurpantur nomismata, Christi imaginē insculptā, et formatam gerunt, quin et sanctæ matris illius et aliorum sanctorum: non tamen propterea à nobis adorantur, nec propterea honor aliquis illis habetur: abijciuntur enim nonnunquam, et conculcantur, constantur item, et ex forma una mutantur in aliā, prout magistratus uolūtas decreuerit. Sed imaginibus, quæ nominatim sanctorū memoriæ dedicate sunt, non idem contingit: uerum cum honore, deuotione, et religione illis accedimus. Videntur itaq; mihi demonstrationes hæc sufficientes esse, quæ demonstrant simul et dilucide ueritatē asserant. Hanc

igitur qui uolet agnoscat. Quod si autē rursus ueteris testamenti requiris testimonia, ut et in superioribus, en etiam illa accipe. Deus Mosi præcipēs, ut tabernaculū testimonij extrueret, iuxta formam sibi in monte propositā, tum etiā arcam, quæ sanæ Christi et sanctæ matris illius typum præferebāt (quæ quidē propter prolixitatē scripturæ et interpretationis uolens, ut etiā in alijs plurimis, omittimus) præcepit illi ut faceret imagines Cherubim, quæ poneret super arcam. Vides ut omnia quæ Christianorū sunt nō simplici modo et casu fortuito fiant, sed cū scopo et fine diligēter cōsiderato, dignaq; præmeditatione? Quæ propter desiste tādē ab importunis et ineptis cauillationibus. Omnia enim quæ Christianos spectant, nō casu nec frustra facta sunt, sed diligenti cura, et eximia, à maximo ad minimum usq; et ab eo tempore constituta, descripta et ordinata sunt, quæcunq; contigerunt.

QUOD DOLOSE ET PERNICIOSE DOCUERIT Machomet, et quod lex et Testamentum uetus non sint sublata per Christum, sed magis illustrata. Insuper, quod in lege infirmum erat et impossibile, hoc euangelium compleuit.

APOLOGIA QVARTA.

QUANDO quidem de alijs, quorū à uobis Musulmanis nos qui Christiani profitemur, accusamur, abunde satisfactis demonstratum est, adeo ut iam omni reprehensione liberati simus, age quātum superest: de reliquis nunc uideamus. Sunt uerō hæc. Dixit deus ipsi Machomet, Omnia feci propter te, et te propter me. Hoc uero Christiani pernegāt. Quin et ipsius Machomet nomen scriptū in euangelio extat, Christo nimirum ad Iudaos sic dicente: Bonum uobis nunciū prædico, ut illud cognoscatis, quoniā post me ueturus est apostolus et propheta. Idē etiā in Mosi ueteri Testamento scriptum est. Christiani uero inuidia moti, illud ex euangelio eiecerunt. Cum tamē nō in euangelio tātum, et ueteri testamēto Machometi nomē scriptum inueniatur, sed etiā à dextris throni diuini partibus. Et Musulmanorū fides ab ipso Abraham auctore dependet, Christiani quoq; quia Mosi legem transgrediuntur, accusatione et reprehensione digni sunt: ipsi uero Musulmanos accusant, laude dignos et honore. At qui hæc sunt, de quibus nos Christiani à Musulmanis accusamur. Hæc uero sic cōfutamus. Deus indigus et alicuius rei inopia laborās, deus nō est. Sed uerus deus, creator cæli et terræ et omnium quæ in his creata sunt, quicq; creauit angelos et homines, nulla re prorsus in digno, sola autē bonitate sua et uolūate creauit omnia. Cū uerō hoc tā firmum sit, ut nemo qui nega

re possit, inueniatur, impie reuera locutus est Mahomet, quod Deus ad illū dixerit, Omnia creauit propter te, et te propter me. Deus enim nulla re prorsus indiget. Quod uerē Musulmanorū fides ad Abraham auctorē nō possit referri, ueluti Mahomet tradit, ex sua ipsius persona redarguitur. Ipse enim auctor et legislator est legū huiusmodi. Quod si alius est, demonstratur. Ab Abraham enim tempore usq; ad Mahomet, anni elapsi sunt bis mille quingenti et octuaginta duo, quibus euolutis demū Mahomet ortus est. Musulmanorū igitur fides ab Abraham auctore non descendit. Quod si uerō hoc fortasse propter circumcissionem dicitis, age ipse tibi circumcissionis rationē explicabo. Cū uidisset Abraham celi, solem, sidera, terrā, mare, et quae in ipsis sunt, reputauit secum dicens, Vtiq; haec tāta et stupenda opera uel simplici modo et sua sponte exorta sunt, aut habent aliquē qui ipsa creauit. Cōtemplatus igitur, ut modō dictū est, creaturā elegantia, admiratione ductus obstupuit, et animo suo haec uoluerit cepit. Nequaquam haec creatorem aliū habet, sed haec ipsa nimirū dii sunt. In ea enim opinione et parietes illius, et omnes simulachrorū cultores tenebatur. Et licet haec omnia Deus ualde bona creauisset, et suo digna officio, ut horum contemplatione homines in dei cognitionem perducerentur, horumq; creatorē et opificem celebrarent, laudibusq; ueherent (quae sanē sola et nō alia horū causa est) homines tamen a uero et recta cognitione aberrantes, et omnia creatoris omnium, dei scilicet, cultura et religione, creaturam potius adorauerūt, et hāc plus quam creatorem coluerunt. Abraham autē longe aliam uiam ingressus est. Cordatus enim prudensq; cū uideret, et intelligeret coelum quidē nō immotum cōsiderare, sed moueri continuē, interim uero solarib; radijs egere, qui hoc contemplationis causa illuminarent: tum etiā aerē huic subiectū cernens, et solē nūc quidem supra terrā exoriri, nunc uero sub eandem abscondi, et quod hic nubib; nunquam praesentib; luceat, illis uero incidentib; obtenebretur: praeterea mare uentis agitari, et terrā aquis ad fructuum prouentum indigere cōspicatus, omnia damnauit, ut puta per se omni uirtute et potētia destituta, quaeq; mututa opera indigeant, nec aliqua harū ex creaturis deū esse existimauit. Deus enim nullius opera indiget. Deinde cōtemplatus, ne forte dum nullum ex singulis hisce dei munus obire possit, omnia pariter cōiuncta dei nomē obtineant. Videns autē rursus arida cum humidis pugnare, frigida uerō cū calidis, et ignis uirtutem aquis opprimi, rursus apud se meditatus est, deum sibi ipsi diuisum, et pugnantem fecit, Deum esse non posse. Hinc uerō creaturā ordinē et

cōtemplationē longe optimā cōtemplatus, dubitare apud semetipsum cepit, esse nimirū uirtutē quandā, quae omnia intra se cōtineat et gubernet. Et cū omnes homines deū esse cōfiteantur, singuli uero pro suo arbitrio et uoluntate aliū aliumq; cōfiteatur, cōiecit hinc omnes errare et mentiri. Restat itaq; quod nō sit alius Deus uerus, quam qui omnia cōdidit, quae sanē illi seruiunt, illaq; agit et mouet, disponiq; pro sua uoluntatis arbitrio. Hunc itaq; deum ipse adoro. Et in terrā prolapsus Abraham, deū solū uerumq; adorauit. Deus autē benignissimus, qui per Esaiam propheta dicit, Adhuc loquente te, ego adsum: id est, priusquam tuā ad me rectā iustamq; petitionē absolueris, tibi adsum: statim etiā suscepit Abrahami adorationē, fidemq; quae illi ad iusticiā reputata est praeter ceteris omnib; uirtutib; et in numerū amicorum dei receptus est. Nos enim omnes indigemus scripturā auxiliō, propter infirmitatē nostrā: iustus uerō Noe et Abraham, et qui illorū tempore floruerunt, pura mente praediti, scripturis nō indigebant, sed haec in ipsorū cordib; inscripta et adumbrata sunt. Tūc igitur dixit illi deus: Nō amplius uocabitur nomen tuum Abram, sed Abraham, eo quod patrem multarum gentium feci te. Tunc etiam promissiones illi dedit deus, dicens: In femine tuo benedicentur omnes gentes. Et tunc ostendit deus terram Abraham, dicens, Tibi et semini tuo dabo eam. Unde Abraham libertate sumpta, pro Sodomis apud Deum intercessit, ut superius a nobis dictum est. Postquam uerō iudicij dei ipsi soli notis (quis enim dei mentē cognouit) in Aegypti paulo post transmittenda erat Abraham posteritas, ut illic annis uiuerēt quadringentis et triginta (sic enim deū ipsi Abraham dixisse legimus, Semen tuū erit in terra aliena, gentem uero cui seruiet, ego iudicabo: quod et factū est Pharaonis tēporib;). ne propter diurnā Hebraeorum cū Pharaonitis cōuersationē uniti utrinque Aegyptiorū ritus et idololatriā imbiberent, circumcisio instituta est, tāquam signū et symbolū Hebraeos ab Aegyptijs separās, ne hi in nuptiarū cōmercia et cōsensum cōuenirent: partim quidem propter causam, quā modō recensuimus: partim uerō, ut tēpore liberationis suae Hebraei prompti esset, et agniti faciles. Si enim cū alienigenis fuissent uniti, quō cōseruari potuisset Abraham semen et genus? Quapropter etiā in deserto errantes nō circūcidēbatur, annos sic agētes 40. uerū in Aegyptio, et postquam desertum egressi sunt, rursus circumcidi ceperunt. Et hic quidem uerus, ut diximus, circumcissionis finis est. Alter uerō hic est, ut circumcisi carne, temperantia et moderatione in unā politiam cōtraherentur, nec lasciuia essent, et molliculi, et propterea fornicatio

nem suā ceu rem nihili reputarent: ceterū ut hinc paulatim ad augustiorem scientiā & politiā pertingeret, cum nimirū nō in uerā religionis signū circumcisio data sit, sed ijs tantum de causis, quas supra memorauimus. Quod uerō ad Christi aduentum lex abrogata sit, & nulla maneat reliqua circumcisio, ex ijs quæ nunc dicuntur attendito. Baptismus quidē à deo institutus, in uerā religionis signū institutus est, et propterea omnes simul uiri, simul & mulieres baptizantur: et qui nō baptizatus fuerit, uerā religiōe caret. Circūcisio autē talis nō est: soli enim uiri circumcūduntur, mulieres autē nequaquā. Appareret enim hinc, quod uiri quidem ceu circumcisi pro orthodoxis haberentur, mulieres uerō ceu incircūcise pro impijs. In telligis ne quā longē alia sit circumcisionis ratio quā Musulmani sequantur? Hi enim omnē in circumcisum pro impio iudicant. Sed ecce uos cōtra uos ipsos pugnatis, et quæ ceu uerā religionis signa ueneramini, eadē ex parte contemnit. Sed non in his solis Musulmani sibi ipsi dissentire uidentur, sed etiam in alijs multis, quæ nō opus est nunc de ipsis exponere. Dicamus tamen de hoc uno. Christus in Euāgelio dicit: Qui nō baptizatus fuerit, nō ad deum pertinet, et salutem. Mahomet autem cum Euāgelii sanctum, absolutū, bonumq; esse cōfiteatur, Musulmani tamen circumcisos orthodoxorū loco iudicant, baptizatos autem impijs adnumerant. Si igitur Mahometem, ut uerā docentem amplectimini, qua ratione eos qui baptizati sunt, impios dicitis? nec Euāgelij doctrinam sequimini, cogitatisq; circumcisos quidem peruersē agere & sentire, baptizatos autem uerē religiosos esse? sed his diuersum sentitis. Nonne constat uos uobis ipsis cōtrarios esse, & uos uos ipsos cōfutare? Sed hæc talia quidē sunt.

Quoniā uerō Ismael, quo Musulmani progenitore gaudent, cum Hebræis nō in Ægyptum descendit, in illo etiā circumcisionis nulla erat utilitas, quemadmodū in Hebræis: nō enim adnumeratur Abrahamæ heredib. Deus enim præcepit Abrahamæ, dicens: Ejice ancillā cum filio eius, nequaquā enim heres erit ancillæ filius cum filio liberæ. Et electus est ex domo Abrahamæ Ismael cū matre sua Agar. Quod si tamē fortē nōnunquā ad Abrahamā redijt, uisitacionis causa uenit, nō ut filius et semē heresq; illius. Hæc igitur cum sic se habeat, unde nam fidem suam Musulmani desumpserint, nō uideo. Propterea nullo indicio conijci potest, Musulmanorū fidem ante Mahometem ab Abrahamæ autore deriuari. Verum ipse huiusmodi dogmatum autor est, & ex sui ingenij nidulo docuit quæcūq; docuit, & non ex Deo.

Quod uerō Musulmani tradunt, ipsius Mahometi nomen in Euāgelio citari (dicente nimi-

rum de hoc Christo, Annuncio uobis bonum, quoniam post me uenturus est apostolus & propheta, nomen illi Mahomet) Christianos uerō inuidia motos illud expunxisse ex Euāgelio: age dum etiam de hoc inquiramus, & uidetur mihi ueritatem nō absconsam futurā: attentē igitur hæc audias. Tres legesatores sunt, qui leges tulerunt uniuersales: Moses, quem secuta est Hebræorum gens: Christus, quem secuta sunt omnes gentes, et maxima Hebræorum in illum credentiū multitudo (qui enim ex his nō crediderunt, numero pauciores sunt illis qui crediderunt, & numeratu faciles) et Mahomet, quem Musulmani secuti sunt. Præter autem illos tres, qui legem tulerunt nullus est. Mosen uerō à deo missum esse, statim ab initio testimonijs comprobatur. Cum enim adhuc in Ægypto esset, fecit signa & miracula magna, et Ægyptū flagellauit, plagas illi inducens terribiles, percussit & sanauit, tum etiā futurā ceu prophetes prædixit. Quod si populū Dei dimittere uolueris, dimitte: quod si nolis, hæc et illa tibi et toti populo Ægypti euenient. Et Pharaō cum se uerbū domini facturū esse promississet, à Mose factus est, ut pote qui potestatem à deo accepisset. Post hæc uerō Moses eduxit brachio potenti gentem Hebræorū ex terra Ægypti, et Pharaonis seruitute. Eos autem insecutus Pharaō, à Mose submersus est in mari rubro cum omni suo exercitu. Deinde in desertis obambulauit annis XL. miracula edens infinita, quin et cor à tota Iudæorū gente in montem Sinai ascendit, sic ad illū dicentibus Iudæis: Ascende in montē, et dei uoluntatē ediscito, nos enim dei uocē audire non possumus, ne fortē moriamur: populus uerō stabat procul à monte, cum tremore adorans Deum cum Mose colloquentem. Moses autem Dei sermonibus auditis, eosdem Hebræis exposuit: et repente, quod dixerat, impletum est. Præterea nunquā per quadraginta hos annos locū mutauerūt citra Dei oraculum. Moses enim loquebatur, & Deus uoce sua respondit, ut scriptura testatur. Multis igitur testimonijs & miraculis instructus, legē Hebræis tulit, & legem ab hoc latam, ceu diuinā, receperunt et uenerati sunt. Secutus hunc est Christus, omnīū prophetarū probatus testimonijs. Et Moses quidem testimoniū recepit iam octogenarius (tot enim iam annos natus erat, cum à deo ut Israelem Ægypto educeret, ordinaretur) Christus autē testimonijs probatus fuit ab ipsa mūdi fundatione, et priusquā ille nasceretur. Statim enim Abrahamæ temporib. declarari cæperūt illius testimonia, quemadmodū in superiorib. demonstratum est. Iam uerō natus, semel atq; iterum Dei patris testimonium accepit. Præterea miracula quoq; edidit, non ueluti Moses in Ægypto et deserto, sed ingen-

ingentia, & omnem superantia naturam, tantoque illis maiora, quanto Dominus seruo est præstator. Et post multa ista testimonia, post infinita & plus quam naturalia miracula, Euangelij lex promulgata est. coluerunt etiam & amplexæ sunt hanc omnes gentes, & uniuersus orbis, atq; in Christum crediderunt, qui Euangelium dederat.

Mahomet autem quibus testimonijs instructus dogmata sua dedit, & Musulmanis legem suam promulgauit? Nullius certe alterius autoritate, sed sua ppria hæc statuit. Et hic ipse est, qui de se testimonium fert. In uniuersa enim sacra scriptura nullum de illo extat testimonium sed quæ illi cõtraria sunt. Moses enim de Christo ad Hebræorũ populũ sic dixit, Suscitabit dominus deus pphetã ex fratrib. nostris tanquam me. Omnis anima quæ nõ audiuerit pphetã illũ, extirpabitur. Et licet in superiorib. de his dixerimus, non tamen pigebit de iisdem denuo dicere. Cũ enim Moses propheta dicit, Prophetam suscitabit Dominus deus ex fratrib. nostris: significauit ex Iudeis hunc prophetam oriundũ esse. Et hæc audiens, aliumq; uenientem non recipient, quin procul ab ipsis exhibebunt. Christus Ioannem Zachariæ filium prophetam, & maximũ prophetam testificaturus, dicit: Omnes prophete usq; ad Ioannem prophetauerunt, à Ioanne uero regnum dei annũciatur. Iam ne intelligis, quomodo Moses Iudeorum populo præcipit, ut unicũ tantummodo Hebræorũ semine natum prophetam recipient, alium uero nequaquam? Verumtamen omnes prophete à Iudeorum populo nati sunt. Christus autem rursus hoc planius exposuit, Omnes prophete usq; ad Ioannem, & ulterius nõ erunt. Quapropter qui dei & prophetarum testimonio caruerit, & ipsius sacre scripture, à Deo nõ est. Mahomet igitur cum nõ habeat sacre scripture testimonium, à deo nõ est missus. Christus uero nõ tantum hoc dixit, Omnes prophete usq; ad Ioannem, & ulterius nõ erunt: sed & signum dedit hoc cognoscendi omnib. dicens, Cauete à pseudopphetis qui ueniunt ad uos uestitu ouium, intus uero sunt lupi rapaces. à fructib. ipsorũ cognoscetis illos. Inspiciamus igitur quis legis Mahometicæ fructus sit, & hoc diligenter enucleato elucebit ueritas. Mahomet dicit, Nõ ueni legẽ laturus per miracula, sed cum ense & gladio. Et qui nostræ legi, quæ diuina est, nõ paruerint, morte moriãtur, aut tributa soluant, & qui tributũ soluunt, in fide sua propria permaneant. Quod si Euangelium nõ iustum erat, sanctum & rectum, merito sanẽ & decenter uenturus erat legislator, qui homines ueritatem & iusticiam doceret. Si uero iustum erat, & sanctum, imperfectum tamen, etiam sic iustum decensq; erat, ut legislator aliquis ueniens

Matth. 12.

Matth. 7.

Euangelij defectum completeret. Cum autẽ & sanctum & iustum & perfectũ rectumq; dicatur esse, idemq; de hoc cõstetatur Mahomet cum dicit, Euangelium à deo datum est & sanctum & plenũ & rectum, quid nam alio legislatore indigemus? Nihil profus. Porro importuna est & inutilis Mahometicæ legis promulgatio. Quod enim per omnia rectũ est, nihil habet se rectius, et perfectio nihil est perfectius, nec ipso uero quicquã uerius.

Verumtamen discussis singulis inspiciamus quidnam legislatoris Mahomet uerba sibi uelint. Nõ aliud quidẽ certẽ quã cum se ab omni miraculorũ uirtute & pœnitentia alienissimum esse intelligeret, suam ipsius occultare uolens imbecillitatẽ, ne forte aliquando ab hominib. condemnaretur, dixit: Nõ ueni daturus legem per miracula, sed per ensẽ, & gladium: quæadmodum etiam in ipsis legis suæ expositionibus statuit, ne leges et heredes sui cum Christianis disputent. Quod sane non alia de causa fecit, quã ne illorũ conuinceretur uanitas. Illud uero, quod legẽ ensẽ & gladio se daturũ promittit, cædes docet & rapinas. Et quis unquam audiuit aliquem hominũ uicocũ credidisse? Fides animæ & mētis pars est. Et quoniã anima uel mens res sunt nullius seruitio subiectæ, quo nam modo deus, qui has liberat, creauerat, tãquam operis sui oblitus legislatorẽ erant missurus, qui has cogeret? Fides enim uoluntate et electione, tum libertate animæ et ipsius cognitione consistit: aliter uero nequaquam. Corpus enim seruit et uincitur nõnunquam etiã ea quæ nõ uult, facit, de anima uero nõ sic sentiendũ: sed in uoluntate, iudicio, cognitione et electione et in iudicio et ueritate horum, qui credunt illi, Deus est (est enim cordiũ seruator) nec personã, sed cor respicit. Et quæ bruta animalia per legẽ naturæ nõ faciunt, ea legib. exigit Mahomet. Quis enim leonẽ à leone deuorari uidit aut ab urso ursũ, aut à pardali pardalim? Hic uero manifeste homini, ut hominẽ occidat, præcipit. Et quis tã uanus, ut hunc à deo esse crediturus sit? Deus enim rapinas et cædes nõ præcipit. Ad hæc scelus sceleri permutatur. Dicit enim, Aut moriantur, aut tributũ soluãt. Sic enim cædes permutatur auaricia. Nõ tamẽ inter hos terminos scelus cõsistit, sed extẽditur lógicus. Quid enim tãta crudelitate et odio humani generis peius est ut etiã illos trucidet, qui nihil mali admiserũt? Si enim Musulmanis in bellum profectis, aliquis illorũ ceciderit, nequaquam seipos, ut belli autores reprehẽdẽdos existimãt, sed super occisi cadauer singuli tot uiuentes trucidãt, quot acquirere licuerit: et quò plus occiderint, eo magis occisi animã putant esse adiutam. Quod si uero homines pprios nõ habuerit, q occisi animã inuare cupit christianos ubicũq; inue-

tos emit, eosq; aut super corpus occisi, aut super sepulchrum illius iugulat. Et à Deo esse dicitur, qui talia legibus suis statuit? Idem dicit: Qui cum scorto mercede soluta concubuerit, nō peccat. at qui uirginem ui uolauerit, peccat: qui autē cum illa sibi cōsentiente cōcubuerit, nō peccat. Et qui captiuas in bello ceperit, his pro sua libidine nullo prohibente utatur. Quomodo igitur Deo auctore id faciet, qui scortationes et uirginum uiolationes legibus cōfirmat? Et quod longē scelestissimum est, his qui iuxta Dei praecepta in hoc seculo uixerint, illis singulis post obitum ipsorum balnea & domus angustas, mulieres deniq; & uirgines quam plurimas à deo dandas fore promittit: & quod idololatrarū Graecorum nominati theologi dicere nec ausi sunt, nec talia esse crediderūt hęc Mahomet aperto ore legibus suis sancire nō erubescit. Hi enim sentiunt, quod qui uitam suam honestē in hoc mundo transegerint, cum post obitum ipsorum, animae illorum purē à corporibus liberatae sint, tunc eos in deorum numerum referri, interq; illos fortunatas insulas incolere, & cū illis exultare. Eorum uerō qui impiē hic uiuētes, impurē simul & pollutē obtulerint, animas in obscuros & tenebrosos locos discedere, & in fluiuium perpetuis ardentem ignibus.

Et hęc quidem idololatræ Graeci tradunt. Mahomet uerō, qui se orthodoxon esse, & Deo proximum dicit, huiusmodi absurda & turpia legibus constituit? Minimē certē perpendit, quod omnia hęc odijs, iræ, & peccati effectus sint. Si quidem ante Adami transgressionē, ubi tunc balnea? ubi domus? ubi mulieres? Post peccatum uerō & maledictionem, corpus contra animam instar feræ cuiusdam insurrexit: et cum hęc absoluta Dei consideratione careret, corpus uicē, animamq; à sublimitate & magnificentia sua detraxit, & abduxit in absurdas & uanas corporis cōcupiscentias et uoluntates: tuncq; anima ceu mancipiū corporaliū cupiditatū seruitio tradita est. Si igitur post mortuorū resurrectionē homines, qui iuxta Dei uoluntatē uixerunt, nō possēsuri sunt beatā illam uitam, quam Adam progenitor noster ante transgressionem habuit & amisit, sed eandem omnino utā, quā post maledictionem sustinuit, acq; uisuri sunt, Vt hominibus illis. Verum hoc pessimum est, quod non modō de miserā hac & execrabili uita Mahometis absurda opinio fertur, quam deum iustis daturum promittit, sed de longe inferiori & turpiori, quam hęc sit quā modo uiuimus. Adam enim post transgressionem, maledictionē & relegationē ex paradiso, Euam cognouit: uerum et hoc propter liberorum procreationem fecit, quos & progenuit. Ante transgressionem uerō, angeli à uitā uixerūt. Præ

terea Adam Eua cognita, etiā postea hęc eadem unica erat mulier, & nō plures. Nō enim unū marem creauerat dominus, & multas fœminas: nec multos mares, et unam fœminā: sed unum uirum, Adamum: & unā mulierem, Euam. Humano autem genere iam multiplicato, & in lasciuas & iniquas operationes prolapsō, grauatus & indignatus est contra ipsos deus, quemadmodum beatus ille Moses in ueteri Testamēto describit, quod scilicet dixerit Deus: Nō permanebit spiritus meus cum eis, quia caro sunt. quod nimirum toti carnales & terreni facti essent. nō habentes cōuenientem ipsis boni memoriam, & quod in lasciuā penitus incidissent. Tunc dicit ad Noē deus, Quoniā te inueni iustum in generatione hac, arcam fac ligneam talem, &c. Et fecit Noe arcam iuxta uerbum Domini. & arcā ingressus est cum tribus filijs suis, Sem, Cham, & Iaphet: ingressa est uxor Noe in arcam, & tres uxores filiorum Noe. Viden? ut à Deo iusti testimonium accipit Noe una uxore cōtentijs quin & singuli filiorū ipsius singulas, easq; solas uxores habuerunt, & ab ira Dei seruari sunt, totum uerō humanū genus diluuij aquis deletum est. Hoc certē uel plane inspidum docere queat, quod unam eamq; solam uxorem uiro esse conueniat, iustumq; sit mulierem quoque uni soli; uiro cōiungi. Verum & hoc, ut prædiximus, post transgressionem propter liberorum procreationem factum est. Mahomet uerō manifestē docet, quod ea quæ iustis à Deo tribuitur merces, balnea sint, & singulis uxores plures, domusq; pulchrē instructæ. Quomodo igitur à deo fuisse dicitur, qui talia instituit? Quinetiam uanus est, qui talia recipit, creditq; quod ea quæ dei ira peccatori pœna euenit, tēpore retributionis in boni et honesti mercedem sanctis iustisq; multipliciter retribuatur. Sed attende his quæ facta sunt. Dicit Moses: Et ingressus est Noe in arcā, et filij eius, et uxor eius, et uxores filiorū illius. Et postea dicit: Et exiuit Noe de arca, et uxor eius, et filij illius, et uxores filiorū illius. Atq; in introitu quidem dicit: Ingressus est Noe, et filij eius, et uxor illius, et uxores filiorū illius. In egressu uerō nō sic, sed, Egressus est Noe, et uxor eius, et filij illius, et uxores filiorum illius cum eo: nō aliud nimirum hac loquēdi figura innuens, quā quod iustū æquūq; sit, uirum unā habere uxorem. Veruntamen tempus aliquando incidit, ut etiā ab illa abstinere cōueniat. Cum enim Moses inquit, Ingressus est Noe in arcā, & filij eius: filios illius ceu murū interposuit, ipsum Noe ab uxore sua separantem. Dum uerō rursum dicit, Egressus est Noe & uxor illius: significauit, quod ab hinc nihil impediatur, quo minus uxori suæ coniungatur. Eadem etiam ratio est filiorum

Gen. 2.

fillorum illius, & uxorum illorum. Porro & ipse Moses in montem Sinai ascensus, Iudeos sic compellat: Purificate uos ipsos singuli usque ad tertium diem, lauantes uestimenta uestra, & uxorē ne tangatis. Quin & ipse Adam cum Eua uidisset, dixit, Hęc est os de ossibus meis, & caro de carne mea. Et propterea derelinquet homo patrem suum, & matrē, & adharebit uxori suę, & erūt duo in carne una. Cōsidera igitur quō post peccatum demū & soliditatē hominū, polygamia increuerit. Adā enim nō dicit, Et erūt multe mulieres cum uiro in carne una: sed duo, hoc est uir et mulier. Vna uerō et plures inter se pugnat. Quāuis autem legislator Moses singulis Iudeorum uxores plures concesserit, in temporis successionem illud permisit: quemadmodum & in animalium sacrificijs factum est, ut eos ab impura filiorū cede & oblatione abduceret. Sicut uerō Christus adueniens animalium sacrificia prohibuit, legis scopum implendo: ita etiam uxorū pluralitatem susciuit. Mahomet uero hic loco temperantię intemperantię legibus suis constituit, non in hoc tantum seculo, sed in futuro etiam hęc ab ipso Deo cum multo fenore repēdi docens. Et uidere in illo licet illud Davidis oraculum: Laudatur peccator in concupiscentijs anime sue. Et iniquus benedicitur. Id est laudatur et celebratur, ab illis qui adulantur illi, et scelus ipsius irritant, & qui nec sensum quidem morbi propter silentium possunt habere: propterea etiam ille incurabilis existit. Quod enim morbi sensu caret, medicinam non querit, nec admittit. Et hoc omnium atrocissimum est, cum malicia laudatur, nec malitia esse creditur. Mahomet enim, de quo sermo est, hominum uoluntati & uoluptati in primis studuit, & secundum has docuit, ut uoluptatis uigam plurimos stultorum attraheret. Insuper, num soli uiri Deo curę sunt, tanquā creaturę ipsius, mulieres uero nequaquam, cum non sint Dei signum? Numquid, igitur uiri tantum talibus a Deo acceptis bonis fruuntur, mulieres uero nullis omnino? Quandoquidem autem una creatura est uiri & mulieris, idemquid homo est omnis homo, siquid; omnes simili ratione iudicandi sunt, et simili ratione recepturi, qui quidem honeste uixerunt, bona: qui uero male, iram Dei, repulsam pœnamque omnino manifeste constat, omnes homines idem iudicium subituros, tam uiros quā mulieres, cū una eademque horum natura sit: eodem etiam modo omnes iuxta opera sua, quę patrauerunt, uel bona uel mala sunt recepturi. Restat igitur, quod & iustum & decorum est, ut mulieres eadem, quę uiri, accipiant. Et quemadmodū unicuique, qui honeste uitā suā trāsegit, iuxta Mahometi leges mercedis loco multę mulieres

Plal. 5.

retribuuntur: sic dentur etiā singulis, quę honeste uixerunt, mulieribus plures uiri. Quod si hoc tanquam absurdum reticuit, eadem mente & iudicio de uiris quoque illum sentire & iudicare conueniebat. Pręterea plures illi uiri unicę dati mulieri, uel laudis gratia illi dabuntur (quod scilicet honeste uixerint) uel damnationis. Quod si ceu honeste uita sua sancti sic remunerantur, cur his nō plures date sunt mulieres beneficij et mercedis gratia, ut dictum est? sed potius uiris multis mulier una? Si uerō illud ceu condemnatis contingit, hęc eadem sanę beneficia laudis, & bonę retributionis domicilia sunt, ueluti Mahomet enarrat. Quod idem de multis mulieribus uni uiro datis sentiendum est. Si enim uiris dantur ceu damnationem merita, cur in easdem hęc conferuntur beneficia? Si autem laudem meruerunt, cur uni uiro multe tribuuntur? Et quid nā hęc cōfusione est absurdus, & magis deforme? Vidēs ne in quot absurda uel inuitus incidit, qui a uia uera aberrauit? Sed minime hęc ita sunt: nō sunt inquam, hęc. Quę enim sanctis excolitur retributio, nō in delicijs uersatur, potationibus, balneis, & mulieribus, quę omnia peccati & irę fructus sunt, ut dictum est: uerum retributio hęc sanctitas est, puritas, & uita angelica, gaudiū & hilaritas, & exultatio, quam oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis unquam ascendit. Vides itaque fructum legislatori huic ex sua lege prouenientem. Cognoscitur autem a fructu operum ratio illius, aut non? Et quis tam stupidus & excæcatus, ut hęc quę dicta sunt non intelligat? Quomodo igitur Deum aut horem referet, qui huiusmodi statuit? Et de his quid nam pluribus opus est?

De nomine uerō Mahomet, scripto in dextera throni diuini parte, quid opus est uerborū apologiam cōtexere? Prudentes enim prudenter de hoc iudicabunt: stulti uero & stupidi, ut uoluerint. Nō tamē, quasi nostri sermonis obliti, de Mahomete hęc quę dicta sunt conscripsimus. Dixi enim quod huius meę ad te Apologię finis nō sit, Musulmanos impugnare, et quęcumque absurda, perniciose malaque dicāt, faciantque, proferre: sed ut ostendā tantummodo, quod sine omni ratione et inique Christiani a Musulmanis accusentur: quod etiā fecimus. Quod si interim quādā de Mahomete diximus, ipsius rei argumentū nos dicere coegit. Quandoquidem si de absurdis doctrinę suę scribere instituissemus, multa hic nobis dicenda essent. Quod uerō Christus de Mahomete sermonem non habuerit, nec in Euangelio nomen illius fuerit inscriptū, sufficienter a nobis in superioribus dictum est: sed & ipsa ratio hoc manifestius comprobabit. Quęcumque uiderunt Apostoli &

disci.

discipuli Christi, & quæcumq; ex ore illius audierunt, hæc & literis prodiderunt, & docuerunt. Ex illis itaq; Christi discipulis quatuor conscripserunt Euangelium. Vnus quidem Mattheus nomine, qui Hebraica lingua illud descripsit, in Palaestina institutione, & Hierosolyma, partiumq; Aphricæ. Alter uero Marcus, Latino idiomate conscriptum uulgauit in Achaia, Italia & Romanam, quin etiam in omnes gentes occidentales. Tertius Lucas lingua Græca usus est, quod in Asia, Aethiopia, Persia, India, & euulgatum est, & Arabiam. Quartus uero Ioannes, etiã ipse Græcis literis usus, Euangelium conscripsit, quod in Europa aliquot partes diffusum est, & insulas aliq; loca à Græcis habitata. Sic inquam, Euangelium dispersum est in mundum uniuersum, non uel & necessitate, nõ gladio & ense, sed apostoli cum charitate, mansuetudine & humilitate uerbum dei prædicauerunt. Et cõtrario omnino modo res successit. Apostolis enim percussis & colaphis passis, calumnia pressis, & in persecutione simul docentibus prædicatio illorum non intercedit: sed quotidie crecebat & augebatur Christi Euangelium. Quin & hi ipsi, qui magno studio & labore in hoc incumbabant ut Christi nomen occultaretur, ne quis hominum cõfiteretur illum Deum esse, & ut mortis supplicium subiret qui hoc faceret, hi ipsi inquam, ueritate cognita illi adiuncti sunt, eamq; coluerunt, alij quidem ab apostolis, alij ab horum successoribus & discipulis edocti, & crediderunt Christum esse uerum Deum, & Dei uiuentis filium: quin etiam dolore & fletibus prosequerentur anteactos dies, quibus in tenebris & Satanae erroribus ambulauerant. Deus autẽ benignus & misericors, ipsorum suscepit penitentiam, ipsosq; Christiani nominis persecutores pastorum officio dignatus est, & doctores præconesq; Euangelij & nominis sui fecit. Omnes etiam Euangelium recipientes, describebant illud singuli, legebant, discabant, & in illo instituebantur, colebantq; quæ in eo erant scripta, tum denique summo studio ignaros horum erudiebant. Et hoc modo Euangelium in orbem uniuersum dispersum est, omnesq; illud habebant totius terræ incolæ. A Christi temporibus itaq; usq; ad ea quibus docere cepit Mahomet, anni elapsi sunt plus quingentis. Quis uero post Euangelij cognitionem intra quingentorum annorum spaciũ ausus fuisset expungere Mahometis nomen ex Euangelio, si modo in illo scriptum inueniebatur? partim quidem quod qui unam tantum dictionem uel addere uel demere ausus fuisset, posthac Christiani nomen amississet: partim uero, ut demus impium quandam aliquam Euangelij dictionem expungere ausum fuisse, num uniuersum orbem unius ineptias secuturum

fuisse putabimus? Nequaquam. Hinc igitur elucet, Mahometis nomen nusquam in Euangelio descriptum fuisse. Præterea si Mahometis nomen Euangelij libris inerat, illud sanè Christus uel bonum, uel malum esse fuerat testificaturus. Si bonum, recepturi hunc certè erant omnes reges terræ, omnes præsidēs, omnes Christiani, eum nimirum qui Christi testimonio esset comprobatus, ut scilicet illius etiam utilitate perfruerentur. Si uero malum dixit, retinuisset nimirum illius signa & indicia, & ne ab hoc læderentur custodiuissent. Quod si igitur uel ut bonum recepturi, uel ut malum auersaturi, nõ eiecisset uniuersus orbis ex Euangelio Mahometis nomen, etiã hinc apparet huius nomẽ in Euangelio scriptum non fuisse. Porro nemo est qui alteri prius quam is natus sit, inuideat. Quis igitur Mahometem inuidia esset persecutus, priusquam is nasceretur? Nemo profus. Et licet aliquis post natiuitatem illius hunc inuidia esset persecutus, num totus orbis unius contra Mahometem inuidia erat subscripturus? Et quis tam imprudens, ut hoc non impossibile fuisse iudicet? Quare etiam hinc colligitur, Mahometis nomen in Euangelio non fuisse descriptum. Præterea siquidem dicerent Ismaelita, quod in solo Euangelio Mahometis nomen scriptum inueniretur, quodq; illud Christiani ni eraserint, sufficientes essent hæc, quas diximus, demonstrationes ad ueritatem cõprobandum, & illorum refutandum mendacia. Cum uero addunt, illud etiam in ueteri Testamento à Mose conscripto extare, quomodo illud expunxerunt Hebræi? Illic etenim ne signum quidem de Mahomete inuenitur. Considera igitur qua fronte Musulmani dicant Christianos nomen illius inuidia motos ex Euangelio expunxisse? Hebræi uero quam ob causam idem fecerunt in circuncisione quippe, & in alijs quibusdã, tibi uidelicet alijsq; ritibus, Musulmani cum Hebræis conueniunt. Nunc igitur uel hinc quoq; constat, quod nec in ueteri Mosis testamento, nec in Euangelio, Mahometis nomen contineatur. Et hæc quidem hactenus, sufficiunt enim hæc, ut uel stupidissimum in ueritatis cognitionem inducant.

Inter alia uero omnia etiam in hoc Christiani à Musulmanis accusamur, quod spernentes legem à Mose latam, accusationem mereamur, cum tamen nos accusatione digni, Musulmanos accusamus summis celebrãdos laudibus. Num itaq; laudandi sint Musulmani, seu minus, singulatim in superioribus demonstratũ est. Sed agendum de nobis ipsis nunc uideamus. Num soluta est à nobis Mosis lex? Quin potius ab Euangelio confirmata est, & id quod in lege infirmum erat & impossibile, hoc Euangelium compleuit. Omnis enim sermo, omnis scriptura, omnis actio cũ sine certo dici-

to dicitur, scribitur, et sic: quemadmodum omnes fructus precedit flos, ita omnium actionum dux est destinatus finis, apud cordatos homines. Et nunc diligenter, quæ dicitur, considera, quomodo Adam nimirum à deo formatus sit, et in paradysum collocatus, à quo propter diuinæ legis transgressionem extorris et exul factus sit, et maledictione à Deo suscepta et damnatione ut in eam terram redeat, quæ sumptus est, condemnatur. Quod sic euenisse uideamus. Mortem enim subiit, et defunctus in inferno detinebatur. Veruntamen opera diaboli totum genus humanum, et uniuersi simul inciderunt in facinora lasciuia et illicita: et hoc perniciosum illis erat, quod relicto cultu creatoris cæli et terræ, et dei factoris sui, seducti diaboli coluerunt, et idola, ut in superioribus diximus et demonstrauimus. Deus uero misericors, nequaquam uoluit creaturam suam alterius diaboli tyrannide premi: hominemque saluari uoluit. Quoniam uero is ut sui iuris et liberi arbitrii sit, à deo conditus est, nec ablatum ab ipso est antea illi concessum liberum arbitrium, sed semper liberum habens arbitrium permanit: uoluit saluare deus hominem, sed tamen sua ipsius, hominis scilicet uoluntate et arbitrio, non uero necessitate, ut Mahomet prædicat. Cum uero omnes homines diuturno plane morbo lasciuia, et plus quam naturalium uitorum et idololatriæ laborauissent, ab eo tempore impossibile erat eisdem facile à tam diuturno morbo liberari. Cæpit igitur deus instar peritissimi medici paulatim curare genus hominum, Hebræorumque gentem boni huius initium constituit, præcepitque uni hominum iusto et sancto, Mosi scilicet, ut ex dei oraculis exorsus Hebræorum gentem insisteret: quod et fecit. Quoniam uero omnia quæ lege et Euangelio continentur, huic meæ Apologiæ particulae inferere non facile licet, particularia tamen quædam ex his in medium afferemus. Et quemadmodum ex uno calice omne quod in dolo est, uinum dijudicatur: sic ex his singularibus, quis nam legis et Euangelij scopus sit, cognoscere poterimus, et num alterum contradicat alteri. Diligenter itaque his quæ dicuntur attendito. Moses dicit, Non occides: Dicit Christus, Qui irascitur fratri suo ignis poenâ subibit. Et Moses quidem dixit, Non occides: Christus uero, Non irascaris. Nouisti igitur, quod primo quidem sanguinis, qui circa cor est in homine, effruescencia oboritur, qua homo incitatur ad iracundiâ, ex quibus et ipsa cædes sequitur. Qui uero ratione animi aestum refrenauerit, si non ad iram commotus fuerit, quomodo in cædis crimen incidit? Et Moses quidem dicendo, Non occides, hominem à malo et ipso peccato absterruit, ipsum uero

non reddidit perfectum. non enim hoc hominem multum profuerit, si à malo abstineat, nisi etiam bonum operetur. Quapropter Christus non dixit, Non occides: sed, Quicumque iratus fuerit fratri suo, et c. radicitus ipsum crimen euellens. Et lex quodammodo fructum aufert (cædes enim iræ fructus est) Christus uero ipsam peccati arborē extirpat, id est animi aestum et iram. Et Moses quidem dicens, Non occides, in hoc constitit, nec ulterius progressus est. Christus uero non sic: sed cum dicit, Quicumque irascitur fratri suo obnoxius est gehennæ ignis: sic addit, Cum obtuleris munus tuum ad altare, et illic recordaris quod frater tuus aliquid habeat contra te, relinque munus tuum coram altari, et abi primū et recedat: cum fratre tuo, et tunc reuersus offer munus tuum: charitatem fratris sacrificio utiliorē iudicans. Et sane non dixit, Si tu habueris aliquid contra fratrem tuum (hoc enim ante prohibuit) quid igitur? Si habuerit frater tuus contra te. Non enim hunc modo à malo absterruit, sed et fratrem curari præcepit.

Dicit in lege Moses: Non peierabis, sed reddes domino iuramenta tua. Perurium prohibens, iuramentum concedit. Christus autem in Euangelio: Ne iures omnino, sed sit uobis ita ita, et non no: quid nam inueniente hoc uerbo non aliud quam ut ueraces simus, et fide digni, et ut loco multorum iuramentorum uerba nostra talia sint quæ fidei possint mereri. Et sane qui iurat, uel uolens uel inuitus, iurando potest fallere aut falli: qui uero in uniuersum non iurat, perurij periculum effugit. Moses idem dicit, Oculum pro oculo, dentem pro dente: nec aliud respicit quam ut timore contentiones et pugnas mutuas prohibeat. Christus autem in Euangelio: Quicumque tibi alapam influxerit in dextram maxillam tuam, obuerte illi et alteram. et qui te iudicium uolet rapere, et tunicam tuam tollere, dimitte illi et pallium. Et quicumque te adegerit ad militare unum, abi cum illo duo. Nunc itaque te interrogo, utrum ex duobus mandatis istis legislatoris finem plene attingit, num scilicet ut prohibeatur, quin potius ut omnino tollantur mutua lites, contentiones et pugnae: Euangelica haud dubie. Si quis enim propter ultionem oculo suo altero priuetur, aut dente, nonne ulciscitur, et temporis occasione id permittente alteri nocet, uel ad minimum irascitur, et iniuriarum memor est: Haud dubie. Qui uero paratus promptusque ad hoc fuerit, et hoc studuerit semper, ut si quis illi alapam infligat, non modo suslineat à fratre illam sibi iniuriam, sed cum humilitate alteram illi alapam obuertat: et cum re sic gesta huius philosophiæ studiosus fuerit, et percutientem susinuerit, non ne susulit hic et deuicit omne uitium, omnem contentionem

Et iram? Num hic ne, uel ipsa lex legislatoris finem propius attingit? Non ne diaboli letali afflicto uulnere, patrem pugnae & offendiculorum? Diabolum enim caelo eiecit falsus, cum angelus esset, deinde inuidia & odium. In diabolo enim ne uestigium quidem est charitatis. Non tamen in homine solummodo diaboli odium inuenitur: sed & demones inter se mutuò alter alterius perditionem & exitium concupiscit. Propter inimitiam uero et odium, quo in homines laborant, pacem inter se habere uidentur. Et quemadmodum inimici ira mutua inter se cõcertant, alterq; alterius querit perniciem & interitum. si uero in alios hostes iidem inciderint, omisso bello illo mutuo & intestino, cum illis cõgrediuntur: dein de uero rursus alter alterius mutuam perniciem sitire deprehenditur. Talis est etiam ea quae inter hos putatur esse coniunctio & concordia. in hominum enim perniciem, non uero & integro animo contrahitur. Vbi enim ueritas apud mendaciorum patrem locum habeat? Homo autem, qui alterius aliam sustinuerit, nonne facinus diabolo prorsus contrarium patrauit? Nonne coram fratre suo humiliatus est? imò magis coram Deo? Nonne fratrem dilexit? & propter charitatem fratri exhibitam diabolum confudit? Et quis tam inspiens, ut de his dubitet? Et qui ad haec promptus talia dixerit & fecerit, quomodo fiet ut cum altero contentiones misceat?

Dicit Moses, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Quid nam haec legislatoris uerba aliud quam ueritate uolunt cõstitueret? Quid uero Christus, si dilexeritis eos qui uos diligunt, quae nam uestra gratia est? Diligite inimicos uestros, Benefacite odio uos habentibus, & orate pro his qui uos execrantur. Quae nam ex his legibus charitate cõstituit? Vetus ne an Euangelij lex? illa enim post amicorum dilectionem propter multorum infirmitatem concedit quodammodo odium contra inimicos. Christus uero cum dicit, Diligite inimicos uestros, & orate pro illis, odium omnino ex homine sustulit. Qui enim hostem suum diligit, & pro illo orat, quomodo amicum aut alium hominem odio habebit?

Lex dicit, Non moechaberis: Christus uero non sic, sed, Quicumq; uiderit mulierem ad concupiscendum illam, iam adulterium cum illa commisit in corde suo. En diligentiam legis considera. Non legem modo prohibuit, sed etiam lasciuum oculum, et ipsum quodammodo animi affectum. Qui enim seipsum usq; ad oculi commotionem custodierit, quomodo in adulterij crimine incidet? Quemadmodum uero brutis animalibus his quidem ulteriores, illis uero defensora & protectora arma data sunt, ut leoni quidem ira et robur,

apro dentes, boui cornua, lepore uero cursus celeritas, idemq; caprea & ceruus: omnibus autem simul sensus quidam datus est, quo noxia omnia & uenenatos cibos auersentur, utiles uero appetant: sic & homini omnium loco mens data est, quae diiudicare potest bonum à malo: & ab illis quidem abstinere quae animam laedunt, uilia uero et salutaria appetere. Quod si uero forte carnali cupiditate & diaboli affectu in animum cogitatio quaedam incidit indecens, caprea uelocior turpem cogitationem effugere potest. Et si odio satanae cogitatio haec illum infecuta fuerit, animi zelum & feruorem sibi à Deo datum possidet in suum commodum: quo leonis aut urfi instar sese defendit, cogitationem hanc hostisq; bellum conculare & extirpare concupiscit. Homo autem non custodiens sanum illud diuina gratiae donarium, in illicitas et absurdas actiones incidit, quemadmodum in superioribus copiosius enarrauimus. Deus autem saluare uolens suam creaturam, hominem scilicet, legem Moisaem misit, ceu ducem quendam & praecceptorem. Et quemadmodum teneris adhuc infantibus cibis solidus non datur, sed tenerior & concoctus facilis, paulò post autem solidior, hinc rursus solidior alius, tandem etiam cibus perfectus: & ut imperfecta adhuc cognitione rerum praeditis nondum philosophiae disciplina praescribitur, sed primo quidem literarum elementa traduntur, et paulò post harum coniunctio & syllaba: puero autem per etatem & incrementum ad perfectiorem etatem progresso, etiam philosophiae arcana proponuntur: sic eadem mihi & legis ratio uidetur. Propter hominum enim infirmitatem lex ad manu ductionem boni data est, non quidem ut hominem perfectum reddere possit, sed quemadmodum in sublimi scala primus gradus nos à terra attollit, nec tamen hoc ad summam scalae ascensum sufficit, nisi multi simul superati sint propter altitudinem et sublimitatem: ita etiam in ueteri lege contingit, sancta quidem & iusta & à Deo lata (unus enim idemq; Deus est, qui & legem & Euangelium promulgauit) sed tamen propter hominum infirmitatem lex data est, paedagogum agens, & illos à terra subducens quasi in primum scalae gradum, hoc est abstrahens illos à multis & ingentibus uitijs, & à terra in qua uolabantur: non tamen illos ad scalae summam perducere potuit. Euangelium uero hominem euexit, & in summum collocauit scalae fastigium, quod ad caelum usq; pertingit. Quod enim in lege infirmum erat et impossibile, Euangelium impleuit. Sicuti demonstratum est. Dominus enim in Euangelij sic ait, Non ueni ut legem destrua, sed ut implea. Ante Euangelij enim tene

pora simul cognoscebatur qui nam uitiorū multitudine esset obrutus. Post huius uero annunciationem, libere sese uirginitatis politia protulit, & innumeri ex hominibus uirgines inueniuntur et muliebris et uirilī sexus. Cesso tamē de his dicere propter nimiam uerboſitatem. Plurimi enim Christianorum uitam agunt angelicam. No uisti ne autem nunc quomodo una eademq; lex sit illa à Moſe lata antiquitus, & quam Christus in Euangelio tulit? Et quemadmodum rex aliquis miſis seruo ſuo nummis quinq; dicit illi, ne gosiare & operare cum his quandiu peregre ab ſuero. Hic uero gratijs actis accipit, & negotia ter. Cum uero denuò peregre profectus fuerit rex, eidem seruo alios centum tradidit, nec propterea quinque his ille priuatus est: sed nomen quidem quinq; nummorum defecit, nihilominus tamen hi quinque multipliciter in ipſis centum continentur: & cum centum nummorum numerus nominatur, neceſſariò cum his cōiunctus est et unā intelligitur ipſorum quinq; numerus unā cum centenis: sic, inquam, in lege & Euāgelio contingit. Lex quidem abrogata dicitur, citra controuerſiam tamen in ipſo Euangelio continetur ipſius legis ſinis, & multipliciter in hoc operatur, quemadmodū paulo antē diximus. Et hæc quidem abrogata est non ceu mala, sed ceu inutilis, quod præſens tempus atinet, nec uſum habens aliquem. Et quemadmodū in denſiſſimis tenebris media nocte luna exorta tenebrarum profunditatem quaſi attenuat, aerem tamen non omnino dilucidum reddit: ſol uero exortus in tantum uniuerſum orbem illuminat, ut etiam minimum in aere puluiſculus per ſolis radios conſpicitur, & luna quidem inſitum ſibi propriumq; lumen non amiſit, diſparuit tamen et obſecta est, propter ſolis ſplendorem: ſic etiam in ueteri lege & euangelio contingit. Lex enim uetus idolatriæ quidem tenebras depulit, non tamen in uniuerſum illuminare & abſoluere potuit hominum animas: Euangelium uero illuminauit, docuit, abſoluit, & homines in cœlum euexit, paradifumq; quam progenitor Adam amiſerat, gratuito conceſſit. Et quis tam inſœlix, ut Euangelio relicto ad legem reuertatur, et quaſi denuò ceu inſans lactis nutrimentum concupiſcat, nec inſtar uiri cibum ſolidiorem? uel quis ceu puer literarum elementa requirat, & non potius ceu abſoluta prudentia præditus philoſophiam? Vel quis ſolari lumine repudiato, lunarem amplectatur? Nihil ſanè ea que ſcripſimus ſufficere uidentur, ut facile, quicumq; uoluerit huius rei ueritatem cognoscat, quin & tu ipſe. Si autem fortassis adhuc propter ſacrificia, circuncifionem, ſabati ocium, & ciborum diſcrimen ratio tua du-

bitat & uacillat, minime tamen hoc fieri conueniebat, cum de maximis illis & neceſſarijs ſufficienter dixerimus: uerumtamen etiam de his, ut & reliquis, breuiſſime diſſeramus.

Homines, ut ſuprà diximus, humanas idolis uictimas immolabāt, nec alienigenas tantum, ſed etiam proprios liberos. Et quemadmodū lignum tortuoſum integrā & nimiam inflexionē ſuſtinere non poteſt, ſed illud paulatim principio artiſcis arte & opportunitate ab inæqualitate priorē immutatur, deinde omnino in reſtū extenditur ceu regula aliqua: ita etiam in ſacrificijs factum eſt. Conceſſit enim deus primo tauros immolari, oues & hircos, ut illos ab impijs hiſce hominum immolationibus abduceret. Quid enim his deterius et iniquius? Hæc tamen cōceſſit deus, ut paulo poſt & ipſa abrogaret, & homines in notitiam ſacrificiadi laudem induceret. Sic enim per Dauidē deus locutus eſt: Non ſuſcipiā ex domo tua uitulos, neque de gregibus tuis capellas. Num edam taworū carnes, & hircorum ſanguinem bibā? Offer deo ſacrificiū laudis, id eſt hymnum oris tui cū ſincero et recto corde: & redde domino uota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, et eripiam te, et glorificabis me. Et hæc tanquā ſub dei perſona dixit, auctantis animalium uictimas. Per ſeipſum autem ad Deum ſic dicit: Quonia ſi uoluiffes ſacrificiū, diſſem tibi. Holocauſta non comprobas. Sacrificiū deo, ſpiritus contritus. Cor contritū & humiliatum Dominus non deſpiciet. Viden' quomodo in omni negotio à ſummo ad infimum tandem prophete locuti ſint? Si igitur de ſacrificijs dilucide dixerūt, quod deo nō grata ſint, ſed temporanea que dam cōceſſio, iam poſt inutilem animalū oblationem ſacrificatur & cantatur per os & labia ex puro & ſincero corde, quod & factū eſt. Qui enim antē idololatræ, tyranni & perſecutores Chriſti fuerant, qui Chriſtum ignominia afecerant, cōuerſi doctores & præcones orbis facti ſunt, & pro nomine Chriſti occubuerunt, ſe ipſos proponētes formulā eorum qui in Chriſtū credunt, ut dictū eſt. De circuncifione autem copioſius in ſuperioribus diximus. Verumtamen etiam nunc ſic dicimus, Circuncifio, cordis eſt circuncifio, non carnis. Abundantiam enim cordis circuncidere debent ſinguli, non carnis. Abundantia enim cordis peccatum eſt, quod conciliauit diabolus & homo propter uoluptates. Quod uero deus in homine fecit, non eſt ſuperuacancum, integrum enim eſt, et bonum, et abundans eſt nihil. Si itaque homo cordis abundantiam circūciderit, id eſt peccatum, hic reuera uere circuncifus eſt. Si autem peccato obnoxius fuerit, & carne circūciſus, uana et inutilis eſt huius

Deut. 10

circumcisio. Sed & Moses sic inquit: Hodie itaque circumcidite duritiam cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius. Dominus enim deus uester, hic deus deorum est, & dominus dominantium. Deus magnus & fortis. En qualem Moses circumcisionem faciat? Nō carnis certe, sed cordis. Verū et martyr Christi Stephanus cū Hebræis disputās dixit, Duri ceruice & incircūcisi corde, qui recepistis legem, & non obseruauistis eam. Sabbatum uero nō casu aut fortuito institutum est, ut homines eo die ociosi desiderarent (ocium enim per se uitio habetur) sed ut Iudæi omnino ab ijs que uitam attineat uacantes, spiritualia curarent. Et in hunc finem institutum est, ut sabbato quidem uacaret à curis uitam spectantibus, in concionem uero ardenti studio & cura abirent. Et clare constat, quod sacerdos in sabbato duplicem laborem absoluebat, & duplices oblationes immolabat. Iudæi autem etiam hoc neglecto, uoluptatibus magis studebant & delicijs. Quapropter & propheta increpans illos, dixit: Vae abeuntibus ad diem malum, qui appropinquatis & contingitis sabbata ficta. Et Iudæis quidem, ut diximus, sabbatum institutum est, ut à curis uictum spectantibus uacantes, ad conciones sacras studiose conuenirent. Christianis uero non similiter, utpote cum quotidie ad conciones & preces ipsis conuenire solenne sit. & sic laboratur ut hi quidem plus, illi uero minus singulis diebus orent. Et quemadmodum in omnibus preceptis lex minimum illud & imperfectum exposuit, Euangelium uero uniuersale illud et totum ita etiam in Sabbato fieri uidemus. Lex quidem sabbatum constituit, ut conciones adirent. Euangelium uero quotidie hoc fieri uoluit, idque non semel tantum in die, sed millies, si cui libuerit. Quod si uolueris, dicam id dilucidius. Iudæis ad Christum sabbato apportantibus magnam infirmorum multitudinem, claudorum, cæcorum, aridorum, paralyticorum, dæmoniacorum, aliorumque uarijs morbis laborantium, omnes eadem ipsa hora sanauit. Iudæi uero inuidia & ira pleni, cum aliud quod Christo obijcerent non haberent, dicunt illi, Non licet tibi hoc facere sabbato. Quin & Pharisei uidentes Christi discipulos sabbato spicas uellere & comedere, dixerunt eundem sermonem. Quid uero ad hos Christus? An nō legistis quid fecerit Dauid, cum esuriret ipse, & qui cum eo erant? Quomodo ingressus sit in domum dei, et panes propositionis comederit, & dederit his qui cum eo erant in die sabbati? Sabbatum enim propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Sed et alia que admodum est sabbati ratio. Sex diebus deus creauit omnia, & septimo quieuit ab operibus

suis. Tum & Christus in sepulchrum depositus, sabbato quieuit. in parasceue enim laborauit: latroni enim salutem dedit. die uero dominico rursum operatus est, suscitando primū, ut deus, proprium corpus, & multorum aliorum: deinde & apostolis apparens, confortauit illos, & cum his alios multos apostolos. Et quod septem exactis seculis, id est annorum septem millibus à creatione mundi, uniuersalis omnium hominum quies futura sit. Eō usque enim omnis actio tam bona quam mala extenditur: tempore autem illo resurrectio mortuorum et iudicium operum futurum est, & singulorum iuxta opera sua retributio. & hos quidem qui impie uixerunt, æterna manet damnatio: pios uero bonosque, uita æterna, paradysus & bona quam plurima, que oculus non uidit, et auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt. En igitur quis ocij illius sabbati finis sit, & quomodo errauerint ac adhuc errant, ueluti in omnibus alijs, miseri & stulti Iudæi.

De cibis uero ipsa ueritas sic se habet, Omnia que fecit Deus, ualde bona sunt: et si bona sunt, quomodo legislator ea pro malis & reijciendis erat iudicaturus? Cum Deus ad illos dicat, Ecce dedi uobis omnia ad comedendum, ut herbas campi. Sed cum in deserto moraretur immorigera et ingrata Iudæorum gens, singulis diebus manna à deo missum accipiebāt: ceterū contra Mosē, imō ipsum deum murmurabant quotidie, & suillas Aegypti carnes appetebant, quas antea comederant, et infinita alia (in primis tamē præ alijs suillarum carnum desiderio tenebantur.) Hac igitur de causa interdixit his legislator Mosēs, ne his uescerentur, ut eos ab omnibus Aegypti cupiditatibus abduceret. Sed de his ipsis audi. Quod enim uniuersus mundus in idololatriæ tenebras & barathrum incidit, manifeste constat: in primis tamen omnium Aegyptij omnia ferē animalia adorabant, et deorum numero ascribebant, & quecūque hi tanquam deos uenerabantur, hæc Mosēs legislator immolare iussit: è uolatilibus quidem turturem & columbam, è quadrupedibus uero bouem, ouem & capram. sed porco uesci prohibuit, quoniā huius cibus magni erat precij apud Aegyptios simul & infelicissimos Iudæos. Mosēs igitur ipsis immutare uolens Aegyptiorum ritus, ea immolare iussit que Aegyptijs pro dijs erant, ut intelligerent se frustra hæc colere & uenerari. Que uero chara habebant, & magni faciebant, cibi gratia, illorum esum interminatus est: in primis tamen suillarum carnum, propter insatiabiles harum cupiditates, ut dictū est. Christus uero nihil è cibis prohibuit, nec etiam apostoli, horūque successores. Quod si uero aliqua animalia sunt, à quibus Christiani abstinent

ueni

nent, hoc simplicitatis diuinae consuetudinis et
 propriae uoluntatis gratia faciunt, non propter
 doctorum et Euangelij traditionem. Vetus enim
 lex haec observationes habebat, Euangelium ue-
 ro nequaquam: sed omnia in uniuscuiusque pote-
 state et arbitrio sunt constituta. propter diuini-
 nam uero, ut dictum est, consuetudinem a quibus-
 dam animalibus abstinent, nec illis uescuntur:
 quemadmodum qui penes nos sunt Monachi, ab
 omnium carnum esu abstinent, non quod has im-
 puras et reijciendas esse arbitrentur, sed uitam
 (ut dictum est) angustiores sequi cupientes, et
 rempub. habere longe sublimiorem propter cor-
 poris sui tolerantiam carnibus abstinent. Et ec-
 ce ex his quae de lege scriptimus, iudicare potes,
 legem Euangelio contrariam non esse, nec Euange-
 lium legi: omnia enim haec sibi cōsentiant. Legis
 uero infirmitatem Euangelium compleuit. Si e-
 nim lex perfecta fuisset, nequaquam sic per Iere-
 miam propheta dixisset Dominus: Ecce dies ue-
 niunt, dicit dominus, et constituam super domum
 Ixrael et domum Iuda foedus nouum: non secun-
 dum foedus quod pepigi cum patribus ipsorum,
 in diebus cum apprehenderem ego uanum ipso-
 rum, ut educerem eos de terra Aegypti: quoniam
 ipsi non perstiterunt in foedere meo, et ego ne-
 glexi eos, dicit dominus. Quonia hoc est foedus
 quod statuam domui Ixrael post dies illos, dicit
 dominus, Dabo leges meas in sensibus illorum, et
 in cor ipsorum inscribam eas, et ero ipsis in deum,
 et ipsi erunt mihi in populum. Nec docebit unus-
 quisque proximum suum, et quilibet fratrem suum,
 dicens, Cognosce Deum: quoniam omnes cogno-
 scent me, a minimo ipsorum usque ad maximum il-
 lorum. Quoniam propitius ero iniquitatibus il-
 lorum, et peccatorum illorum et delictorum non
 amplius recordabor. Attende diligenter ad ea quae
 dicuntur. Dicit deus, Ecce dies ueniunt, et con-
 stituam super domum Ixrael et super domum Iu-
 da foedus nouum. Dicendo, constituam foedus no-
 uum, ostendit primum illud esse imperfectum, fu-
 turum uero illud fore perfectum. Cum item no-
 uum dicit, ostendit alterum illud esse uetus, cuius
 nullus sit usus. Quin dilucidius adhuc dixit, Non
 secundum foedus, quod pepigi cum patribus illo-
 rum, quoniam non perstiterunt in foedere meo,
 et neglexi eos, dicit Dominus. Omnino autem
 hinc elucescit, quod uetus quidem foedus abroga-
 uit, nouum uero gratitudi cōcessit. Sed adhuc cla-
 rius de hoc locutus, sic dixit: Ero ipsis in deum, et
 ipsi erunt mihi in populum, et omnes cognoscet
 me a minimo ipsorum usque ad maximum. Quo-
 niam propitius ero iniquitatibus ipsorum, et
 peccatorum illorum delictorumque: non amplius re-
 cordabor. Vides quomodo Israelis quidem po-

Ierem. 31

pulum reprobauerit, proculque a se abegerit: et
 gentes, quibus nouum foedus, id est Euangelium
 traditum est, populum suum nominauerit? Et do-
 mum Ixrael et Iuda de ipsis gentibus dicere ui-
 detur Deus, de Hebraeorum uero gente nequa-
 quam. Quos etenim Christus diaboli filios uoca-
 uit, quomodo pater huius Deus eosdem popu-
 lum suum appellaret? aut Deus ipsorum esse di-
 ceretur? Similiter per Esaiam quoque sic inquit
 Deus: Zion exiit lex, et uerbum Domini de
 Ierusalem. Et quae nam lex alia de Zion et Ieru-
 salem egressa est, praeterquam Christi doctrina
 et Euangelium? Mosaica enim lex in monte
 Sinai promulgata est Iudaeis, genti immorige-
 ra et ingrata: Christi autem doctrina et Euan-
 gelium ex Hierusalem. Veruntamen tute tecum
 considera, et uide. Quemadmodum homo ta-
 bernaculum quoddam umbratile extruēs, de hoc
 non multum sollicitus est, in domo autem extruen-
 da summo studio utitur, et in primis curat ut
 fundamentum positum sit firmum et stabile, ut
 forma domus sit commoda, et culmen imponat
 concinnum: quin etiam de elegantia domus non
 parum sollicitus est. in domo enim sua pater fami-
 lias habitat. Sic etiam in ueteri lege et Euan-
 gelio contingit. Euangelium quidem, secundum
 quod in eo requiescere Deus uoluit, per omnia
 sanctum fecit, perfectum et iustum et stabile.
 In lege uero non sic: sed uolens hanc tantum non
 ceu inutilem abolere, quasi in transcurso ipsam
 tradidit, ut legis defectus per Euangelium im-
 plerentur et resarcirentur. Caterum quemad-
 modum de Christo prophetae uaticinati sunt, et
 haec quidem sermonibus claris exposuerunt, haec
 uero per aenigmata: non solum autem de Chri-
 sto, sed etiam de Euangelio et illius discipulis
 apostolisque: sic etiam de lege. Et primo quidem
 cum Isaac benedicere uellet filio suo primogeni-
 to Esau, non complacitum est Deo in hoc: sed Ia-
 cobo post hunc nato benedixit. Et Esau quidem
 typus erat legis et populi Iudaici, Iacob uero
 typus Euangelij et populi ex gentibus collecti.
 Iudas uero Iacobi filius genuit Phares et Za-
 ra. Cum autem Zara ad nascendum egrederetur,
 manus quidem eius emicuit, corpus uero nequa-
 quam. Cum autem obstetrix manum filo tincto
 reliquisset, manus infantis rursum ingressa est:
 et postea natus est frater eius Phares: quo in lu-
 cem edito, tandem et Zara natus est. Hoc autem
 uiso obstetrix dixit, Quare propter te solutum
 est septum? Septum certe ab omnibus prophetis
 lex Mosaica appellatur. Quis igitur exposuit
 obstetrici duos esse infantes? et qua nam de ca-
 sa coccineo filo manum alterius reliquauit? Tum
 quid nam innuens dixit, Quare propter te dis-

Esa. 2

Gen. 27

Gen. 38

solutum est septemid est, quomodo tu typus legis factus es? Et quemadmodum qui modo apparuisti, deinde absconditus es, et frater qui posterior te erat, prior in lucem editus est: sic etiam septium, lex scilicet, quae prima esse apparebit, paulo post posteriores habebit partes. Lex uero Euangelij, quae postremo uentura est, ante hanc enascetur. Vnde nam obstetrix edocta haec dixit? Diuina certe uirtute haec uaticinata est: et quae per prophetas loquitur dei uirtus, per os etiam mulieris locuta est. Planius tamen adhuc et dilucidius per Ieremiam dixit Deus: Ecce dies ueniunt dicit dominus, et constituam super domum Israel et super domum Iuda foedus nouum, et c. ut superius dictum est. Videntur quomodo per figuras et prophetias manifeste et clare deus legem demonstrauerit oculos quidem esse, et imperfectam: Euangelium uero efficax et perfectum. Nihilominus miseri et exaerati Iudaei nec imperfectam et impotentem legem obseruant, sed a quodam uel primi illius transgressores esse deprehenduntur (non accuso illos peccatorum, quis enim a peccatis abstinere poterit? sed de lege dico, quod illam transgrediantur) et iidem si maxime uellent facere ea quae legis sunt, non tamen possunt. Et uide quia ratione hoc fiat. Deus constituit et decreuit, ut Hierosolyma omnium, quae gens Hebraeorum habet, urbium sit metropolis, in qua Solomon templum adificauit, praecipitque. Deus ut intra templum sacrificia fiant, et oblationes pro peccatis hominum: extra Hierosolymanam uero et templum hoc sacrificia nulla esse offerenda. Quando quidem igitur Hierosolyma rum urbs destructa est, et templum subuersum, neque iam sacerdotium habent ad sanctificationem sui, neque modum offerendi deo, quid nam ipsis est reliqui? Nihil omnino. Propter haec itaque et alia multa, quae nunc exacte scribere non est opus, neque Christiani esse deprehenduntur, quia Euangelium non recipiunt: neque haeretici, quia nullum profusum sequuntur haeresum doctorem: neque Musulmani, quia Mahometem non sectantur: neque Iudaei, cum nulla, quae legis sunt, faciant: sed tales esse conuincuntur miseri, qui quid colant credant uel ignoret, sed in perditione uiuunt. Videntur quomodo a uera et recta uia aberrantes, cum se recta incedere arbitrantur, in barathro et perditione esse conspiciuntur: Et haec quidem haecenus.

Quoniam uero in omnibus, quae prius ad nos partim scripsisti, partim ore retulerunt tui ad nos nuncios, uoluntati tuae obsecuti, copiosius nos defendimus, nunc age tui sermonis memineris. In fine enim literarum tuarum sic dixisti, Prudenti uel una sufficit oratio: quod reuera sic est. Si igitur prudenti uel una sufficit oratio, ut tu ipse te-

staris, et ipsa docet ueritas, prudens uero aliquis multis sermonibus auditus bonis ueris, nec illos receperit, uel decernerit fructum illorum, nonne merito accusandus et reprehendendus fuerit? Vbi igitur nostrae haec litterae, haecque nostra apologia ad te peruenerint, adhortor ut diligenter haec consideres, et per singula uerba discutias, latentem thesaurum in his haud dubie inuenturus. Non enim animi nostri factus sunt, sed ex libris Mosaicis, sed ex Dauidis Psalterio, sed ex prophetis et Euangelio desumpta, quae et ipse Mahomet et omnes Musulmani sancta et iusta esse constantur et dicunt. Et haec ipsa sunt, quae uerbotenens ostendunt Christum filium dei esse, et eundem deum simul et hominem. Ipse enim est qui ab omnibus prophetis deus est praedicatus. Is est quem Abraham, ut pote deum, adorauit, et iudicem omnis terrae dixit. Is est quem cantu celebrauerunt angeli, et quem uirtutes supernae in nubibus suis gestauerunt, quem uidi Daniel uenientem in nubibus ad iudicandum orbem. Is est, cui omnis creatura seruit, illius dictio obediens, uentis scilicet, mare, et reliqua. Is est, quo uiso infernus regnum suum amisit: ceterum et ante mortem cum tremore implebat huius imperium, dimittens Lazarum, et alios. Hoc testatur et finita illa, quae fecit, miracula. Et quid dicam amplius? Is est, qui a deo patre testimonium saepius accepit. De hoc Dauid dixit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilante deo in uoce exultationis. Quonia rex uniuersae terrae deus. Psallite prudenter. Deus regnauit super gentes: quemadmodum in superioribus copiosius dictum est. Non enim de deo patre dixit, nec de Dei filio, quod prius quidem non existens rex uniuersae terrae, postea uero regnum super omnes gentes et omnem terram acceperit: sed haec propter hominem, quem assumpsit filius et uerbum Dei, propheta dixit, qui nec regnabat, nec a gentibus omnibus terra adorabatur, eo quod nondum esset natus. Post natiuitatem autem illius data est illi gloria, honor et potestas, ut dixit Daniel, et regnum. Ceterum et ipse Dauid eodem loco: quin et ipse Christus post resurrectionem quasi ob signans huiusmodi prophetias, dixit apostolis: Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Profecti, docete omnes gentes: qui crediderit et baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Vides ne quanta cum simplicitate et luce appareat, quod de homine, quem filius et uerbum dei assumpsit ex diua Virgine, eadem dicunt propheta, sed et ipse Christus: et de illo extant omnia testimonia propter hominum infirmitatem? Ipse enim filius dei secundum diuinitatem testimonio non indiget. Quo enim testimonio deus indigeat? Veruntamen

men quemadmodum de Christi incarnatione, cruce & passione, resurrectione item & assumptione, de lege quoque & alijs uaticinia sunt prædicta, uisiones uisæ, typi facti: sic etiam de baptismo prophetia & typi sunt propostiti, quæ tamen omnia propter nimiam copiam, ut etiam in alijs, omisimus. De his tamen quædam particulariter perstringamus. Moses ille magnus, si non potuisset per mare rubrum Hebræorum gentem traducere, perissent sanè Pharaonis manibus. Id sue etiam filius Nun, nisi Iordanem in diuersas partes secuisset, non ingressi fuissent Iudæi terram promissam: arca uero propius propiusque ad Iordanem fluium allata, aquæ diuisæ sunt, & per siccum transiit omnis Iudæorum populus: & arca typus erat diuæ Virginis Mariæ, quæ filium & uerbum dei secundum carnem peperit. Ceterum & propheta Helias extruxit altare, & lignis holocaustisque simul impositis, nullum omnino ignem inferabat, sed cum altare aqua perfudisset, orabat, cœloque delapsus ignis sacrificium consumpsit. Vides ne igitur quomodo omnia, quæ Christiani colunt, primis illis et uetustis testimonijs comprobata sunt? Hæc enim & alia multa baptismum denotabant. Sine hoc enim hominem saluari, est impossibile. Quapropter & ipse Christus dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Cum uero hæc omnia sic se habeant, nonne ridiculum fuerit, quod libros quidem summo honore prosequimini, deum uero in his celebratum contemnitis, dicentes hominem esse, & non deum? Licet itaque, quam fusissime fieri potuit, non scripsimus, propter nimiam scripturæ co-

piam, tardumque infirmitatis tuæ iudicium, nihilominus tamen hæc tanta scripsimus, ut uel stupidissimo ad rectum uerumque descendum sufficiant. Et ecce idem in te hodie, quod & in Iudeos, competit. de illis enim dixit dominus: *Da-* Amos 8
bo illis famem, sed non famem panis & aquæ, sed famem audiendi uerba domini. Et sic omnino euenit. A tempore enim illo, quo Christus mortem subiit, in iram inciderunt irreconciliabilem & sempiternam: ex tunc omnis sanctificatio omnisque doctrina ab illis defecit. Idem igitur & in te contingit. Nam in hodiernum diem usque, uerbum dei nec audiuisti, nec edoctus es: sed in stultitia ambulauisti, & tenebris. Nunc uero missa tibi sunt dei oracula, sanctorum & prophetarum dogmata: hæc igitur attente considera, et sine diligenter inspecto et accurata inquisitione stude, ne posthac in tenebris ambules, ne illud Dauidis in te impleatur oraculum, dicens, *Filij hominum quousque, aggrauatis cor: quam diu diligitis uanitatem, & queritis mendacium? Et cognoscite, quod deus mirifice extulit sanctum suum, id est Christum. Quin & illud magni illius & admirandi Solomonis, dicens: In animam maleuolam sapientia dei non transit, nec in corpus peccatis deditum. Ne similis fias deserto et solitudini spinas producenti, & tribulos: sed potius similis sis terræ fructiferæ, quæ semen susceptum trigecuplum, sexagecuplum, & centuplum rependit. Sic tu recepto Euangelij uerbo fructum proferas centuplum. Deum obtestor creatorem cœli & terræ, ut is oculos tuos aperiat, & dilatet cor tuum, ut facias opera tibi salutaria, quo paradysum & omnia bona in hac reposita possidere queas.*

ALCHORANI, ID EST LEGIS PER MAHOMETEM LATÆ CAPITA, QUÆ PRIMA ORATIONE CONFVTANTVR, SVNT HÆC,

Quod Mahomet tempore epilepsie, cum
 stumans hinc inde uolueretur, dixerit
 sibi archangelum Gabrielem se con-
 uenientem uidisse. 1
 Quod librum conscripserit, Arabice Corran di-
 ctum, Græce uero, legem Dei salutiferam. 2
 Quod prophetam Dei & apostolum se nomina-
 uerit. 3
 Quod Mosaica, Psalteriæ et prophetica scripta,
 iusta, sancta & uera nominauerit, præcipue
 uero Euangelium confessus sit iustum, sanctum, re-
 ctum, uerum et perfectum esse, et (ut in capite Io-
 na reperitur) Dei cõmonitiones uocauerit. 4
 Quod non à Mahomete solo, sed etiam ab alijs
 lex illa lata sit. 5
 Quod à Mahomete promulgata lex ore ad au-

res à diabolo lata sit. 6

Quod quidam dignitate Chalibas existens, id est
 summus doctor, religionem Christianam rece-
 perit. 7

Quod Mahomet cum in hereticos quodam Nesto-
 rianos et Arrianos, quin etiã Iudeos aliquos
 incidisset, omnem horum maliciã collegerit. 8

Quod iactabundus de se dixerit: Si omnes homi-
 nes cõueniant, omnes spiritus & angeli, non
 poterunt Alchoranum meo simile cõstituire. 9

Quod in fastigio dexteræ partis throni diuini
 Mahometis nomẽ in scriptum sit. 10

Quod legem non per miracula daturus uenerit,
 sed per gladium: & quod non credentibus illi,
 aut mortis supplicium ferendum, aut tributa
 pendenda sint. 11

Quod interdixerit, ne quis suae sectae uel ordinis cum aliquo Christianorum disputet. 12

Quod Noe & Abraham, ipsi denique apostoli, eiusdem quam ipse postea promulgauit doctrinae sectatores fuerint. 13

ORATIONIS II. CAPITA.

Quod ea quae in Mosaicis praeceptis, prophetis, psalterio & Euangelio continentur, sancta, iusta & Dei traditiones nominet, amplectatur et obseruet: quodq; illius sectatores non sint, qui haec non impleuerint. 1

Quod legis suae sectatores in partes septuaginta tres sint diuidendi, quarum unica sola sit saluanda, reliquas uero igni tradendas fore. 2

Quod nisi à Deo esset Alchoran, multa in eo essent sibi inuicem contraria. 3

Quod cum Gabriele ad Deum ascendens, in angelum incidit decies millenis uicibus maiorem toto mundo, desentem peccata sua: qui sua ipsius intercessione ueniã apud deum impetrauerit. 4

Quod ipse scopus & sigillum sit prophetarum. 5

Quod rapinas, caedes & periuria prohibeat, eademq; rursus permittat. 6

Quod deus illi permiserit peierare. 7

Quod deus secum collocatus, dixerit se lusus gratia mundum condidisse. 8

Quod in capite Mipacara, id est iuuenca dicto, Iudaeos & Christianos salutem consecuturos esse dixerit: in capite uero Aram, contra asserit, neminem sine Ismaelitarum lege seruari posse. 9

Quod ante ipsum nemo possit paradysum ingredi. Et rursus dicit, quod deus illi multas mulieres uirosq; ante se paradysum ingressos ostenderit. 10

Quod deus post resurrectionem domus elegantes, balnea et hortos, pluresq; mulieres se daturum promittat Mahometicae legis sectatoribus. 11

Quod in capite Sad, angelos ex igne, homines uero ex puluere factos esse assermet. 12

Quod in capite Emele, quod muscam significat, de Solomone & muscis mendacium prodat stolidum, quod & fatetur. 13

Quod in capite Rubeso, de Solomone & uerme tradat, superiori mendacio simillima. 14

Quod in libro Enarrationum, causam ponit, cur illis uino interdictum sit. 15

Quod caelum hoc creatum, ex fumo factum sit: mare autem, ex monte quodam Capb nominato. 16

Quod solem, lunam, lumine & uirtute aequales esse dicat. 17

Quod à Gabriele, ut caelum ascenderet, uocatus, ex Dei manu sibi imposita tantam frigo

ris uim senserit, ut quae ad medullam dorso usque penetrauerit. 18

Quod in capite Sad tradat, demones cum angelis essent, à Deo ut Adamum adoraret esse constitutos: cumq; hoc aliorum angelorum more facere noluerint, propterea demones esse factos. 19

Causam tradit, propter quam suillis carnibus interdictum sit. 20

Quod deus in fine mundi omne hominum & angelorum genus occisurus sit. 21

Quod librum conscripserit, duodecim millia sermonum continentem: e quibus ter mille quidem ueri sint, ceteri autem falsi. 22

Quod in capite Ceramar dicat, se lunam in duas partes dissecuisse, quarum altera quidem in tunica illius, altera uero in terram deciderit: deinde uero integram rursus restituisse. 23

Quod deus et angeli pro Mahomete orent. 24

Quod in capite Helmaida, quod si interpretaris, mensam significat, assermet, Hebraeos & Christianos non esse filios Dei, nec amicos eius, eo quod affligantur. 25

ORATIONIS III. CAPITA.

Quod impossibile sit Deum habere filium sine muliere. 1

Quod si filium deus habuerit, erit inter utrosq; dissidium. 2

Quod in capitulo Elnesa, quod mulieres significat, dicat, Christum esse uerbum Dei, animam Dei, & spiritum Dei. 3

Quod Christum ex uirgine citra uirilem operam genitum esse testetur. 4

Quod neget Christum & Deum esse & Dei filium, illius etiam incarnationem. Eundem uero nudum tantummodo, ut Nestorius, hominem uocat: sanctum uero, et cunctis hominibus excellentiorem. 5

Non Christum, sed alium loco illius crucifixum esse. 6

Quod deus Christum ad se in caelos uocauerit, hunc autem in fine mundi uenturum esse, & Antichristum occisurum, quo factio & ipse Christus moriturus sit. 7

Christianos deiparam uirginem in deos retulisse, eamq; sororem esse Moysis & Aaronis. 8

ORATIONIS IIII. CAPITA.

Quod in caelos surreptus Mahomet, coram Deo steterit, et audiuerit uaria, rursusque in terram delatus sit. 1

Demones etiam salutem esse consecuturos. 2

Alchorani interpretationem neminem intelligere, nec ipsum quidem Mahometem, sed solum Deum. 3

Visquis alteri contradicere proposuit, scopum unum prefixum habet, ut sua quidem confirmet, et obiecta destruat. Quandoquidem ergo de fide in Christum sufficenter disseruimus, & quam rectissime, ut mihi simul & ueritati uideatur, confisi agedum sancto spiritui, ab illis quidem contempto, a nobis autem honorato, uideamus quenam sint uerba illa, quae contra Deum & ueritatem euomuit perditionis filius Mahomet: non obliuimur huius, quod supra diximus, non scilicet nostri institui esse, ut in uniuersum omnia quae a Mahomete absurde instituta sunt, redarguamus: sed ea tantum refutabimus, quae blasphema in Christum & illius in carne conuersationem impie & imprudenter quidam infremuerunt. Et ne ceu infirmiores certamē detrectare uideamur, nunc illud Deo auxiliante subibimus, ut in utilitatem querentium se ueritas eluceat.

Regnante Heraclio Romanorum rege, homo fuit perniciosus et uasanus, qui os quidem suum posuit in caelum, & contra altissimum iniqua locutus est, lingua autem illius transiit in terram: quem sane non errauerit qui speriam, ut mihi uideatur, si diaboli primogenitum et filium perditionis patremque simul et filium mendacii uocauerit: nomen illi Mahomet, Arabs natione, peruersus ingenio, & animo peruersior. Hic haereticis quibusdam conuersatus, et ab ipsis institutus, semen excepit, quod in docentis et edocti cordibus arauerat & seminarat zizaniarum seminator, & spinas tribu osque protulit centuplo plures. Omnem enim ferē heresim in unum colligens, & hac cum sui ingenij figmentis permixta, mixturam ex his fecit unam, animarum uenenam scilicet. Deinde aliquos naetus homines quidem nomine, re ipsa autem peccatis nihil differentes, in illos uirus impietatis suae euomuit: homines nimirum pastores, penes quos non aliud quam perpetuam cum pecudibus conuersationem deprehenderat. Unde enim in his esset uera ratio: ubi doctrinae ubi lectio? Neque enim, si quid ex his omnibus esset, iudicare poterant, sed inflar ferarum agrestes, immites, continuae in montibus & inter greges uersabatur: quos sane si quis definiuerit, animalia esse sermone praedita, non rationalia, mortalia, mente & omni scientia destituta, nequaquam uero aberrauerit. Quid enim deterius est homine, qui ratione & eruditione destitutus est? Veruntamen cum nec pessimus quisque omni bono in uniuersum careat, nihil tamen hoc profuerit. Est

Phil. 72

enim miseri Arabes dum bona querunt, in mala inciderunt, & uiam salutis appetentes in profundum perditionis delapsi sunt. Mahomet enim hos ex uia ueritatis seductos in montes abduxit & solitudines, locosque quos non inspicit Dominus, ut non immerito orare debuissent, dicendo, Custodi nos a laqueo quem posuerunt nobis, & ab offendiculis operantium iniquitatem. Constitue Domine legislatorem super nos. Non tamen propterea pro iustis habebuntur, ut qui fortasse dei uoluntatem, iustum, sanctum, Deoque placitum ignorauerint. In uniuersam enim terram exiit apostolorum sonus, & Euangelium in totum orbem annuntiatum est & Iudeis & gentibus, in testimonium ipsis. Quale uero gentium testimonium? Ipsum Euangelium, ipsa praedicatio, ipsa doctrina sapientum apostolorum, qui Euangelium annunciauerunt omni creaturae, & quibus alij quidem ueritate cognita adorauerunt colueruntque; solum Deum uerum: alij uero ad ea quae dicebantur, non intenti erant: alij rursum ad tempus fideles, postea in perditionis barathrum reuersi sunt, et quamuis idololatrae non fuerint, ut prius, in aliud tamen praecipitum a priori nihil differens inciderunt. Hic itaque primum parentem suum diabolum scilicet imitatus, qui ceu fulgur caelo delapsus, postquam a propria domo deiectus est, nullum hominem non tentat, uerum uniuersos ignis gehennae & tenebrarum coheredes facere conatur, et peregrinos alienosque a Deo reddere: sic ille inquam infelix Mahomet, non desinit curare quomodo omnes homines a Dei familia abstraheret. Et cum omnis homo delictorum suorum rationem redditurus sit in die iudicii, quam obsecro apologiam instituet stultus Mahomet, qui tantam hominum multitudinem a deo abalienauit? Licet enim nemo e manu Dei eripere possit eum, qui salute dignus est, hic tamen Dei inimicus apparet, quantumuis re ipsa infirmus sit.

Hic morbo caduco laborans, morbi tempore hinc inde uoluebatur spumans. Quid ergo impietatis inuentor commisit? Simulat se non a morbo, sed a Deo detineri. dicebat enim se, quod archangeli Gabrielis conspectum ferre nequiret, ceu mortuum collabi: post uisionem uero diuinam, diuinorumque dogmatum cognitionem ad sese redire: destinatum, scilicet se a DEO esse, ut quaecumque uideret & audiret, & a DEO disceret, in uniuersi mundi utilitatem manifestaret. Et primo quidem semetipsum prophetam appellauit, & Dei apostolum: deinde librum Diuinorum dogmatum collectionem dictum conscripsit, Arabice uero Alchoranum & legem DEI salutiferam. Quae uero ratione tam impudenter hic se prophetam appellauit.

3 appellauerit, non intelligo. Nomina enim quaedam significationem habent à loco, ut Romani, Graeci, Macedones: quaedam substantialem, ut Petrus, Paulus, Socrates: alia rursus patronymicam, ut Pelopidae, Cecropidae: alia uero à scientia aliqua, ut philosophus, dux, medicus: alia ab officio, ut apostolus, doctor, discipulus: alia rursus ab officio simul et uirtute donorum, ut propheta, meditatiuus, miraculorum editor. Si ergo impudens ille se solum apostolum uocauisset, mendacium suum aliquousque occultasset, ceu irreprehensibile. Propheta autem quomodo dici poterit, omni prophetia destitutus? Omnes enim prophetae de Christo uaticinati sunt, item de Iudaeis alijsq; argumentis, quae quidem partim ferè priusquam uaticiniù proferretur, facta sunt: partim post tempus certum: partim in longum tempus differebantur: omnes tamen prophetiae impletae sunt. Hic uero impudens mendacij deprehensione non uertus, tam impudenter prophetæ nomen sibi uendicat, qui non modo quam longissime à prophético dono remotus est, sed ne pseudo prophetis illis qui olim seducebant populum, similis: sed simpliciter et absolute sese prophetam et apostolum nominauit. Et forte respondet aliquis de pseudo prophetis dicens: Si mendaces erant, quomodo potuerunt seducere populum. Hæc uero quæstio non omni ratione caret. nam et nos hanc soluturos esse speramus. Deus Hebræorum gentem brachio excelso Agypto educens, post multa illa et eximia, quae in ipsos contulit, dona, etiam prophetas illis dedit, ut populo Dei præcepta annuntiarent. Et his quandoque dicebat: Hæc dicit dominus, Si uolueritis audire me, bona terræ comedetis: quod si me nolueritis audire, gladius uos deuorabit: tali nimirum prophetia doctrinam cum misericordia simul et minis continente. Quandoq; autem propter iniquitates ipsorum et peccata, prophetæ manifestam in illos dei uenturam iram annunciabant, per bellum et captiuitatem. Tunc itaque propter ueritatis austeritatem dei uerbis per prophetas annunciantis non attendebant, sed illorum magis inhiabant sermonibus, qui dicebant, Hæc dicit Dominus, pax pax. Et contemptis uerbis prophetis, iniquitati adherabant. Quapropter concessit Deus hoc, et ingressus est spiritus seductor in pseudo prophetas, et quandoq; mendaces illi uera prædicabant, mentiebantur autem millies, deo hæc omnia sic in illorum commodum administrante. Hi autem uerbis ne glectis, mendacibus adherabant, quemadmodum etiam ad Iudæorum regem Achab quidam pseudo propheta Sedechias nomine adueniens, factis cornibus ferreis coram rege assistit, dicens:

Hæc dicit dominus, Cornibus istis uentilabis Syriam, o rex. Hic autem illius uerbis persuasus, cum populo egressus, propriam quoque uitam perdidit. Et hi quidem permissione singula hæc faciebant, et infidelium uindicta aliorum erat admonitio. Quæcunque autem uanus hic fecit, omnia ad interitum et perditionem sui temporis hominum, et sequentium se instituit. Scripsit sane Mahomet librum, quem legem Dei salutiferam, et diuinorum præceptorum collectionem nominauit, ueluti in præcedentibus dictum est. Hic inquam uniuersum legis per ipsum latæ negotium tribus modis stabiliuit, poena nempe et tyrannide, mendacio et impostura et hypocrisis, uoluptate permixta, de quibus etiam superius in quarta Apologia diximus, quantum tunc licuit: uerum et nunc non pigebit eadem dicere, quæ Deus ori nostro indiderit. Magnus ille et beatus Moses, ut neminem latet, à Deo ut filios Israel Agypto educeret, missus erat, instructus ante miraculis, signis et prodigijs. Post exitum uero Agypti, et illam in deserto commorationem, imò errores, nihil minora prioribus istis miraculis per istum Deus exhibuit, sed maiora multo haud dubie. Post tantam igitur miraculorum uirtutem locutus cum illo est Dominus, notis in angulo, aut abscondito: sed coram totis castris, et omni Iudæorum multitudine (opera enim lucis in luce exhibentur.) et tunc per Moysen seruum illius lex lata est, et sanè confirmata, ratificata et constabillata est omnibus ceu lex à Deo coelitus demissa. Post huius autem promulgationem, ne tunc quidem miracula cessauerunt, sed et hoc uiuente et defuncto, per Iosue filium Nun, aliosq; similiter facta sunt. Quin et prophetæ magnis et stupendis miraculis editis claruerunt ad ueræ fidei certitudinē. Helias qui dem tribus annis, et paulo amplius, cælos conclusos aperuit, mortuos suscitauit, sacrificium aquis incendit. Similiter et Heliseus, et alij. In cōsummatione autem seculorū descendens Christus, non ut seruus instar illorū, sed ut horum dominus: et testimonia non ut prophetæ recipiens, sed ut illum decebat creaturæ omnis dominum et conditorem: nec tanquam testimonij indigus, sed propter hominum ignorantiam et imbecillitatē, (magnum enim reuera est filij et Verbi dei in carnis administratione negotium.) Testimonijs igitur, ut dictū est, acceptis, (ut in superioribus Apologijs singulatim et dilucide demonstrauimus) exorsis ab Adami creatione, item à Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Moise, Dauide, et prophetis omnibus, quin etiam in natiuitate sua ab ipsis angelis, magis, et stella: et quod longe maximum est, in baptismo dei patris uoce, Tu es filius meus dilectus

dilectus, in quo mihi complacitum est. (omitto enim nunc dicere edita ab ipso tempore conuersationis suae inter homines miracula & prodigia magna, quae multa sunt & innumerabilia, etiam in tempore passionis suae & resurrectionis, & post hanc) comprobatus, tunc demum Euangelij legem protulit. Ceterum ferè transformationem Saluatoris nostri in Thabor monte factam praeterieramus. Thabor enim, inquit Dauid, & Hermon in nomine tuo exultabunt. Et quomodo, o bone Dauid, inanimata exultabit materia? Naë, inquit, non fortuito casu, neque obiter domini prodigia inspicite, sed recõdite in cogitationum profunditatem, & magnum deprehenditis commodum. Age itaque uideamus, quae nam patriarchae doctrina sit. Thabor & Hermon, inquit, in nomine tuo exultabunt. Quem admodum enim in domini passione omnis creatura tristitiae signa edidit, sancta uidelicet illius mater, apostoli, & omnes fideles, quin et sol obtenebratus est, terra concussa, & petra scissa, uelum disruptum est, & ipsi angeli ad nouum uerbi dei mysterium obstupuerunt: sic etiam in monte Thabor omnis creatura exultauit, ex inanimatis quidem quasi tota terra & plantis, Thabor & Hermon: ex illis uero quae sensu uiuunt, quae in Thabor sunt animalia: ex mortuis, Moyses: ex uiuentibus, Petrus, Iacobus, & Ioannes: ex uita autem illa noua et immutata, quae nec humana nec angelica est, sed qualem Enoch & Helias agunt, ipse Helias: ex caelo autem, nubes lucida & angeli. Et ecce Thabor et Hermon cum omni creatura exultauerunt, Hermon in baptismo, Thabor in transformatione. In quo negotio? In uoce dei patris de unigenito suo filio, quae dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacitum est, ipsum audite. Et in passione quidem omnis creatura alienabatur, omniaque permiscebantur: in Saluatoris autem transformatione omnis creatura exultabat propter nomen filio dei datum. Sed redeundum eõ, unde sumus digressi. Moyses quidem, ut dictũ est, accepto prius a deo miraculorum testimonio, legem tulit. Prophetæ autem uaticiniorum euentu, & nonnumquam miraculis quoque sunt confirmati. Christus etiam illis, quae recensuimus, testimonijs probatus, & infinitis miraculis, ipse quoque ore docuit. Post illius autem assumptionem discipuli huius Euangelium conscripserunt, ipsique docuerunt, miraculis sibi fidem uendicantes: non tamen miraculis solummodo, sed etiam propter optimam rerum administrationem, fidem merebantur apostoli. Primò enim cum hos exacuisset Christus, & ceu ferreos fecisset & adamantinos, ad praedicationem emisit, dicens illis: Ecce mitto

uos ut oues in medio luporum. hi uero humilitatem induti, leonibus formidabiliores apparuerunt. Non enim audacia tollit audacia, sed aequitas & humilitas. Luceat enim, inquit Christus, lux uestra coram hominibus, ut uideat opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in caelis est. Et haec quidem est rei ueritas, quod uita integra & uirtus multis miraculis sit praestantior. Multi enim, dicit dominus, in illo die dicent mihi, Domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo uirtutes multas edidimus, & nomine tuo demones eiecimus. Et dicam illis, Non noui uos, abite a me qui operamini iniquitatem. Et si dicat aliquis: Et quid, opus euangelica adducere uerba aduersus ea quae a Mahomete dicuntur: nos illi respondebimus, quod multũ his opus sit, et maxime. Testimonia enim ab hostibus accepta fide digniora sunt. Num, ut Euangelij hostium testimonijs indigeat? Absit blasphemia. Ceterũ, ut si quis ab aliquo talentorũ decem millia mutuo sumpsit, aut creditor mutui forensẽ contra debitore actionẽ instituat, & illic debitor interrogatus a controuersiarum iudicibus, annuerit & confessus fuerit rem sic se & non aliter habere, nec aliquares fuerit in qua falsum dicat, Iudex huiusmodi sermonibus auditis tacite secum ipse perpendens hocẽ sermones, sufficientes iudicat in testimoniũ debiti reddendi. Eadem mihi de omni sacra scriptura fertur opinio. Mosataca enim scripta, psalterium et prophetarum oracula, Mahomet sancta, iusta & uera esse docuit, quemadmodum in Apologijs planius demonstraui: praecipue uero ante omnia excellentissimũ Euangelium, sanctum esse & iustum, uerum & absolutũ, saepius declarauit, adeo ut hoc dei cõmonitiones nominet. quemadmodũ in capite Iona, quod in Alchorano continetur, sic inquit: De his quae uobis reuelauimus, si dubitaueritis, ab illis inquirite, qui iam ante me Biblia legerunt, & ueritatẽ deprehenditis. Quin nam igitur sunt, qui ante Mahometem Biblia legerunt? Constat certè Hebræos esse, qui Moysi Pentateuchum & prophetica scripta recipiunt, & Christiani, qui unã cum his etiam Euangelij admittunt, & apostolorum scripturas. Ecce quam dilucide Mahometis testimonio apparet, quod posterius maioribus indigeant, nec maiores ipsis posteris. quemadmodũ etiam in cap. Helmaida (quod mensam interpretatur) copiosius explicat. Mahomet uero qua causa legem suã tulerit, uel potius iniquitatẽ legibus honesti solutã, nescio, nisi fortè a patre suo diabolo motus. Nullo enim testimonio aliunde petito innititur, neque ueteri testamẽto & prophetis, neque ex nouo et apostolis: quae potius hũc ceu hostẽ et inimi-

inimicum auersantur. Beatus quidem ille Moses ad filios Israel sic dicit, Suscitabit Dominus deus prophetam ex fratribus nostris, sicut me, eum in omnibus audite. Omnis autem anima, quae non audiverit prophetam hunc, extirpabitur. En diligenter quod dicitur considera. Cum enim Moses dicit, Dominus deus suscitabit prophetam ex fratribus nostris, docuit ut hunc a se praedictum suscipiant, id est Christum, (ueluti in prima apostologia dilucide demonstratum est:) ablegat uero et longissime a se arceat ex peregrina gente ad ipsos uententem prophetam. Christus uero ad illos qui in ipsum credunt, sic dicit, Cauete a falsis prophetis qui ueniunt ad uos uestri pellibus ouium, intus uero sunt lupi rapaces. A fructibus ipsorum cognoscetis eos. Et non potest arbor bona fructus malos ferre, neque arbor mala fructus bonos facere. Quapropter nos bis consideratis, inspiciamus domini oraculum, quis nam sit magister hic, quae nam huius doctrina, quae arbor, et qui nam fructus, ut uel ex ipso fructu arborem agnoscamus, et ex doctrina doctorem.

Anno a domini et saluatoris nostri Iesu Christi ueri dei incarnatione 1210. quidam ordinis praedicatorum Richardus nomine, Babylonem profectus, ubi studium et mysterium iniquitatis exercebatur, summo labore sese in Arabum lingua exercuit. Hic discussis simul et exactissime deprehensis ijs quae in Ismaelitarum lege continentur, eadem in Latinam linguam ex Arabica transtulit. Lex itaque Ismaelitarum Alcoranum dicta, et a Mahomete promulgata, non ab ipso solo lata est, uerum etiam ab alijs quibusdam, utpote genero illius Ala, et alijs septem, quorum nomina sunt, Naphe, Eon, Oma, Elresar, Afer, filij Cheter, et filij Amer. Cum igitur hi quidem hoc, alij uero illud recipere, et singuli proprium aliquid statuerent, post mortem Hale et Mahometis factiones, contentiones, bella et caedes successoribus horum inciderunt. Verum hodie quidem bella mutua sopita sunt, dissidium uero et dissensio perdurauit adhuc: et alij quidem hoc, alij uero illud recipiunt. Ceterum lex illa principio a demone lata est. Omnis enim iniquitas et peccatum demones habet adiutores et cooperarios. In lege uero hac non item: sed ore ad aurem a demone dictata est: quemadmodum etiam hi qui in Babylone ueritatis studiosiores sunt, ueritatem non occulant, sed singuli ijs quibus confidunt, dicunt hoc, et fatentur doctrinam hanc a Deo non promanauisse, rationibus consentaneis hoc demonstrantes: timore mortis autem cedunt, et sequuntur impietatem. Non paruum tamen ex horum impietate argumentum colligitur, quod qui tales sunt, Christianorum dogmata omnino

ignorent. Praeterea quidam ex doctoribus horum in dignitate Chalibarum constitutus, nomine

* cum iam exspiraret, crucem penes se ferre deprehensus est. Quae in pectore illius inuenta, intelligentes hunc occulte Christianum fuisse, non eo loci ubi Chalibades sepeliri solenne est, illum sepelierunt, sed in alio ab hoc semotum. Qui enim inter hos sapientiores et prudentiores sunt, non ignorant errorem suum, et imposturam: sed partim quidem propter timorem praedictum, partim uero quia humanam gloriam magis amant quam gloriam Dei, oclusis animae oculis in tenebris obambulant, et timore mortis huius corporalis animae mortem acquirunt. In Christianis autem contra fieri solet: timore enim mortis animae, corporalem illam et eternam cum uoluptate contemunt. Christianorum enim fides longe lateque ab his discrepat. Arctam enim et angustam Christus dicit uiam esse, quae nos ad uitam ducit. Et legem quidem, ut diximus, a demone didicimus: nihilominus tamen in haereticos quosdam incidens, reliqua assumpsit: et a Iacobo quidem Baenra in Nestorij dogmatibus institutus est, quem et postea occidit: a Iudaeis autem quibusdam, Phinees nimirum et Audio, quem ipse mutato nomine Audulam uocauit, atque Salom, quem Perselem cognominauit, multa etiam transumpsit, sicque etiam in Nestorianos aliquot incidens omnium impietatem collegit. Quapropter in Alchorano multa inuenire licet, ex modo dictis descripta haeresibus. Si enim mores bonos corrumpere malorum conuersatio potest, quanto magis si ea in prauos mores incidere? Cum igitur legem a demone accepisset Mahomet, quid aliud illum facere aut dicere oportebat, quam ea quae sui erant magistri? Et quemadmodum ille fastu laborans, postquam lapsus est, statim mentiri coepit, sic etiam Mahomet ex superbia et mendacio loqui coepit et scribere. De seipso enim iactabundus dicit in hunc modum: Si omnes homines conueniant, omnes spiritus et omnes angeli tale, qualem ego, Alchoranum componere non poterunt. Item in capite Elafiar, quasi persona dei loquens, sic inquit: Quod si hunc Alchoranum in aliquem montium immitteremus, timore illius et religione erga illum disrumperetur. Non tamen ex his tantummodo uerbis, illius iactantia deprehenditur, sed etiam in alijs multis effertur, sicuti paulo post nostra oratio exponet. A solo Deo enim dicit Alchoranum intelligi, ab hominibus uero nequaquam. Ceterum, agnoscat uanissimus doctor, quod sapientia sua non est supernis est, sed terrena, animalis et demoniacae. Dominus enim, inquit David, ducet mansuetos in iudicio, docebit mansuetos uias suas. Superbis

Psal. 27 perbis uero, inquit Solomon, refisit Dominus: humilibus uero dat gratiam. Si enim immundus coram Deo reputatur, quisquis animo extollitur, quis nam hunc mundare poterit? Et si Dominus superbis refisit, quis huic auxiliaturus est? Et si Dominus ducit mansuetos in iudicio, et mansuetos docet uias suas, arrogantem et superbum quis ducet in uiam salutis et ueritatis? Quid uero de mendacio is, qui hoc ceu basim et fundamentum suum collocauit, et a quo nihil sine mendacio dictum sit? Ceterum alia quidem in uniuersum et omnino falsa et ficta sunt, alia uero, ueritatis aliquod uestigium nactus, prodigijs dnmno et absurda fingit. Et quemadmodum nullus est sensuum, qui non tactu instar uehiculi utatur: sic nullus est ab hoc dictus sermo, qui non aut manifeste mendax et falsus sit, aut ex mendacio et ueritate mixtus. Quis enim uel tantilla cognitione praeditus, non iudicaret inter simplex figmentum, falsumque? quod Deo obrectans, de Alcorano quasi in propria persona loquitur, quod si in aliquem monitum miserimus illum, disrumpetur utique praetimore et religione huius: quin etiam hoc de archangelo Gabriel, quem sub tempore morbi sui secum loquentem inducit. Praeterea, quod de nomine suo Mahomet effinxit, quod ex aeterno scriptum inueniatur in fastigio dextrae partis throni diuini: quodq; de illo uaticinatus Christus filijs Israel dixerit, Annuncio uobis, apostolum Dei uenturum post me, nomen illi Mahomet. Cum uero nec in ueteri nec in nouo Testamento huiusmodi scriptura inueniatur, et mendacium sit apertissimum, dixerunt finxeruntq; successores huius, quosdam inuidia motos illud expunxisse, Iudeos quidem ex ueteri Testamento, Christianos autem ex Euangelio. Nos uero dilucide hoc in quarta Apologia confutato, demonstrauiquam aperte hoc falsum sit: quapropter superuacaneum et importunum existimo, eadem et de iisdem sepius disputare.

11 Ad haec, Non ueni, inquit, per miracula, sed per gladium et supplicia, ijsq; qui nostrae legi et doctrine non obediunt, mortis poena constituantur, aut tributa pendant. Quid nam hoc? Non aliud certe, quam tegere uolens suam ipsius stultitiam et infirmitatem, cum nec scripturarum nec miraculorum autoritate fidem inueniret, caedes adornat, ut timore reprehensionem effugeret, quod etiam euenit. Timore enim mortis confutationem, imo ueritatem deuitauerunt, et mendacium amplexati sunt, atque perditionem: adeo ut et successores huius eo tempore, quo doctrinam suam explicant, strictum gla-

dium in medium illorum deponant, tanquam sub Mahometis persona dicentes: Haec dicit propheta, Quoad gladius permanet, en etiam mea lex permanet: gladio autem sublato, etiam illa destruetur. Et quod peccatores quidem gladium suum contra Dauidem strinxerint, et intenderint arcus suos ad feriendum rectos corde, manifestò constat. Sed gladius ipsorum transeat in cor eorum, et arcus illorum conterantur. Quoniam brachia peccatorum conterentur, iniqui uero expellentur, et semen impiorum extirpabitur. Paucorum enim est, et numeratu facilium, eos de foelicitate in mortem deicere. Quapropter ueritatis testes et magni et sancti, et regni Dei haeredes facti sunt.

Porro etiam hoc praecipit Mahomet, ne quisquam sui ordinis cum aliquo Christianorum disputet, suam ipsius infirmitatem metuens. Quin idem rursus alibi interdicit, ne quis disputet uerbis duris et acerbis cum aliquo alterius sectae homine, sed blandis: Non enim, inquit, hominis est componere, sed solius Dei: et, Singuli de seipsis solis, et non de alijs rationem reddant. En sibipsum contradicens, et contrarius. Non enim in hoc tantum capite, sed in tota lege sua instabilis, inordinatus et dissimilis sibi apparet, et in omnibus fere scriptis suis ipse seipsum confutareprehenditur. Quemadmodum enim mente captus et ignorans quae nam argumenta sint et dogmata, de quibus dicere instituit, quae nam sint media, et qui nam finis: sic etiam in scriptis suis agit, non enim tantummodo quae in uno scripsit capite, in altero destruit et impugnat: sed sepius, quae in principio eiusdem capitis confirmauit, circa finem confutat et subuertit. Vix enim et difficulter in capita et ordinem digesta sunt, quae ille tradidit: adeo ut contradictionis ratio ordinem praecedat. Idem enim hic qui praecipit, ne cum aliquibus alterius doctrinae discipulis digladiantur uerbis asperis durisq;, sed blandis et mansuetis (ut etiam in capite Eltenium seipsum laudans dicit, Non hoc cogentium est, etc.) quin etiam in capite Elmipacara, quod bouem significat, sic ait, in lege Dei non est uis, quoniam quod aequum est, iam ante definitum est: hic idem inquam, sui quasi oblitus, praecipit dicens, Nostra legi non obediens, mortis supplicium maneat, aut tributa soluant. Et quid morte uiolentius est, o legislator uanisime: Et quomodo a Deo ortum esse diceretur, quod scelus scelere compensat? Auaritia enim caedis furorē mitigat. Natura enim humana, quin potius homines, et natura illius formator et opifex Deus, talem constituit hominem, ut una cum alijs anima illius indiderit concupiscentiam, animi zelum et feruorem, atque

rationem: ut per concupiscentiæ affectum amet et diligat summum bonum, quod est ipse Deus, omnemque iustitiam et uirtutem, quæ instar scale sunt animam ad ipsum deum perducunt. Quod si autem forte concupiscentia à uero et recto amore declinauerit, et pro dextris in contraria coeperit nutare, zelus iste animi contra demonem permoueatur, et humani generis perditorem serpentem persecutus, concupiscentiæ superata dux sit in uia recta et erroribus carente. Quod si uero etiam hic animi zelus ociosus et desidiosus permanferit, aut permotus non contra serpentem, sed hominem sibi cognatum insurgat, tunc ratio, id est dux et princeps ipsa mens instar iudicis fortis et incorrupti, hunc intra terminos consistere iubeat, singulaque suum ordinem custodire. Quapropter etiam omnium opifex concupiscentiæ sedem in iecore constituit, quod cordi subiacet: ira uero aut animi zelum in corde collocauit, quod iecore seu principalior pars, est superius: rationis uero sedem fecit cerebri, quod omnium summum est, seu rex quippiam, dux et princeps in omnia potestatem habens, non solum ab his quæ circa se sunt propter liberum sui arbitrium honoratum, sed ab omni natura sensu prædita: quemadmodum in Adamo, in Noe, aliisque; tam in ueteri quam in nouo Testamento declaratum est. Quapropter quilibet homo contra affectus ira uit debet, et aduersus quamlibet rem quæ ipsum à deo abducit. Mahomet uero non contra affectus, sed cognatum sibi hominem hac tanquam fera inmitissima et crudelissima usus est: nisi quod auaritia, ut dictum est, iram nonnihil mitigauit. Idem uero rursus in capite Em, tanquam omnium oblitus, sic dixit: Eorum qui Deum alium quam hunc recipiunt, tu pedagogus non es, nec procurator: quoniam Deus hoc sibi ipsi reseruauit. Et quis nam alius Mahometis accusator tam grauis fuerit, quam ipse est sibi ipsius? Volens enim scripturis contradicere, quas antea iustas et sanctas uocauit, non his tantum contradicere deprehenditur, sed in omnibus ferè ipse sibi ipsi est contrarius. In capite enim Elnesa, quod mulieres significat, sic inquit: Nisi à deo esset Alcoranum, multa in eo inuenirentur contradictoria. Cum sanè ipse met non posset suis oculis scripturas intueri, necessariò confugit ad mendacia, quasi ea quæ dicuntur, à Deo sint. Et quomodo à Deo esses mendacii minister et pater? Vbi enim mendacium, ibi Deus locum non habet: et ubi Deus est, ibi mendacium deficit. Tenebræ enim luminis præsentiam non sustinent, quemadmodum nec moribus 13 sanitate succedente subsistit. Præterea ducem et magistrum se dicens esse legis, quam iniquis tulit, Alcorani ipsum non puduit. Dicit enim, quod

Noe, Abraham, Isaac, Iacob, sed et ipsius Christi apostoli eiusdem legis sectatores fuerint. Et quomodo eiusdem dogmatis apostoli fuerint, qui priusquam tu nascereris, annis uixerunt circiter septingentis, si tu dogmatis huius autor es? Quomodo uero Abraham, Isaac et Iacob, tot ante hos seculis nati, quomodo iterum Noe, qui ante hos uixit annis circiter quadringentis? Quod si tu igitur autor et inuentor impietatis es (ut etiam es uera) falso dicis illos impuri dogmatis affectas fuisse. Si uero, ut facis, illos eadem sentire asseris, rursum mendacij conuinceris, quod te legis autorem nomines. Nec enim poteris fons ex uno eodemque canali aquam dulcem simul et amarâ effunderes, uel uerum et falsum. Sed quod ipse per ignorantiam tibi contradicas, uerum est. Quoniam fides non ui, nec necessitate datur, sed electionis et uoluntatis est. Corporalia enim uim sentiunt: anima uero, et quæ illius sunt, non itè. Sed anima quodammodo sui iuris est, et libera: quod enim credit, et uult, illud amat et amplectitur. Quod autem ui contingit, motum à seipso non habet: quod autem propriæ naturæ repugnat, et aliunde mouetur, firmum non est: et quod firmum non est, nec etiam stabile erit. Euangelij autem lex et firma est, et stabilis, propter proprii iuris potestatem, et ipsius uoluntatem animæ. Qui enim potest, inquit Matth. 19 Christus, capere capiat. Mahometis lex nec firma est, nec stabilis, eo quod per gladiū et uim administretur: licet Dei iudicij huius impietas dilata, et uiribus aucta sit. Sed quantum à coelo terra distat, tantum Dei consilia ab humanis differunt, et illius cogitationes ab humanis cogitationibus, quemadmodum et ipse Deus per Esaiâ prophetâ manifeste declarauit. Propterea nos quoque, cum Paulo theologo dicimus, O profunditatē diuitiarū sapientiæ et cognitionis Dei: quam abscondita sunt iudicia illius, et non inuestigabiles uix eius? Quis enim nouit mentem Domini? Aut quis illi fuit à consilijs? Nouit enim Dominus pios custodire, iniquos uero seruare ad diem iudicij, puniendos igne sempiterno. Lux enim impiorū extinguitur. Insuper hoc dicit Mahomet: Non ueni legem confirmaturus miraculis, sed per gladium. Et hoc uere dixit, Miraculorū enim uirtus, diuinorū est munerū et dotum. Et quæ nam boni cum malo est cōmuniō? Nulla omnino. Sed quemadmodum malū tanquā non à Deo factū, non proprie per se subsistit, sed propter boni interitū et defectum, tanquā per accidens in ijs quibus contingit perspicitur: ita mihi de Mahometis doctrina factum uidetur, quod interitū et defectū uerorum dei dogmatū, per accidens noua et peregrina lex eruperit, quin potius à ueritate et Deo aliena. Quantū enim hoc malum est, tantā etiam est ab-

surditas

surditas, & inordinata rerum cōfusio. Quemadmodum enim malum propter boni defectum apparet, ipsum uero per se substantia caret: & morbus propter sanitatis, cōfusioq; propter ordinis defectum enascitur, sic et Mahometis lex propter uera legis defectum per accidens enata conspiciatur, rectum simulans, cum ipsa per se mera sit ab surditas & cōfusio, auique morbus, imò mors. Tantū enim Mahometis lex boni particeps est, in quantum quis sibi benefacere uidetur. Nullus enim malū, ut re ipsa est, conspiciens, ea quæ cōmittit, faceret. Suam igitur ipsius infirmitatem perspectam habens, mendacium assumit, simulat autem diuinā legem esse, quæ ab ipso traduntur: quonia à Deo, ut dictum est, miraculorū testimonijs loquor. Ex charismatis enim et dotibus, quas à Deo habebant apostoli, minimum & postremū erat inter omnia, linguarū cognitio: & hanc quidem ceu doctores orbis habebant, ut quocumque proficiscerentur, gentis linguā nossent quā exactissime (nisi enim quæ dicebantur intellexissent, uarijs opus fuisset interpretibus, ad eorum quæ utrinq; dicebantur declarationem.) Quomodo igitur hic se catholicū & uniuersi orbis doctorē nominat, qui ex omnibus donis, ne minimo quidem instructus est? Ipse enim de seipso inquit, quod aliam quā solam Arabum linguā nō nouerit, quare & Alchoranum eadem lingua promulgauerit, ut ipse dilucide cōfessus est. Quapropter ad gladij pœnam confugit, & eadem nec immerito. Huius enim præceptor & pater homicida erat ab initio, & in ueritate nō stetit. Demonis enim uitium menti bonæ repugnare oportet: anime uero uitium rationi, corpori. & ipsi nature contrarium est, quæ manifeste in Mahometis doctrina apparent. Absurditas enim & confusio, falsum denique & mētis excaecatio clarè cognoscuntur. Videamus autem, quomodo ab hoc, quod præter naturam est, doceatur, & quale illud sit considera. Natura seipsam interimere nequit: sed quum ipsa sit ratio, omnia cum ratione facit. Mahomet uero hic quæ bruta animalia non faciunt (quis enim animal aliquod uidit aliud quod eiusdem secum est generis interficeret) hominem similiter, ut ipse, Dei manu formatum, sine omni commiseratione occidere docuit: qui omnibus feris apparet ferocior & immittior, ut ex eo quod modo dicitur, clarius apparebit. Fertur enim ab ipsis, Adductum quōdam esse ad ipsum Mahometem, patrum illius, & dixisse illi, Quid mihi euentet, o nepos, si uestra legi non parueris? Hic uero respondit: Non aliud, o patre, quā quod occidam te. Ille uero, An non a-

lia pœna restat? Non alia, respondit. Patruus, Obtemperabo tibi itaque, inquit, in quibuscumq; uolueris: lingua autem sola, non corde, idq; metu gladij compulsus. Coactus tamen ab illo etiam filius Catēplade, dixit: Domine, scias me solo mortis timore doctrinam hanc recipere. Ceterū & filius Empiastæ idem dicit, Timore mortis & gladij doctrinā hanc subeo. Deinde clam literas mittit in regionem Mechæ, ne errent, sed prospiciat sibi quomodo gladij periculum possint effugere. Hæc omnia ex Alchorano & alijs libris desumpta sunt. Veruntamen in capite Bouis, concedit, quæ contra naturam ad faciendum nefaria sunt, quæ etiam dictu sunt turpissima. Quoscumque enim apprehenderit impietas, in hos ceu morbus omne malum exercet. Dissimilium enim commixtio naturalium facultatum ad illicita est commotio, quod & ipsa intemperantia efficit. Huius uero scopus non fuit alius, quā ut naturalium simul & innaturalium uoluptatum promissione conciliaret sibi sultam, & insanam hominum multitudinem, quod & factum est.

I N M A H O M E T E M
O R A T I O S E
C V N D A.

ERITAS quidem una est & simplex, falsum uero multiplex & uarium: & qui in ueritate ambulat, in luce uersatur & securitate: falsi uero sturdiosus, in tenebris obambulat, & quoniam uadat non nouit. Quapropter & Mahomet tempta ueritate, & recepto mendacio, nihil sani nihilq; humane salutis consentaneum docuit, uerum hoc solum studuisse deprehenditur, ut hominum uulgus sibi adiungeret. Et uirtutum quidem fuit negligentissimus, ut humilitatis, longanimitatis, pacis & charitatis in proximum: nec aliquid utile commodumq; conscripsit. Ne uero redarguerentur illius mendacia & uanitates, per uetus & nouum Testamentum: nunquam alia sapientiæ alienæ dogmata nullo modo probabilia, quæ ab alijs conscripta sunt, adiunxit. Et ipse quidem inuitus & nolens & quasi diuina uirtute percitus sepius scribendo ostendit, Mosis traditiones & prophetarum, quin & Psalterium ipsumq; Euangelium sancta esse, & à Deo tradita: præcipue uero & luculenter ipsum Euangelium sanctum, perfectum,

rectumq; & cōmonitiones Dei uocat in Alchorano. Et cum ueritatem non posset omnino abscondere, dicit: Nam & ipsemet quæ in his scripta sunt, obseruo & facio. Et quoniam iustam, sanctam, rectam, & à Deo traditam confitetur ueterem nouamq; scripturam, ipse seipsum huic obstringit etiam inuitus, & per omnia hæc seruari debet. Mentionem uero uirtutum, quæ in sacris continentur, nõ facit, quæ hominem à terra subuictū, cœlestem possunt efficere: sed quodcumq; illi in mentem incidit, illud approbat, docetq;: & nunc quidem approbat monetq;, ut nec ueterem nec nouam scripturam suscipiant: nunc uero, ut eandem recipiant.

1 Quemadmodum in capite Helmaida, quod mensam interpretantur, sic inquit: Libri societatis nulla est, nisi Euan-gelium & legem impleant. Libri autem societatis secundum illam dicuntur, Mahometis sectatores.

2 Porro post multa prodigiosa uerba sua etiam hoc addit, quod in partes septuagintares diuidendi sint legis suæ sectatores, è quibus una tantum eadem sola seruanda sit, reliquas autem igni tradendas. Quanam contra huiusmodi stulta & omni statu carentia uerba confutatione opus est? Nulla profus. Verum hoc solum, qui uera sapientia adiecerit, quod & illa unica pars ab igne æterno consumenda sit, nisi fidem recipiat ueram & irreprehensibilem.

3 Insuper quemadmodum ubique ferè ipse sibi cōtrarius est, sic etiam in capite Elnesa, quod mulieres significat, ipse seipsum cōsutat. dicit enim: Nisi à Deo esset Alchoranum traditum, multa in eo essent sibi inuicem contraria: cum contradictorijs planè refertur sit. In locis enim diuersis inquit, Quod Deus errantem nõ ducat: & idem denud docens dicit, Orate ut ducamini ex tenebris in lucem, & ex uiarum tesquis uel salebris in rectis semitis. Quin de seipso testatur, quod in errore fuerit (erat enim idololatra) & quod Deus eum reuocatum ad tanti prophete dignitatem constituerit, ut ad cœlum septimum usque peruenerit, obuiamq; sit factus angelo cuidam millies maiori uniuerso mundo, qui peccata sua deplorans, per hunc ueniam à Deo rogauerit.

4 Item, quod cum Gabriele ad Deum ascendens, in angelum incidit decies millenis uicibus maiorem mundo uniuerso: qui & ipse peccata sua deplorans apud Deum, se intercessore usus sit, & ueniam impetrauerit.

5 Porro de seipso dicit, quod finis, sigillum & silentium sit omnium prophetarum, & propterea nemini post hunc prophetare licitum esse: quare morte moriatur, quisquis prophetauerit.

Fertur uero post hunc in Babylone quendam exortum esse nomine Solem, (quod scalam significat) qui se prophetam dixerit, & à Babylonijs pro propheta receptum esse, sed à Scythijs cæsum unā cum turba illum sequente. Et quoniam mendacia, fabulas et uanitates à Mahomete conscriptas enumerauerit? Tanta enim & tot sunt, tam innumerabilia & prolixitate uerbo- sa, ut etiam summi apud eos perditissimorum dogmatum doctores, quos illi Helphocaa, id est eximios nominant, inter se non consentiant aliquando in Alchorani enarratione, nec in æternum consensuri uidentur. Quidam enim Mahometi adherent, quidam Hale, alij uero alijs: sed & hi ipsi inter se mutuo dissentiunt. Agnoscentis igitur propriam infirmitatem calumniator hic, hancq; simul occultare uolens, in capite Helaram sic dicit: Nemo præter solum Deum Alchorani enarrationem intelligit. Agnoscentis enim legis suæ inutilitatem, sed & falsitatem, confusionem quoque & dissimilitudinem, quodque multa summa reprehensione digna conscripisset, hoc dixit. Sapientes uero & prudentiores illius gentis, qui Græcorum sapientia instructi sunt (sunt enim quidam qui Euan-gelium & Mosi scripta perlegunt) ea quæ à Mahomete scripta sunt, condemnant, & pro infirmis reijciunt. Unde apud Sarracenos lege cautum est, ut si quis in uniuersum dubitet, aut quæstionem dubiam de Alchorano moueat, extemplo morte moriatur.

6 Insuper dicit: Ne committatis rapinas & cædes, nec periuria: quoniam Deus hæc molestè fert. quod si tamen fortè feceritis, Deus benignus est, & misericors, illique condonaturus est.

7 Item in capite Helmaida, quod mensam significat, dicit, Deum peritiosij fraudem in nobis nihili aestimare, pro transgressionem autem illius satisfactionem esse decem pauperum cibationem, totidemq; uestium, aut pro his unius captiui redemptionem. Qui uero neutrum ex his facere potest, ter ieiunato. Habent etiam iuramentum quod non facillè fallunt, quanquam etiam hoc nonnunquam contingere soleat.

8 Insuper, quum iurauisset Mahomet, se non coiturum cum Iacobitissa quadam nomine Maria, permisit illi Deus, ne quod iurauerat ratum haberet: sed ad eum accessit, ut in capite Elmetaare clarissime testatur. Testes autem huiusmodi permissionis & periurij citantur angeli, Michael scilicet & Gabriel.

9 Ad hæc Deum sepius cum illo colloquutum, dixisse refert, quod lusus gratia mundum creauerit. Et

rit. Et cordatus quilibet, quæ hic dicuntur, perpendat, quomodo omnem concedat licentiam, ut quàm plurimos ad se attrahat. Et Domino dicente arctam & angustam esse uiam quæ ad uitam perducit, latam uero & spaciosam quæ ducit ad perditionem: et reuera in illum conuenit hoc, Viam præceptorum tuorum nolo cognoscere.

10 Item in capite Mipacara, quod iuuenam interpretantur, Iudæos & Christianos saluandos esse dicit. In capite uero Amram, rursus inquit, quod nemo saluari possit sine ijs quæ Ismaelitarum lege continentur. Præterea inquit, quod nemo ante se paradysum possit ingredi. Idem uero ipse paulo post dicit, quasi huius prioris oblitus, quod Dominus ipsum assumptum in paradysum duxerit, ostenderitq; ibi uiros & mulieres multas. Et interrogauit eum, Domine, quid hoc est? Et respondit illi Deus, Ne mireris, nam et hi tui sectatores sunt. Quod uero tradit deum sibi dixisse, quod lusus gratia hominem fecerit, duas ob causas docet Mahomet: partim quidem ut ostenderet, Deum non magni estimare hominum salutem, & propterea singulis pro libidine sua intrepidò esse uiuendum: partim uero, ut saluatoris Christi incarnationem suggillaret. Reuera certe sepulchrum apertum est guttur illius, & lingua eius dolosa. Venenù aspidis sub labijs illius. Instrumentum enim perditionis existens, uana & falsa eructauit uerba, quæcunque enim sceleratissima profari uoluit, Deum loquentem inducit. Quidam enim homines uana sunt electionis, & misericordiæ: quidam uero uasa iræ, & perditionis. Propter capacitatem enim uasa nominantur. Extrinsecus enim excipiunt tam bonum quàm malum. Angeli quidem cognitionem suam habent de supernis: homines uero ex sacra scriptura, alijsq; extrinsecus accidentibus cognitionem colligunt, & per multa differentia in unam ueram cognitionem perducunt: quapropter & uasa dicuntur. Miser itaq; hic diaboli doctrina suscepta, cum omne uenenum suis dogmatibus miscuisset, unam (ut dictum est) impietatis mixturam adornauit, quam propinauit sibi credentibus, & illorum animas ægritudine affectas, diabolo ceu sacrificiù obtulit. Animæ enim ægritudo, non quemadmodù in corporibus macies et pinguedo in substantiam suam transiens contingit, sed est ad corporalia illa et momentanea permissio. Quapropter animæ functiones omnino immutari possunt. Adulteria enim, scortationes & uoluptates omnes mundo annexæ sunt. Et amicitia mundi huius, inimicitia est erga deum. Quapropter et ipse omnibus omnis, uulgus hominum uoluptatibus permisit, & non uiuos modo istis addixit, uerum etiã post mortem illas per-

mansuras esse pollicitus est. Quod scilicet sectatoribus illius post mortuorum resurrectionem Deus daturus sit ueneres, et mulieres, quàm plurimas singulis, domus item instructissimas, balnea & hortos, uestes & delicias, & alia his similia pollicebatur, Cyrium hereticum secutus, & alios quosdam ueteres, sicq; finem quodammodo felicitatis uoluptatem esse docuit. Verum nos de his singulatim in quarta Apologia iam antè diximus: quapropter non nostri instituti est, in uniuersum omnes Mahometis impias opiniones reprehendere. Quoniã uero nobis usum est has copiosius refutare, sic dicimus. Idem ille Mahomet in Alchorano sic dicit, Quod deus mortem occisurus sit: quo factò, homines immortales & integros esse resurrecturos. Cum itaq; res ita se habeat, quid opus est delicijs, et rebus ueneris, cum generatio non sit necessaria? Alimentum enim propter corporis imminutionem factum est, ut defectù impleat. Et uiri cum muliere congressus propter liberorù procreationem concessus est. Quandoquidem uero hic idem confitetur, quod omnes resurrecturi sint immortales, frustraneù certe est alimentù, frustraneù etiam rei ueneris studium. Ut autem hoc concedamus, necessariò tamē generatio inde sequetur. Homines uero hic generatos natura aut mortales aut immortales nasci oportet. Quod si mortales, qui fit ut ex immortalibus mortales nascantur? Si uero et hi ipsi qui nascuntur, immortales sunt, en nouum quendam generationis modù induxit. Beatus autem Moses hominum generationem exponens, sic inquit: Deus è puluere de terra sumpto formauit Adam, à seipso uero spiritu illi indito, factus est in animam uiuentem. Ex costa uero Adami formauit Eua: ex utrisq; uero simul ipsum Seth, & omnes homines. Mortales igitur cum essent, etiam ipsi mortales genuerunt. Cui dogmati asserit David, testimonium ferunt propheta, & hoc ipse Christus confirmat. Nouum uero hunc generandi modum undè nam sceleratus ille incitatus docuerit, non intelligo: nisi forte propria ratione, & à patre suo diabolo permotus. Sed en absurdum hoc cõsidera. Si enim parentes immortales, filios etiam immortales genuerunt, en generationis modus exortus est, qui nec mortem sentit, nec resurrectionem. Quod si uero ipsi immortales, filios mortales genuerunt: quomodo filios diuersè ab ipsis naturæ genuerunt? Natura enim omnis sibi simile generare consueuit. Ut uero etiam hoc concedamus: quomodo mors interfecta (ut antea posuisti) post resurrectionem denuò uires exercebit? Iam ne intelligis, quomodo Mahometis doctrina sacre scripturæ contraria, etiam sibi mutuo repugnet? Ipse enim unam eamq; so-

tam dicit fore resurrectionis diem. Ecce autem si mortales nascuntur, morientur necessario. Cum autem alia resurrectio nulla sit, & hi in aeternum mortui iaceant, quis beatitudinis finem ipsam mortalitatem dixerit? Præterea sanctorum animæ quia nunc à corporibus separate sunt, uoluptatibus carerent, & propterea etiam beatitudine destituerentur, iuxta Mahometis sententiã: et ante illas, ipsi angeli. Sed hoc nequaquam est, non est inquam. Frustratum enim est in sciens cor illius, & dum se sapientem putauit, omnium stultissimus apparuit. Beatitudinis enim finis, non uoluptas est: sed ut homo, quantum fieri potest, Deo similis fiat, Deum cognoscat, illiq; uniat. Hoc inquam, summum & angeli & hominis bonum est, & summa felicitas. Mahomet uero cum quæ nam dicat, ignoret, manifeste diuine repugnat iusticiæ. Iusticia enim diuina est, quæ omnia digne distribuit, & quæ immortalia sunt in æternum cõseruat, temporanea uero hæc ad tempus, & reliqua suo quo debent ordine. Et primo quidem supremis ordinibus ea dantur, quæ conueniunt: deinde animabus & corporibus, post hæc etiam nature, quæ illam spectant. En igitur proportionem, pulchritudinem, ordinem & administrationem iustam, quæ in singulis adhibetur. Nec ueteres quosdã philosophos sequaris, qui & ipsi stupidi sunt: uerumtamen frigida quadam oratione dicunt, felicitatem esse mentis cognitionem: cum ipsi, mea sententia, mente careant. Cum enim illi existiment nihil interesse inter mentem et intelligentiam, ignorant quod inter hæc Deus est summum bonum, & beatitudinis felicitatisq; caput. Quantum enim aliquis Deo appropinquat, tantum beatus est, gloriosus & felix. Mihi uerò dubitare contingit, quare non cædes etiam & rapinas post resurrectionem fore dixerit. Cum enim uoluptatum gratia et amore diuitiarum omnia bella moueantur, etiam illic idem dicere oportebat: quoniam qui plures in se uoluptates transfert, alijs multo est si beator. **Quin ille idem dicit in capite Sad,** Angelos quidem ex igne creatos esse, hominem uero ex puluere. Et quemadmodum corpus ex terra compactum est, ita etiam angelos ex igne ceu materia compositos putat: è uerbis nimirum prophete hunc errorem hauriens, qui dicit, Qui fecit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, non intelligens miser, quod cœlestes animi spiritus dicuntur propter celeritatem & uelocitatem, leuem etiam & incorpoream substantiam. Ignis autem flammam uocari propter claritatem, strenuitatem, repentinum motum, uimq; purgatoriam, & fortassis etiam propter corrumpendi potentiam. Quem

admodum & supremi ordines, qui immediatè maiestatis diuine splendorem suslinet, Seraphim ab Hebræis dicuntur, id est flammæ ardentes & calefcentes, propter motum illum sempiternum circa diuina, & indefinentem, propterq; calorem, uelocitatem et feruorem continui, irrequieti & indefessi motus. Si enim ignis ille materialis proprietatem habet illuminatoriam & purgatoriam, ut in auro, corrumpendi uero uirtutem in omnia adulterina, quãdò magis cœlestes illi principatus, sancti nimirum angeli, uirtutè illuminiandi & purgandi, & efficaciam ad illuminandum & purgandum illuminatione & purgatione dignos (quales nimirum sancti sunt, & prophete) habebunt: corrumpendi uero & uasandi potentiam, ut contra Senacherib Assyriorum regem? His itaq; non intellectis, stolidus angelorum naturam ex igne cõstare putauit. De fabulis uero & prodigijs, quæ prodigiose edidit, dixitq; à uetularum ebriosarum deliramentis nihil differentiibus, quid plura dicere opus est? Dicit enim in capite Emele, quod si inter preteritis muscam significat, Solomonem magnum angelorum, hominum et brutorum animalium exercitum collegisse. Qui in expeditionem egressi, ingentem ceu muscarum fluuium inuenerunt: dixitq; musca, O musca, in gredimini uos in antra uestra, ne uos perdat Solomon, & illius exercitus. Et musca subrisit.

Insuper in capite Rubeca dicit, uermiculum quendam demonibus Solomonis mortem denunciasse: cuius rei narratio talis est. Cum Solomon scipioni suo inniteretur, tanto repente dolore correptus est, ut cõfessum expiraret: diuino tamen quodam miraculo non corrui. Huic uero ministrantes demones, cum illum sic stare cererent, uiuere adhuc arbitrati sunt. Prorepse autem è terra uermis, scipionem illum arrodēs: quo simul corroso, Solomon conecidit. Demones uero accurrentes, ut eum obijssse cognouerunt, ex eo tempore cunctis suis uiribus humano generi nocere cœperunt.

Porro in libro Enarrationum Mahomet ipse causam reddit, quare ipsis uino interdictum sit. Dicit enim, Deum in terras duos emisisse Angelos, ad bene imperandum & iudicandum: quorum nomina erant Arot et Marot. Mulier aut quædã actiorem habens forenssem, illos accedens, ad prandium inuitauit, & uinum (quod illis ne biberent præceperat Dominus) apposuit. qui ubi inebriati sunt, eandem opprimere ui conati sunt. Illa uero libidini illorum non consensit: sed conscenso caelo res suas exposuit. deus uero hæc simul uisa & causa quam habebat cognita ipsam fecit Luciferum, ut tam in caelo inter stellas formosa esset, quam in terra inter mulieres fuerat.

Angelis

Angelis uero qui peccauerant, optionem obtulit, utrum in hoc an futuro seculo puniri uellent, eosq; cum in hoc seculo puniri mallent, ex pedibus ferrea catena in Babylonis puteum suspendit, usq; ad diem iudicij.

16 Dicit præterea, cælum hoc creatum ex fumo factum esse: unde apparet, quod cælum aliud, quod non creatum sit, esse putauerit nouus ille legislator, quod nullus hominum unquam cognouit: in cuius differentiam cælum hoc, quod coram uidemus, creatum uocat, quasi ex maris exhalatione fumus talis exortus sit. Mare autem ex monte Caph prodijisse docet, qui totum orbem circumdat, et cælum sustinet. Deinde solem et lunam æquales fuisse dicit luce simul et uirtute, nullamq; inter diē noctemq; fuisse differentiam, sed Gabriele quondam uolitante alam illius fortuitō lune propius admotam et impactam, corpus illius obscurauisse.

17 Insuper dicit, quod cum à Gabriele, ut deum conueniret, uocatus in cælum fuerit, deum manum suam super ipsum Mahometem imposuisset: se uero tantam sensisse frigiditatem, ut hæc ad dorsi quoque medullam penetrauerit. Quod autem hoc illius figmentum sit, manifeste constat. Verumtamen et Anthropomorphitarum sententiam secutus hæc dicit, qui Deum fingunt corporeum: ignorans nimirum miser illud, Suscepisti iniquitatem, quoniam ero tibi similis. Item in capite Sad dicit Mahomet, demones, cum angeli fuerint, ut Adamum adorarent à DEO institutos esse: mutatos autem esse in demones, cum hoc officij detrectarent, nec illum more aliorum uellent adorare. Atqui hæc opinio huic impio propria et peculiaris est. Dicit præterea Mahomet, ex stercore elephantis porcum enatum esse, ex stercore autem porci murem, selem autem ex fronte leonis. Causa autem huius talis refertur. Cum Noe in arca esset unā cum filijs suis et animalibus, illis ad naturæ officium, abeuntibus arca inclinabatur: in primis autem, si abiret elephas. Nimio itaque timore Noe, correptus, Deum consulit, qui dixit, Profectus culum illius et stercoreis meatū adora. Quodcum fecisset simul exiuit stercus, et cum illa porcus ingens qui cū rostro stercorea rimaret, scrutareturq; mus prodijt, qui arcæ tabulata cepit arrodere: qua de causa maxime territi sunt. Noe autem de hoc denuō cōsultente Domini, leo in frontem percussus, est et statim ex narib. illius felis proslijt. Et hanc ille rationē adducit propter quam suille carnes ab his pro immundis habeantur. Dicit

18 item quod Deus in consummatione mundi occisurus sit omne genus et angelorum et hominum, et quod nemo uiuens, præter unum Deum, et

20 mortem (quam angelum quendam Hadriel nomine esse dicit) relinquendus sit. Et tunc præcipiet Hadrieli Dominus, ut occidat seipsum. Quo facto clamabit uoce alta Dominus, et dicet, Vbi sunt satrapæ mundi et principes? Et post hæc omnes suscitabit. Quid uero, quisquis mentis compos fuerit, de tot tantisq; nugis dicet? Non aliud certe, meo uidere, quam quod ipse Mahometes testatur, qui ait se librum conscripsisse duodecim millia sermonum mirabilium continentem: à discipulis uero suis rogatum, ut hæc ipsis exponeret, dixisse illis, quod ex his quidem ter mille ueri sint, reliqui uero falsi. Hincq; euenit, ut si qui Ismaelitarum cum aliquibus disputauerint, et falsum esse conuincatur quod ab ipsis allatum est, intrepide dicant, ea ex falsis Mahometis sermonibus, et non ex ueris desumpta esse.

21 Quod si is forte Lucianum imitatus, de seipso dixisset hanc unam solamq; esse ueritatem, quod omnia quæ in Alchorano descripta sunt, ueniam certe, quæ in hoc continentur, possent mereri. Quemadmodum hic faceret Veras narrationes nominat, quæ à se dicuntur mendacia. In principio enim libri sui sic dicit: Vnicam hanc ueritatem dicturus sum, omnia nimirum quæ hic describuntur, falsa esse. Et deinde quæcumque ridicula sunt, per lusum ascribit. Cum uero hic tanta cum impudentia falsum doceat, nec Deum ueritus nec homines, quānam uenia infelix dignus fuerit? Præterea in capite Ceramar, quod lunam interpretantur, dixit: Quod Mahometis discipuli cum luna coitui uicinam uiderent, dixerint illi, Ostende nobis prodigium aliquod. Tunc ipse duobus digitis suis Lunæ innuit, quo facto, hæc in duas partes dissecta est, et alterum quidem frustum in montem Helicain (qui ab uno latere ciuitati Mechæ adiacet) decidit: alterum uero in alium montem Erythron nomine, qui ab altero latere eiusdem ciuitatis situs est. Et luna sic dissecta in Mahometis tunicam collecta est, qui eandem integram restituit. Qua autem consutatione in huiusmodi figmenta et fabulas opus est? Verumtamen quisquis studiosus fuerit, intelligat miracula non in alicuius rei specimen fieri solere: sed alia quidem propter aliquam utilitatem animæ fiunt, ut de Christo et Nathaniële legimus. Nathaniel enim auditis quæ à Christo fiebant miraculis, et arcans animi sui, uerum suum Dominum agnouit, et Christum confessus est esse Dei filium et præceptorem Ismaelis, id est deum et hominem, alia uero in utilitatem corporum fiunt, ut infinita infirmorum multitudo à Christo sanata, et esus panum: alia rursum propter utrumq; contingunt, corpus nimirum et animam: ut in paralytico contigit, cui primū peccata remissa sunt

22

23

O 4

et fidem remissionis peccatorum etiam dissoluti
 corporis sanitas secuta est. Item in eo, qui a nati-
 uitate sua cæcus fuerat. Post sanitatem enim ocu-
 lorum acquisitam, is quoque proprium suum for-
 matorem et creatorem agnouit, ipsumque adora-
 uit. alia rursus miraculorum propter usum ali-
 quem facta sunt. ut a Mose in Aegypto et deser-
 to: item a Iosue filio Nun, qui solem in bello con-
 sistere fecit: sacerdotum quoque in Iericho. Hoc
 uero lunæ prodigium qua de causa factum est?
 Propter nullum certe commodum, nec usum: sed
 in hoc tantum, ut Mahometis discipuli omnia ea
 que in mentem incidrent, effluerent, aliaque
 que ab ipsius uana falsaque dicuntur. Vnum ta-
 men bene facere uidentur, quod mentiri scopum
 sibi proposuerunt, et perpetuo mentiuntur. Hic
 enim idem est qui dixit, Non ueni per miracula
 daturus legem, sed per gladium. Et si hoc uerum
 est, quæ nam ratione hoc stupendum in luna mira-
 culum edidit? Adeo omnia uana et falsa sunt,
 que ab ipsis dicuntur. Cum malitia enim conuer-
 santes, ignorantie seruiunt. Cognitio enim igno-
 rantiam gignere nequit, ut nec lux tenebras. Ma-
 licia uero ignorantiam parere solet. Porro in ca-
 pite Eleazar sic dicit, Deus et angeli semper pro
 Mahomete et illius sectatoribus orant. Quid
 dicis o homo? Num Deus pro aliorum salute o-
 rat, aut alium. Si seipsum, absurdum omnino est
 quod dicitur. et quæ nam sic est orationis utili-
 tas? Et hoc modo nec propriam uoluntatem per-
 ficit. Quod si alterum orat, alium omnino, ut ui-
 detur, Deum maiorem se habere deprehenditur.
 Sine omni enim controuersia, quod maius est, a
 minori oratur. Et ecce iuxta tuam opinionem, o
 Mahomet, duo Dij sunt: hic quidem maior, ille
 uero minor: et hic quidem orare uidetur, ille ue-
 ro alterius preces suscipere. Et tu ipse dum crea-
 torem cæli et terræ, illum inquam fateris, ipsum
 que adorando cælis, quem tamen pro te orare af-
 firmas. Quem enim alium Deum facis, qui cæ-
 li et terræ creatoris preces suscipiat? Quis nam
 ille DEVS sit, non intelligo. Ego autem cum
 magno illo Mose consentiens dico, Dij, qui non
 fecerunt cælum et terram, pereant. Sed dicunt
 fortassis Mahometistæ, Quæ ratione igitur uos
 Christiani dicitis CHRISTVM, quem similiter
 ut Deum adoratis, pro crucifigentibus se orauis-
 se? Eiusdem certe criminis, cuius nos accusatis,
 uos ipsi uel nolentes rei esse deprehendimini. Si
 enim Christus, iuxta uestram sententiam, Deus
 est, quare non libere et proprio iure crucifigen-
 tium se delicta remisit? Quod si Deus non est,
 cur illum ceu DEVM adoratis? Si autem ille
 Deus est, et nihilominus, ut uidere licet, orare
 deprehenditur, alio certe DEO se maiore habet

opus. En igitur iuxta tuam quoque opinionem
 Deus maior et minor est. Audiant uero nunc di-
 ligenter, qui hanc questionem mouent. Domi-
 nus in euangelio apostolis sic ait: In cathedra Mo-
 sis sederunt scribæ et pharisæi: omnia igitur quæ
 uos iusserint seruari, seruate, et facite illa: secun-
 dum opera autem illorum ne feceritis, dicunt
 enim, et non faciunt. Quid nam hæc uerba in-
 nuunt? Non aliud quam quod scribæ et phari-
 sæi solo nomine doctores sint, re ipsa uero nequa
 quam. Christus autem operibus quoque uirtutes do-
 cuit. et nonnunquam Christus autem operibus. quoque
 uirtutes docuit: et nonnunquam Christus facere ali-
 quid prius, deinde docere cõspicitur: nonnunquam
 uero facere, et silere: adeo ut et ipsi silentiū alte-
 rius doctrinæ locum suppleat. Et aliquando qui-
 dem dicebat: Luceat lux uestra coram hominibus
 ut uideant opera uestra bona, et glorificent pat-
 trē uestrū qui in cælis est. aliquando uero rursus:
 Nō sciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. In-
 ter docendū enim cū dicit, Si quis te adegerit ad
 militare unī, abi cū eo duo: et uolenti tunicā tuā
 auferre, dimitte etiā palliū et percutienti te in ma-
 xillam, obuerte et alteram (aliaque omnia, quæ
 uerborum causa omittimus) tunc dixit illis:
 Quod si dilexeritis amicos uestros quod uestrum
 est præmium? Et si mutuum dederitis his a quibus
 uos recepturos esse speratis, quod nam uestrum
 est præmium? Quin potius mutuum date illis, a
 quibus uos non recepturos speratis: et dilige-
 te inimicos uestros, et orate pro execrantibus
 uos. Cum igitur reliqua omnia etiā factis docuis-
 set, et ipsa facta uerum annuntiarent: amorem
 autem hostibus exhibendum uerbis tantummodo
 docuerat, facta autem adhuc laterent, nec manife-
 sta essent: tempore passionis orauit pro crucifi-
 gentibus se, et quæ in illo latebat erga inimicos
 charitas, in lucem se protulit. Quin et beatus il-
 le Lucas regi Theophilo sic dicit: Superiore qui-
 dem uolumine, id est euangelio, diximus de omni-
 bus quæ cepit Iesus tum facere tum docere. Qui
 bus uerbis non aliud innuit, quam quod Christum
 a stulte docentium scribarum et pharisæorum si-
 militudine separaret, et ostendit hunc doctorem ue-
 rum, qui dicat simul et faciat, qui faciat et do-
 ceat. Orauit quidem Christus pro his qui crucifi-
 gebant se, sed ut homo: Non enim instar dei sine
 corpore in terris uersabatur, neque tamen ho-
 mo nudus, ut Nestorius et uos dicere soletis, sed
 Deus et homo. Et nunc quidem ceu Deus ope-
 rabatur: ut cum dicit, Volo, mundus sis: et, Re-
 mittuntur tibi peccata tua. nunc uero ceu Deus
 et homo, ut cum cæcum tetigit, et sanatus est. Et
 in filia Centurionis per attactum quidem osten-
 dit se hominum esse: per illud autem, quod dicit,
 Tibi

Ioan. 9.

Mat. 23.

Mat. 5.

Mat. 6.

14

Tibi dico, respice & surge, suam ipsius diuinitatem declarauit. Nonnunquam uero solam suam humanitatem demonstrauit: ut cum esuriuit, laborauit, fleuit propter Lazarum.

Perfectus enim Deus, et perfectus homo erat. Et quemadmodum instar Dei propria sua potestate, quæ eumque uolebat & illi libitum erat, faciebat: sic ut homo, omnia humana (excepto peccato, quod sancta eius anima non cognouit: & ægritudine, quæ sanctum illius corpus non attigit) quæ hominis sunt, suscepit. Et quemadmodum peccati uestigium non erat in sancta Domini anima, sic nec ægritudo in sancto illius corpore. Peccatum enim ordinis turbatio & boni defectus est: & humorum inordinata confusio, sanitatisque defectus, ægritudo. Sed quomodo inordinatae confusions & ægritudinis species in corpore creatis ordinem, morbum & omnem infirmitatem sanantis conspiceretur? Quandoquidem igitur, ut dictum est, Deus erat & homo, orauit quidem humano more, quia tempus reuelandi charitatem interiorum aduenerat. Ipse enim est qui dicit: Maiorem hac charitatem nemo habet, quam ut ponat aliquis animam pro amico suo: id est, uitam. Hic uero non modo pro amicis suis uitam suam morti exposuit, sed nihilo minus pro inimicis suis, pro illis nempe qui crucifixerunt eum, & omnibus iudeis: quin etiam pro toto mundo, quemadmodum propheta prædicauerunt, & res ipsa edocuit, ueritasque emicuit sole splendidiore. Ut enim lapis emissus, si in solidum incidit, in emittentem retorquetur: ita & Saluatoris oratio, infirmorum istorum & impiorum animas omni ferro duriores nata, in eum qui hanc habuit reuersa est. Quapropter & Dauid uaticinatus dixit: Insurgentes in me testes iniqui, quæ non nouerunt, interrogauerunt me. Retriberunt mihi malum pro bono, & orbitatem animæ meæ. Ego uero cum illi obturbarent me, inducbam saccum, & humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum reuertetur. En Christi oratio rursum ad illum reuersa est. Quamobrem? Quia non inuenit penitentiae locum in animabus crucifigentium illum. Si enim penitentia in illis inuenta fuisset, peccatum utique illorum esset sublatum. Quod etiam si non factum sit, nihilominus tamen etiam Christus discipulos ad prædicationem emittens, sic inquit: Ingressi in domum, salutate illam. & si quidem domus fuerit digna, ueniat pax uestra super eam. si uero non digna fuerit, pax uestra ad uos reuertatur. Et qui non suscepit uos, nec audierit sermones uestros, egressi ex domo & ciuitate illa, excutite puluerem pedum uestrorum, in testimonium ipsis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis, & Go-

morrhæ in die iudicij, quam ciuitati illi. Et uide, non pace modo ut & precibus priuati sunt, sed etiã Sodomis collati. Intelligis ne ut quæ de Christo feruntur, à principio ab omnibus prophetis descripta sunt: quæ sanè propter nimiam copiam præterimus. Si quis enim ueritatis studiosus fuerit, ipsam inueniet. Exemplo autem utor (non enim absurdum fuerit, ab obscurioribus similitudinibus ad omnium autorem ascendere.) Quem admodum enim apud Græcos quidam in statu, quos nonnulli Mercurios uocauerunt, in illis inquam, quantum foris apparet, omnino inornata & deformia sunt omnia: statu autem apertis, illarum imagines perpulchræ apparent. Ita mihi de Christo fieri uidetur. Quæ enim extrinsecus dicuntur, & apparent, parua uidentur & exigua: quæ uero in his intelliguntur, magna sunt, & plus quam naturalia. Verum hoc exemplum sufficiens non est. Qui enim ueritatem, ut dictum est, inquit, non solum quæ in his intelliguntur Christi opera magna, plus quam naturalia & stupenda, Deoque digna inueniet: sed etiam illius humana, quæ omnem cognitionem & intellectum angelorum & hominum excedunt. Et quem admodum ex his, quæ uidentur creaturis, cæli & terræ aliorumque opifex Deus apparet (illud enim Deo proprium est, ut ipse quidem non uideatur, talis uero esse colligatur ex operibus) sic etiam in Christi miraculis Deum esse apparet, eum qui talia autoritate propria operatur. Quapropter ipse Saluator dixit: Si mihi non creditis, operibus credite.

Præterea in capite Helmaida, quod mensana significat, dicit, Christianos & Hebræos non esse filios & amicos Dei, eo quod peccatorum suorum gratia castigantur. Ego autem potius contrarium dico. Pater enim filium, qui illi curæ est, castigat, modo charitatem habeat. Quem enim legitime castigat aliquis, quam proprium filium? Et de Hebræis quidem uerè dixit, licet ignarus ueritatem locutus sit. nesciuit enim discernere inter profanum & sanctum. Hebræi enim olim Dei iram senserunt, sed non implacabilem (habebant enim perpetuo prophetas, purificationes & sacerdotum) castigante quidem eos Deo corporaliter, quod uero animam attinet, illos non deserente: quin potius ostendente adoptionis gratiam ab illis nondam defecisse. Post crucem uero & passionem Domini absoluta horum desertio facta est, animarum simul & corporum, & ceu ingratos maximo peccato, & parricidas maximo facinore, & Dei occisores summa impietate factos Deus abdicauit, proculque à se repulit, absolutè et omnino illos deserens, omnes Hebræos potestati aliorum subiiciendo, & constituendo eos seruos

omnium

Ioan. 15.

Psal. 35.

omnium ferè gentium. Et hæc quidem corporū est derelictio. Animarum autem perditionis, & uniuersalis repulse, non in hoc modo sed etiam futuro seculo, signum est, quod ab ipsis sacerdotium desererit, purificatio, sacrificium & templum, & ceu uas inutile & impurū reiecti sunt.

Psal. 69. Quapropter & Dauid uaticinatus sic dixit, Coram te omnes, Domine, qui præmunt me: opprobrium expectauit anima mea, & miseriam. Et expectaui condolentem, sed non erat: & consolatorem, sed non inueni. Et dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea propinauerunt mihi acetum. Fiat mensa illorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in offendiculum. Excæcentur oculi illorum ne uideant, & tergum ipsorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ apprehendat eos. Fiat habitatio illorum deserta, & in tabernaculis illorum non sit inhabitans. Quidnam hæc propheta inuuit? Di-
Psal. 74. cemus agedum. Beatus ille Dauid uolens in alio psalmo Dei in peccatores correctionem ostendere, sic dixit: Deus iudex est, hunc humiliat, hunc exaltat. Quia poculū in manu Domini uini meri, plenum mixto. Et inclinauit ex illo in hoc, ueruntamen fex illius non est exinanita. Omnes peccatores terræ bibent. Rursum in alio psalmo sic dixit: Deus iudex iustus, fortis & longanimis. nec iram inducens quotidie. Nisi cōuersi fueritis, exacuet gladium suum. Nunc igitur, quæ restant diligenter accipe. Propheta dixit Deum esse iudicem: sed etiam iustum esse notauit. Quontam uerò quidam hominum iudices sunt, alij quidem iusti, alij uerò iniusti, eò quod iustum uocauit, ostendit Deum omnis iniustitiæ esse expertem. Cum autè fortem uocat, ostendit quòd iustitiam suam possit cōstituere. Cumq; longanimum dicit, ostendit quod non ex abrupto Deus iudicia sua exequatur, sed mansuetè & clementer: quapropter iram suam peccatoribus non quotidie inducit. Cur? Eo quod peccatorum pœnitentiam expectet. Nunc uerò gladium suum acuit, id est, potentiam suam puniendī profert contra eos qui à peccatis ad pœnitentiam nolunt conuerti. Rursum cum dicit Deum esse iudicem, mox subiungit: Hunc humiliat, hunc exaltat. Post hæc uerò dicit, Poculū in manu Domini, uini meri, plenu mixto: & inclinauit ex hoc in hoc, ueruntamen fex illius non est exinanita. Bibent omnes peccatores terræ. Quidnam hæc propheta significat? Non aliud quam quod superius dictum est: Nisi conuersi fueritis, gladium suum exacuet. sic & hic dicit, quod poculum in manu Domini uini meri, plenum mixto: id est, plenum furoris. sed etiam misericordiæ (hoc enim mixtum significat) declinante nimirum hoc ex abrupto ad lon-

ganimitatem, uel remissionem. siue, propter opera quidem peccatorum furore plenum: propter Dei uerò in homines amorem, mixtum est misericordia illius, expectantis peccatorum pœnitentiam, quemadmodum in Nininitis, ipsa clementia peccatum exuperante propter pœnitentiam. Quamuis autem Hebræorum castigatio austerata fuerit propter captiuitatem semel atque iterum ipsis inducā, nō tamen fex exinanita est, id est, sordes infimæ & finis furoris. Id enim per fecem denotatur. Et cum propter idololatriā & iniquitates ipsorum captiui abducti sint, propter Dei tamen in homines amorem denuò redierunt ad pristinam suam libertatem & conditionem: & biberunt quidem ceu peccatores ex poculo hoc uinum, non tamen merum, sed amore & misericordia temperatum. Postquam uerò immane illud ausi sunt facinus, & in Christum tanta exercuerunt, Deiq; occisores facti sunt, intendit etiam in illos Deus arcum suum, cum stultorum illorum conuersionem expectauisset annis quadraginta: à tempore scilicet eo quo Saluator passus est, usque ad Vespasiani & Titi tempora. Cum autem peccatum horum omni pœnitentia careret, incurabilia ista mala passi sunt. Et nunc impleta est Dauidis propheta, ea quæ ab illis in CHRISTVM facta sunt exponens. Postquam enim tragicè & ampliter ea quæ facta sunt exposuit, ut pote, Contra te Domine omnes qui præmunt me. & Opprobrium expectauit anima mea & miseriam. & Expectaui condolentem, sed non erat, & consolatores, sed non inueni. & Dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea propinauerunt mihi acetum: Tunc, quæ illis euentura sint mala, enumerat. Fiat mensa illorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in offendiculum. Mensa enim cibum impositum gestat ad impletionem deficientis corporis: habet etiam fruitionem, delicias & lætitiā. Colligens igitur in unum propheta omnes Hebræorum delicias, omnem lætitiā & fruitionem, mensæ uocabulo utitur: ostendere hoc uolens, quod illis omnia in contrarium cessura sint. Et quemadmodū animalia quædam laqueis capta, ueniente uenatore & illa incipiente matrare, singula alterius exitum uident, nec tamen sibijpsis nec reliquis animalibus concaptiuis suis subuenire possunt: ita etiam Iudæis continget. Coram ipsis enim cædentur amici & fratres, parentes & liberi, eo quod nemo sit qui eos eripere uel adiuuare possit. Simul uerò causam calamitatis ostendens inquit, In retributionem: id est, propter mortem Domino ab ipsis illatam. Excæcentur oculi eorum ne uideant, & dorsum illorū semper incurua. Obtenebratos itaq; oculos habentes

habentes, nec intelligebant, uidebant ue rationalem iusticiae solem, Christum. Tergum illorum semper incurua: ne scilicet ab ipsis auferatur perpetuae seruitutis iugum. Et hoc grauisimum est, quod loco colophonis omnibus adicitur: Et effundatur in illos ira tua, et aestus uel furor irae tuae apprehendat eos. Aestus enim animi ue furor, commotio cordis est ad rem aliquam: quem motum aliud quoddam extinguit, ut in Niniuitis, poenitentia, sicuti dictum est. Ira uero huius commotionis effectus est, quem et fecem nominauit, quem admodum de Sodomitis quoque est dictum. Sed perpendas nunc prophetae oraculum. Non dicit, Funde furorem tuum: sed, Effunde furorem tuum et iram tuam. Articulus enim hoc loco immoderatam iram Dei et furorem significat, extremum excidium et desertionem animarum simul et corporum, aduersus eos qui tunc temporis extabant, illosque, qui in posterum horum dogmata sunt secuturi. Fiat habitatio illorum deserta, in tabernaculis illorum non sit qui inhabitet. Quod et euenit. Haec autem prophetae oratio non execrandi formula est, sed prophetae elocutio. Vbi enim est Hierusalem? ubi templum? ubi sacrificium et oblatio? Omnia haec exinanita sunt, ac si nunquam extitissent. Et nisi templum reaedificare conati essent, possent quidem dicere: Si conari uoluissimus, potuissimus utique et absoluerim. nunc uero conspiciuntur non semel, aut bis, sed etiam tertio id tenta uisse, nec unquam noti compotes facti sunt. Existimabant enim miserrimi homines, se templum reparaturos regnante Adriano Romanorum rege: deinde sub Constantino Magno: sed ab utroque, ceu proterui et contumaces puniti sunt. Hostis uero Christi et desector Iulianus, una cum Iudeis summo studio in hoc incubuit, pecuniam deposuit, artifices conuocauit, omniaque egit, fecit et procurauit, ceu insanus et mente captus, ut Christi destrueret sententiam, quae templum illud reparari non permittebat. Caeterum qui sapientes capit in uersutia sua, statim ei re ipsa ostendit Dei suffragia longe omnium esse fortissima. Vt enim stultum et uesanum studium aggressi sunt, fundamentisque erutis manus aedificatio admoouere uoluerunt, ignis est fundamentis emicans plurimos consumpsit, horumque conatum et uesaniam repulit. Rex uero uesanus quocumque pedes ferebant, trans fuga aufugit, Dei iudicio territus. Sed ne sic tamen infelix ille cessit. Paulisper itaque huic loco immorantes, etiam aliorum prophetarum ad Hebraeos oracula inspiciamus. Dicit enim Esaias, Scio quod durus es, et neruus ferreus collum tuum: id est inflexibile, et frons tua aenea, id est impudens. Et Daniel: Venerunt super nos mala, qualia non facta sunt sub caelo, secundum ea quae facta sunt in

Esa. 48

Dan. 9

Hierusalem. Quae nam illa? Quae nimirum et Moses praedixerat, et Ieremias exposuit. Et ille quidem sic inquit: Tenuis et delicata ualde, cuius pes non experientiam sumpsit ascendere in sellam, propter teneritatem et molliciem, mensam attinget illicitam, et deuorabit liberos suos. Quod etiam in Hierusalem factum est, in excidio a Romanis illato. Matres enim liberos suos deuorauerunt. Ieremias uero oraculum hoc exponens, dixit: Manus matrum miserantium aggressae sunt liberos suos. Sed et Malachias propheta sic inquit: Si suscipiam ex uobis faciem uestram, dicit Dominus omnipotens, quia ab ortu in occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum. Vos autem prophanatis illud. Quando itaque haec impleta sunt? Omnino post Christi crucem, et resurrectionem. Non enim Hierosolyma tantum, ubi Moses Dei cultum, et non alibi fieri praeeperat, sed in omnem quam sol intuetur terram, Dei gloria dilatata est. Hoc enim innuit quod dicitur, Ab ortu solis usque ad occasum: id est, in toto mundo. Nec contenta est propheta dixisse illud, Ab ortu solis usque ad occasum, ne Iudaei haec calumniantes dicerent, se per uniuersum orbem habitare, et prophetam de ipsis locutum esse. Verum addit, Nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum et sacrificium mundum offertur nomini meo. Vos autem prophanatis illud. Non ut ceu sacrificio Hebraeorum contaminato et prophanato, Deus sic per prophetam locutus sit, sed propter mores haec offerentium. Verum si quis forte et hoc dixerit, non multum mea errauerit sententia. Veteri sacrificio cum nouo comparato, magna inter haec differentia animaduertetur. Et quemadmodum angelos incorporeos ad Dei incorpoream substantiam collatos, corporeos esse iudicamus: sic etiam in ueteris et noui sacrificij collatione contingit. In illo enim sanguis taurorum et hircorum, et tabo cinisque iuuenca: hic autem filius Dei, et sanguis Christi. Ecce igitur differentiam. Quapropter et Dauid uaticinatus dixit, Non suscipiam ex domo tua uitulos, neque capellas ex gregibus tuis. Quoniam mea sunt omnes ferae campi, iumenta in montibus, et boues. Cognoui omnes uolucres caeli, et pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi. Mea enim est terra, et plenitudo eius. Num edam carnes taurorum, et sanguinem hircorum bibam? Offer Deo sacrificium laudis, et redde altissimo uota tua: et inuocabis me in die tribulationis tuae, et eruam te, et glorificabis me. Vides ne ut sacrificium quod tauris constat et hircis, non appro-

Deuta. 9

Malach.

Psal. 50

bat.

bat: illud uero quod laudem continet, recipit.
 Soph. 2 **Quin** & Sophonias sic ait: Apparebit Dominus
 super omnes gentes, & extirpabit omnes deos
 gentium: & adorabunt eum unusquisque de loco
 suo. Et hic quoque Hierosolymam neglexit, om-
 nem uero locum gentium ad Dei culturam ue-
 nientium in medium adduxit. Omnibus tamen
 his sic ratis firmisq; non tamen poenitentiae tur-
 ris & praesidium concedit, nec ianua adhuc clau-
 sa est, neque Hebr. eis neque Ismaelitis, sed nec ul-
 li qui intrare uoluerit. Et sic de Iudeis quidem ue-
 re hoc dixit Mahomet: licet ipse quid nam dica-
 tur, ignorauerit, ut dictum est, De Christianis
 autem non sic: Nec enim ut ipse putauit, propter
 peccatorum castigationem, non pro filiis & ami-
 cis Dei iudicandi sunt. Procul enim a scopo ab-
 errauit, putans propterea quod Ismaelita non-
 nullos Christianorum affligant, ipsos quidem lau-
 di dignos, & quasi filios & amicos Dei, punire
 Christianos a Deo omnino repudiatos. Sed ali-
 ter longe se habet negocium. Maxima enim Chri-
 stianorum multitudo summa pace fruitur, quos
 Deus iudicio suo sibi soli noto non sinit pertur-
 bari ab impijs, qui licet contra hos expeditio-
 nem facerent, fortiores sanè stabilioresq; ara-
 nearum tele apparerent omni impiorum mili-
 tia & fortitudine. Constituteor tamen multos Chri-
 stianorum propter peccata nostra in manus im-
 piorum traditos esse, in suisq; correctionem,
 & aliorum exemplum & respicientiam.
 Neque sanè existiment Christianos, qui in illo-
 rum sunt manibus, propter horum uirtutem tra-
 ditos esse. Sed ueluti flagellum & lorum corre-
 ctionis a Deo & iudicati & misi sunt (castiga-
 tione enim dignos castigant) sunt tamen interim
 Deo exosi & abominabiles. Quid enim locu-
 ste sunt, & eruce, & bruchi? Magna nimirum
 Dei potentia. Quid item fulmina & grandis,
 aliq; que nonnunquam per elementa sunt ca-
 stigatōnes? Num igitur amici Dei & filij Dei
 iudicabuntur? Quibus ipsa ueritas sic respon-
 det: Nouit deus omnia, etiam ante generationem
 illorum. Quemadmodum enim de Esau & Iaco-
 bo dixit, priusquam hi nascerentur, Iacob dilexi,
 Esau autem odio habui: sic etiam eos qui abnega-
 ta uera & irreprehensibili Christianorum fide
 ad contrariam deflexerunt, priusquam nasceren-
 tur, perditionis & satanae instrumenta iudica-
 uit. Et licet illic inueniantur, siue hic, nihilomi-
 nus poena digni deprehenduntur: quod in illis ui-
 dere est, qui in captiuitate aut nati sunt, aut post-
 ea nascuntur. Verum tamen ex his qui Christum
 abnegauerunt, nascuntur aliquando sancti &
 boni uiri: quemadmodum ex Esau iustus ille Iob,
 & martyres ex idololatriis. Verum de his qui-

dem haec dicta sint. De ijs uero qui religionem
 propriam & pietatem inter impios custodiunt,
 quid nam dicere opus est? Nonne admirandi &
 laude digni sunt? Nec minus de illis sic iudican-
 dum, qui in libertate religionis agunt. Hi siqui-
 dem nondum probati sunt, & propterea qualis
 nam sint ignoratur: a Deo autem, & illo solo co-
 gnoscuntur. Illi uero instar auri in fornace puri
 esse declarantur, quemadmodum illi in Babylone
 pueri. Nec sanè ad salutem satis efficax est ipsa
 dogmatum fides, nisi operibus fuerit temperata.
 Ostende enim mihi, dicit oraculum, fidem tuam
 ex operibus tuis, & ego tibi ostendam fidem
 meam ex operibus meis. Videamus igitur quae
 nam opera apud Deum recipiantur, & qui nam
 hi sint qui Dei meminerunt. num scilicet hi qui
 in delicijs & libertate uiuunt, an qui in afflictio-
 ne & miseria? Hi certe haud dubie. Ait enim,
 Domine in afflictione tui recordati sumus. Et,
 Qui in lachrymis seminant, metunt in exulta-
 tione. Et tribulationes multae iustorum, mors
 autem peccatorum mala. Licet enim in hac uita
 felici successu ferantur, & perinde ac si quis
 laudetur quod prudens sit, fortis, temperans &
 iustus, alius uero nihili haec faciens, pinguem
 se esse gloriatur & corpulentum: sic de seipsis
 sentiunt miserissimi homines, ac ueris inexhaustisq;
 diuitijs cōtemptis, illas quas somnia simulant, am-
 plectuntur: & preciosa illa margarita, Christo
 nimirū, relicta, conchas uel lapillos congregant.
 Quid autem de oraculo illo prophético iudicāt,
 quod dicit, Quem diligit Dominus eum castigat,
 & flagellat quem filij loco adoptat? Christiani
 itaq; non traduntur tanquam reiecti & deserti a
 Deo, ut Mahomet aperie testatur: sed ceu filij
 causa correctionis (ut superius dilucide demon-
 stratum est) & propter aliorum respicientiam &
 utilitatem. Habent enim Christiani, qui inter gen-
 tes agunt, patriarchas, sacerdotes, pontifices, per
 quos sanctificantur, omniaq; quae Christianis so-
 lennia sunt, administrant, in ipsorum quidem uti-
 litatem, in signum uero quod ab adoptione filio-
 rum Dei non, nec ab illius amicitia exciderint.
 Agnoscent igitur omnino, quod iusti quidem se-
 pius in manus impiorum tradantur, non ut glori-
 ficientur impijs, sed ut probentur pij, & auro pu-
 riores reddantur. Quid autē de iusto illo Iob dice-
 mus? (omitto enim dicere de patriarcha Abrahamā,
 cum & ille ad tēpus inter impios conuersatus sit)
 & sanè de ferreo illo & adamantino Iob interro-
 go: Num ceu desertus & a deo reiectus diabolo
 traditus est? & tot tantisq; malis mobilibus si-
 mul immobilibusq; flagellatus est, liberorum sci-
 licet amissione, & proprii corporis afflictione?
 Diabolus uero qui iustū flagellabat, num tāquam
 amicus

Prouerb.

amicus dei affligebat hunc, deo quidem ante generationem huius notum, sanctumque; ab alio iudicatum, hominibus autem ignotum? Quapropter Deus eum in medium statuit instar columnæ & statuæ cuiusdam animatæ, in exemplum & utilitatem posteritatis. Miror sanè nisi de hoc sic quoque loqui audeant. Inquirendum tamen est, & res ipsa indicat, quales de deo & diabolo opiniones habeat Mahomet. Summa enim dicendi libertate contendit, etiam demones saluandos fore, Originem nimirum secutus. Quin etiam in lege à se lata, Alchorano nimirum, sic inquit: Magna demonum multitudo cum hæc legi audiuisset, admirata est, & propter hoc gauisa est, qui etiam illi credentes salutem consecuti sunt. Quomodo autem aliquis saluari poterit, nisi prius respiciens operam fecit quæ illum rite cum Deo uniant? Tunc enim in Dei amicitiam recipitur, cum illi unitus fuerit: Deo autem unitus, hæres salutis est, regni cælorum, uitæque æternæ. Huiusmodi inquam, de diabolo opiniones concepit filius illius Mahomet, ut quamuis aperte dicere uereatur diabolum Dei amicum esse, reipsa tamen illud affirmet.

IN MAHOMETEM ORATIO
Tertia.

Quandoquidem de absurdis quibusdam Mahometis opinionibus diximus superius, inspicimus nunc quænam de saluatore nostro Christo et uero Deo nostro miser ille sentiat, doceatque. Reuera enim hoc uerum est, dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Hic enim trinitatem negat, deum tamen esse fatetur creatorem cæli et terræ, angelorum et hominum, omnisque creaturæ filium non habentem, ut pote cum sine muliere hunc genuisse non sit possibile, heretici Carpocratis opinionem secutus, carnalem arbitratus esse Dei generationem. Quapropter etiam disidia inter Deum patrem & filium esse potuisse existimauit. Quod si impossibile est ut Deus sine muliere filium habeat, dicant etiam illum nec creatorem esse, nec opificem sine propostâ sibi materia, iuxta insipientium Græcorum doctrinam. Si uero deus filium habuerit, etiam disidia inter illos exoriuntur, ut in capite Helmonijm asserit, Iudeos simul & ipsum secutus Carpocratem. Nos uero de his singulatim in apologia diximus, quapropter ut supra quoque diximus, non instituumus de his copiosius contendere. Quoniam uero in præsentibus huic manifeste contradicimus, audiant quæso Mahometistæ. Mahomet hic Christum nec Deum esse sentit, nec dei filium, sed nudum hominem, ut & reliquos omnes, sed sanctum, omnibusque hominibus sine controuersia excellentiorem, ut etiam

Nestorius sensit. In capite autem Elhesa, quod mulieres significat, sic ait, quod CHRISTVS IESVS filius Mariæ sermo DEI sit, anima Dei, spiritus Dei. Incipiamus ergo ab ipsius Mahometis confessione. Quod si ut ad prophetas sermo Dei factus est, & propheta illum hominibus annunciauerunt: sic etiam Christus acceptum à Deo sermonem homines docuit, & propterea, ut Mahomet hunc nominare solet, propheta dicitur, omniumque maximus, imò ipse Dei sermo, qui sit quod nullus unquam prophetarum sermo Dei dictus sit, sed singuli nominis proprii significationem retinuerint? Quod si autem hæc ratio nulla fuerit, sed si propterea sermo Dei dicitur, quod archangelus Gabriel adueniens uirginis gratia plena faustum illud nuntium annunciauit, oportebat certe & Samsone Manuæ filium eodem nomine appellari, quoniam & ipse ex promissione Dei natus est. Angelus enim adueniens, illius generationem exposuit. Quin et Zachariæ filium Ioannem similiter ex promissione natum, sermonem dei uocari oportet, propterea quod ipsius natiuitas Zachariæ per angelum annuntiata sit. Quandoquidem igitur nec propheta aliquis sermo dei uocatus est, nec aliquis ex promissione natus: certe nec Christus sermo dei dicitur, propterea quod angelus uirgini Mariæ salutem dixerit, aut quod is regnum Dei annunciauerit. Sed alia quadam ratione, quam ignorauit Mahomet, hoc nomen accepit. Si enim nouisset eum, à blasphemis certe illum iactis abstinuisset. Cum enim ex scripturis audiuisset Christum esse sermonem, illud quidem quod dicebatur confessus est, illius uero sensum nec recepit, nec Christum deum esse confessus est, ne forte duos Deos adorare deprehenderetur. Ecce autem timuit, ubi timor non erat: non enim intellexit substantiarum discrimen, nec ipsam substantiam. Christus enim sermo dicitur, & celebratur, non modo quod mentis & rationis & sapientiæ dux est, uerum etiam quod omnium causas, id est exempla, quæ etiam ideas dixerunt, æternas nimirum considerationes, & consilia in seipso solo præsumpsit, & quod ex eo ipso sermone, hoc ipsum quod sermonem habent, & Angeli & homines acceperunt, & quod per omnia penetrat, ut uaticinia tradunt usque ad omnem finem. Et præterea quod super omnem simplicitatem diuinus sermo expanditur, & omnino super omnia iuxta illum omnem substantiam excedentem est absolutus. Quandoquidem igitur ut dictum est, neque ut propheta sermo nominatur, neque ex promissione, manifeste nunc patet, quod ceu naturalis sermo Dei Christus dicitur & sit, quapropter etiam filius Dei dicitur & est. Quemadmodum enim sermo mentis esse

Aus est, sic etiam Christus ab eterno, et sine pas-
 sione, ante secula e deo genitus, filius illius nomi-
 natur. Nec enim dicere fas est, secula attigisse æ-
 ternam illam ante omnia secula generationem.
 Num itaque aliquando deprehenditur deum ser-
 mone caruisse, insipientem, impotentem, fontemq;
 siccum aquis destitutum fuisse? Sed quemadmo-
 dum Christus sermo dei nominatur, sic etiam sa-
 pientia et potentia dicitur. Et Deus quidem aut
 antea sermone caruit, insipiens fuit et impo-
 tens, postea uero, ut homines solent, sapientiam,
 sermonem et potentiam assumpsit, tuncq; perse-
 ctus redditus est: aut cum ab eterno ante omnia
 secula perfectus esset, suum ipsius sermonem ge-
 nuit. Et si quidem post tempus aliquod aut arti-
 culum temporis sermonem ex se progenuit, quo-
 modo deus erat ante qui sermone carebat? Quan-
 tulumcunque enim quis a corporibus abstulerit,
 corpus imperfectum redditur: a naturis autem in
 corporeis si uel minimam abstuleris portionem,
 totum perdidisti. Quod si igitur hoc de angelis
 incorporeis recte dicitur, quanto magis hoc in
 deo absurdum erit, qui ab omni incorporea sub-
 stantia, omni simplicitate et natura supra om-
 nem substantiam exemptus est: Si enim sermonem
 non habebat, et postea ipsum assumpsit, possibi-
 le etiam ut illum perdat, quemadmodum assump-
 sit (quæ enim apposta sunt ad aliquid, etiam au-
 ferri posse constat) Quod si uero ab eterno et
 ante omnia secula ceu perfectus deus, perfectum
 quoq; suum sermonem genuit, pater qui æternus
 erat, filium quoq; et sermonem suum æternum
 esse declarauit, et saluator expressa imago et
 splendor patris est naturalis, et in imaginem hanc
 semper respiciens pater seipsum semper aspicit:
 stulte igitur Mahomet tradit, deum non posse fi-
 lium habere sine muliere. Hoc idem ceu sorte ar-
 gumentum repetit. In hunc autem (quantum con-
 iicio) errorem incidit, quod deum corporeum esse
 putaret, et propterea supernam quoque illam
 generationem corpoream esse existimauit. Et fie-
 ri potest, ut quemadmodum de deo dixit, quod in
 ipso non sit accidens, et necessariò neque sub-
 stantia neque uita, eo quod non comedat, nec spi-
 ret, ita etiã negauerit deum habere filium. Quan-
 doquidem uero idem ille Mahomet Christum ani-
 mam dei et spiritum Dei dilucidè dicit, uocatq;
 concedamus nos quoq; rem ita ut dicit se habere.
 Et si spiritus dei et anima Dei, creatura esse po-
 test et est, ecce igitur iam contingit ut deus, iuxta
 Mahometis opinionem aliquando spiritu carue-
 rit, et anima, et per creaturas plene absolutus
 sit, et quod aut ipse imperfectus seipsum condi-
 derit, perfectumq; fecerit, aut alium sui creato-
 rem habeat. En rei absurditatem considera. Si ue-

Hebr.1

ro Deus nunquam caruit spiritu, nec anima, sed
 his semper fuit præditus: sequitur, quod Christus
 semper, non secundum humanam naturam, sed di-
 uinam, cum Deo fuerit, siue sermonem, siue sapi-
 entiam, siue potentiam hunc nominaueris. Sem-
 per, inquam, ex deo est, et cum eo. Sapiens enim
 nunquam sine sua est sapientia, neque robustus
 sine suo robore, neque mens sine sua ratione, ut
 nec sol sine suo radio. Si igitur hunc animam si-
 ue spiritum dei dixeris, eundem etiam sermonem
 esse dicere licet. Si enim animam Deus habuerit,
 præstantissima in illo pars ipsa anima esse depre-
 hendetur. Et uide, ex ipsa ueritate, imò ex ipsa
 Mahometis confessione demonstratum est, Chri-
 stum eiusdem et unius cum Deo naturæ esse, et
 eundem deum patrem habere genitorem ab æter-
 no ante secula, filiumq; Dei esse genuinum, et
 deum. quemadmodum ipse in Euangelij sic ait, Ioan. 10
 Ego et pater unum sumus: id est, unus deus, non
 secundum personas, ut dicit Sabellius, sed secun-
 dum unam eandemq; diuinitatem. Et dei ille con-
 templator Moses ait, In principio creauit Deus
 cælum et terram. Et propheta Dauid, Omnia
 fecisti in sapientia: et, Sermone Domini cæli fir-
 mati sunt. Huius etiam filius, Solomon, admira-
 tione omni dignus: deus in sapientia fundauit ter-
 ram, cælos autem parauit in prudentia. Eloquen-
 tissimus autem ille Esaias, Deus æternus qui para-
 uit extrema terræ. Beatus uero Ioannes Zebedei
 filius (quem etiam tonitruum filium Dominus no-
 minauit, eo quod supernam illam generationem
 tonitruum clariis orbi ebuccinauerit) in Euange-
 lio sic ait, In principio erat sermo, et sermo erat Ioan. 1
 apud Deum, et Deus erat ille sermo. Omnia per
 illum facta sunt, et sine eo factum est nihil, quod
 factum est. Videm' quomodo propter temporis
 importunitatem prophete obscurius locuti sint,
 Ioannes autem clare, aperto (quod aiunt) capite
 altum exclamauerit: Et ueterum quidem prophe-
 tarum alius sermonem, alius sapientiam, alius pru-
 dentiam, alius creatorem hunc nominauit. Hic
 uero deum, non cælans arcanum hoc, quod pro-
 pter temporis importunitatem tamdiu latuerat,
 cum nondum fas iustumq; esset uelum auferri.
 Quin et ipse filius dei et deus, quasi per anig-
 mata annunciatus esse uidebatur: quapropter to-
 nitruum filius hoc, In principio erat sermo, etc.
 clarius prædicauit. Et quemadmodum sol densis-
 sima nube et tempestate teclus, obscurus est, pro-
 priam tamen lucem suam penes se habere uide-
 tur, tempestate uero soluta et puro aere reuerso
 omnibus radios suos copiosissime immittit, ita
 etiam mea de sermone et filio dei fertur senten-
 tia. Deus enim existens uerus ante secula, filius
 dei, et creator omnis creaturæ (quemadmodum
 in sup.

Pfat. 32
Prophet. 3

Ioan. 1

in superioribus Apologijs, et in presenti quoque demonstratum est) latebat tamen sub nube ignorantiae, et idololatriae tempestate, cum patre et spiritu. postquam autem uer apparuit, id est huius in carne administratio, et secundum carnem ex muliere natus est, sancta scilicet uirgine Deipara Maria, tunc apparuit gratia Dei omnibus salutaris hominibus, et adorauit creatura creatorem suum, solumque uerum Deum glorificauerunt, patremque Domini nostri Iesu Christi, et ipsum filium et sermonem patris, sanctumque et uiuificantem spiritum, unam uidelicet sanctam, consubstantialem, indiuisam et inconfusam trinitatem, unum nempe Deum. Et tunc uisa est Christi gloria, ueluti gloria unigeniti a patre. Et tunc emisit diuinos suos radios, tenebrasque ignorantiae illuminauit, frigiditasque et mortuas animas calore fidei uiuificauit.

Præterea Mahomet Carpocratis heretici opinionem secutus, Christum ex uirgine natum sine uirili opera confitetur, Deum uero et Dei filium esse negat. Duobus hic argumentis usus. Quod nec Christus hoc unquam de se dixerit. Et quod Iudæis dixerit, Adorate Deum meum et Deum uestrum, Dominum meum et Dominum uestrum. Impij autem scopus unus semper est, ut pro uirili sua persuadeat cunctis hominibus, ut credant Christum nec Deum esse, nec dei filium, sed sanctum quidem, et prophetam omnibus prophetis superiorem, hominemque cunctis hominibus excellentiorem, Deum uero nequaquam. Stultus autem hic diabolus imitatus, homines contra Christum per suadere conatur. Quemadmodum enim is omni modo conatur singulos homines seducere, et uel fide uel operibus a Deo alienare: sic et Mahomet omni studio in hoc unum intentus uidetur ut omnes homines a uero deo quam longissime abducatur, partim quidem fide, partim uero operibus: Deum autem adorare docet, quem sua ipsius ratio effinxit. Et demones quidem uiso Domino, ipsum Dei filium uel nolentes confessi sunt, (non enim ut ueri adoratores hunc confessi sunt, sed ut hi qui ueritatem occultare non poterant, dixerunt, Quid nobis tecum rei est fili dei? Venisti ante tempus ad cruciandum nos?) Mahomet uero demones impietate superat, qui Christum nec Dei filium, nec iudicem esse affirmet. Sed ad illum Esaias dixerit, Cum diabolo corrupta est scientia tua cum decore tuo, etc. Et merito sane de Mahometo discipulisque suis dicat aliquis, gentem esse quæ consilium amisit, et in qua non sit scientia. Nos uero sic dicimus: Quod si fides (ut scriptura docet) sine operibus mortua est, multo magis opera sine fide mortua sunt. Vbi uero nec fides nec opera præstata sunt, quid nam il-

lic iudicandum est? Quemadmodum enim corpus sine anima mortuum est, sic et anima sine fide et operibus. Si enim fides adfuerit, licet uulne retur anima, sanationis tamen uias habet, per penitentiam scilicet et opera. Fide autem absente, omnis actio aut uirtus, quæ in speciem esse uideatur, uana est, et inanis. Fide enim præsentem etiam uirtus adest, licet aliquando uirtutis defectus, id est peccatum oboriatur. Vbi uero fides non est, nec uirtus est. Vbi autem uirtus non fuerit, nec illius defectus est. Vbi igitur uirtus non est, nec fides est, nec peccatum, sed nuda et mera impietas. Quapropter et Esaias ait: Nisi credideritis, non intelligetis. Fides itaque et spes eorum est quæ non uidentur, non eorum quæ demonstrantur: sed imprimis donum Dei est fides illa Christianorum in sacrosanctam trinitatem. Quod enim uidet aliquis, cur sperat? Et quod uidet aliquis, cur credit? Veruntamen quemadmodum apud nos sol omnia quæcumque contingere potest, illuminat, et lucem habet in uniuersum mundum uisibilem, multiplicem, sursum et deorsum priorum radiorum splendorem dispergens: et si cui non adfuerit, non propter huius illuminatoriae uirtutis infirmitatem hoc fit, sed propter uisus incommoditatem: multa enim quæ talia sunt, radius solaris transiens non illuminat, cum alia illuminet: sic etiam rationalis ille iustitiæ sol Christus, in se credentes luce implet rationali, omnemque ignorantiam et errorem ex animabus, quibus inciderit, expellit, et uitiosos illarum oculos purgat. Et quemadmodum ignorantia errantes et seductos dissipat hinc inde, sic rationalis lucis presentia eos qui illuminantur colligit, et in unum coniungit. Quapropter ipse Christus inquit, Ego sum lux mundi. Et qui in me credit, non ambulabit in tenebris, errorum nempe: sed habebit lucem uitæ et reliqua, quæ oratio nostra paulò post exponet. Quoniam igitur in capite Helmaida, ut dictum est, duabus contra Christum demonstrationibus innititur Mahomet, ostendens hunc Deum non esse, eo quod CHRISTVS nusquam dixerit se Deum esse: tum quod Iudæis præceperit, Adorate Deum meum et Deum uestrum, Dominum meum et Dominum uestrum: agedum de prima iam uideamus, dein Deo uolente etiam secundam discutiemus. Incipiamus itaque ab ipsa Mahometis confessione. Hic Christum sermonem Dei, animam Dei, et spiritum Dei, ut dictum est, uocat. Item quæ de Christo et Apostolis in Euangelio describuntur, iusta, sancta, perfecta et uera esse confitetur: et bene. Veritas enim Domini manet in æternum. A sermone quippe dei mendacium exire nequit: idem enim esset dicere deum non esse Deum, et ueritatem mendacium, li-

Ioan. 8.

tēme tenebras. Mahomet igitur absurditate rei intellecta, ad hoc confugit, Christum nusquam de se quod Deus sit dixisse. Nos itaq; in prima, secunda & tertia Apologia copiose simul & clare demonstrauimus, ab ipso Adamo usq; ad Christi generationem, quod propheta omnes uaticinati sint, quod patres uiderint, quod ipse Deus & pater de Christo locutus sit, & quod manifeste citraq; omnem controuersiam demonstratus & declaratus sit Deus & Dei filius, & filius hominis. Post baptismum uero Ioannis, & mortem illius, ipse etiam Christus regnum Dei prædicare cepit. Sed quod inter prædicandum non frequenter exclamauerit. Ego Deus sum qui uobiscum loquor, uerum est: quemadmodum nec rex obambulans clamat, Ego rex sum: uerum tamen ex magnificencia & gloria autoritatis & potentie illius omnes hunc à seruis possunt discernere: sic etiam in Christo fit. Quamuis enim ore suo non frequenter dixerit, Ego Deus sum: operibus tamen hoc idem demonstrauit. Neq; tamen suam diuinitatem occultuit, neq; etiam Deum patrem suum: nec etiam illos inhibuit, qui se & Deum esse, & Dei filium confessi sunt. Nathaniel enim dicens, Tu es filius Dei, tu es rex Ismaelis: non reprehensus est, ut hi qui Lycaonia Paulum & Barnabam Deos esse sentiebant, ipsiusq; tanquam dijs sacrificaturi erant, increpati sunt ab ipsis dicentibus. Desistite à re tam absurda, nos etenim homines sumus ipsdem quibus & uos malis obnoxij: et priusquam loquerentur, uestimenta sua dilaniauerunt. Verum Nathanielis confessio recepta simul & laudata est. Ad hæc Domino discipulos suos interrogante, Quem nam me dicunt homines esse filium hominis? cum nō opus haberet hæc interrogare, qui omnia priusquam ipsi nascerentur, iam ante nouerat: sed cum illos in sublimiorē cognitionem uellet inducere. Discipulisq; uarias aliorum sententias de illo exponentibus, Petrus etiam adiciens, Tu es Christus filius Dei uiuentis: non audiuit à Christo, Erras ò Petre, ne erres, magister enim tuus sum, audi & agnosce ueritatem cum omnibus his, non sum filius Dei, impossibile enim est ut Deus filium habeat. Sed quid? Dicit illi CHRISTVS, Beatus es Simon fili Iona. Quoniam caro & sanguis non reuclauit tibi, sed pater meus qui in cælis est, confirmans omnino illius sermonem. In gratiam uero & præmium ueræ & indubitæ confessionis, dedit illi clauas regni cælorum. Item octauo post Christi resurrectionem die, cum Thomas Christi manus latusque contrectauisset, et cognouisset hunc sine omni controuersia esse CHRISTVM, altum exclamauit, Dominus meus, Deus meus. Quid uero Christus ad Thomam? Quoniam ui-

AA. 14.

disti me, credidisti. Beati qui non uident, & credunt. Et hæc quidem illi tradiderunt. Videamus uero ea quæ Christus de seipso protulit. Amen Amen dico uobis, inquit, uenit hora & nunc est, quando mortui audient uocem filij Dei. & qui audiuerint, uiuent. Sicut enim pater uitam habet in seipso, sic etiam filio dedit, ut uitam habeat in seipso. Et potestatem dedit illi ut faciat iudicium: quia filius hominis est. Ne miremini illud: Quoniam ueniet hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius: & egredientur hi quidem qui bona fecerunt ad resurrectionem uitæ: qui uero mala operati sunt, in resurrectionem iudicij. Et rursum: Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. Quid uobis uidetur? Num Christus se Deum dicit, & Dei filium, an non? In eo certe quod dicit, Venit hora quando mortui audient uocem filij DEI, ostendit Deum habere filium, qui est ipse Christus. Illud uero, Audient mortui uocem eius, & uiuent: ostendit eum Dominum esse, & potestatem habere uitæ & mortis et nūc & semper. Quemadmodum enim pater uitam habet in se ipso, sic et filius. Cū uero ait ad faciendū iudiciū: secundum huius aduentū significauit, & iudiciū quod facturus est, quemadmodum in secunda Apologia luculenter demonstratum est. Eo autem quod dicit, Quia filius hominis est: ne miremini hoc. Veniet enim hora, qua hi qui in monumentis sunt, audient uocem eius, & exibunt in resurrectionem, iudicium & retributionem. Seipsum deum esse ostendit, sed etiam hominem. Hæc enim omnia Dei opera sunt. Quapropter & uetus scriptura Theologiæ nomen accepit, ut pote quæ dei sermones contineat: noua quoque idem nominis habet, cum & ipsa similiter eosdem comprehendat, imprimis uero Theurgia uocatur, eo quod Christus opere & factis compleuerit, quæ olim à prophetis erant prædicta: & summa cum bonitate administrauit ea quæ inter nos humilia erant cum diuinis suis supremæ coniungens, secundum patris bene placitum et spiritus cooperationem. Vnde merito sanè dixerimus, Magnifica sunt opera tua Domine, omnia fecisti sapienter. Cum itaq; Christus Deus sit, ut demonstratum est, & Dei filius, est etiam homo, hominisque filius secundum carnem, & prædicatus est à conditione mundi, & apparuit ex uerbis prophetarum & uisionibus, quin ipso Deo patre illud de ipso testante. Tempore autem hoc postulante, Christus hoc ipsum dilucide declarauit uerbis simul & operibus, omniaq; comprehendens dixit: Qui credit in me, habet uitam æternam, his inquam, diuisit uitam animæ ab hac corporali. Hæc enim ubi ad tempus uisa fuerit, transit: animæ autem

Ioan. 49

Ioan. 69

uita

uita sempiterna est, quem admodum & mors illius. Nihilominus tamen corpus illud corruptibile et mortale Creator huius, Deus nimirum, non derelinquet in morte et corruptione: sed postquam illud incorruptibili & immortalitati naturae induerit, integri et immortales resuscitati, iuxta oraculum, cum Deo erimus. Per ipsa igitur uerba quae antea scriptus locutus est, nihil minus ex his quae nos non adscripsimus, Christus seipsum manifeste Deum & hominem esse declarauit. Ceterum cum illi qui a natiuitate sua caecus existerat, sanitatem & uisum restituisset, cum ille iam uideret, sic ad eum dixit, Credis ne in filium Dei? Ille uero ait, Et quis nam est Domine ut credam in illum? Dixit autem illi Iesus, Et uidisti eum, & qui loquitur tecum, ille est. Ille uero dixit, Credo Domine, et adorauit illum. Ceterum Mahomet quosdam accusans dicit, Reuerentur ea quae non intelligunt, nec possunt enarrare. Hoc ipsi imprimis contigit, cum Christum negauit esse Deum filium, nec incarnatum credidit. Propter immensam enim stoliditatem illud negauit. Quin & trinitatis mysterium non admittit, non enim poterat personarum discrimen, ut dictum est, sine substantiarum discrimine consistens intelligere. Mirabilis, inquit, facta est scientia tua a me, multum confortata est, non potero ad ipsam. Quid enim aliud est quam incomprehensibilis et intellectu impossibilis dei cognitio, quae ignorantiae confertur propter summam illam praeter omnem cognitionem mundanae excellentiam? Ignorantia enim Dei non secundum priuationem, sed excellentiam dicitur. Propter excellentiam enim & inaccessible lumen Dei, illud tenebras nominauerunt. Quod enim uideri nequit, a tenebris ferè nihil differt. Posuit enim, inquit, tenebras absconsione sui. Verum etiam Dei sapientiam & scientiam, omnem angelorum hominumque excedentem intellectum quae nec ratione nec sermone explicari potest. Theologi stultitiam uocauerunt. Quapropter etiam sermonis Dei incarnationem illi iidem Theologi uanitatem dixerunt, cum plena sit, imò abundantissima sapientia, uirtute & salute. Si igitur apud Theologos mirabilis facta est Dei scientia, propter incomprehensibilem illam rationem, sique agnoscens infirmitatem suam confessi sunt, dicentes se non posse ad ipsam, quomodo uel uestigium cognitionis diuinae inueniri liceret apud impietatis & mendacii inuentorem? Et qui cibos quos comedit ignorat, quo nempe modo in humores diuidantur, Deum conatur inuestigare. Oculis igitur animae et mentis sua occultis, non cognouit solè iustitiae: quapropter etiam reprobaui ipsum iustitiae solem, filium scilicet et sermonem dei, cumque hoc patrem simul & spiritum. Qui enim filium non habet, inquit Salua-

tor, neque patrem habet. Qui uero nec filium nec patrem habet, necessario etiam spiritu sancto caret. Cum haec igitur ita se habeant, impie reuerentia locutus est Mahomet, quod Saluator nihil in uniuersum de se dixerit, quod Deus sit, uel dei filius. Verum de his quidem sic. Nunc autem secundum inspicimus Mahometis demonstrationem, qua dicit Christum cum Iudeis disputantem sic dixisse, Adorate Deum meum & deum uestrum, & Dominum meum & Dominum uestrum. Nos itaque ante de Mahomete diximus, quod non nunquam uero ueritati falsum admisceat: quod idem in praesenti hoc argumento facit. Hunc enim sibi finem proposuit, ut pro uirili sua uniuerso mundo persuadeat, ut Christum nec Deum nec Dei filium esse confiteantur: quapropter etiam hic quicquid in mentem uenit, loquitur. Praecipue autem falsum est, quod ad Iudeos Christus haec dixerit: deinde Christi sermo etiam talis non est. Ceterum post resurrectionem causa futurae suae assumptionis dixit discipulis suis, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, & Deum meum & Deum uestrum. Et quemadmodum in multis alijs Christus & Deus & homo declaratur, ita etiam in hoc ipso sermone. Cum enim Christus hoc dicit, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, ostendit uerum illius patrem Deum esse, & Christum eiusdem esse naturae et substantiae. Quapropter distinctum dixit, Ascendo ad patrem meum. Si enim ipse alijs tantummodo similis esset, in genere hanc locutionem in prima persona protulisset, dicens, Ascendo ad patrem nostrum. Cum uero distinctum dicat, Ascendo ad patrem meum, in prima persona, deinde Et patrem uestrum, quae si in secunda: nihil aliud omnino dixit, nec aliud significauit quam quod ipse Christus natura sit dei filius: alij uero omnes, gratia. Sicut & illud, Ego dixi Dii estis, & omnes filij alij simili. Eundem igitur similem modum hoc notat, deum meum & Deum uestrum. Et quod ceu homo hoc dixerit, Deum meum, per omnia clarum est. Verum neque hoc similiter ut omnes homines dixit. De omnibus enim sanctis hominibus dicitur, Deum esse Deum ipsorum, per gratiam scilicet: ut cum dicitur, Deus Abraham Isaac & Iacob, & his similibus. Prius enim mundati & abluti à proprijs peccatis, & misericordiae uasa facti, gratiam dei suscipiunt, & filij Dei redduntur, Deusque illorum Deus esse dicitur. In Christo autem non sic, sed Deus pater illius esse dicitur. Quapropter proles ex persona patris est, & una natura, una substantia, diuinitas & potentia patris est & filij. Deus uero Christi esse dicitur, propter unionem filij cum eodem cognomento secundum substantiam, non secundum sanctorum consuetudinem.

nem. Quare etiā de hoc distinctim dixit, Ascen-
 do ad deum meū et deum uestrū. Vides, quomo-
 do ea que humilia in Christo sunt, sensum habēt
 magnū, eximīū et admirandū. Ex his ergo, que
 Christus quidem bene locutus est, male uero cita-
 uit Mahomet, constat Christū deum esse et homi-
 nem. Negat præterea Mahomet Christum filiū
 5 dei esse et deum, negat etiam quod incarnatus sit,
 nudum uero dicit hominem secundū Nestorij sen-
 tentiam, et ex uirgine natum: sanctissimū uero
 esse omniū hominum sapientē, et prophetā om-
 nium prophetarū maximum. Et manifeste hunc
 hominibus excellentiorem esse dicit, deum uero
 deiq; filium nō esse. Cum itaq; uniuersa secunde
 et tertiæ Apologia tractatio in hoc uersetur,
 ut ostendatur, Christū et deum esse et dei filiū,
 et quod deus existens extremis temporibus ex
 sancta uirgine assumpta carne homo factus sit
 perfectus, quemadmodū et homo perfectus est:
 superuacaneū et nimis longū uidetur fore, si ea-
 dem rursus aggredieremur. Illic enim manifeste
 demonstratū est, Christum et deum esse et homi-
 nem. Rursum dicit Mahomet, Non Christum
 6 à Iudæis occisum et crucifixum esse, sed alium
 quendam illi simīlē: et quod per imaginationem
 falsam uideatur, Christum esse crucifixū, Mani-
 cheorum opinionē secutus. Quemadmodum hoc
 eius studium esse percipitur, quō omnibus per-
 suadeat ne Christum deum deiq; filiū esse admit-
 tant: ita etiam omni studio in hoc est, ut illius in-
 carnati omnem administrationem subuertat, si-
 mul et illius mortem. Nos itaq; de eodem in se-
 cunda Apologia diximus, multisq; argumentis
 et demonstrationibus euicimus, quod Christus
 deus et dei filius perfectusq; homo sit. Verum-
 tamē etiam nunc in præsentī sic dicimus. Homo
 cum per gratiā dei imago esset, diaboli inuidia
 instigante, dei præceptū transgressus, maledictio-
 nem à deo accepit, et paradiso eiectus est, mor-
 temq; acquisiuit. Filius uero dei, imago dei natu-
 raliter existens, eam que secundum gratiam erat
 dei imaginem induit, id est humanā naturam, ip-
 samq; saluauit, et in pristinam beatitudinē resti-
 tuit. Insuper quemadmodū oratio per lingue in-
 strumentum ipsius animi meditationes exponit:
 sic etiam sermo dei patris, per carnem patris sui
 cōsilia reuelauit, illius diuinitatē. Et quemadmo-
 dum rege aliquo unam domū populosissimæ ciui-
 tatis inhabitante tota ciuitas hostibus terribilior
 redditur: sic Christo unum inhabitante corpus,
 omnis humana natura diabolo formidabilior fa-
 cta est. Et hoc ex martyribus et sanctis clare col-
 ligitur, qui mortē ceu rem nibili et somnū iudi-
 cauerūt, dæmonib; uero ceu seruis suis præcepe-
 runt. Sicut igitur occultare conatur, quod Chri-

stus deus et dei filius sit, sic etiam incarnationē
 illius, quin et mortē et resurrectionē huius ob-
 securare nititur, et propterea illum dicit nō esse
 crucifixū. Ceterum hoc manifeste falsum est. Et
 primo, quod si nō crucifixus est, cuius rei gratia
 Christiani in Christum rem finxerūt inuoriosissi-
 mam? Crucis enim mortē inhonestā et infamem
 esse ducebāt, et propterea infelices Iudæi Chri-
 stum dominū gloriæ hoc mortis genere condem-
 nauerunt. Verum intelligāt, quod per crucis tro-
 pheum et salutarē mortē, que ipsa etiam dei in-
 firmitas dici solent, dissolutæ sint omnes male et
 aduersæ potestates. Per crucē tenebras mundi de-
 pulit, et lucē scientiæ reduxit. Per crucē et mor-
 tem illius crux confracta est, nec amplius mors
 est, nec diaboli tyrānis. Et corpus quidē Christi
 mortuū est, sepultum est, et resurrexit: diuinitas
 uero illius passionis experta permansit. Quemad-
 modū enim regis mandatū in charta descriptū,
 etiam charta corrupta incorruptum et inuiola-
 tum permanet: sic etiam in Christo contigit. cor-
 pus quidem illius corruptionem suscepit, et mor-
 tuum est, corruptionem uerō absolutam mini-
 me: diuinitas autem illius passionē omni caruit.
 Deus enim non patitur. Secundo, ipsi etiam Iu-
 dæi omnes Christi mortem testantur. nam di-
 cunt se illum ceu maleficum occidisse. Tertiō,
 non in abstruso et abscondito loco mortuus est,
 ut mors illius calaretur, et unā cum morte il-
 lius quoque resurrectio: sed secundum diuinam
 ordinationem mors Domini in tempus pasche
 incidit, ut iuxta consuetudinem omnis Iudæo-
 rum multitudo congregaretur. duodecim scilicet
 tribus: omnibusq; mors Christi innotesceret,
 ne forte locum inuenirent aliquem, qui Sal-
 uatoris mortem cuperent calare, ut in præsen-
 ti conatur Mahomet. Quarto, quod non mor-
 te naturali obiit, sed Iudæis mortis suæ arbi-
 trium permisit: quemadmodum generosus athle-
 ta non ipse concertatorem et colluctatorem eli-
 git, sed cum uno quolibet congregatur: sic etiam
 Christus, qui solo uerbo in terram prostrauerat
 quærentes se, omnem potestatem Iudæis permi-
 sit, qui et ipsi crucis mortem elegerunt, ignoran-
 tes miserī etiam mortem hanc prophetiæ figurā
 implere. Dauid enim inquit, Lapidem quem re-
 probauerunt ædificantes, hic factus est in caput
 anguli. Quid nam hoc uaticinio innuente? Non
 aliud certe, quā quod ueluti angulus duos con-
 iungit et colligat parietes, unumq; facit: sic et
 Christus, quē scriptura petrā uocauit, quā repro-
 bauerūt, et ceu inutile reiecerūt, nulliusq; præci-
 piti ædificatores Iudæi, qui sanē confirmauerunt dei
 oracula in ædificationē et salutē gentis suæ: hic
 inquam Christus factus est in caput anguli, id est
 coniun-

Matth. 23

cōiunxit uetus testamentū, et gentes, et his utriusque coniunctis unam fecit domum in habi-
tatione Dei: et extensis in cruce manibus, distantia inter se collegit, et in unum nouum hominem unamque fidem cōstituit. Sed et aërem quoniam princeps aeris infecerat diabolus, sanctificauit Christus per suum in cruce summitatē ascēsum. Poterit uerò aliquis et hoc dicere, quod Christus non mortuus sit, ea qua Ioannes et Esaias morte obierunt, (e quibus ille quidem capite truncatus, hic uero ferra lignea mediis dissectus est) sed corpus saluū et integrum conseruans, docuit hoc factio nos, quod ecclesiam, quia corpus Christi est, non liceat maleuolis in diuersas partes discindere. Insuper dicit, Deum ad se, id est in celos uocauisse Christū, deinde uerò et ipsum moriturum: hereticis Donatistis consentiens, quæ hæresis Dei de Christo confessionē destruit. Quod enim in celos assumptus sit Christus, testatur, nec eundem negat denuō uenturū, quod uero ceu Deus et iudex uniuersæ terræ uenturus sit, abnegat: sed instar Helie et Enoch Christum uenturum esse prædicat. Illius morte autem antè negata, nunc dicit etiā Christum moriturum, ubi Antichristum occiderit. Quoniam uerò superius sæpe et multifariam de Christo diximus, sufficiunt ea quæ dicta sunt, in tantæ impietatis confutationem et solutionem. Et hæc sanè sunt quæ de Christo à Mahomete sunt tradita. De sancta uerò Maria uirgine et Deipara dicit, quod Christiana illam in deos referant. Quoniam uerò etiā de hac absurditate in tertia Apologia diximus sufficienter, plura nō dicemus: ea enim quæ dicta sunt huc sufficiunt. Item in capitulo Amram, de uirgine sanctæ Mariæ Deiparæ dicit, eam filiam esse ipsius Amram, qui pater est Moysi et Aaronis. Quemadmodū etiā in capite Mariam clare dicit, Christi matrem Mariam Moysi et Aaronis sororem fuisse. Quod sanè Amram Moysi et Aaronis parens fuerit, uerum est. Cuius autem filia sit deipara uirgo, et e quibus nata, omnimodum infestū est, Moysenim soror Mariæ in deserto mortua est. Annis autem ab hinc elapsis mille quingentis nata est Deipara uirgo. En tam scite stultus hic in toto opere suo ueritatem obseruat.

IN MAHOMETEM ORATIO
QVARTA.

Prouer. 13.

Mpius, ut admirandus ille Solomon testatur, cum in profundum peccatorum in ceciderit, contemnit illud. Et quod nam peccatorū profundū est, quæ deniq; tenebræ, in quas infelix hic non incidit. Inter alia enim signa et prodigia falsa, etiam hanc uisionem finxit nefandam, quæ uerbotenus apud illū in Capite filiorum Israel

talis legitur: Laus illi, qui fecit transire seruum suum unius noctis tempore ex oratoria Elaram quod est templum urbis Meche, usq; ad oratoriū longissime distans, templū scilicet sanctū in Hierusalem, quam benediximus. Quodam die cū Mahomet iuxta tempus constitutum cecinisset, dixit hominibus, Intelligite homines. Cū heri à uobis discessissem, uenit ad me post uespertinam psalmodiam angelus Gabriel, dixitq; mihi: Mahomet, Dominus præcipit tibi ut illum inuisas. Cui dixi, Et ubi uidebo illum? Et respondit Gabriel, In eo loco quem inhabitat. Et tunc iumentum ad duxit mihi maius quidem asino, mulo autem minus, cui nomen Emparak. Et dixit ad me, Conscende hoc et ad domum sanctam pergit. Iumentum uero à me iam ascensuro aufugit. cui dixit angelus, Consiste, Mahomet enim is est qui te cōscendet. Et respondit iumentū. Num in huius gratiam sum missus? Respondit uero Gabriel, Ita. Et dixit iumentum, Nequaquam ut me conscendat admifero, nisi prius pro me Deum orauerit. Ego autem pro iumento Deum orauit, et conscendi illud: quod me insidente, gradu molli incedebat, ungulam suam in horizontē uisus sui super insigendo: unde minori temporis interuallo, quàm lapidis iactus absolui possit ad domum sanctam peruenimus unā cū Gabriele angelo, qui duxit me ad rupem quandā, quæ erat in domo Dei Hierosolymæ. Et dixit mihi Gabriel, Descende, quoniam de petra hac celum petes. Et descendit. Angelus uero Gabriel circulo quodā ad rupem alligauit iumentum Emparak, et me humeris suis sublatum ad celum usq; portauit. Quò cum peruenissemus, pulsauit fores Gabriel, cui dictum est, Quis es? Respondit is, Ego sum Gabriel. Et rursus dictum est illi, Et quis tibi comes? Respondit is, Mahomet. Dixit rursus ianitor, Num in huius gratiā ablegatus eras? Et dixit Gabriel, Eram. Quò dicto, portā nobis aperuit, et uidi turbā angelorum, quibus bis incuruatis genub. preces obtuli. Post hæc uero suscepit me Gabriel, et ad celū secundū perduxit, cuius interuallum à primo erat iter annorum quingentorum. Et quemadmodum apud primum celum fores pulsauit, responsumque accepit: eadem ratione ad celum usq; septimum peruenimus, in quo uidere licebat angelorū turbam, quorum singuli millenis uicibus toto mūdo maiores erant, e quibus quilibet septingenta millia habuit capita, et in unoquoq; capite septingenta myriadū ora, et in unoquoq; ore mille et septingentas linguas laudantes Deū septingentis myriadum idiomatis. Et uidit quendam Angelum lugentē, causamq; luctus sui inquisiuit: quā hic respondit peccatū esse. Ipse autē intercessit pro illo. Et sic me, inquit, Gabriel alteri commisit an-

gelo, qui idem alteri, et sic deinceps donec coram deo & tribunali ipsius constiti. Et tetigit me manu sua Deus inter scapulas, donec frigus manus sue penetravit ad medullam spine meae. Et dixit mihi Deus, Imposui nota tibi & populo tuo. Descendenti uero mihi ad caelum quartum usque, consuluit Moses ut redirem ad Deum, alleuiaturus populum qui ad uota haec sufficere nullo modo posset, unde primo reditu remissionem decem uotorum impetraui: quin in tertium quintumque reditum usque ita uotorum numerus imminutus est ut paucissima superessent. Dicente autem Mose, populū nec hoc modo ferre posse, me autē toties ad deū reuerti pudebat, nec amplius adij, sed conscenso iumento Emparak, in aedē ciuitatis Mecha festinans reuersus sum. Tempus uero omnium horū minus erat quam decima noctis portio. A Mahomete uero hanc uisionem enarrante, multa defecerunt hominum millia, qui dicebant illi, Ascende hodie in caelum nobis uidentibus, ut angelos occurrentes tibi, uideamus. Nonne tuum ipsius agnoscis mendacium? Et dixit Mahomet: Laus Deo meo. Num ego alius quispiam sum, quam unus hominum, & apostolus? Maiores uestri miraculis non crediderunt, nec uos ipsam creditis: nec credetis unquam, nisi per gladium. Et quid nam dicat aliquis de falsa hac & absurda uisione? Is enim est qui dixit, cum spūmans hinc inde uolueretur, quod uenientis ad se Gabriellis angelis à Deo missi aspectum sustinere non posset, et propterea cadere examini similem, audire autem se angeli sermones ceu tintinnabulum aeneum resonans. Qui igitur unius angeli aspectum sustinere non potuit quomodo tot angelorū splendorem potuit intueri? quin etiam curiosius de his inquirere, tot capita numerare, & tot intra labia illorum linguas, tum etiam tam uarias hymnorū dei uicissitudines & idiomatica discernere? Non enim Gabriel soli se anteponebat, sed etiā omnib. hic ad quos Gabrieli nō permittebatur ingredi, sed tāto illis erat inferior, ut ipsum Mahometem alteri angelo committeret, qui & ipse alteri, & sic deinceps se per singulos in angelorum turbam peruenisse, quos & ipsos tandem transcendit, donec ad Deum perueniens mutuo cum illo usus sit colloquio. Ad haec se non modo omnib. his praefert, sed etiam orantem se pro illis inducit. Cesso nunc dicere de magno illo dei spectatore Mose, quem, ut ipse dicit, in quarto caelo conspexit, cum ipse ad septimum usque ascenderit, & ad deum usque egressus sit, & descenderit ad caelum quartum, ut dictum est: ubi & in Mosem incidit, et hunc quoque illi consuluisse, ut reuersus oraret deum pro

populo, uotumque redderet leuius, populo nimirum infirmiore ad hoc existente, quo consilio usum ad deum rediisse. & haec orauisse ab illo: quod etiam illi concessum sit, uotique pondus alleuiatum. Cum uero Moses illum cogeret, denuo, & sic quinque uicibus ad deum rediisse uotumque; denuo esse immutatum. Mose uero neque sic contento, sed suadente ut denuo reueteretur, uotique remissionem maiorem impetraret, se non amuisse, sed conscenso iumento suo Emparak, in locum suum pristinum perrexisse. Inspecce quae so mendacium omnis ignorantiae plenum. Deum, quem & ipse Mahomet creatorem caeli & terrae esse confiteatur, corporeum facit, non incorporeum. Numen autem incorporeum est, quantitate caret, & magnitudine, nec specie ulla circumscribitur. Quod cum natura sua propria tale sit, quomodo ex membris consistet? Si quis enim hoc concesserit, quomodo incorporeum esse intelligitur? Quod enim figuram habet, omnino & quantitati subiacet: quod uero quantitatem habuerit, locum habeat oportet: quod autem in loco est, necessarii circumscribitur. Quomodo autem aliquis haec corporea et corporis propria, sanctae illi & incorporeae naturae Dei tribuerit, qui moderatione non caret? Et patriarcha quidem Abraham in ueteri illa Dei apparitione, se ipsum terram & cinerem esse reputauit, dixitque. Daniele autem, qui talis tantusque erat, uidente Angelum, conuersa est gloria ipsius in corruptionem: id est, paulisper uitam suam abiiecit. Dauid autem dicit: Qui in terram despicens, ipsam tremere facit. Mahomet uero omnibus Angelicis uirtutibus superior factus, immediate cum Deo collocatus est, & pro Angelis & uniuerso mundo preces obtulit, & uotis suis potitus est? Ceterum minor, qui fiat ut temerarius ille et arrogans, non haec etiam dicere ausus fuerit, quod Dei naturam deprehenderit, qualem & DEVS ipse nouit. Verum qui habitat in caelis, irridebit eum, & qui cum eo sunt, & Dominus subsannat eos. Praeterea, num DEVS populi uires nouisse non poterat, sed ceruici illorum legem portatus impossibilem imposuit? Et qualis nam DEVS hic, qui nec creaturam suam agnoscit, nec creaturae suae uires? Quod si uero deus cum uerus sit, et omnia priusquam generentur agnoscat, legem quidem Mosis dedit imperfectam propter hominum infirmitatem, perfectam uero per Euangelium, quo modo perfectam illam, aut obliuione aut poenitentia ductus, in imperfectam denuo reduxit? Perfectum enim tunc perfectum est, si nec defectus aliquis in sit, nec superfluum aliquid aut superuacaneum, ut de Euangelio ipsa ueritas testatur, quin & ipse Mahomet hoc perfectum,

uerum, sanctum, salutē & uiam uocat. Mahometi
 uero iustificantes impium, dicunt Christum
 magna docuisse, & impossibilia. Quis enim pro
 ximum ut seipsum amare potest? & DEVM
 ex toto corde suo? Quis potest pro persecutori
 bus suis & calumniatoribus orare? Quis potest
 diligere inimicos suos, &c. Quapropter misit,
 inquit, Deus Mahometem & Alchoranum,
 remissionis & relaxationis gratia, quo homines
 facilius legem ad salutem ipsorum impleant.
 Quod si quidem CHRISTVS non declaratus
 esset Deus & Dei filius, sed nudus tantum homo
 ut & Moses, demonstrationibus utique aliquibus
 opus esset ad ueritatis declarationem: cum uero
 hunc Deum esse clarissime appareat, superua-
 caneum uidetur aliquam de hoc defensionem in-
 stituere. Secundum hoc enim quod Deus & crea-
 tor est, creaturae suae uires nouit. Veritatem ex
 ipsius Mahometis sermonibus rei absurditatem col-
 ligamus. Is est, qui testatur & dicit, Christum
 sermonem Dei esse, spiritum dei, & animam dei.
 Quod si sermo & ratio dei est, cur quæso, qui
 omnia nouit, hæc sine omni ratione fecit? Dei
 enim ratio nunquam aliquid ignorare uidetur.
 Non enim secundum quod filius Dei est, deo &
 patre minor est: neque secundum quod sermo est,
 uel ratio illius. Et si anima dei & spiritus dei est,
 cur animabus & spiritibus hominum pondus im-
 posuit portatu impossibile? Ad hæc idem dicit af-
 feclis suis, quod nullius sint ualoris nisi Moysi le-
 gem, Euangelium & Alchoranum impleuerint.
 Quod si igitur Euangelium grauius docet, et por-
 tatu difficilius, quomodo præceptor uester hoc
 uobis præcipit, quod nisi impleatis ueterem le-
 gem & Euangelium, nihil sit: id est, nulla in uo-
 bis sit utilitas? Quod si autem Euangelium perfe-
 ctum est (ut nemo negat) frustra iustificatur Al-
 choranum, quod concessionis et remissionis cau-
 sa latum sit: et reuera mendacius insinulatis Euan-
 gelium & Christum. Quomodo enim Euan-
 gelium perfectum esse posset, si indigeret emenda-
 tione? Item, si Gabriel hunc humeris suis suslu-
 lit, quid nam iumento opus erat, quo ex Mecha
 Hierosolymam usque ueheretur? Item, quis nam di-
 mensus itineris interuallum, quod inter cælum
 primum & secundum est, deprehendit illud quin-
 gentorum annorum spacio constare, & illud Ma-
 hometi retulit? Item, si per pedum gressus interual-
 lum hoc mensuratum est, quomodo corpus cras-
 sum densumque: ea calcauit, quæ supra cælos sunt,
 ut hic prodigiose fingit? Et si hoc quidem impos-
 sibile est, angeli uero & animæ hominum illuc
 ascendunt, quomodo quæ incorporea sunt, corpo-
 reo gressu metiuntur ea quæ supra cælos sunt cõ-
 stituta: cum minimo temporis spacio ea quæ sub

cælo sunt transire possint, utpote aerem, æthera,
 & alia his similia? Item quomodo in ascensu ut
 cælum ascenderet, angelorum opera usus est: in de-
 scensu autem nequaquam, sed solo iumento Em-
 parak, ut saluus in Mechem reduceretur? Et quis
 tam stolidus, ut talia non condemnet? Quapropter
 interdicitur affeclis illius ne quis cum aliquibus dispu-
 tet, redargutionem metuens: utpote cum non igno-
 rent præceptoris sui uanitatē. Veritatem & hinc
 inter se mutuo dissentiant, et alij quidē mortis me-
 tu uel inuiti sequuntur: et si forte liberi et sui iuris
 essent, cõfestim Christianis ascriberentur, alij uero
 errore seducti, pro firmis, ueris & confessis reti-
 nent Mahometis mendacia et prodigiosa signen-
 ta, alij rursum à lege patria propter maiorū reue-
 rentiā desistere nolunt: uerū illis defensionē corā
 deo pro se subeundā imponūt. alij quoque propter
 uiuendā licentiā & libertatē, uoluptatumque con-
 cessionem errori renunciare nolunt, pluris nimi-
 rum faciētes impuritatem & stulticiā: non ignari in-
 terim, quod quæ dicitur, à deo non sint: dicit ta-
 mē palam, ut antè dictū est, uias præceptorū tuo-
 rum agnoscere nolo. Quæ de causa nec sacrā scri-
 pturam legere permittitur apud illos, ne per hanc
 præceptoris sui stultitia appareat et confutetur.
 In capite Iona enim sic inquit: Quisquis depre-
 hensus fuerit quæ Alchorano contradicat mortis supplē-
 tiū luito, nec alijquam illi credat. In capite autē
 Amram ait, non alij credite nisi legē nostrā sequē-
 ti. Et qui Euangelium salutem esse dicit, et uia, ni-
 hilque esse Sarracenos nisi Euangelium legemque im-
 pleuerint, en denuo idē quasi proprii sermonis obli-
 tus, in eodē sermone dicit, Mibi mea lex sit & uo-
 bis uestra. Vos ab his quæ ipse facio immunes es-
 stis, et ego ab ijs quæ uos. Hoc itaque peruersæ et
 errabundæ mentis propriū est, ut non ab honesto tan-
 tum & bono dissentiat, sed ut nec secū unquam cõ-
 uenire possit, qualis et Mahomet hic in toto suo
 opere deprehenditur. Christianorum uero scripta non
 sic. uerū omnis sacra scriptura à uetustate quam no-
 ua, singula sibi inuicē quam exactissime consen-
 tiunt: & rursum utraque inter se mutuo eadē sentire
 et dicere deprehenditur: et merito. deus enim ipse
 author et legislator est ueteris et noui Testamēti.
 Ego autē ipse fortassis cum Esaiâ & Dauide dixe-
 ro: Quare, o domine, uia impiorum prosperatur?
 Mei autē penē moti sunt pedes, penē effusi sunt
 gressus mei. Quoniā zelauit super iniquos, pacē
 peccatorum uidens. Quoniam non est respectus
 in morte ipsorum, & firmamentum in plaga ip-
 sorum. In laboribus hominum non sunt, & cum
 hominibus non flagellantur. Ideo tenuit eos su-
 perbia ipsorum in finem. Operi sunt iniquita-
 te & impietate sua. Prohibet quasi ex adipe ini-
 quitas ipsorum. Transierunt in affectū cordis: ca-
 gitant.

gitauerunt et locuti sunt in nequitia. Iniquitatem in excelsis locuti sunt. Posuerunt in caelum os suum, et lingua ipsorum transiit in terram. Verumtamen cum diuino Dauide etiam ipse clamabo: Propter dolos ipsorum posuisti eis mala, Domine, deiecisti eos cum extollerentur. Quomodo facti sunt in desolationem? Subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam ueluti somnium exurgentis. Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Praeterea in capite * dicit Mahomet, quod et daemones salutem sint consecuturi, Originis haeresim secutus. et quamuis alio in loco idem dicat, quod multi ex daemonibus, cum Mahometis Alchoranum praelegi audiuissent, collaudauerunt, et admirati sunt: et cum credidissent, salutem sunt consecuti: nunc tamen non sic dicit, sed uniuersaliter daemones saluandos fore affirmat. Siquidem potest unus et is solus ex illorum numero saluari, omnes etiam saluari possunt. Sed quemadmodum ipse sibi ubique contrarius est, ita etiam hoc loco. Hic enim, omnesque huius affectus, Euangelium per omnia perfectum, sanctum et salutare, utpote Christi sermones, asserunt: nunc uero, ut et alias sepius, huic omnino contradicunt. Christus enim ad gehenna dignos sic dixit: Abite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ipsis. His itaque uerbis nullum daemonum a poena exceptit: et merito. Qui enim saluatus est cum poenitentia, simul etiam ipse pro uirili salutis uiam per opera obseruat. In corpore enim non potest homo pro sui animi uoluntate uel in morbum non incidere, aut cum incidit sua potestate ad pristinam ualetudinem reuerti. anima uero negotium longe secus habet. Omnis enim homo in sua potestate habet, ne in peccatum (qui animae morbus est) incidat: cum uero peccauerit, sui arbitrij est, ut seipsum denuo reuocet, utque non modo ad pristinam animae sanitatem reuertatur, sed etiam ut multis modis banc superet, et uel per poenitentiam faciat fide digna et idonea: uel post secundam, quod dicitur, nauigationem solummodo poenitentiam agere deprehenditur. Et Deus clementissimus, qui propter hominum salutem caelos inclinauit, et descendens homo factus est, effudit misericordiam suam, quae maior est omni opere angelorum simul et hominum, quam etiam omnibus antepositis uirtutibus, et ad se omnes aduocat, amicosque suos constituit. In diabolo autem ubi poenitentia? ubi humilitas? ex hac enim poenitentia enascitur. Prius enim seipsum homo eum maleficum condemnat, deinde peccatorum a se commissorum agit poenitentiam. Diabolus autem contra. Quin potius amat peccatum quod admisit, et pro uirili humanae perditionis propi-

ator et cooperarius esse uideatur. Quae igitur DEI cum diabolo est communitio? Stultè igitur Mahomet, etiam daemones saluari asseruit.

Porrò etiam hoc de Alchorano Mahomet dicit, Neminem mortalium, nec seipsum quoque in interpretationem et sensum huius percipere, praeter solum Deum. Quod si hoc uerum est, quae nam est Alchorani utilitas? Fortassis enim sic prodesse poterat, si quae a Deo dicta sunt, intelligerent. Cum uero ipse etiam Mahomet testetur, neminem mortalium ea quae Alchorano continentur intelligere, quae nam huius est utilitas? Nulla profus. Et quae nam demonstratio hac euidencior est, quod lex a Mahomete lata Deum non habeat authorem? Deus enim leges non frustra sancit. En igitur manifeste constat, Alchoranum a Deo non esse, uerum figmentum rationis huius infelicissimum. Quod etiam ex ipso Alchorano patet, cum nec ueteri nec nouo Testamento consentiat, ipso interim Mahomete confitente, scripturas et sanctas et bonas esse: et affectus ipsius precij nullius esse, nisi et legem et Euangelium impleuerint. Item ipse sibi ferè per omnia contra dicit. Item, miraculum nullum edidit in dictorum suorum comprobationem. Item, mendacia continet manifesta, quod a Deo alienum est. Item, uolentum est, et liberum destruit arbitrium, quod nec DEVS ipse unquam subuertit. Tum etiam, nullo ordine confusum est. Quod autem ordine caret, a Deo longe lateque discrepat. Deus enim nequaquam confusions Deus est. Item, manifeste malum esse apparet. Et quomodo a Deo originem duceret, qui omnem probitatem et simplicitatem excedit? Item, confictas et prodigiosas uisiones continet. et quomodo a DEO esset, ueritatis creatore et largitore? Omnium uero malorum extremum, et primum est, quod a DEO Alchoranum latum esse tradant ipsi, DEO calumniam struentes. Miror sane, et obstupesco, qui nam miseri CHRISTO et doctrina illius neglecta, Mahometem secuti sint. Huius enim lex, quam Alchoranum uocant, hoc idem tradit, quod hoc per Angelum matri Iesu annunciatum sit, et quod spiritu sancto sit sanctificata, et uirtute diuina conceperit, neque naturae efficacia, et Christum ex sanctissima uirgine omnium que mulierum castissima esse genitum. In capite enim Aneasan dicit: O sodales libri, id est o fideles, nihil de deo citra ueritatem dicite, quonia Christus Iesus filius est Mariae, apostolus Dei, et Dei sermo, quem huic Virgini indidit per spiritum sanctum. En igitur cum Deum nominauerit, et sermonem Dei, et sanctum spiritum (trinitatem nimirum, quae tribus personis constat) non tamen miser hic animae oculos aperuit, ut trinitatis lu-

mens

men intueretur, nec immerito. Quemadmodum enim qui in utero materno priusquam in lucem edantur factus delitescit, vitam quidam habent, inutilem uero & irrationalem, animamque, quae bonum à malo nequit discernere: & ante legitimum tempus editi, non homines, sed abortus sunt. Sic etiam omnis impius, qui non regeneratus est per aquam & spiritum, id est per sanctum baptismum, caelestem lucem uidere non potest, & ueritatis cognitionem. Quapropter oclusis animae suae oculis, miser hic in tenebris derelictus est, ut & pater eius diabolus. Spiritus sancti enim indecensiter in Alcorano meminit. Dicit enim in capite Empia, sub persona dei, Quoniam in Maria produximus ex spiritu sancto. Nec omnino dicere potest, Deum haec de angelo quopiam dixisse. Et de Christo quidem talia. De Mahomete uero tale nihil dicit, uerum quod orphanus fuit, & erro, à Deo collectus. Praeterea Christi sermo nec Dei nominat, ut modò diximus, & animam dei, atque prophetam omnium prophetarum maximum: Mahometem uero prophetam dicit simpliciter. Item Christum ex Abraham, Isaac & Iacob genitum testantur, qui promissiones habuerunt: Mahomet uero ex Ismaele est, qui ex domo Abraham unà cum matre sua ancilla Agar electus est. Ad haec Christus nunquam peccauit (sermo enim dei, & illius spiritus, peccare non potest) Mahomet uero idololatra fuit, homicida, praedo, & in temperas, multisque alijs peccatis adobrutus, propter quae, ut ipse fatetur, Deus sui misertus est. Item, Christus horrenda & stupenda edidit miracula, ut etiam in capite Helimada demonstratum est, quod Christus caecos illuminauerit, leprosos mundauerit, mortuos suscitauit, aliisque fecerit infinita: Mahomet uero nullum in Alcorani probationem miraculum edidit, praeter illud de luna expositum, quod manifeste falsum est: & alia quaedam foeda, quae propter summam ipsorum infamiam silentio praeterierunt. Praeterea iuxta Euangelij & ipsius ueritatis testimonium Christus crucifixus est, mortuus & sepultus, resurrexit, & assumptus ad dextram patris sedet: iuxta Alcorani uero sententiam, ceu honoraturi eum dicunt, quod non mortuus sit, assumptus tamen dicitur. Et ecce quomodo Euangelica ueritate, & ipsius Mahometis fallacis demonstratur, Christum uiuere. Mahomet uero hic, ut & omnes illius assecla fatentur mortuum esse, at non resurrexisset. Oportet igitur propter haec omnia Christum adorare, nec Mahometi adherere. Quomodo enim Dei oracula homini, diabolo per omnia simili, concederentur? Et si uoles, collatis utrisque

proprietates horum cognoscamus. Diabolus elatus est & arrogans, similiter & Mahomet. Quis enim Mahomete maior est, qui caelis superatis, ut ipse de se dixit, & omnibus angelicis potestatibus, cum deo collocutus est, & intercessor patronusque angelorum, qui ceciderunt, factus, quin etiam totius mundi aduocatus: Diabolus homicida est, & Mahomet legibus suis non morigeros morti adiudicauit. Diabolus seductor est, & Mahomet uoluptatibus concessis, & ceu esca hamo affixa stultiores sibi conciliauit. Diabolus mendax est, non tamen in tantum quantum Mahomet, ut per totum Alcoranum clare ostenditur. Diabolus supputridus est, & hypocrita: & quis hoc magis quam Mahomet, qui humilitate simulata animi sublimitatem amplexus est? Diabolus uetitorum consultor est, quod imprimis facit Mahomet: nihil enim sani, nihil commodi, nihil deo placens, sed omnia deo legique diuinæ contraria docuit. Diabolus dei nulla religione tenetur: & per omnia illi similis perditionis filius Mahomet. Deum enim adoratur & praedicat sphericum, uel globosum, & frigidissimum. Deum inquam adoratur, qui nec genitus est, nec generatur: non intelligens infelix, quod corpus, non deum adoret. Sphæra enim corporis species, & frigiditas corporis qualitas est. Quod uero deum uocat nec generat, nec generatum, nec corpus adoratur, nec deum incorporeum uerum: sed deum colit, quem impiorum fingunt somnia. Ridiculum enim omnino est, solem aliquem celebrare lumine carentem, & fontem aquae deslitutum, & mentem ratione nulla praeditam. Pereat itaque deus huiusmodi. Christianorum uero deus unus est, qui ante omnia de omnibus, in omnibus, & super omnia est in nomine patris, filij & spiritus sancti creditus & honoratus, unitas in trinitate, & trinitas in unitate inconfuse unita, & inseparatim distincta, eadem inquam unitas et trinitas omnipotens: pater principio carens, non modò tempore incircumscriptus, sed omni modo etiam causa carens: solus ipse causa, radix, & fons diuinitatis, quae in filio & spiritu sancto cernitur: qui precor propitius nobis sit, & omnibus Christianis in die iudicij, intercessione benedictae dominae nostrae deiparae & uirginis mariae, omniumque Sanctorum,
Amen.

CONFUTATIONVM
FINIS.

